

ARTIFICIUM DELILÆ MYSTICUM:

Jud. 16. v. 4. seqq.

Quo indigitatur

Carerva variorum Hæreticorum, aliorum, impri-
milq; *Calvinianorum*, qui partim *Saviendo* cœlestem
Simsonem decalvant, i. e. VERBO DEI Virtutem &
Efficaciam derogant, ac multis insuper aliis in hoc articulo
fallorum dogmatum nebulis spirituales solem obfuscant;
partim *Blandiendo* insidiantur nostris Ecclesijs *γρηγορις* Evange-
licis, dum specioso atq; amabili pacis mysticæ ac fraternitatis Ecce-
lesiasticæ titulo, verum Novi Test. Simsonem, CHRISTUM JESUM,
atheis tentant tandem prodere Philistæis. *Quod posterius demon-
strat Reformatarum Ecclesiarum in Alsatiâ Caduceatorum*

JOHANNIS DURÆI SCOTI ET JOHANNIS MELLETI
ALSATI, PROPEMPTICUM IRENICUM, missum ad Acad.
nostras Lutheranas in toto archæo orbe, A. h. f. 1664. quod in hoc
tractatu circa finem est bona fide recensitum & refutatum.

AUCTORE

E NEVALDO SVENONIO,

Q. G. A. S. S. Theol. Doct. Pastore Urbis,
& Prof. Primario in Reg. Acad. Aboensi.

A B O Æ,

Impressum à PETRO HANSONIO, Acad. Typ.
Anno M. DC. LXXIII.

S.^æ R.^æ M.^{tis}

REGNIq; SVECIE SENATORI,
CAMPI MARSKALLO, ET GENERALI
GUBERNATORI LIVONIE

EMINENTISSIMO:

EXCELSO ATq; ILLUSTRISSIMO

HEROI AC DOMINO,

DN CLAUDIO TOLL/
Comiti de Carleborg/ Lib. Baroni
de Sundby/ Domino de Ekohl-
sund & Lehalshåhn/ &c. &c.

Domino meo benignissimo

Salutem precor ES annos felices!

Tor

Ot possum causari Dedi-
 cationis hujus Libelli ar-
 gumenta, quot sunt au-
 spicatae in heroico tuo Nomine
 Literae, Comes Illustrissime Tott.
 Etenim excitavit ignorantem cui
 praecipue hoc opus inscriberem,
 reminiscencia vitae communis an-
 teactae aliquando Upsaliae: insti-
 gavit haud parum fluctuantem
 mihi animum sincera Religio,
 imprimisq; celebratissima inusita-
 tae fama pietatis tuae, Rigae non
 minus & in universa Livonia,
 quam alibi domi ac foris decan-
 tata

tata fidelissimis interpretibus: invitavit movitq; adhuc dubium, recordatio sanctorum regioq; sanguine cretorum ossium beatissimi Genitoris tui, Præcelsi quondam Herois, Generosissimi Domini Acatij Tottij, Regni Senatoris ac Campiductoris olim invictissimi, quæ hic Aboæ in Templo Cathedrali, usq; in diem novissimum mollitè requiescunt: persuasit ultimò, cunctanti, læta memoria magnificentissimæ illius hodiernæ expeditionis tuæ in Galliam, quam eodem etiam- nùm plenipotentia regiâ Legatus,

ad

ad orbis stuporem & terrorem
gentium feliciter adgubernas.
Cui regiæ Legationi fortuna quia
obtulit ministerium Secretarij,
Nob. Dn. Nicolai Gyllenstolpij,
affinis mei honoratissimi, hunc
hâc occasione sollicitabo inter-
cessorem, penes T. Illustriss. Ex-
cellentiam hos ausus qui habeat
quàm modestissime exculpatos.
Vale!

T. Illustriss. Excellentiae

Scribebam Aboæ Vigil. Domin.

S. S. Trin. seu 24. Maij,

A. *πρὸς* *Ἐνοχίας* 1673.

devotissimus.

Enev. SVENONIUS,

Q. G. A.

Ad

Uemadmodum in priore tractatu, qui Babylon Magna inscribitur, Pontificiorum errores circa Articulum fidei de VERBO & SCRIPTURIS divinis; Speciatim verò Syncretismum Jesuitæ Masenij profligare adgressus eram: ita in posteriore hoc, priori ob unitatem materiæ adjungendo, errores Calvinianorum præcipuè, ac sigillatim postulata Syncretistica Joh. Duræi & Melleri, Dei O. M. ope, refellere conatus sum. Ut autem ostendam, quomodo ab orbis initio usq; in hodiernum diem blanditijs suis, Satanæ insidiatus sit veræ Ecclesiæ Dei, sufficiet hoc loco, nuda enumerâsse, quæ unquam fuere Syncretismorum nomina seu species. Exstitit autem Syncretismus (qui, voce translata à Cretensis mendacio abſvetis, Tit. 1: 12. nihil aliud est, quàm Collusio veritatis cum mendacio in Religione;) i. Paradiziacus, ii. Setho Cainicus. iii. Babelicus. iv. Hebræo Syriacus. v. Judaico Ægyptiacus. vi. Israelitico Sidonicus. vii. Samariticus. viii. Pseudo Apostolicus. ix. Hæreticus: usq; α. Simoniacus. β. Nicolabileamicus. γ. Carpocratianus. δ. Arianus. ε. Macedonianus. ζ. Donatisticus. ζ. Monotheleticus. η. Novarian⁹. θ. Pelagianus. ι. Muhamedanus. κ. Pontificius, usq; vel transiens seu interimisticus, vel immanens. λ. Calvinianus. μ. Arminianus. ν. Photinianus. ξ. Holozebasmius, usq; α. Puccianus. β. Weigelianus. γ. Pseudopoliticus, δ. Grotianus & Neotericorum. De quibus enucleatius

cleatius agendi, alibi fortè commodior, si Deus opt. max.
vitam & vires prorogaverit, occasio fuerit. Unde videre
licet, quanta sint profunditates Satana, quippè qui plures
circumvenire blanditijs suis solet, quam manifestà crude-
litate & tyrannide; Juxta illud B. Cypriani de simpl.
prælat pag. mihi 162: Plus metuendus & cavendus
inimicus, cum latentè obrepit, cum perpacis ima-
ginem fallens occultis accessibus serpit: unde & no-
men serpentis accepit. &c. Imò, quis novit, ane ob
nimiam in negotio Religionis hodiè indulgentiam & collusio-
nem cum dogmatibus heterodoxarum doctrinarum, purita-
tisq; verbi Dei neglectum, incipiat cacodæmon novis nunc
apparitionibus ac nemesi divinâ horridioribus quàm antea,
solutus magis magisq; compedibus & vinculis suis, furere?
Sicut prudenter, in Formâ precationis publicæ contra ho-
diernas dominationes satana, admodum piè observavit
B. D. Dn. Olaus Laurelius noster, ut sincerissimus
quondam theologus; ita Episcopus non ita pridem Aro-
siensis vigilantissimus. B. V.

AUTHOR.

Nomina

Nomina commilitonum RESPONDENTIUM,
quorum operâ usus sum in destruendo AR-
TIFICIO DELILÆ; sunt seqq.

- I. ISAACUS N. Widbeckius Smol. *R. de Effic. V. D.*
- II. JOHANNES L. Brokius Aboens. *R. de Eff. V. D.*
- III. MICHAEL L. Choreli⁹, Aboens. *R. de Div. V. D.*
- IV. MICHAEL. C. Brudgum/ Wib. *R. de Infall. V. D.*
- V. GABRIEL E. Leander, Finl. *R. de Illumin. V. D.*
- VI. ANDREAS M. Ignatio Wib. *R. de vi verbi persuas.*
- VII. NICOLAUS Fontelius, Finl. *R. de verbi sublim.*
- VIII. ERICUS J. Fortman, Sud. *R. de V. D. jud. discr.*
- IX. JOHANNES Kiellander, Smol. *de V. D. jud. discr.*
- X. JOHANNES Krokus, A. F. *de jud. V. D. in Exã. Rel.*
- XI. KENIKIUS Hygridius, W. got. *de pot. scr. cõt. har.*
- XII. SIMON Tolpo/ Aboensis *R. de pot. scr. jud. Rel.*
- XIII. JOHANNES B. Macrol. *R. de vi V. D. disc. Rel.*
- XIV. ANDREAS Merthen, Aboent. *de postul. syner.*
- XV. BRODDO Komstadius, Smol. *de postul. Durai.*
- XVI. JOHANNES Erlandi Colliander, Wex. Smol. *Resp. de Postularis Duræi & Melleri syncretisticis resi-
duis atq. postremis.*

ἐν τῷ Θεῷ Τριταγίῳ, Κτίσῃ, Σωτήρι καὶ Πατρὶ.
κλήτῳ ἡμῶν, πατρὶ, υἱῷ, πνευματι.

CONTROVERSIARUM THEO.
LOGICARUM

CIRCA PRIMUM FIDEI ARTICULUM

De

SACRA SCRIPTURA SEU
VERBO DEI.

PARS ALTERA SIVE POSTERIOR.

Prodiit ante biennium *Babylon*
Magna in lucem publicam, sive *prima*
Classis oppugnantium sanctissimum
Dei omnipotentis Verbum, **PONTI-**
FICIORUM videlicet; residuorum
verò in hoc puncto Religionis Ad-
versariorum licet quædam discrepan-
tia sit, adeò ut singulis suæ singulæ classes assignari possent;
quia tamen in eo omnes & universi conspirant, quòd debi-
tam atq; divinitus inspiratam scripturis verbòq; Dei virtu-
tem & efficaciam negent, & quantum in ipsis est, periculo-
so ausu subtrahant; ad unam eisdem, puta hanc alteram
Classem revocare, divino auxilio decrevi.

CLASSIS II.

Comprehendens Argumēta *Schwenckfeldianorū*,
Anabaptistarum, *VVeigelianorum*, *Socinianorum*, *Calvini-*
anorum, *Arminianorumq;* &c. quibus S. Scripturæ Maje-
statem non solum extenuare in communi; sed & divinam

virtutem & vim ad edendos effectus spirituales, regenerationis, illuminationis, conversionis & salvationis eidem derogare directè & indirectè moliantur.

§. 1. Ante veniunt nonnulla observanda in antecessum, quàm ipse STATUS CONTROVERSIAE formari potest. Prasuppono autem *a.* inter *Scripturam S. & Verbum Dei* non esse aliquod discrimen reale, intelligendo scilicet verbum revelatum & in scripturas relatum. quo respectu, definitore B. Dn. D. Balth. Meisnero, Disp. xxxix. de S. script. Thes. viii. *Verbum Dei est ipse sensus divinus, per voces in predicatione, per literas in scripture seu scripturâ expressus.* Et vicissim, annotante Magno Theologo hodierno, Dn. D. Calovio T. i. de Sc. S. c. 4. *Scriptura Sacra est verbum Dei, immediato spiritus S. afflatu, per Prophetas in Veteri, Evangelistas & Apostolos in N. Testam. literarum monumentis consignatum, ad eternam hominum salutem.* Contra Schvvenkfeldianos, Weigelianos, Calvinianos nonnullos, Osiandristas, aliosq; quorum illi scripturam dici verbum propriè negant, isti literam mortuam vocant, hi duo posteriores dici verbum humanum & signum saltèm salutis criminantur. Conferatur unus B. Augustinus his oppositus, nobis verò suffraganeus, *Serm. xxx viii. ad Fratres in eremo,* ita differens: *Hac est doctrina supra omnia diligenda, quam prophetae prädixerunt, quam patriarcha divinitus hausserunt, quam Dei Filius postquam in terrè visus & cum hominibus conversatus esset aperuit & declaravit &c.* Et post pauca: *Hac est illa sacra sapientia, qua ex ore altissimi prodiit, philosophis, sophisticis, astrologis, curiosis ac dialecticis abscondita, sed grossis & rudibus piscatoribus revelata. Nunquid non & hodie etiam solum parvulis revelatur? Hac est omnium sapientiarum & doctrinarum magistra &*

domina, quæ etiam nos docet exterius blandos & interius fraudulenter cognoscere. Hac est scientia scientiarum, Angelorum ferculum, Archangelorum pulmentum, Apostolorum gloria, Patriarcharum fiducia, Prophetarum spes, martyrum corona, virginum fortitudo &c. Item mox: Mortuorum resurrectio, viventium sempiterna protectio. Hac est per quam fide ornatur, spe confirmamur & charitate roboramur. Hac est, quam qui invenit, inveniet vitam & hauriet salutem à Domino.

§. II. β. Deinde suppono, inter verbum Dei *Internum* ἡνδραγαθὸν, & *Externum* πρὸς ὅσους, non esse aliquid discrimen nisi modale, idem enim est Verbum quod in Deo ab æterno est, & quod ab eodem revelatum est in tempore, dicitur enim etiam vox æterna Esa. 40:6. 8. 1. Pet. 1:25. sive consideretur hoc ut mentibus Prophetarum & Apostolorum inspiratum, quippe qui mentem Domini habuere 1. Cor. 2:16. sive ut literis scriptum, sive ut corde aliàs apprehensum, à quorum utroq; maximè differt verbum ἐν ὧς λέγεται, de quo Joh. 1:1, extat: *in principio erat Verbum*, nimirum persona subsistens, Filius Dei ab æterno à Deo Patre genitus.

§. III. γ. Subpono divisionem illam, quæ verbum Dei *Externum* sit saltèm *signum, sonus, vox, litera, &c.* Et *Internum*, sit vel Filius Dei ipse, vel interna virtus Spiritus S. consistens solum in usu verbi, seu internum gratiæ lumen, quod verbo Dei externo per accidens adsit, quatenus nempe in cordibus Electorum operetur, esse valdè periculosam; Favet enim postulatis Schvenkfeldianorum, Weigelianorum, Calvinianorum aliorumq; fanaticorum hominum, qui huic superstructi fundamento fallacissimo, culpam Deo assignant, cur multi auditores verbi non convertuntur.

§. IV. δ. Suppono: omnia quæ in Scripturis S. extant, quinimò, non tantum sensus & sententias, sed etiam verba

Angula, à Spiritu S. dictata esse Sanctis Dei Amanuensibus^o.

§. V. *e. Subpono*, quòd, ut verbum Dei seu scriptura sacra consideratur vel in se, & extra usum aut meditationem, vel quatenus in usu & exercitio versatur; ita efficacia, scripturae tribuitur dupliciter 1. *Inhasivè* & per competentiam intrinsecam, quod sc. in se & per se habeat sibi ingeneratam seu divinitus inspiratam ἐνέργειαν καὶ δυνάμιν, ad producendos effectus spirituales, instar seminis prolifici existentis in horreo, & antequam agro traditur. 2. *Effectivè* & per influentiam, juxta quam scriptura reipsa efficax & operosa est in cordibus humanis. Juxta modum attributionis priorem, efficacia scripturae est in rerum & verborum pondere, juxta posteriorem, in re & opere, illa est ἐνέργεια & quasi actus primus; hæc ἐνέργημα, & q: actus secundus^o.

§. VI. Ideoq; *s. Subpono*, non esse quæstionem hoc loco, de literarum figuris seu characteribus, syllabis, vocibus & sono quâ talibus seorsim, sed simul de ipso verbo secundum substantiam dogmatum considerato.

§. VII. *§. Subpono*, Verbum Dei in sensu legitimo, & assensu pedagogico auditum, vel debito studio lectum & ruminatum, atq; ad ipsum cor seu animam intimâ penetratione delatum, homine actuali malitiâ non repugnante, nos convertere, Fidem, spem & charitatem &c. verè operari & realitèr efficere. Unde talis *Status Controversia* resultat.

§. VIII. An verbum Dei, juxta veritatem antecedentium hypothesium, sit divinorum actuum plenum & operationum coelestium fecundû, adeoq; ita in conversionis nostræ actu efficax medium, ut non tantum objective & foris, ceu signum doceat

mon-

monstretq; viam ad vitam æternam; verum etiam absente contumaciâ seu actuali malitia, intus cor hominis penetret, mutet, emolliat, adeoq; convertat nos realitèr ad æternam beatitudinem?

S. IX. Hanc propositionem, quippe orthodoxam & in S. codice fundatam nos affirmamus, negant verò eandem & evertere conantur supra nominati adversarii, *Weigeliani* Neophot. Anabaptistæ Aliiq; triplici videlicet oppositionum ariete: I. Scripturæ dictis II. Rationibus. III. Similitudinibus. Adducunt enim singula juxta hanc seq. seriem.

S. X. *α. Dicta* suppeditant tales formas: 2. Cor. 3: 6. *Litera occidit, Spiritus verò vivificat.*

I. Quodcumq; occidit, illud non est salutaritèr efficax. Scriptura S. occidit. E. Scriptura S. non est salutariter efficax.

Major propositio videtur satis evidens esse; *occidere* enim & *vivificare*, arguunt se invicem tanquam adversa. *Minor* prop. probatur inde, quia *Scriptura est litera*.

Respondeo I. Majorem propositionem non esse universalem: nam Deus etiam ipse dicitur occidere Deut. 32: 39. cuius respectu illa duo non sunt opposita, quippe non fit applicatio secundum eundem actum & respectum. Sic lex dicitur occidere, Decl. Form. Conc. pag. mibi 713. quæ tamen pædagogus est ad Christum, Gal. 3: 24. 2. Cor. 7: 10. ut taceam quod vox occidere, sit *ἀπονεύειν* propria & impropria; hæc rursus, quippe occisio spiritualis, vel perditoria est & justitiæ divinæ exsecutoria, in incredulis; vel manu ductoria est ad salutem in pœnitentibus.

R. II. Ad prop. Minorem, *α. esse eandem particularem*: non enim occidit scriptura Evangelica, sed saltèm Legalis,

quippe quæ sola, iram Dei monstrat, terret & damnat. Ex puris autem particularibus, qualis nunc maj. fit, nil sequitur.

ß. In probatione ejus ignorari Elenchum; literis enim seorsim efficaciam non adscribimus, sed divino sensui literis expresso.

γ. In propositione illâ: *littera occidit*, non loquitur Apostolus de littera formalitèr, quâ sensus & mentis conceptus formatur & signatur; verum per *Litteram*, *περὸν μὴδὲς Legem* intelligit; quia hæc circa priorem promulgationem propriis Dei digitis in tabulas lapideas per literas relata est. Vocatur *Occidens*, ob nostram imperfectionem; præcipit enim lex quid agendum quidq; omittendum, sed non largitur vires vel inchoandi vel perficisndi, nec hominem renovat, ideoq; manet littera occidens, quia peccatum arguit & iram Dei operatur: legis etenim tabulæ duræ sunt, quippè lapideæ, contundunt cor, non sanant: Spiritus autem, qui hoc loco legi opponitur, Evangelium scilicet, cujus ministerio spiritus S. ad vivificandum spiritualitèr mortuos utitur, recreat cor, solatur & sanat. Quod igitur littera imperat, spiritus impetrat, per litteram peccati agnitio est, per spiritum peccati abolitio. Conferuntur ergò hoc loco, non S. Scriptura & Enthusiasmus aut revelatio cælestis; sed Lex & Evangelium, quorum hoc per fidem in Christum vivificat; illa verò damnat transgressores suos & mortis sententiam pronuntiat.

δ. Adhæc, lex, quæ per se erat vivificatura, Lev. 18: 5. Luc. 10: 28. *Fac hoc & vives*, occidere deprehenditur per accidens, vitio sc. hominum peccato infectorum. ε. Porro, non ἀπλῶς & simpliciter occidit scriptura, sed κατὰ & respectu legis, ut dictum, unde invertitur argumentum primarium: *quicquid vivificat, salutaritèr efficax est. At scriptura Evangelii, sive Spiritus vivificat.*

1. fallabat ergò Syllogismus ille multifariam. 1. Equivocatione 2. Ignoracione Elenchi 3. Fallaciâ accidentis 4. à dicto secun-

secundum quid &c. quippè quam plurimis refertus terminis.

§. III. Et quidem α. conferendo dicta parallela, β. Refutando speciales errores de *Spiritu & Litera* sigillatim. quod ad prius pertinet, oppositio *Spiritus & Litera* in Veteri Testamento, αὐτολεξεί, nusquam exprimitur, licet res ipsa, ut ex tradendis patebit, haud obscure ibidem inculcetur: in Novo autem Testamento, oppositio *litera & Spiritus*, etiam κατὰ τὸ γένος tribus locis proponitur.

Primus locus extat descriptus ab Apostolo in Epistola ad Rom. c. 2: 27. 28. 29. Quod ex naturâ præputium est, si legem servaverit, damnabit te, qui per literam & circumcisionem transgressores legis: non enim qui in manifesto, judæus est; nec ea quæ est in præputio, circumcisio, hoc est, in carne, circumcisio est; sed qui in occulto, judæus: & circumcisio cordis, in Spiritu, non in literâ, cujus laus non ex hominibus est, sed ex Deo. In quo Aphorismo duplex circumcisio, & duplices Judæi constituuntur. Una sit secundum literam, in manifesto, in carne, cujus laus est ex hominibus? Altera verò est circumcisio cordis in Spiritu, non literâ, cujus laus est ex Deo. Et paritèr, judæus alius est, qui in manifesto talis est, alius qui in abscondito. Circumcisio literæ, in manifesto & in carne, cujus laus ex hominibus, erat externum illud opus, unde judæi frustrâ gloriabantur, q: in ea & per eam seorsim, Dei gratiam vitamq; æternam consequerentur, idè solum, quia è semine Abrahami oriundi essent, obliti promissionum de Messîa ejusq; beneficiis spiritualibus, cum tamen circumcisio fuerit potissimum σφραγίς δικαιοσύνης τῆς πίστεως, Rom. 4: 11. Istius sc: Fidei, quæ amplecteretur promissionem de Messîa seu semine benedicto, discernens itidem posteros Abrahami à cunctis aliis gentibus, imò ab illis etiam judæis, qui licet secundum carnem, non tamen juxta promissionem erant filii Abrahamæ, Rom.

Rom. 9: 6. 7. 8. Circumcisio verò cordis, in *Spiritu* non *Litera*, nil est aliud, quam vera *conversio ad Deum*, amputans præputium peccati, de quâ Moyses loquitur Deut. 30: 6. & Apostolus, Coll. 2: 11. Alia est igitur circumcisio cutis externâ amputatione præputii constans, Fide verò in Christum destituitur; Alia autem circumcisio cordis facta in fide Christi; *illa* dicitur dicto loco *Litera*, hæc *Spiritus*.

Alter locus extat Rom. 7: 6. *Nunc autem liberati sumus à lege, mortuici, in quâ detinebamur, ut serviamus in novitate Spiritus, & non in vetustate literæ*, ubi ex textus cohærentiâ constat, *literam* h. l. de lege, *Spiritum* verò de gratiâ seu Evangelio accipi. Vetustas enim literæ seu doctrina legis, quæ antiquior Evangelio, quâ illa extra Christum posita, subinde hominem instigat, ad præstandum quod requirit, sed vim atq; facultatem exsequendi in homine desiderat, nullam verò ob infirmitatem ejus inveniens, in vetustate carnis & peccati relinquit eum. Per Novitatem autem *Spiritus*, intelligit gratiam Dei in Evangelio oblatam, qualis per Christum acquisita est, nempe universalem, omnib. hominibus propositam, non, ut cum sociis vult Calvin. Ioh. Bergius conc. aulicus Berlinensis in Marchiâ Brandeb. sup. 1. Tim. 2: 4. *Deus vult omnes*, &c. intelligendo genera singulorum, sed singula generum, i. e. omnia hominum individua, tam quæ salvantur, quam quæ pereunt Joh. 3: 16. 2. Cor. 5: 19. Appellatur autem hæc gratia universalis, *Novitas Spiritus*, quia interno atq; efficace principio hominem instruit, quo operibus & actionibus Deo placitis incumbere, & non in vetustate peccati, sed in novitate vitæ ambulare quest.

Tertius deniq; locus extat ut scripsi, 2. Cor. 3: 6. qui jam specialius vocatur in controversiam. Quocirca hoc superaddo, 1. *Philippum M.* in hac oppositione, per *literam* intelligere

gerē quamlibet doctrinam, quæ fide ac Sp. S. destituitur, per *Spiritum* v. ipsum Deum Sp. S. inchoantem & perficientem in nobis vitæ novitatem. 2. Alius quidam autor, *Musculus* sc. in Locis suis, per *Literam* intelligit Legem, scriptam per literas in tabulis lapideis, vel, deinceps, Chartaceis; per *Spiritum* verò concipit non ipsam doctrinam quidem, præcipientem credenda & agenda in genere; sed ipsum *actum* ceu impulsus ad credendum & diligendum. prior sententia etsi pia sit, nil tamen ad rhombum confert, quia oppositionem apostolicam adæquatè non assequitur, sed nimis lata est; posterior verò, neq; palato sapit; quippè quæ partim negat legem Dei hominum cordibus impressam esse, partim mentem & scopum oppositionis apostolicæ non dum attingit. Alii verò recentiores censent & *Legem* & *Evangelium*, jam *Literam*, jam *Spiritum*, alio atq; alio sensu dici posse, ita ut legi, certo respectu suus competat spiritus, i. e. spiritualis impulsus ad bonum; & *Evangelium* suo habeat certo respectu *literam*, i. e. quandam externam doctrinam, sine motu cordis, vocantes in subsidium illud Apostoli, Rom. 7: 14. Rom. 8: 3. *ubi lex spiritualis* dicitur, & *infirmari per carnem*, inferentes legem esse *literam*, dum facienda urget & maledictionem intonat; Esse scilicet *Spiritum*, si quis ei præstare posset obedientiam & non infirmaretur per carnem. Sic *Evangelium*, inquit, per se est spiritus vivificans, seu potentia Dei ad salutem; spretum verò ab impenitentibus, fit *litera* occidens. Verum dico *advr̃i-Deo* apostolicam urgere rigorem, quod *litera* per se & semper occidat, nunquam vivificet; *Spiritus* contra, semper vivificet, nunquam occidat; ita ut unicuiq; doctrinarum generi, non duo diversi, diverso respectu, sed unus certus effectus, alterius affectui contrarius, disertè attribuitur. Verum, si genuinum oppositionis, *literæ* & *Spiritus*, sensum, ex allegatis

dictis, & non aliunde, accuratius evolvamus, constabit & *Litteram* & *Spiritum*, jam *prædicati* locum obtinere, dum *illa* prædicatur *æ.* de circumcisione carnis, Rom. 2: 27. *β.* de *Legē ipsā*, Rom. 7: 6. Et *γ.* de *V. Test.* 2. Cor. 3: 6. *Hic* prædicatur de circumcisione cordis, gratiā sive Evangelio, & de *N. T.* Ut nil de eo dicam, quod lex, cui Apostolus vetustatem literæ tribuit, non ceremonialem tantummodò; sed & *moralem* seu decalogum, comprehendat, ut constat ex Rom. 7: 7. 8. ubi inferitur præceptum de concupiscentiā. Gratia verò quæ h. l. opponitur Legi, non habitum infusum, aut aliquas virtutes, nostrave opera, sed misericordiam Dei, in Evangelio oblatam significat, ut patet ex Rom. 11: 6. porrò, *Vetus Testamentum*, legem h. l. significat. Exod. 24: 7. 8. *N.* verò *Test.* notat doctrinam Evangelii propriam, Jer. 31: 31. seqq. Est *E.* summum dicendo, interprete Apostolo, *Litera*, nil aliud, quàm, circumcisio *Pseudò-Apostolica*, *Lex* & *vetus Testamentum*: *Spiritus* autem est circumcisio cordis, gratia sive Evangelium & *N. Testamentum*. Unde Augustinus Lib. 15. contra Faustum Manichæum c. 8. ait: *Vera sponsa Christi intelligit, quid distet inter litteram & Spiritum: qua duo dicuntur alio modo, Lex & Gratia.* conf. si placet, meæ Synopsios disp. 24. de *Diser. V. & N. T.* *Litera* verò ac *Spiritus*, tanquam *Subiecta*, attribuuntur in hac oppositione apostolicâ, prædicata seu Effecta diversissima 2. Cor. 3: 6. 7. 9. 11. 14. 16. 17. 18. Quocirca insuper *Nota*, *Litteram* seu legem in hac antithesi, considerari secundam effectum suum accidentalem; Evangeliam verò, secundum effectum proprium & principalem, cujus gratiā promulgatum est: Est enim proprium legis officium, non tantum præcipere bonum, ac prohibere malum, sed & promittere salutem eis, qui faciunt ea perfectè, quæ scripta sunt in libro legis: jam verò, quia lex infirmatur per carnem, quippe ne-

mo nostrum præstare potest, quod summo jure exigit, sit ut proprium suum officium amittat, & assumat contrarium, maledictos pronunciet omnes sui transgressores, atq; occidas, quòd facit non suo, sed carnis nostræ vitio, quæ quo magis lex peccata prohibet, eo magis nititur in vetitum & delectatur malo. Contra verò, *Evangelium* est ac dicitur *Spiritus vivificans*, ex officio proprio: Etenim 1. Condonat delicta propter Christum fide apprehensum. 2. Non solum hoc docet, sed & fidem, quam exigit, reipsa dat, vim quoq; credendi & vitam recipiendi exhibet, tanquam efficax Sp. S. organon. 3. Solatur consternatos lege, & certos de salutè reddit, conf. Rom. 10: 17. Tandem *Evangelium* interdum appellatur, non doctrina vivificans, sed spiritus vivificans, quia divino spiritu imprægnatum est ad edendos effectus spirituales, nullatenus verò interdum accedente Spiritu S. ad *Evangelium* prædicatum, interdum recedente ab eodem, ut nonnulli volunt, Tantum de dictis, sequitur *avriſeōis de Spiritu & Litera.*

I. Origenianorum.

Primus in Ecclesiâ Dei fuit *Origenes Adamantius*, qui oppositione *Literæ & Spiritus*, minùs ritè intellectâ, triplicem sacras scripturas interpretandi Modum introduxit: *Historicum*, *Moralem*, & *Mysticum* sive *Allegoricum*, Homil. 5. in Lev. & aliàs sæpius. Seposito jam intermedio, illum nominavit *Literalem*, sive *literam occidentem*; hunc *spiritualem*, seu *spiritum vivificantem*. Et quamvis, loquendo de priori, non dubitavit scribere, esse quædam in sacris, quæ transmutari in allegorias non debeant, Hom. 1. super Num. & Lib. iv. πρὸς ἀρχαίαν c. 2. in ipsâ tamen ἑρμηνείᾳ & translatione sacrarum literarum, historicum sensum ferè semper neglexit, & prodigiosis allegoriis veram & simplicem scripturarum sententiam evertit, & dogmata cum Fidei analogiâ pugnantiâ invenit. Verum

breviter me expediam circa hanc & hujus generis *ἀντιθεσιν*, quod hoc pacto, non *Lex* tantum, sed & *Evangelium*, quippe literalis sensu constans, occideret, quod cum sententia Pauli Apostoli è diametro pugnaret. Confer, si placet, meam *Babylonem Magnam*, in Dilp. de Sensu Lit. contra Masenium Ipsi. Huic *Allegoriarum* studio, quippe immodico, se rectè opposuit olim orthodoxa antiquitas, & de uno certo scripturarum sensu, quem ipsa sermonis proprietates singulis locis gignit, retinendo, fideliter monuit, unde Epiphanius Regula observatu dignissima placuit hæc eadem Lib. 2. t. 1. hæres. 61. *τὰ τὰ θεῖα ἡμῶν ἐκ ἀλλήλων δέχται, ἀλλ' ὡς ἔχει θεορίας δὲ δέχται καὶ ἀνάγνωστος, εἰς τὸ εἶδεναι ἐκείνης ὑποθέσεως τὴν δύναμιν*: hoc est: Omnia divina dicta non opus habent allegoriam, sed pro ut se habent (scilicet accipienda sunt) opus autem habent speculatione & sensu, ad cognoscendam uniuscujusque propositi argumenti vim atque facultatem, per *θεορίας* videtur Epiphanius intelligere assiduam lectionem & scripturarum collationem, quæ verborum pondere grammaticæ, ordine ac nexu partium dialecticæ opus habet; *ἀντιθεσιν* verò seu sensum appellat experientiam spiritualem piorum, è meditatione verbi Dei haustam. De allegoriis verò, quæ palam in scripturis occurrunt, ita elegantè scribit Hieronymus in cap. 4. ad Galatas: *Sunt allegoria non ex legentis voluntate, sed ex scribentis autoritate intelligenda*. Et Augustinus Lib. 3. de Doct. Christi. c. 20: *Unum, ait, S. Scriptura locum exponere per alium, ejusdem scripturae clariorem, optima est interpretatio*.

II. Romanensium.

Seu Scholasticorum.

Veterum & Recentiorum, seu *Esauitarum*.

Scholastici, unâ cum recentioribus pontificiis, duos crassos errores fovent de *Spiritu & Literâ*: principiò enim non multum.

tum ab Origenis opinione abeuntes, *literam occidentem* item de literali scripturarum sensu: *Spiritum verò vivificantem*, de mystico & spiritali sunt interpretati, illius obliti, hunc continuò urgent, cujus tres constituunt species, *Tropologiam, Allegoriam & Anagogiam*, Bellarm. Lib. 3. de Verbo Dei scripto & non scripto c. 3. *Illam* nominant, cum historia, aut quodcunq; dictum scripturæ, ad doctrinam de moribus transfertur. *Æ*. Verum rectius diceretur *ῥητορικόν*, cum Rhetores multò aliter eo nomine utantur, pro omni sc. quod effertur figuratè. *Ipsam*, cum de Ecclesiâ militante, aut de Christo Salvatore, eundem locum scripturæ, quem prius secundum *literam* exposuere, interpretantur. *Hanc* verò, rectius *ἐννοιαστικήν*, cum textus idem biblicus, ad Ecclesiam triumphantem, aut Mysterium Trin. accommodatur. E. g. vocem *Hierosolyma* interpretantur *α*. Secundum *literam*, de metropoli Judææ, *β*. *Tropologicè* pro quavis Republicâ benè constitutâ. *γ*. *Allegoricè* de Ecclesiâ militante, *δ*. *Anagogicè* de beatitudine Electorum. Verùm *æ*. 1. Si *literalis sensus* est ille, definitore Bellarmino, quem verba immediatè præ se ferunt, utiq; plurimorum scripturæ dictorum *literalis sensus* dabitur nullus. E. g. *Ego sum vermis*, Ps. 22. *ὁ πόρτα ἀττόλῳτα capita vestra*, Psal. 24. *Ambulabis super Aspidem & Basiliscum*, Psal. 91. *Si pes tuus te offenderit, abscinde eum*, Matth. 18. Non ergò sensus literalis est, quem verba immediatè præ se ferunt; sed unus ille qui ex ipsis verbis, siue propriè, siue figuratè intellectus nascitur, quiq; solus, neglectis tribus illis, rectissimè urgetur, & admittitur, nisi Spiritus S. nos ad locupletiores aliquem sensum manuduxerit. E. gr. Exod. 12: 46, *Os non confringetis ipsi*; hoc dictum secundum *literam* & sensum Sp. S. tantum de paschalis agno intelligere possemus, nisi sp. Dei Joh. 19: 36. illud accommodaret ad Christum: atq; ita, & non pro lubito no-

Pro, anagogiam sive typicam interpretationem admittamus. Aliàs in tropicis ac allegoricis prædicationibus ac dictis notamus hoc, quòd figuratæ phrasès & locutiones, non pariant novum aliquem, ut *Romanenses* somniant, sensum; sed idem saltèm enuncient, quòd alibi in scripturis proprio dicendi genere est expressum. E. gr. Gen. 3: 15, *Semen Mulieris conteret caput Serpentis*. ubi verborum proprietas non habet locum, siquidem neq; semen hoc præstitit per se: neq; serpens ille, h. est diabolus, caput habet, E. figurata hic admittitur locutio, sed quæ literalem sensum præbeat illum ipsum, quem alibi scriptura propriis verbis expressit, ut quando per *Semen Mulieris*, intelligit & indigitat Christum: per *caput Serpentis*, notat imperium & potestatem diaboli ac inferni in genus humanum; per *contritionem capitis* hujus, destructionem & abolitionem omnis tyrannidis diabolicæ: quâ interpretatione, non novus aliquis sensus dicto huic Genesios inferitur; sed tantum reducit figurata vocum significatio ad propriam; ut jam idem sit sensus Moïsis in figurâ, quem affert Apostolus in proprietate sermonis, Heb. 2: 14. *Christus natus ex muliere, infringet & demolietur potestatem diaboli*, &c. Eodem modo *Allegoria* illa ἐν πλάτει dicta Gal. 4: 24. de uxoribus Abraham, *Sara & Agar*, unâ liberâ, alterâ servâ, non in duplicem sensum historiam detorquet; sed literalem historiae sensum, ad duo Testamenta accommodat, quorum unum filios in servitutem, alterum filios in libertatem gignat. Aliàs dici potest applicatio typica, licet inter allegoriam strictè dictam, & typum sit nonnulla differentia, de quâ consulere potes *Illyricum*; differunt enim ad minimum ut latius & angustius, interim teneamus hanc regulam, etiam contra *Sacramentarios*: Non prius à τῶ ὁμῶς discedendum esse, quam literalis iste sensus manifestè impingat in *Analogiam Fidei*: vel contradictionem implicet resp. aliorum loco-

rum, vel deniq; absurditates pariat, non rationis, sed Fidei.

Deinceps, Adversarii Romanenses ex hoc dicto: *Litera occidit, Spiritus vivificat*, eliciunt dogma in ipso limine admodum fœdum & impium, ne dicam blasphemum, scilicet: in N. T.^o non opus esse scripturâ, quin & contra proprietatem Novi Test. & præter mentem Sp. S. factum esse criminantur, quod Evangelii doctrina, literarum monumentis sit comprehensa, quippè quæ non scribi, sed in tabulis cordis, operâ traditionum Ecclesiasticarum exarari debuerit, cum Apostolus hoc loco 2. Cor. 3: v. 2. & 3. dicat, quod *Corinthii sint Epistola Christi, scripta non atramento, sed spiritu Dei vivi &c.* & quia videatur huc inclinare propheta, Jer. 31: 31. seqq. *Ecce dies venient &c.* At Respondeo breviter, quia ex professo obviâ itum est huic errori in *Babylone Magnâ* Disp. de *Autoritate S. Scriptura*; & quidem 1. *Lex* appellatur *Litera*, quia extra hominem scripta, docet quidem quid à nobis Deus jure efflagitat, sed non affert vim præstandi: 2. *Lex* dicitur *scripta foris* (quamvis opus legis quoad notitiam sit scriptum in corde, Rom. 2: 15.) quia corda non renovat. 3. *Evangelium* verò nuncupatur *Spiritus*; etsi enim *foris* quoq; scribatur in tabulis, & prædicatum etjam ob resistantiam auditorum actualem, non semper immutet aut renovet corda hominum: tamen meritò sic cluit, quia *Ænus* seu folliculus est Spiritus S. quo efficax esse solet in priorum cordibus ad generandam fidem &c. 4. Quicquid intereâ vel in Veteri, *Spiritus & gratie*; vel in Novo Testamento, *Litera & Legu* invenitur, non ejus proprium est, in quo invenitur, sed ejus, quo unum Testamentum, ceu proprio fine, ab altero Testamento discernitur. 5. Vitiòse ergò adversarii, locum Apostoli contra scriptam Evangelii doctrinam detorquent, cum non dicat Corinthios, sine scripto

scripto solâ traditione ad Deum conversos, sed phrasi figuratâ tantum veritatem renovationis in ipsis prædicet, quæ tum vivæ vocis, tum scripturæ ministerio peracta sit, cujus efficacia, non tam foris pateat in tabulâ, quam intus lateat in pectore, non virtute hominum; sed solius Spiritus S. operâ producta, confunditur E. ab adversariis Res & rei modus. 6. In vaticinio prophetico verò, *α.* committitur vitiosa oppositio: non enim in eo opponuntur libri V. & N. Test. sed pactum vetus in monte Sina, & pactum à Christo in N. T. erectum: illud dicitur antiquatum iri, quod de doctrinâ legis intelligi non potest *β.* ignoratur Elenchus, quia non sequitur: Deus scribit Evangelium in cordibus, Ergo non debuit scribi in Tabulis. Vel: Doctrina legis est scripta in tabulis, E. Evangelium non debet scribi in tabulis. N. V. C. Aliàs inferri posset eodem jure: Deus Evangelium scribit in cordibus, E. non est prædicandum humanis auribus. quam consequentiam adversarii nequaquam admittent. *γ.* Confunditur prædicatio propria & figurata, variaturq; *σχημα λέξεως*: scribere enim in tabulis, dicitur *συνομιναῖς*, scribere in cordibus dicitur *ὁμολογεῖν*. *δ.* plures occurrunt interrogationes, cum *Scribere in cordibus*, varios admittat intellectus, hoc loco, non significat vivâ voce aliquid tradere sine scripturâ, sic enim hoc veteri Testamento competeret, cujus doctrina bis mille annis, vivâ voce sine scripto tradita fuerat: sed significat Evangelium, non solum quoad notitiam insigere cordibus, quo sensu etiam lex cordibus inscripta dicitur Rom. 2. Verum ut corda renoveantur, accipiant Spiritum S. fidem & fructus proferant bonos, quo pacto lex non dicitur inscripta cordibus Rom. 8: 16. *ε.* Causa Eff. & instr. non sunt opponendæ, sed subordinandæ: quod enim Apostoli scribunt in tabulis, „Deus scribit in cordibus“.

3. Reducuntur ad absurdum ab ipso contextu: Si namq; Evangelium debet esse *ἀγγελος*, quia Deus id hominum cordibus inscribit: eadem ratione oportet id esse *ἀπαγγέλλον*, & vivâ voce non tradi; quia v. 34. ait Propheta: *Et non docebit ultra vir proximum suum* &c. 2. Si omnis deniq; scriptura sit *θεόπνευτος* 2. Tim. 3: 16. utiq; quam maximè evangelium. 7. Vaticinium E. comparatè duntaxat intelligendum est, scilicet de maiore abundantia & luce &c. *Instantia* ex verbis 2. Cor. 3: 6. immediate præcedentibus: *Deus nos fecit idoneos Ministros N. T. non Litera sed Spiritus*, quasi per *Literam* intelligatur doctrina scripta atramento, per *Spiritum* verò traditio vivæ vocis. Resp. Tum necessariò Apostolus omnes suas Epistolas ad varias Ecclesias exeuntes damnaſſet, quod quam sit manifestè absurdum, imò cogitatu impium, Lippi vident. Ostendit autem in hoc dicto S. Paulus, quòd primaria muneris sui pars posita sit in prædicando Evangelio de Christo crucifixo. Conf. ex quæ ad argumentum Eckij ex Enchirid. respondi in Disp. de Autorit. S. Scripturæ, quæ extat in principio *Babylonis Magnæ*.

III. *Schwenkfeldianorum & Enthusiastarum.*

Nobilis Silesius, *Casparus Schwenkfeldius*, ejusdemq; sectatores, *Literam occidentem* exponunt de *Ministerio verbi & Sacramentorum*, verum *Spiritum vivificantem*, de internis raptibus intelligunt ac moribus enthusiasticis, quibus omnem regenerationis vim, spiritum ac vitam adscribunt, verbum autem prædicatum, esse inanem sonitum & otiosam ceremoniam criminantes. Ideoq; sicut olim *Messaliani* sive *Euchetæ*, etjam *ἐνδεδωκότες* denominabantur, eò quod magno furore rapti se suis precibus diabolorum egressum, & Sp. S. ingressum operari finxerint; ita hi eodem titulo digni, quòd extra & præter verbum Dei, scriptum, prædicatum & au-

dicum, talem *regenerationis & illuminationis* modum fingant, qui constet arcanis raptibus, quos ceu Sp. S. suggestiones venerantur.

Pugnat autem intolerabilis Error hic, 1. cum verâ sententiâ apostolicâ oppositionis inter *Literam & Spiritum* prius declaratâ. 2. Cum scopo intentionis divinæ; ideò enim Deus O. M. verbum suum dedit & sacramentorum usum instituit, ut homines *avocaret à somniis, speculationibus & adinventionibus propriis*, atq; mediis salutis præ-nominatis & à se mandatis unicè religatos voluit, Esa. 8: 20. Joh. 5: 39. Luc. 16: 29. *Pugnat* etiam delirium hoc 3. Cum *Fine* principali totius Scripturæ S. qualis est, *erudire nos ad salutem per fidem qua est in Christo Iesu*, 2. Tim. 3: 15. *Convertere animas nostras, præstare sapientiam parvulû, latificare cor, illuminare oculos, firmitèr consolari in adversis, præferre lucernam pedibus nostris & lumen semitis &c.* Psal. 119. *Monstrare quomodo per patientiam & consolationem spem habeamus* Rom. 15: 4. *ut tandem consequamur fidem & vitam æternam* Joh. 5: 39. c. 10: 31. *Pugnat* 4. Cum S. Scripturæ *Effectu*; verbum Dei enim sive lectum, sive prædicatum & auditum, efficit in nobis *Fidem* Joh. 17: 30. Rom. 10: 17. Ubi Apostolus per verbum non intelligit enthusiasticum & arcanum, sed quod *predicatum est in toto terrarum orbe, & quod propè in ore & corde nostro est verbum fidei*, ibid. v. 8: 18. conf. Act. 11: 14. Eph. 1: 13. 1. Cor. 1: 18. 21. &c. *Pugnat* tandem 5. Cum Verbi Ministrorum *Elogiû*, dicuntur enim *cooperarii Dei, Dei agricultura, Dei ædificatio*, 1. Cor. 3: 7. 9. c. 4: 1. *dare scientiam salutis populo*, Luc. 1. c. 77. *Aperire & illuminare oculos gentium, ut convertantur à tenebris ad lucem, & potestate Satana ad Deum*, Eph. 3: 9. *justificare homines, Dei filios gignere, salvare seipsos & alios*, 1. Cor. 4: 15. Gal. 4: 19. 1. Tim. 4: 16. Conf. vis & efficacia

Sacra-

Sacramentorum ob idem verbum salutis. Etenim, *ex aqua & Spiritu regeneramur*, Iob. 3: 5. *Salvamus per lavacrum regenerationis & renovationis in Sp. S.* Tit. 3: 5. 1. Pet. 3: 21. *Mundamur lavacro aquae in verbo*, Eph. 5: 26. *per manducationem panis, participes reddimur ipsius corporis Christi; per bibitionem vini, participes ipsius sanguinis Christi in usu S. cœnæ*, 1. Cor. 10: 16. Et hæc omnia in remissionem peccatorum, Matth. 26: 28.

IV. Anabaptistarum.

Hunc Fœdum errorem errant etiam nostro hoc seculo, & quidem, *Sleidano* teste Lib. 6. circa Annum Christi 1527, interpolârunt *Anabaptista*, docentes *Literam occidentem* esse libros V. T. seu scripta Mosis & Prophetarum, *Spiritum* verò *vivificantem*, esse libros N. T. seu Evangelia & Epistolas Apostolicas. Unde demùm eò dementiæ progressi sunt, ut statuerent libros V. T. non modò esse imperfectos, sed & multa dogmata involvere, cum libris N. T. apertè pugnantia, adeoq; Christianos, relicto Mose & Prophetis, nil præter *Literam occidentem* tradentibus, progredi oportere ad Christi Evangelium tanquam ad *Spiritum vivificantem*. Fuit is antiquus error *Simonianorum*, *Cerdonianorum*, *Macedonianorum*, *Tatianorum* & *Manichaorum*, quorum rationes, sed errationes potiùs crassissimas, *B. Augustinus* toto propè Tomo vi. operum, præcipuè c. xxxiii. contr. Faustum Manichæum; & libris duob. contr. adv. Leg. & Prophet. exquisitè ac solidè refutat. Nec defuere suo officio Theologi in Germaniâ superiore seculo, qui A. 1571, auspiciis Electoris palatini Friderici III. comparuerunt ad colloquium Frankenthalense, soliùs reprimendi in hoc puncto, dogmatis anabaptistici causâ, per totum Archipalatatum. quinimò, paulò post, tum his tum aliis Anabaptistarum furoribus, publi-

gratis scriptis, masculè se opposuerunt orthodoxi etiam Theologi alii. Quamvis verò *Lex ceremonialis* in Christo complementum sortita, in N. T. sit abrogata; *Forensis* etiam nos minimè obliget; non tamen V. T. libri sunt abjiciendi: Etenim. 1. Argumentaria parte ad totum, N. V. C. 2. Fallit argumentum, à dicto secundum quid &c. Leges ceremoniales & forenses sunt Christianis abolitæ quoad observationem literalem. Ergò nullus earum usus est in Ecclesiâ N. T. N. V. C. unius enim rei plures possunt esse causæ finales: ex collatione namq; typorum ad antitypum, ceremoniarum sacrificialium ad Christum, mirificè stabilitur fides. Ex consideratione II. forensium, extruitur Regula examinandi leges civiles hodiernas. 3. Ignoratur elenchus: Aliud enim est, quærere de ceremoniis ipsis, & II. forensibus, aliud de ipsis libris quibus continentur, & argumentari ex abrogatione ad annihilationem alicujus N. V. C. 4. Continetur etiam iis libris præter Evangelium de Messia, doctrinâ Legis Moralis, quæ *pædagogus est ad Christum, & ducit ad agnitionem peccati*, Gal. 3: 24. Rom. 3: 20. Multæ sunt prophetiæ aliæ, de statu Ecclesiæ N. T. de conservatione Ecclesiæ perpetuâ, de furoribus diaboli, de constantiâ piorum, Exempla virtutum &c. 5. Accedit, quod Christus ipse nos ad Moysen & Prophetas ablegavit, Luc. 16: 29. unde suas conciones stabilivit, & in se completa, quæ scripta erant in Mose, Prophetis & Psalmis, affirmavit, Luc. 24: 44. quod & imitati sunt Apostoli, Rom. 3: 21. I. Cor. 10: 6. II. 2. Tim. 3: 15. 16. 2. Pet. 1: 19. Tandem pugnantia tradi in V. T. antea demonstratum est in *Babylone Magnâ*, manifestè falsum esse, *Dispp. de Majestate, Authoritate & Perspicuitate Scripturarum.*

V. Calvinianorum.

Sacramentarii exponunt *Literam occidentem* de externis,

Sacra-

Sacramentorum Symbolis sive Elementis; *Spiritum verò vivificantem*, de re cœlesti, eaq; absente, & per Elementa tantum significatâ: vide Annot. Maj. Theod. Beza ad cap. Rô. 2: 27. ubi inter alia ait: *Tunc igitur χαρακτα sive Literam vocat Paulus, Externum signum ab ipsius signi fine sive virtute sejunctum, quam vocat Spiritum &c.* Opono autem huic commento, Fundamenta seqq. 1. Si externa Sacramentorum symbola sint *Litera*, utiq; occidant necesse est, 2. Cor. 3: 6. At hoc *αχαρακτα* est; quin potius *χαρακτα*, quod indignos non occidant externa symbola, sed quod rei fiant, corporis & sanguinis Domini, 1. Cor. 11: 27. Deinde 2. Quomodo quæso altera sacramentorum pars dicenda sit *occidere*, cum è contrâ, definiente Apostolo, *sint signacula justitiæ fidei*? Rom. 4: 11. ad Sacramenti verò essentiam, tam Elementaris quam cœlestis res pertineat. 3. Sic non parti, sed toti sacramento baptismi, tribuitur vis & efficacia, mundandi à peccatis & salvandi, Eph. 5: 25. 1. Pet. 3: 21. Et quemadmodum sola Elementa neq; possunt neq; debent dici sacramenta; ita quoq; res cœlestis sola, pro Sacramento haberi nequaquam potest, sed utriq; parti in unione, id est, toti sacramento effectus per se, non lathalis, sed salutaris adscribitur. 4. Si externa Sacramentorum elementa, quæ in his terris dispensantur, sunt *Litera occidens*, sequitur Ministerium Ecclesiasticum, quod itidem in his terris administratur, esse Ministerium *Litera & Mortis*, at consequens est falsum & blasphemum; sunt enim Ministri verbi, Dei cooperarii, 1. Cor. 3: 7. 9. Et *Ministri* non *literæ*, sed *Spiritus*, 2. Cor. 3: 6. 9. Et quidem in justificationem & salutem hominum, 1. Cor. 4: 14. Eph. 3: 9. Gal. 4: 19. 1. Tim. 4: 16. Ministerium igitur efficaciam hanc spirituales habet si non ex se, & per se, aut respectu personæ ministrantis, cam ta-

men eo respectu reverà obtinet, quo Deo placuit, non sine ministerio hominum ordinariè, sed tamen per *stultitiam prædicationis salvos facere credentes*, 1. Cor. 1: 21. Ipse interea Deus solus semper efficiens principalis manet; ut duæ hæ actiones, Dei nimirum & Ministrorum, ad producendum unum numero salutarem effectum, concurrant, non *διωχόμενος*, divitim aut separatim; sed *ἐν ὁμήρῳ*, conjunctim & unitè; proinde, contra omnes *Zvinglios*, *Stanislaos Hosios*, aliosq; hujus furfuris homunciones, Calvinianos, qui Deum sc. imprimis hæc ratione ignominia affici clamitâr, certi sumus, neq; Deum sic dehonestari; neq; hominis ministerio plus justo tribui, dum quid Deus per hujusmodi media, efficiat, indicatur. Utrumq; enim verum est, *primò*: Neq; qui plantat est aliquid, neq; qui rigat: sed qui dat incrementum Deus, 1. Cor. 3: 7. Deinde & hoc: Dei *sumus cooperarii*, secundum gratiam Dei &c. ut paulò priùs dictum. Concludo deniq; totum thema de *Literâ & Spiritu*, verbis B. Augustini lib. 1. cont. Adv. Legis & Proph. c. 17. Quamvis in veteri T. propter temporalium bonorum promissionem, malorumq; comminationem, servos pariet temporalis Hierusalem: in Novo autem ubi Fides impetrat charitatem, quâ Lex possit impleri, non magis timore pœnæ, quam dilectione justitiæ, liberos pariat æterna Hierusalem: tamen & illis temporibus, fuerunt justi spirituales, quos non *occidebat Litera jubens*, sed *vivificabat Spiritus juvens*. Et tantum, responsionis Loco sufficiat ad Argumentum primum, ut sic præparatâ viâ, expeditus & minus operosus fiat progressus ad sequentia, quorum *ἐν ἀλυσιν, συνιψιος* causâ, procurabo brevî compendio.

II. Quicquid attribuitur Deo, non potest tribui verbo. Conversio hominis attribuitur Deo. Ergo Conversio hominis non potest attribui verbo.

Major apparet fundari in eo, quia Deus & verbum diversa sunt. Minor probatur ex Jer. 31: 18. Joh. 6: 29. 45. 1. Cor. 12: 11. Tit. 3: 5. 1. Thes. 1: 15. &c. *α.* 1. Adpropositionem Majorem *α.* per instantiam: quicquid tribuitur Deo, non potest tribui hominibus, at Deus dicitur generare, regere, judicare, E. Non homines. Conclusio est absurda E. vel major, vel minor, vel utraq; at non minor, E. Major, quæ erat Stenckfeldiana. *β.* *β.* Ad prob. ejus, quod Deus & verbum sint quidem diversa, non verò adversa. *β.* *γ.* Corrigendo Majorem hunc in modum: Quod soli Deo, immediate & omnibus aliis causis exclusis competit, id immerito verbo tribueretur. Resp. II. Ad prop. Minorem ejusq; probationem: *α.* quod committatur in his allegatis, Elenchus oppositorum: causa enim principalis Deus, & medium conversionis, verbum Dei, non sunt contraria, sed subordinata: pari enim aliâ ratione argumentari liceret: quod Christo tribuitur seu causæ principali, id fidei non competit seu instrumento, *ἄριστον*. *β.* Quod in allegatis dictis nil aliud doceatur, quam Deum homines convertere, mentes illuminare, fidem accendere &c. Verum, quod id *ἀπὸ τοῦ καὶ ἐνθεωρίας καὶ* sine verbi externi *ὁργανικῆ συνεργείᾳ* efficiat, id præter veritatem Spiritui Sancto ab adversariis affingitur.

III. Quicumq; effectus prærequirit causam infinitam, ille non potest adtribui Scripturis in membris hærentibus. Atqui nostra Conversio prærequirit causam infinitam. Ergo &c.

Majore propositione, ceu, ut credunt, satis perspicuâ, Minorem probare contendunt ex Ps. 51: 17, *Cor novum crea in me Deus!* ubi nostra conversio & renovatio vocatur nova Creatio, ad cujus productionem vis infinita praequiratur.

R. I. Ad Majorem prop. Ignorantes Elenchum, mutant adversarii statum controversiæ, quæstio enim erat, non de scripturis quâ chartis inhaerentibus, seu qua talibus seorsim consideratis, sed de verbo ratione divini sensus, sive literis, sive voce, sive mente concepto, num scilicet, id ipsum ex ordinatione Dei, & à Spiritu S. sibi implantatâ hâc infinitâ virtute, tanquam *ὄργανον ἐνεργητικόν* seu medium quoddam vivificum, nostram conversionem operari possit? Hoc Nos affirmamus, illi negant.

R. II. Ad propositionem Minorem, conversionem nostram indigere prius quidem & per se, causâ misericordie & omnipotente, quam infinitâ, infinitudo enim illa conversionis negotium respicit remotius. quinimò, verbum Dei infinitatem quoq; sibi quandam vindicare, non solum quia infiniti valoris est Rom. 1: 19. sed & quia est infinitæ durationis & verbum æternum Apoc. 14: 6. nobis persuasissimum erit:

R. III. Revertendo ad Majorem, dicendoq; stante significatione Scripturæ pro nudis Characteribus, consequentiam adversariis quodammqdo posse concedi, nisi ita informarent propositionem, ac si causa principalis, propter infinitudinem suam, excluderet omnes causas secundas & organicas, tam *ἐνεργητικὰς* quam *ἀνεργητικὰς*. §. XI. β. *Rationes* solent Adversarii adferre seqq.

I. Opus hominis externum, non potest Conversionem operari. Scriptura est opus hominis
exter-

externum. E. Scriptura non potest conversionem operari.

*Major*em probant, quia omne id, quod hominem convertere debet, animam ejus apprehendere necesse est. *Minorem* esse firmam idè somniant, quia scriptura nihil aliud est, quàm opus hominis externum, hærens in literis externis & punctis visibilibus.

Respondet. *Major*em prop. petere principium, quòd enim est *negotiorum*, pro concessio ponunt; quinimò, prædicationem & auditum verbi Dei, baptismum & usum sacræ eœnæ, ab agro operum hominis externorum planè excludere, quis omninò ausus fuerit, vel inter adversarios ipsos? 2. Ad *probationem* *Majoris*; apprehendi animum debere in conversione certum est; verùm id primò & immediatè semper fieri oportere, quis asseverabit? priùs enim verbum ferit sensum externum, quàm tangit internum. 3. Ad *propositionem* *Minorem*; committi in eadem ignorationem Elenchi; etenim nemo nostrum sub hoc nudo actu materiali & externo, separato interno & formali, scripturam apprehendit, sed prout scilicet unà sumitur pro rebus ipsis Scripturâ significatis seu divino sensu intellectis, 4. Negamus igitur quòd in probatione *Minoris* asseritur, Scripturam videlicet nil aliud esse, quàm opus hominis externum: Scriptura S. enim in sano conceptu, est verbum Dei, non hominis. 5. Ministerium externæ scriptionis verbi Dei in originalibus linguis, fuisse quidem opus, secundum quid, humanum & externum, idq; *ὁ γὰρ ἀνθρώπος*, verum principalitèr opus maximè divinam & Sp. Sancti, qui non minùs manus scribentium, ac linguas loquentium direxit, 2. Tim. 3:6, *πᾶσα γὰρ ἡ θεο-ἀρετὴ* ©, conf. 2. Pet. 1: 20. 21.

II. Quod est absurdum, non erit statuendum.
 At Scripturam esse efficax medium conversionis, est absurdum. Ergo Scripturam esse efficax medium conversionis, non erit statuendum.

Majore concessâ, probare nituntur Minorem; quia sequeretur aliâs, etiam impios, imò diabolos salvari. Ratio rationis est; etenim & ipsi habent & usurpant Scripturam in tabulis consignatam.

Respondeo 1. Limitando Majorem: *quod est absurdum rationi illuminatâ, non erit statuendum.* Aliâs enim argu-mentor per instantiam: *Quod intellectui humano est absurdum, non est statuendum:* At omnes & singuli fidei articuli sunt intellectui humano absurdi, Ergo, &c. Conclusio est falsa, ergo vel major, vel minor, si non utraq; at non minor. E. Major, quæ est sententia adversariorum 11. *Minorem* negando, loquendo de absurditate verâ, modoq; definitâ; 111. Ad probationem Minoris, mutari iterum statum quæstionis, nunc enim quæritur de Verbo, ratione divini sensus considerato. iv. Concursum fieri plurium interrogationum; non enim disquiritur, an Verbum Dei, in omne subjectum, quomodocunq; dispositum est, operetur; potest namq; illius efficacia propter actualem hominis malitiam, impedimentaq; alia sufflaminari & suspendi, ut patet ex parabolâ Christi, Luc. 8. sed an operetur in simplici & diligenti auditore? Et porro posito, quod diabolus habeat scripturam; non tamen sequitur ipsum necessariò converti debere, propter summam ejus malitiam, adeoq; qui conversionis objectum non est; quippè in cujus conversionem verbum salutis à Deo non est ordinatum. Itaq; V. R. à videri ad esse non valere consequentiam: non enim omne quod absurdum videtur, id statim tale reverâ est. III.

III. Si Scriptura esset efficax, sequeretur omnes, qui eam vel legunt, vel audiunt converti. At falsum est consequens. Ergo & Antecedens.

Respondeo: I. Negando consequentiam Majoris; non enim ea tam est evidens, ut somniant. II. Fallit hoc argumentum, secundum non causam, ut causam: quod enim multi non convertuntur, qui verbum Dei legunt aut audiunt, non adscribendum aut imputandum est verbi Dei impotentiae aut inefficaciae alicui; sed hominum malitiae, contumaci resistentiae aliisque; obstaculis & impedimentis in corde latentibus, quibus Spiritui Sancto, per, in & cum verbo loquenti, obicem ponunt. conf. Matth. 23: 27. Act. 7: 51. Sic eodem modo, Illustrissimo soli, ne domum illuminet, exiguo fenestrarum obductu, operosissima sua efficacia, non aufertur quidem, sed differtur, aut si non tollatur impedimentum, plane prohibetur, non vitio solis aut inopiae potentiae illuminandi in ipso corpore Solis, sed culpa interpositae remora. III. Inverto igitur argumentum hunc in modum: Si verbum Dei in hominibus omnibus, qui id debito studio tractant, conversionem semper operatum est; utique illud ipsum est efficax convertendi medium. At verum prius, & non potest monstrari dissimile exemplum. Ergo posterius. Exempla passim in scripturis extant, Auditores Petri Apostoli, Act. 2: 37. Eunuchus c. 8: 35. 36. Cornelius c. 10: 44. Antiocheni, c. 11: 20. 21. Lydia c. 16: 14. Berhoenses c. 17: 12. Judaei Romae c. 28: 24. Unde de novo talis forma colligitur: cujus efficacia in conversione hominum, potest demonstrari probatis exemplis, id revera est efficax. At Scripturae S. efficacia in conversione hominum, potest demonstrari probatis exemplis, Ergo.

IV. Quicquid tantum *ἐκτύπωμα* est, & signum interni, vivi & efficacis Verbi; illud non est Verbum ipsum internum, vivum & efficax. Atqui Scriptura est tantum *ἐκτύπωμα* siue signum interni, vivi & efficacis illius verbi. Ergò Scriptura non est verbum ipsum, internum, verum & efficax.

R. I. Majorem falsò supponere reale discrimen inter Verbum *Internum* & *Externum*, cum tamen non differant *ἁπλοῶς*, sed saltèm *εἰρηκῶς* seu modalitèr: diversus autem modus, non intert diversitatem rei ipsius; siue enim hæ voces usurpentur ut priùs, pro conceptu in Deo manente, & nobiscum communicato, siue respectu nostri & quoad externa accidentia, vel dicatur *Internum*, quatenus animo nostro comprehenditur, vel *Externum* verbum, quatenus ad extra scriptum, auditum & pronunciatum est, non tamen hæc distinctio essentialis est, sed modalis, nam quoad substantiam dogmatum, semper manet unicum, & simplex, siue animo comprehendatur, siue scribatur, siue prædicetur Verbum: quis enim tam foret absurdus, ait B. Dn. D. Meisnerus, ut statueret voluntatem Testatoris in mente prius conceptam, & deinceps vel literis consignatam, vel voce expressam differre essentialitèr? Eadem certè semper voluntas manet, Quamvis modus eandem divulgandi varietur.

R. II. Negando prop. Minorem; quòd verò *Weigeliani*, per scripturam nil aliud intelligi dicunt, quàm nudas voces syllabas & characteres, principium petunt; & sibi concedi postulant, quod oraculis divinis repugnat. Ita enim nos sumere & usurpare oportet vocabula, adeoq; vocem scripturæ, quemadmodum usurpatur ab ipso Spiritu Dei in verbo suo loquente, ubi scriptura dicitur *θεόπνευστος* 2. Tim. 3.

16; in quo, procul dubio plus intelligit ac ipsam literam; si enim *ωφέλιμος ἐπὶ πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ*, imo versu 15. vocatur *ἱερὰ γράμματα*, *δυνάμενα σοφίσαι ἡμᾶς εἰς σωτηρίαν* ab innato sibi & salutari sensu Scriptura S. sequestranda non est. Quinimò divina quædam ἀπόρρητος est, & aliquid Dei, cœlitus nobiscum communicatum, 1. Cor. 2: 11. idēq; virtute illā cœlesti convertendi, vivificandi & salvandi homines Scriptura Sacra semper imprægnata manet, & tanquam prolificum semen nunquam destituitur; sed ut unus Deus & Spiritus, sic meritò etiam unum tantum in se atq; unitum cum suâ inseparabili formâ, judicatur esse Dei verbum: nam sicut homo, sine animâ cadaver est, & semen sine vitâ non amplius semen est, sed mortuum quid, ita Scriptura S. si verbum Dei est, Spiritus & vita est Joh. 6: 36. Summa: *Litera* pertinet ad Verbi Dei materiam, sensus verò ad formam, quibus separatis non amplius manet verbum Dei, nisi statuatur cum *Weigelianis* duplex verbum Dei dari, externum seu mortuum & inerme, internum seu vivum & efficax, quod est *ἀτέργῃον καὶ ἀντίγῃον*.

Nam aut omnis Scriptura *θεόπνευτος* Ⓞ, & divinitus inscripta est; aut *Non omnis*, loquimur de scripturis originalibus & canonicis, at verum prius. E. falsum posterius, quod pro vero venditant adversarii: nam duo contradictoria simul esse vera impossibile est. Ut taceam, quòd remotioris materiæ vint habeant consonantes, propioris verò puncta vocalia, quæ eorum ambo incorruptibilia sunt, Matth. 5: 18. Luc. 16: 17. Eleganter in hanc sententiam B. Dn. D. Gerbardus, de Nat. Theol. n. 18. ait: Quemadmodum autem duplex est hominis verbum. 1. *Internum* ac *ἐνδιάθετον*, quòd in mente latet, & est quasi mentis quædam soboles: dicitur etiam *λόγος ἔσω*.

2. *Externum* καὶ προφορικόν, λόγῳ ἔξω dictum, quodd exte-
rius profertur: idq̄ iterum duplex est; vel enim ore profertur, ac
internas mentis cogitationes ἀπεικονίζει, vel in chartâ descri-
ptum extat, ἔστι μὲν τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημέ-
των σύμβολα, καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ, ait Phi-
losophus περίερμηνείας, c. 1. sic Deus, ad cuius imaginem homo
factus est, itidem duplex habet verbum, 1. *Internum* & æternum,
quodd ex ipsius substantiâ ab omni æternitate est genitum, quodd
est verbum ἱστοῦν καὶ ὑποστυλόν, quo ipso, à verbo hominis
longissimo intervallo distinguitur; 2. *Externum*, quo in tempore
homines alloquitur, & quidem tum per afflatum sive inspirationem
internam, quæ complectitur immediatam ἐλακψιν, tum per ser-
monem externum, eundemq̄; vel immediatè vel mediatè per ange-
los & homines, suos præcones & ministros prolatum; vel in scri-
pturas redactum, quodd vocatur verbum Dei scriptum, sive Scri-
ptura Sacra. Hæc ille. Hic quamvis B. Gerhardus verbum Dei
internum non subdividat, ut recentiores Theologi nostri, in
ὑποστυλόν & ἐνδιαθετόν; nequicquam tamen vel ille, vel hi
distinctionem illam verbi *interni* & *externi*, quodd hoc sit li-
tera, syllaba & vox, illud verò vis aliqua divina characteribus
in usu saltè adstans, unquam approbarunt, quippè Wei-
gelianam, & consequentè stratam pandentem viam, ad da-
mnatam Calvinianorum distinctionem, inter *vocationem* per
verbum, *efficacem* & *inefficacem*. De quâ Beza horum ante-
signanus Resp. ad act. colloq. Mompel. p. 11. pag. mihi 93. de
Bapt. ita disserit: Ex quo consequitur duplicem statuendum esse
vocationem, unam videlicet, quæ effectum suum sortiatur, alteram
quæ sit inutilis. Et statim: Prasuppono *vocationem* efficacem sub-
sterni Electionis decreto &c. & mox: hanc Efficacitatem, id est,
quodd Evangelii promissio ab aliquibus, nempe ab Electis, recipitur,
non à naturâ, non ab ullâ prævissione vel fidei vel operum, sed à
merâ miserationis Dei εὐδοκίᾳ electis peculiari proficisci &c. Porro,

non

non semel inculcandum, sed iterum iterumque, ingeminandum est, inter verbum Dei & vim illam divinam quæ vocibus & characteribus adsit, nullam esse separationem faciendam, quasi illa non nisi in usu sit præstò, sic enim nulla foret differentia inter verbum humanum & Dei verbum; quemadmodum neque inter verbum Dei & scripturam sacram materialiter acceptam ullum est discrimen reale: etenim nil aliud prophætæ & Apostoli scripserunt, quam quod divinâ inspiratione edocti prius vivâ voce prædicarunt, 1. Cor. 15: 1. 2. Cor. 1: 13. Phil. 3: 1. 2. Thess. 2: 15. 1. Joh. 1: 3. Irenæus igitur lib. 3. adv. hæres. c. 1. ait: *Quod tum præconia verunt, postea per Dei voluntatem in scripturis nobis tradiderunt.* Unde Dicere & Scribere Spiritui S. sæpè sunt ἰσοδυναμεῖν, E. g. Matth. 1: 22. c. 2: 15. c. 4: 14. ut impleretur quod dictum est per Prophetam, &c. Matt. 4: 4. 7. 10. Marc. 15: 28. Joh. 19: 36. Rom. 4: 3. c. 10: 71. c. 11: 2 &c. *Ut impleretur quod scriptum est, quid dicit scriptura? Scriptum est in Prophetis, scriptum est &c.* sic legere & audire verbum Dei, in pari censu habentur, Luc. 16: 29. conf. Act. 13: 27. *Voces Prophetarum leguntur per omne Sabbathum.* Nec non Act. 15: 21. Sic jubemur audire Christum & Apostolos Matth. 17: 5. Luc. 10: 16. quos non aliter audire nunc datur, quam in eorum scriptis, unde etiam pari passu incedunt: *ἡ ἀρχὴ ἀρχαί,* Rom. 1: 2. Et λόγια τῆς θείας, Rom. 3: 2. ἡμεῖς τῆς ζωῆς αἰωνίου, Joh. 6: 68. Et ὁ λόγος τῆς θεῆς, Heb. 4: 12. conf. & Totus Psal. 119, qui parva biblia B. Luthero dictus, continet versiculos 176. quorum ne unus quidem non singulari epitheto & titulo honorario, Verbum Dei & S. Literas cum magno æquipollentiæ applausu deprædicat.

§. XII. 2. Ultimò afferre solent adversarii nonnulla similia, quibus verbi Dei ἐνέργειαν evacuare student. Quæ omnia ad hanc formam colligi possunt:

Quod-

Quodcūq; in conversione hominis se habet, instar 1. *Indicis*, seu statuae mercurialis, monstrantis transeunti viam, 2. *Canalis*, per quem Sp. S. conversionem in hominem fundat & derivet. 3. *Pictura*, alicujus principis personam denotantis; illud non potest *effectivè*, sed saltèm *objective* efficax esse: Atqui verbum in conversione hominis hoc modò saltèm sese habet. E.

Resp. 1. Majorem propositionem fundari super fundamento instabili & falsâ hypothesi, quam nos in ipso statu controversiæ magnâ protestatione repudiamus. Resp. 2. Ad eandem prop. Majorem: è similibus rem declarari posse, non probari. Resp. 3. Ad prop. Minorem, esse eandem *ἀγγε-
λον*, ne dicam *ἀντίγγελον*, est enim desumpta non è scripturis; sed proprio Fanaticorum hominum cerebello. Resp. 4. *Invertendo* totum argumentum hunc in modum: Quicquid à Spiritu Dei, in hoc spiritualis *ἐνεργείας* seu productionis salutaris puncto, confertur seu comparatur cum talibus, quæ sunt *ἐνεργητικά* & operativa, illud ipsum efficaciam habeat salutare necesse est. Atqui verbum Deilectum & auditum tale est, Ergò. Minor est longè testatissima, quia confertur imbri, Esa. 55: 10. pluviae, Ose. 6: 9. quæ vim habet irrigandi. Semini, 1. Pet. 1: 23. quòd ingeneratam implanta- tamq; vim fructificandi obtinet. &c. Ergò non merè *objective* efficax est; sed etiam in se, per se & *effectivè*. 5. Vel pleniore *ἀποδείξει* sic argumnetamur: Quicquid 1. *Perfectum* est. 2. *Convertit animas*. 3. *Vivificat*. 4. *Fructificat*. 5. *Ignis* est. 6. *Malleus* est, contritam dispergens petram. 7. *Potentia* est ad salutem. 8. *Penetrabilior omni gladio*. 9. *Medium Fidei*. 10. *Quo audito corda ardent*. 11. *Et compunguntur*; illud efficacissimum conversionis me- dium & causa est.

Atqui

Atqui Verbum Dei semper, etiam quando legitur & predicatur.
 1. perfectum est, Psal. 19: 8. 2. convertit animas; *α.* sapientiam præstat parvulis, *β* lætificat corda, *γ*. Illuminat oculos, v. 8. 9. 10. 11.
 3. Vivificat, Psal. 119: 50. 93. 4. Fructificat, Esa. 55: 10. 11. 5. Ignis est, *ε* 6. malleus conterens petram, Jer. 23: 29. 7. Potentia Dei ad salutem *ο.* credenti, Rom. 1: 16. 8. Efficax & penetrabilis omni gladio, Hebr. 4: 12. 9. Medium est per quod creditur, Joh. 20: 31. Rom. 10: 17. 10. Quo audito, corda hominum ardere incipiunt, Luc. 24: 32. 11. Et compungi, Act. 1: 37. *ε*c. Ergo Verbum Dei semper, & quando legitur & prædicatur, efficacissimum conversionis medium & causa est.

α. 6. Hæc assertio è dictis manifesta est, sed ne non sit quibudam prurientibus adhuc satisfaciens, qui non omnem scripturam canonicam ceu *αὐτοπίστον καὶ ἀναπόδεικτον* suscipiunt, ipsâ experienciâ constat *γνηίως* Christianos scripturæ & articulis inde deductis adhærere assensu inevitabili infallibiliq; atq; usq; adeò de veritate & certitudine scripturarum esse persuasos, ut nihil in toto universo æq; ratum ac certum esse credant, quin citius ad mortem adigi posse & martyria subire, quam ut admittant, dogmata scripturæ dubia aut falsa esse. Hunc autem tam firmum, constantem & planè divinum assensum, alio oportet niti fundamento quàm humano: Ipsum verò nullum aliud est, nisi *peculiaris Vis & Efficacia ipsius Scripturæ Sacræ*, quam habet in se & per se, solum ideò, quia ipsius Dei omnipotentis verbum est. Exemplo res erit illustrior: S. Paulus, 1. Thess 2: v. 13, testatur Thessalonicenses *excepisse verbū*, quod ab Apostolis audierant, non *ut verbum hominum*; sed *ut verbum Dei*. Quæritur jam, quid ipsos moverit ut ita verbum hoc amplexi fuerint. Ponamus prorsus barbaros, quibus nè fando quidem palæstina aut Ecclesia judaica nota fuerit: E talibus

talibus enim multis extra controversiam est, prædicasse Apostolos Evangelium, multosq; tales credidisse ac convertos fuisse, sed quâ ratione moti? Estto igitur Syllogismus? *Aut credere permoti argumentis & suasionibus Rhetoricis; aut auctoritate Ecclesie; aut eorum auctoritate, qui verbum prædicabant; aut deniq; moti ipsâ vi & Efficaciâ verbi Dei,* quod prædicabatur; nam aliud principium vix ipsi acutissimi Pontificii invenient. Sed non credere *moti ab ullâ eloquentiâ humanâ;* quia hæc non gignit nisi fidem humanam, & ab eo genere dicendi etiam ipse Apostolus abhorruit, 1. Cor. 2: 1. 2. 3. 4. 5. *Neq; ab auctoritate Ecclesie,* quia ea fuit incognita, & si probata fuit, ex ipsis scripturis probationem depremi oportuit, quomodo commissus fuisset circulus: *neq; ab auctoritate Verbum prædicantium;* ea enim quâ fors apparebat, exigua aut nulla erat: magna quidem auctoritas Apostoli, sed ea invisibilis est. Aut unde Græcis seu barbaris alterutrum constaret, vel quanta esset auctoritas Apostoli, vel quod ipse Paulus Apostolus esset? *Nec moti ab alio quodam.* Ergò, requiritur eos credidisse *motos ab ipsa vi & Efficaciâ verbi Dei;* quod prædicatum, & per scripturas ad nos transmissum est.

Atq; hæc dicta & scripta sunt de Argumentis Adversariorum in *Genere;* Sequuntur Nova specialiora, de eâdem materiâ, quæ nobis cum *Instantiarum,* tum *Exceptionum* loco obijcere solent. Utpote.

I. Quicquid Efficaciam habet divinam, tantum instrumentalitèr; illi extra usum & legitimum officium suum, Efficacia ista non adest neq; inest. Atqui Verbum Dei Efficaciam habet divinam, hoc est, effectus producit divinos, convertit, illuminat &c. tantum Instrumentalitèr. Ergò Verbo Dei

DE EFFICACIA AC DIVINITATE VERBI DEI. 435
extra usum & legitimum officium suum, Efficacia
ista non adest neq; inest.

Majorem probare conatur Caspar Movius minister Lithuanus, ex hypothese Rhatmanni Dantiscani, quibus oppositus est Dn. D. Myssenta Movius hereticus; quia omnis vis instrumenti consistit in usu, extra quem instrumentum non est, cuiq; virtus principalis causæ non est insita. Propositionem Minorem emblematis suis passim polire student Adversarii: quamvis enim nolint videri negare efficaciam Scripturis; nullam tamen virtutem ipsis tribuunt intrinsecam, ideoq; solum, cum inanimatis instrumentis eandem conferre solent, quale est illud Emblema Rhotmanni In seinem bedenken: Die art hauer nicht/ wo nicht der holzhauer der orten erstlich eine krafft und nachdruch gebe/ die Schrifft beschreibet nicht/ wo nicht der H. Geist das gnadenliche/ und seine Krafft zur Schrifft bringe. Ubi Scripturæ S. vis comparatur cum Securi, non secante, nisi elevata à motore. Et porro: Gladius non ferit, & ne quidem ferire potest, nisi miles eum apprehendat, & vi à se impressâ feriat: ita verbum Dei non convertit, & ne quidem convertere potest, nisi Spiritus S. gladium hunc spiritualem apprehendat, eo utatur & vim convertendi ipsi indat. vivificari idem est, quod à Sp. S. vi vivificandi donari & vivificum organon salutis fieri. Unde Movius statuit, verbum Dei in usu demum à Sp. S. vivificari; extra usum verò Spiritum S. sibi unitum & conjunctum non habere. Idem est quod prius Beza l. ii. Resp. ad act. coll. Mompelg. p. 116. 117. scripsit: Neq; existimandum est, Deum ipsi verbo virtutem aliquam intrinsecam adhibuisse. Et rursus: Verbo Dei & sacramentis ultra significationis usum, nihil quicquamtribuendum esse. Quòd didicisse eum è præceptore suo Huldriccho Zwinglio verisimilimum est: hic enim in sua confessione ad Imp. Carolum v. quæ Fidei ratio vocatur,

& extat parte operum ejus II. pag. mihi 538. ubi negat verbo Dei virtutem generandæ Fidei, rejectâ in Deum culpâ, quod Spiritus verbo non semper adsit, scribens: *Canonicè sive regularitèr loquendo videmus apud omnes populos externam prædicationem Apostolorum & Evangelistarum sive Episcoporum præcessisse Fidem, quam tamen soli Spiritui ferimus acceptam: videmus enim pro dolor, satis multos, qui externam Evangelii prædicationem audiunt quidem, sed non credunt, quod Spiritus penuriâ usu venit.* Et eodem Tomo in Apol. ad M. Lutheri sermonem cont. Svermeros, pag. mihi 372. ait: *Fides nequaquam ex verbis desumi vel addisci potest, sed doctor hujus Deus est. ubi autem ab hoc traditum cognovimus, jam in verbis quoque eandem cer- nere licet, i. e. divini verbi oraculis illud consentaneum esse, & iisdem firmari videmus, cui jam ante fidem habuimus.* His similia præ- exdō&ias semina sparguntur à G. Calixto, qui in suâ Epit. Theol. pag. rec. edit. 164. sed edit. antiq. p. 175. ait: *Causa instrumentales non attingunt effectum per se, sed ad effectum producendum elewantur à causâ principali, ultra propriam suam & naturalem virtutem. Tales causa è parte Dei sunt verbum & sacramenta.* Et porro pag. mihi 182, scribit: *Verbum Dei, ex cujus auditu fidem in nobis excitari diximus, aliud nihil est, quàm indicium divinae voluntatis, unde cognoscimus, quid à nobis Deus fieri velit, & quomodo erga nos affectus sit.* R. Verum, quid hoc omne, quatumcunq; est, aliud est, quam verbum Dei causam ejusmodi instrumentalem constituere, quæ non attingat effectum per se, sed ad effectum producendum elevetur à causâ principali ULTRA propriam suam & naturalem virtutem? Et rursus, quid hoc aliud est, nisi cum Schvenkfeldio Scripturis S. nullam internam virtutem attribuire? sed saltèm nudum seu externum signum divinae voluntatis easdem facere? Quod totum, vicissim ipsam scripturarum divinitatem & Ma-
jesta-

jestatem non extenuat modò, sed planè demolitur ac destruit, dum ipsam definitionem evertat, quam talem nobis reliquit B. Dn. D. *Ægidius Hunnius*, Tom. 1. Dispp. Wireb. disp. III. de S. Script. canon. p. 120: *Scriptum S. est verbum Dei, cælitus patefactum, certiq; Prophetarum & Apostolorum scriptis sive Libris comprehensum.* Conf. quæ scripsit contra Calvinianos B. Dn. D. *Fridericus Balduinus*, Tom. III. Dispp. Wit. Resp. pro licentiâ B. D. *Nicolao Hunnio*; Disp. III. de convers. pag. m. 236, Th. 123. *Eò nimirum rediit tandem res Sacramentaria, ut nihil veri amplius habeat in theologiâ suâ, sed significativa omnia: significativum verbum, significativa Sacramenta, fortè & significativum Deum, & significativam conversionem ad Deum.* Addo ego: post hanc vitam, significativam salutem, nisi realem, quod, proh dolor, pejus est, sentirent damnationem. Dixi autem definitionem Scripturæ S. istâ hypothesi everti, quia sicut Dei benedicere est benefacere; ita dicere ejus, simpliciter est præstare & facere. E. G. conf. Gen. 1: 3. & Psal. 33: 9, *ipse dixit & facta sunt.* Ergò dum dico, scripturas esse verbum Dei, plus enuncio quam inanem sonum aut vacuum sermonem, quod & postea erit demonstrandum fusiùs.

Respondeo igitur: 1. Ad prop. Majorem: *Negando* ejus universalitatem: distinguendum enim est, inter ἀργαρον ἀεργον ἢ ἐνεργητικόν, seu inter inanimatum, qualis est securis, malleus, gladius &c. & animatum, quale est, Verbum Dei & Sacramenta. *Sermo enim Dei vivus est, & penetrabilior quolibet gladio ancipiti, pertingens usq; ad divisionem animæ & spiritus &c.* Heb. 4: 12. *Est spiritus & vita,* Job. 6: 63. *Lex spiritus vita,* Rom. 8: 2. *Verbum vita aeterna,* Job 6: 68. Verbum Dei VIVENTIS, per quod regeneramur, 1. Pet. 1: 23. Unde Ministerium dicitur διακονία spiritus sancti, 2. Cor. 3: 8. Item: per prædicationem Fidei dicitur dari Spiritus S. Gal. 3: 14. quinimò per verbum ministrorum credere dicuntur auditores, Joh.

17: 20. I. Cor. 3: 5. R. II. Ad prop. Min. *Aliud esse*, habere Efficaciam *Instrumentaliter*, aliud *instrumentaliter* agere. prius de verbo dici potest, non nisi *ἀνευρος*; habet autem efficaciam *mysticè*, *communicativè* & *ordinativè*. posterius dicitur de verbo Dei: etsi enim divina virtus verbo non unitur *Instrumentaliter*, agit tamen verbum vi hujus communicatæ efficaciam *instrumentaliter*; modò connotetur, verbum *proprie* non vocari instrumentum, resp. int. virtutis Sp. S. quâ fecundum & prægnans est, sed *ὡς ἐν πλάτει*, ratione sc. scriptio- nis, prædicationis ac Ministerii, quemadmodum oculus est Instrumentum, non ratione potentia visivæ oculo insitæ, sed resp. membrorum externorum. Resp. igitur III. Ad prob. Majoris, negando omnia instrumenta in externo usu consistere seu actuali; sufficit enim adesse ordinationem causæ principalis ad usum, ut h. l. sic oculus extra externum visionis usum, instrumentum manet in se visivum. Resp. IV. ad Prop. Minoris probationem, multa ex præconceptâ opinione dici, nequicquam verò probari. Omnia autem & singula quæ proferunt, petunt principium, & fundantur in falsis hypothesibus, nimirum:

I. Supponunt adversarii Spiritum S. in negotio illuminationis, conversionis & regenerationis, ordinariè operari immediatè, & non per verbum ceu ordinarium effectuum spiritualium medium, quasi aures tantum feriat verbum, cor autem Deus suâ gratiâ tangat sine verbo, etsi ejus auditus præcedere possit.

Huic Postulato seqq. oppono Firmamenta:

- a. *Fides est donum Dei, sed per verbum externum*, tanquam ordinarium salutis medium, Rom. 10: 17.
- β. *Regeneratio est à Deo, sed mediante Evangelio*, I. Cor. 4: 15. I. Pet. 1: 23.
- γ. *Conversio facta est, prædicatione verbi*, Act. 2: 37. c. 11: 20. 21. 24. c. 28: 24.

δ. *Chri.*

8. *Christus corda nostra inhabitat per verbum*, Joh. 17: 20. 23. 26. Eph. 3: 16. 17.
 8. *Spiritus S. accipitur per auditum verbi*, Act. 10: 44. Gal. 3: 2. Eph. 1: 13. 1. Thes. 2: 13.
 5. *Illuminatio fit per verbum*, Pl. 19: 11. Act. 26: 18. Eph. 3: 9.
 7. *Vivificatio fit verbo vitæ*, Act. 3: 20. Phil. 2: 16.
 7. *Purificatio cordium*, similiter Act. 15: 7. 8. 9.
 9. *Salvatio*, pariter, Act. 15: 26. Eph. 1: 13. 1. Tim. 4: 16. Jac. 1: 21.

Nec ullus potest demonstrari effectus spiritualis sive à *Swenkfeld*, sive *Calvinianis*, qui soli Deo citra verbum in ordinariâ *διανοητικῇ* salutis tribuitur. Quod attinet illud Joh. 16: 13. *Spiritus veritatis ducet vos in omnem veritatem?* R. 1. Manu, ductio & illuminatio Sp. Sancti non est opponenda scripturis, sed coordinanda. 2. Quamvis, etjam opus esse internâ illuminatione Sp. S. ad intelligentiam scripturarum, doceamus contra *Socinianos* simul & *Arminianos*, quorum illi errare dicunt, qui specialem illuminationem requirunt; hi illuminationem statuunt *irresistibilem*; non tamen nisi per scripturam ordinariè illuminat; antecedit quidem omninò uti Spiritus S. ita & verbum, ipsam scripturæ salutarem perceptionem; hanc tamen largitur Sp. S. non ἀπεὸς, sed per ipsam scripturam ē scripturâ intellectam. Quocirca nota: causam principalem antecedere quidem effectum; non vero antecedere causam mediam in productione effectus: agunt enim non sejunctim, sed conjunctim & simul.

II. *Sapponit Scripturam S. lumine solum gaudere objecti, seu instrumentali; non verò instructam esse lumine subjecti ac principali.* Seu quod idem est: *pollere scripturam divinâ quidem virtute objectivâ ad signandum, representandum ac objective exhibendum ea, quæ Deus testatur ac vult; non verò effectivâ, ad producendos effectus spirituales.*

Huic Postulato, ceu nato ex priori *πρώτῳ φενδῷ*, oppono *Fundamenta* seqq.

I. *Verbum Dei est imbutum seu animatum spiritu & vitâ; quia μετ' οὐνοῦ καὶ οὐκ ἐστὶν ἄλλος & non alio sensu dicitur spiritus & vita, Joh. 6: 63. scilicet κυρίως & formalitèr sumptum pro sensu divino, de rebus scripturâ comprehensis. E. non destituitur lumine gratiæ principali, nec signum est merè σημεῖον, sed est medium μετὰ τοῦ λόγου & efficax spiritum & vitam nobis conferēdi, vî divinæ ordinationis, licet liberæ dispensationis circa subiecta.*

II. *Quod est ipsius Dei ipsa potentia ad salutem omnibus credentibus, multò magis est potens & efficax ad salutem &c. At verbum Evangelij est ipsa ipsius Dei potentia &c. Rom 1: 16. 1. Cor. 1: 18. Ergò. ideoq; arma militia nostre dicuntur δυνατὰ τοῦ θεοῦ 2. Cor. 10: 4. Talia abstracta invenire licet 2. Cor. 5: 21. Eph. 5: 8. Joh. 17: 17. &c.*

III. *Quod est vivum, efficax, & penetrabilius omni gladio, imò iudex cogitationum cordis &c. illud non est merè significativum, sed maximè exhibitivum virtutis spiritualis. Atqui verbum Dei tale est, Heb. 4: 12. 1. Pet. 1: 23. Ergò &c. ex horum dictorum patet sermonem collatione esse de τοῦ θεοῦ λόγῳ, quomodo autem posset dici vivum & efficax, nisi divina virtute intrinsecus esset animatum, lumineq; gratiæ principali, quod vocant, instructum? aut quomodo posset appellari semen incorruptibile, sermo Dei vivus, & manens in æternum, nisi esset virtute atq; efficacîâ præservativâ instructum?*

IV. *Quod ex se producit supernaturales effectus & divina ἀποτέλεσμα; illud divinâ pollere virtute oportet eaq; internâ. At verbum Dei tale est: illuminat mentes, regenerat, fidem accendit, spem & consolationem gignit, obsequat promissiones, purificat corda, &c. Psal. 19: 11. Jac. 1: 18. Joh. 17: 20. Eph. 1: 17. 18. Psal. 19: 9. 10. Psal. 23: 4. Psal. 119: 50. 92. Jer. 15: 16. Rom. 15: 4. Jac. 4: 8. porro, habet vim alendi spiritualem, Deut. 8: 3, Matth. 4: 4. curandi & sanandi animam, Psal. 51: 10. Luc. 10: 34.*

Fæcun.

Fecundandi eandem, Esa. 55: 11. *Ose. 6: 3.* Vim confortandi, Matth. 13: 45. 46. *Psal. 19: 11.* Vim nutriendi, *Psal. 19: 13.* Vim calefaciendi corda, *Deut. 33: 2.* *Jer. 5: 14.* *Luc. 24: 32.* Vim penetrandi ut tonitru, *Psal. 68: 34.* &c. his ob. vires internæ denotantur.

III. *Supponunt scripturam S. non pollere divinâ virtute intrinsecè & per se; sed solum per accidens & in legitimo usu, accedente scilicet Spiritus S. elevatione virtutem illam eidem instillari.*

Verum enimverò, quod habeat Scriptura S. quippè quæ verè & propriè Dei verbum est, ex ordinatione & communicatione divinâ, in se virtutem seu efficaciam ad producidos effectus spirituales salvationis & damnationis, etjam ante & extra omnem usum, his demonstrabo documentis:

I. Quicquid vim omnipotentem latentèr & constanter tenet & exercet in & à principio Mundi, ad consummationem ejus & usq; in æternum, etjam nobis non cogitantibus aut intelligentibus; id ut virtutem illam habeat in se & intrinsecus, idq; actu primo necesse est. Atqui Verbum Dei talem vim latentèr & constanter tenet & exercet, in & à principio Mundi, ad consummationem ejus & usq; in æternum, etjam nobis non cogitantibus aut intelligentibus. Ergo Verbum Dei virtutem divinam habere in se & intrinsecus idq; actu primo necesse est.

Maj. propositio probatur, quia si vis illa modò accederet modò recederet & exularet idq; tanto temporis spatio; utiq; non solum occultam illam operandi harmoniam & exercitium indefinens turbaret; sed & invincibile principium

& causa extaret, cur effectus ejusdem fluctuaret, imò variaret & multis vicissitudinibus ac tandem ruinæ universali naturalitèr obnoxius foret. *Minor prop.* Confirmatur ideò, quia *Verbo Dei* Mundus est creatus, mundus sustentatur, mundus peribit, mortui resurgent, damnabuntur impii, salvabuntur pii &c. Gen. 1: 3. seqq. Heb. 1: 3. *portat omnia verbo virtutis suæ*: Joh. 5: 25. 28. 29. Matth. 25: 46. Quocirca notandum, quod Moses de Dei verbo ait, Gen. 1: 28. seqq. *Deus benedixit illis & dixit: Crescite & multiplicamini*, ubi non solum id iudicio dignum, quod Dei *Dicere* est ipsius *Facere*; sed & quod illa verba: *Crescite & Multiplicamini*, etiam vim & divinam suam virtutem occultè exerceant in generationib⁹ hominum, à generatione in generationem: quinimò vi benedictionis Dei primariæ, non tantum animalia omnia, seu sensibilia crescunt & multiplicantur, quælibet secundum speciem suam; Gen. 1: 22. sed & vegetabilia omnia, ejusdem verbi divini potentia suarum specierum propagationem, conservationem & operationem obtinent: imò, quod magis admirandum, dominatur illud: *Crescite & multiplicamini*, etiam in Regno Metallorum, quemadmodum elegantèr illud ipsum docuit in suis 8. concionibus de *Argento* habitis, pastor in Valle Joachimicâ Bohemorum, B. Dn. D. *Joh. Matthesius*. Porro, etiam id singulari meditatione dignum est, per vocem *Dixit*, Gen. 1: 3. 6. 9. 11. 14. 20. 24. 26. & per sermonem, quo creavit Deus omnia, consubstantiale *Dei verbum* seu Filium Dei esse intelligendum, dum *verbo* seu *Filio*, esse aptata secularia, condita omnia visibilia & invisibilia; omne quod factum est, ab ipso factum esse testatur scriptura Joh. 1: 1. 2. 3. Heb. 1: 2. Col. 1: 16. Prov. 8: 22. Joh. 5: 17. Hinc expressè λόγος, seu verbum hoc *Deum* appellatur Joh. 1: 1. Θεὸς ἦν ὁ λόγος, *Deus erat verbum*,

lius actus primus. Atque est hujus axiomatis *subjectum*; Deus verò prædicatum, quod indicat articulus δ . Appellatur autem *Filius Dei Verbum*, quia Deus Pater per Filium voluntatem suam hominibus de salute eorum manifestavit, v. 18. c. 3: 31. 32. 34. Heb. 1: 2. Filius Spiritum S. misit à Patre ad idem salutis negotium expediendum, Joh. 15: 26. c. 16: 13. idem verbum ὑποσάλεκόν cujus mentio facta est, Gen. 1: 3. seqq. protulit nobis verbum Dei ἐν ἑαυτῷ , quod omnium primò sonuit in auribus humanis dum Adamo & Evæ benedixit per verbum πρὸς ποικίλιν : Crescite & Multiplicamini, Gen. 1: 28. Quæ omnia quantam divinitatem, vim atq; efficaciam Scripturæ S. seu verbo Dei conciliabunt, incredibile est, nisi $\text{ἔχουσιν αἰσθητήρια γεγυμνασμένα πρὸς διάκρισιν καλῶ τὸ κακῶ}$, Heb. 5: 14.

II. Quodcumq; à Deo immortali dicitur esse inspiratum, illud in se vitam habet actu primo. Atqui, Scriptura Sacra à Deo immortali dicitur esse inspirata. Ergo: Scriptura sacra in se vitam habet actu primo.

Major propositio solida & firma est; quia tria saltèm à Deo spirari, in verbo ejus dicuntur 1. *Spiritus S.* qui à Patre procedit per æternam spirationem, Joh. 15: 26. Job. 33: 4. hic autem ipsa vita est, & Deus immortalis ab æterno & ante omnia opera ad extra. Ab operibus verò *vivificator* denominatus est à patribus. 2. Anima primi hominis Gen. 2: 7. *inspiravit Deus narib. ejus spiraculum vite*, Sap. 15: 11. quæ animam Aristoreli ἐν τελέσεια vocatur l. 2. de anim. quasi ἐν ἑαυτῇ τὸ τέλει ἐχούσα , vel perfectionem habens in se ipsâ, seu actu primo, ante omnem operationem seu actum secundum, Ita 3. *Scriptura S. θεόπνευστος* ἐν appellatur, habens quippè ab illâ *θεοπνευσία*

seu quadem formâ per quâ *Ans.* ejusdem fluctuaret, imò nam virtutem, quæ eidem intrinsecus actu primo, ut eadem actu secundo non nisi in usu exseratur, competit. Minor extat probata, 2. Tim. 3: 16. conf. 2. Pet. 1: 21.

III. Quod suâ naturâ ac proprietate spiritus est ac vita est; id divinâ efficacîâ subjectivè præditum est, & non demùm in usu incipit esse efficax: Atqui verbum Dei tale est. Ergo.

Major patet, quia quod usu evenit, accidentarium est, & usus ab ipsa re potest abesse. E. *Verbum Dei* si demùm in usu erit efficax, & non antea, sequitur idem verbum, & verbum Dei & verbum humanum esse diverso tempore: aut Scripturam S. interdum esse verbum Dei, interdum non esse verbum Dei, nam, argumentor: Verbum carens divinâ virtute, est humanum: Verbum Dei extra usum, caret divinâ virtute. Ergo verbum Dei extra usum est humanum. concl. implicat contradictionem. E. Falsa erit aut major, aut minor propositio; non Major. Ergo Minor, quæ est adversariorum: Aut, si verbum Dei semper manet idem, uti reverâ est, cur aliud erit in sese, quam erat in usu? accidens enim non mutat naturam rei. Minor propositio extat probata Joh. 6: 63. τὰ ῥήματα ἃ ἐγὼ λαλῶ ὑμῖν, πνεῦμα ἐστὶ καὶ ζωὴ ἐστίν. *Verba mea, quæ loquor vobis, spiritus sunt, & vita sunt*, ubi per repetitam vocem ἐστίν, seu bis positum verbum substantivum *EST*, duo actus indigitati sunt, prior scilicet & posterior, quod erat demonstrandum.

IV. Quodcunq; demonstratione apostolicâ i-
deo statuitur vivum & efficax esse, quia multi id non vident autprehendunt, illud eo actu vivum & efficax est, qui est foris insensibilis, qualis est so-

ius, actus primus. Atqui verbum Dei demonstratione apostolicâ ideò statuitur vivum & efficax esse, quia multi id non vident aut deprehendunt. Ergo verbum Dei, eo actu vivum & efficax est, qui est foris insensibilis, qualis est solus actus primus.

Maj. probatur, quia frustrâ demonstratur quod sensibus externis obvium est. Minor probatur, quia si homines vivam verbi divini efficaciam semper perciperent & crederent, non fuisset in illâ demonstrandâ tam operosè occupatus Apostolus, dum ait, Heb. 4:12. *Vivus enim est sermo Dei & efficax, & penetrantior quovis gladio ancipiti, ac pertingens usq; ad divisionem animæ simul ac spiritus, compagumq; & medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis. Loquitur n. de actu utroq;.*

V. Quodcunq; est ita vivum, ut simul sit incorruptibile & æternum; id ita anima & vitâ præditum esse oportet, ut ea sit inseparabilis. At verbum Dei tale est. Ergo.

Major constat, & luce meridianâ clarior est. Minor probatur 1. Pet. 1: 23. *Regenerati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, (immortali) per verbum Dei vivi, manentis in æternum,* & porro v. 25. verbum Domini manet in æternum, conf. Esa. 40: 8. Sive jam regeneratio sequatur, sive non in omnibus, sive adhibeatur ad usum sive non, manet tamen vivum intrinsecè, sicut semen vivum spargitur in agrum, & vitam non demum consequitur in terrâ, licet non exerat eam nisi terrâ gremio susceptum, quemadmodum & semen animalium, nisi vivum esset ante quam foveatur in utero, pater non communicaret filio animam, sed

sola mater, quod quam sit absurdum in physicis, philosophis
dijudicandum relinquo.

VI. Potentia naturalis est *ἐμφυτευτική* seu implan-
tata; non verò *παρεστατική* seu accidentalis: Atqui
Verbum Dei est Potentia, sed plusquam Naturalis.
Ergò. Major prob. quia potentia naturalis est qualitas con-
genita. Minor prob. Rom. 1: 16. *Evangelium est potentia Dei*
ad salutem omni credenti. Non autem est potentia transcenden-
talis quæ opponitur actui; sed potius verbo naturalis & in-
sita, actum primum divinæ virtutis habens, ut eundem po-
tentèr exerceat ad salutem actu secundo. Porro: *Potentia*
Dei est vis infinita. Verbum Dei est potentia Dei. Ergò
verbum Dei est vis infinita. Nota tamen, quòd virtus Dei
essentialis non sit nisi in Deo & personis divinis. alioquin divi-
na virtus per *κοινωνίαν ὑποστατικῶς* humanæ Christi naturæ
propria est; item per *κοινωνίαν μεθεξουσιῶς καὶ ἰσχυρικῶς* est
in verbo & sacramentis. Quod si verbo Dei in usu à Sp. S.
imprimeretur vis illa divina, tum quovis momento à verbo
esset separabilis & dependeret ab utro humano, quod plus-
quam *pelagianum* & *synergisticum* foret.

VII. Quod in se & per se habet potestatem a-
ctualem judicandi homines impios, illud etiam in
se & per se habet potestatem salvandi pios. At ver-
bum Dei tale est. Ergò &c.

Major constat ex eo: Contrariorum contraria sunt effe-
cta consequentia, conf. 2. Cor. 2: 15. 16. Min. prob. Joh. 12:
48. *ὁ ἀθετῶν ἐμὲ, καὶ μὴ λαμβάνων τὰ ῥήματα μὲ, ἔχει τὸν*
κρίνοντα αὐτόν. ὁ λόγος, ὃν ἐλάλησα, ἐκὼν κρινεῖ αὐτόν
ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. ubi notantèr Salvator ait, impios habere
jam verbum Dei seu *judicem* actu primo, quod olim etiam ju-
dicabit

cabit eos actu secundo. ideoq; versu 50. *Mandatum Dei* dicitur esse *vita aeterna*, scilicet quo jure prius verbum dicebatur *vita*. Joh. 6: 63. & nunc idem, *vita aeterna*; eodem jure idem verbum quod prius dicebatur *spiritus*, nunc dici Spiritus S. potest, quia est aliquid Dei, τὰ τῷ Θεῷ 1. Cor. 2: 11. Seu divina quædam ἀπόρρητα. unde *Regnum Dei* intra nos esse dicitur, Luc. 17: 21. adeoq; gloriosa verbi Dei *Epitheta* sunt, quod appellatur κατ' ἐξουσίαν & absolutè, *Verbum Dei* Luc. 8: 1. Thess. 2: 11. 13. 1. Tim. 4: 5. 2. Tim. 2: 9. vitæ æternæ & salutis, Joh. 6: 68. Act. 5: 20. 8. 13: 26. *verbum gloria*, 2. Cor. 4: 4. 1. Tim. 5: 11. *Lex spiritus vita*, Rom. 8: 2. concludo verbis Christi, Joh. 8: 5. Amen, amen, dico vobis, qui sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum.

II. Dogma α. Superstitiosum β. Absurdum, γ. Frustraneum, δ. Ἀσύμβολον, & ε. Ἀντισυμβολικόν; est repudiandum. Atqui dogma hoc de divinâ efficacîâ, verbo extra usum alligatâ, est tale. Ergò. Majore hypotheticè obtentâ, Minorem probare conantur α. quia alligare virtutem divinam alicui, præter solum Deum, est superstitiosum. β. 1. Neg. Minorem p. 2. Aliud est alligare virtutem divinam *Rei*, Deo non subordinatæ ulla communicatione vel τὰς ἐξουσίαις divinâ, quod est idololatrium; aliud verò dicere ac scribere virtutem divinam esse alligatam *Rei*, cui Deus ipse alligatam esse voluit & in verbo suo id dixit & scripsit, qualis est divina virtus communicata cum carne Christi ὑποσπικῶς; cum Sacramentis παρεμπροσθεν; cum verbo Dei μετὰ τοῦ λόγου per mysticam sc. Spiritus cum verbo unionem. ut taceam quod verbum Dei, quippè conceptus divinus, mens Dei, consilium Dei non sit creatura. β. Quia aut erit *Creator* aut *Creatura*? β. per institutionem creatio

creation neutrum est. 2. verbum Dei esse aliquid Dei, 1. Cor. 2: 11. 3. Quod verbum Dei propius sit creatori quàm creaturæ intelligitur ex illo: *Ipse dixit, & facta sunt, ipse mandavit & creata sunt*, Psal. 33: 9. γ. Urgent, verbum extra usum, nusquam esse. R: cum Dn. D. Calovio LL. CC. T. 1. p. 717. de Script. S. Efficaciâ, verbum Dei semper exerere vim in cordibus humanis, *salutiferam* scilicet in piis & fidelibus, *damnatoriam* in impiis, convincens sc. & constringens corda eorum ut reddantur *ἀναπολόγητοι* 2. Nec ubi usus lectionis aut meditationis planè cessaret, cessat igitur esse verbum Dei, quia hoc manet in æternum & incorruptibile est, 1. Pet. 1: 23. Deniq; 3. verbum Dei extra usum esse 1. *Originaliter* in Deo, 2. *Representativè* in S. Bibliis. 3. *Habitualiter* in Mentibus humanis. Et deniq; 4. *ὁικονομικῶς* seu dispensativè, in divinâ ordinatione, destinatione, sanctificatione; est enim per se destinatum saluti hominum, Rom. 1: 16, sic vis visiva est in oculo, sapientia in mente dormientis &c. δ. Dicunt, *Sicut extra usum Sacramenta non sunt, ita nec verbum*. R. Diversissima ratio est, quia Sacramentorum Natura consistit in usu & actione; extra usum enim neq; prosunt neq; obsunt per se. At *Dei verbum* essentialiter non consistit in actu lectionis, prædicationis, meditationis, quippè qui accedit verbo, quod his desinentibus manet in æternum. ε. Tandem quod ajunt adversari hanc sententiam verbis publicarum precum: *ut spiritum tuum & virtutem digneris verbo addere, audi nos misericors Deus!* R. 1. Verbo addere virtutem oramus Deum, 2. modis idq; *μετ'ὀνυμικῶς*, α. prædicationi ejus, ut sine hæresi ac schismate, h. e. ut Orthodoxè doceatur, β. *Auditui*, ut nostrum illuminet intellectum, quò ritè auscultare & salutariter id intelligere queamus, qualem verbi Dei intelligentiam sc. salutiferam & sibi & auditoribus ante conciones meritò apprecantur verbi Ministri. γ. Ergò non semen, sed ager opus habet reformatione, illud enim est vivum & uniforme, hic est tortuosus & multiformis. Huc spectant preces: *Revela oculos meos Domine, & considerabo mirabilia in lege tua. Peregrinus ego sum in terrâ, ne abscondas à me mandata tua!* Psal. 119. 19. 18.

Sequuntur

Sequuntur Testimonia S. Patrum & Orthodoxorum Theologorum: *Augustin.* T. x. Serm. 11. in Fest. Epiph. p. 316. ait: *Verbum Dei nunquam tacet; sed non semper auditur.* Hieron. T. vii. pag. 131. in c. 1. Rom. v. 16. inquit: *Nulla maior virtus est, quam qua devictâ morte, homini perduto reddit vitam.* Anselmus T. 11. pag. 10. in Rom. 1: 16. scribit: *Talis virtus est Evangelium, videlicet quia virtutem victoria Christi annunciat, & quia gratiam præstat, per cujus auxilium valemus facere, quæ præcipit.* B. Dn. D. Martinus Lutherus de Efficaciâ verbi Dei, cum actuali, tum potentiali sic scribit Tom. 11 Jen. Germ. Expof. 1. Pet. 1. pag. mihi 335: *Der Teuffel leffet keinen leichtlich da zu kômen/ und das wort Gottes fassen/ das es ihm schmecke/ denn er weis wol/ wie krafftig es ist/ die böse lust und gedanken zu dempffen.* Et pag. 337. *Also spricht S. Paulus auch/ Rom. 1. Ich scheme mich des Evangelii nicht/ denn es ist ein krafft Gottes/ die da selig macht/ alle die daran gleuben. Das wort ist ein gölich und ewigh krafft/ den wiewol die stim oder rede bald verschwindet/ so bleibe doch der kern/ das ist/ der verstand die warheit/ so in die stim verfasset wird. Als wen ich einen becher an mund setze/ in welchem der Wein gefasset ist/ so trincke ich den Wein hinein/ wie wol ich den Becher nicht mit in hals stosse: also ist auch das wort/ das die stim bringt/ es sellet ins Herz/ und wurde lebendig/ so doch die stim herausen bleibet und vergehet. Darumb ist es wol eine göliche krafft/ ja Got ist es selber, den also spricht er zu Mose/ Exod. 4. Ich wil in deinem mund sein. Et post pauca: Also auch Joh. 14. spricht Christus/ Ich bin der weg/ die warheit und das leben/ wer daran hanget/ der ist aus Gott geborn/ also ist der same/ unser Herr Gott selbst. Das gehet alles dahin/ das wir lernen sollen/ wie uns nicht zu helfen ist mit wercken. Wiewol das wort gering ist/ und nicht scheint/ weil es aus dem mund gehet/ so ist doch so ein ober-*

schwenglich krosst darin/ das es die so daran hangen/ Kinder Gottes
 mache/ Joh. 1. So auff hohem Gut stehet unser Seligkeit. Hoc
 quadrat illud B. Dni. Brentii. in c. 4. Ev. Lucæ. pag. mi-
 hi 248: *Quis Ludibriis fidem adhiberet? At Scriptura divina ob-
 sequium præstandum est: hac enim est vox cælestis, & sententia Spi-
 ritus sancti, hac divinitus inspirata, &c.* ubi notantèr scriptu-
 ra appellatur vox cœlestis, & sententia Sp. S. B. Dn. D. Salo-
 mon Gesnerus in 2. Tim. 3: 16. ait: *Si Dei verbum semen est in-
 corruptibile, & semen ad generandum aptum, necessum est, ut sit
 animatum, & quidem aterna virtute.* Ideoq; quamvis disp.
 4. de lib. conc. c. 4. Th. 5. verbum de quo hic agitur, λόγον
 κηρυχθέντα appellet, seu verbum creatum; tamē de sono externo
 in aère evanescente id eum intelligere longè persuasissimum
 est, quo veluti vehiculo, ut ipse ibidem dicit, *Filius Dei se, suasq;
 cælestes gratias in nostra corda immittit.* B. Dn. D. Balthasar Meisnerus,
 Disp. xxxix. de S. Scripturâ, th. ix. sic scribit: *Hoc ipsum verbum
 Dei seu scriptura S. potest considerari dupliciter: vel absolutè, & se-
 cundum se, quatenus verbum Dei est, & extra usum vel meditationem
 consistit: vel quatenus in usu & exercitio versatur, illamq; homo
 pius meditat. Scriptura S. absolutè & immediatè hoc non præ-
 stat, ut efficaciter operetur in cordibus hominum, sed certo respec-
 tu, certoq; modo, scil. per fidelem meditationem. In se quidem
 est manetq; efficax, etiam extra meditationem (est enim divina po-
 tentia ac virtus) sed non in nobis. Loquimur igitur de efficaciâ in
 actum prorumpente, non intra scripturam se continente. Igitur
 Efficacia potest Scripturæ attribui dupliciter. 1. *Contentivè*, & per
 intrinsecam competentiam, quod scilicet intra se continet talem vim,
 quæ ipsi competit, quatenus divina est & divinitus inspirata, estq;
 nihil aliud, quàm interna vis, & ἐνέργεια divinitus indita, quæ aliàs
 δυνάμις vel δεικνύσκει (gravitas & potestas sermonis) appellatur.
 Illa autem duplex est, unâ q. interna, *Rerum*, altera q. externa,
verborum. Prior, innata illa verbi cœlestis vis est, & potentia Dei ad
 salutem, Rom. 1: 16. quâ sermo Dei vivus est & efficax, & penetra-
 bilior*

biliior quovis gladio ancipiti &c. Heb. 4:12. *Posterior*, est sermonis ipsius qualitas, quodd nempè is ita comparatus est & conformatus, ut vi quasi quâdam lectorem insigniter moveat & pelliceat. *Illa* in pondere rerum; *hec*, in pondere verborum; *illa* in potestate sensus; *hec* in gravitate elocutionis consistit. Breviter: *ἐνέργεια* hæc, est Efficacia & penetrabilitas sensus & phrasios seu elocutionis, in rerum & verborum pondere consistens, de quo nervosè disserit D. Glassius in Philol. sac. lib. 1. tr. 3. p. 254. B. Dn. D. *Fridericus Balduinus*, Tom. 3. dispp. Witeb. disp. 4. de Convers. hom. ad Deum, Th. 122. pag. 236. sic scribit: *Hoc ergo volunt Adversarij Calviniani (quemadmodum in sacramento cœna, Panis non est organon illud, per quod offertur corpus Dominicum verè præsens, sed significatur corporis Domini gratia atq; virtus, qua etiam absq; panis usu nobis confertur: ita verbum prædicatum non est instrumentum Spiritus S. per quod ordinario modo conversionem & salutem operetur, sed significatur saltèm id, & declaratur auribus ac oculis quod Spiritus S. absq; verbo intus in corde hominis efficit. Et Thes. 223. Eò nimirum redijt res sacramentaria, ut nihil veri amplius habeat in Theologiâ sua, sed significativa omnia: significativum verbum, significativa sacramenta, fortè & significativum Deum, & significativam conversionem ad Deum.* B. Dn. D. *Johannes Quistorpius*, Theol. Fac. senior & Superintendens Rector, de connaturali scripturarum efficaciâ sic disserit super Esa. c. 59:21. *Spiritus meus & verba mea nè recedent &c.* Sacrilegium est, verbum & spiritum divellere, quæ inviolabili nexu, Spiritus Sanctus per Prophetam conjungit. Item in 1. Pet. 2:23. 24. Annot. bib. pag. 404. scribit: *versiculus huius Petrus testatur*, verbum Dei tum vivâ voce propositum, tum scripto comprehensum ad finem usq; mundi integrum, & ab omni labe corruptelæ intactum permanfurum: Sermo enim illi est: de illo Dei verbo, ex quo tanquam semine incorruptibili regeneramur. At non solum verbum vivâ voce traditum; sed & scripto comprehensum, semen illud est, à quod ad vitam æternam nascimur; quod luculentissimè docent sacra pa-

ginæ, Joh. 5: 39, *Scrutamini scripturas. nam videmini vobis in illis vitam habere.* Tota scriptura divinitus inspirata, utilis est ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad disciplinam in justitiâ, ut perfectus sit Dei homo, ad omne bonum opus instructus, 2. Tim. 3: 16. Hæc scripta sunt ut credatis & credentes vitam habeatis æternam, Joh. 20: v. 3. quaecumq; scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus, Rom. 15: 4. B. Dn. D. Gothofredus Cundisius, Prof. Theol. Jenens. in Notis super Comp. Th. B. D. Leon. Hutt. L. 1. de Sac. Script. §. 3. pag. 5. sic scribit: Ceterum, Scriptura nequaquam nudum signum, sed unâ signum & signatum denotat & comprehendit, sicq; concretivè accipienda est ita, ut non minùs Dei λόγος ἐνδιάνειται, i. e. conceptus divinus, & forma, ejus nomine sensus venit, quàm materia, quæ constat characteribus externis, innuatur: quâ de re Theologi Electorales Saxonici in refutatione M. Hermanni Rathmanni, ante annos haud ita multos Schvvenckfeldii vestigia prementis, videri possunt. Omnino extra controversiæ aleam positum est, quòd hodiè neutrum ab altero separari debeat, & quòd vocabulum *πρᾶξις*, neq; pro solis Elementis externis, neq; pro solo sensu scripturæ ullibi in sacro codice, iis quidem in locis, in quibus agitur de verbo Dei scripto; usurpatur. Et paulò post, pag. 7: Ut res tam ardua dilucidius explicetur, tenendum est, quòd verbum prædicatum, præter sonum istum materiale, etiam sensum tamquam formam internam complectatur, & verbum scriptum, præter elementa seu characteres conspicuos, insuper cum virtute divinâ suo modo uniat, quam etiam extra usum actû primo habet; in usu autem legitimo, cum ad preces devotas pia meditatio accedit, actû secundo exerit. Spectant huc illa *πρᾶξεις* singularissima, quæ verbo Dei *προφορεῖται* in sacris passim attribuuntur, dum dicitur Spiritus & vita Joh. 6: 63. Inde Simon Petrus, cum Salvator interrogasset, nam & Apostoli velint abire, suo & reliquorum collegarum nomine respondit: Domine ad quem ibimus, verba vitæ æternæ habes. Ibid. v. 67. 68. Ulteriùs affirmatur Esa. 40: 8, Verbum Dei

manere in eternum. qui locus citatur 1. Pet. 1: 25. Idem pronunciat Christus Luc. 21: 33, ubi ait: *Cælum & terra transibunt: verba autem mea non transibunt.* Concinit oraculum sacrum Apoc. 14: 6, *Vidi alterum Angelum volantem per medium cæli, habentem Evangelium æternum.* Præterea testatur divus Paulus, Rom. 1: 16, quòd *Evangelium Christi sit potentia Dei ad salutem omni credenti.* Cum quò consentit D. Jacobus, qui cap. 1. v. 11. dicit: *Cum mansuetudine recipite insitum sermonem, qui potest salvas reddere animas.* Hinc verbum Dei 1. Pet. 1: 23. vocatur *semen immortale.* Inprimis notabile est, quod divina effecta huic verbo passim tribuuntur, id quod sit Joh. 8: 51. Ubi Dominus in hæc verba erumpit: *Amen, Amen dico vobis, si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum.* Et Joh. 12: 48, inquit Christus: *Sermo quem locutus sum, ille judicabit eum in extremo die.* Classicum quoq; dictum extat Heb. 4: 12, quod ita se habet: *vivus est sermo Dei & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens usq; ad divisionem anime ac spiritus, compagum quoq; ac medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.* Creaturæ hæc, ut creaturæ, competere quis credat? inhæremus proinde nos verbo tam potenti, ac promissionibus, quæ in Christo sunt *ὡς ἡ ἀρχὴ*, 2. Cor. 1: 20. Ut prætervehar nunc Præceptorem meum triennale, Ampliss. Dn. D. Abrahamum Calovium, Prof. Witebergensem, qui hanc controversiam ex professo tractavit in LL. CC. & autoritate Theologorum Witebergensium, Rostokiensium, Tubingensium, Jenensium, Gryphisvaldensium, Ulmensium, & Saxoniorum in communi, demonstravit verbum Dei ratione divini sensus ultra objectivam operationem, conversionem hominis efficere posse, & hanc potentiam perpetuam extra usum quoq; & elevationem peculiarem Spiritus S. habere semper, in se, licet non à se, vel ex se.

Addo deniq; testimonium Aquilæ Theologorū Germaniæ, ut nominatur in Myrto Lipsensi, B. Dn. D. Iohannis Hülsemanni,

qui primum quidem in suo *Manuali conf.* Aug. dedicato gloriosæ mem. *Regi Gustavo Adolpho*, Apostolicæ Fidei vindici, adversus Jesuitam *Hagerum*, negantem verbi divinitatem, disp. xix. de Consensu cathol: cum Sac. script. pag. 1074. ita differit: *Articulo vero §. 10, negat Verbum Dei concionatorium esse instrumentum, per quod datur Spiritus Sanctus, & quando in Actis cap. 10: 44. dicitur: quod loquente Petro, ceciderit Spiritus S. super omnes qui audiebant verbum.* Excipit, his verbis solum rationem temporis designari, quando Spiritus S. venerit, non medii per quod venerit. *Probet mihi hanc distinctionem ex contextu! Lorinus, Sanctius, Cornelius hic,* non negant, quod per catechesin Petri datus sit Spiritus S. sed Calvinistarum saltèm negant consequentiam, quod idèd per baptismum non detur, quia hic *Cornelio & sociis* ante baptismum per verbum datus est. Sed quod elevatio virium verbi, non sit aliquid distinctum ab ejus nativâ indole, & simul de *Δυνάμει* scripturarum *ἐμφυτευτικῇ* seu connatâ ex professo disputat idem B. Dn. D. *Hulsemannus* in suâ *Diatribè de Auxiliis Gratiæ*, & quidem disp. iii. de indebitâ Gratiæ divinæ actuali œconomia, contra Scholasticos paritèr & Calvinianos, quæst. ii. p. 189. seqq.

STATUS CONTROVERSIE inter *γνησίως* proteſtantes & Calvinianos hic est: *An Spiritus Sanctus in conversione hominis, in intellectum & voluntatem, in-mediatione actionis, non subjecti? vel, an intellectui nullum conceptum, voluntati nullam inclinationem indat, quam verbum naturali suâ indole simul, & unâ numero actione non impresserit?*

Respondet laudatus Theologus allegato loco;

§. 1. Hanc Quæſtionem Calvinistæ imprimis movent, opinantes; *Spiritum S. effundere in intellectum, sine cooperatione verbi, conceptus singulares, inq. voluntatem habitum obedientiæ: Ita, ut*
verbo

verbo præter materialem seu objectivam notificandi vim; nulla causandi vis remaneat; virtus autem ipsa quæ conversionem & fidem efficit, consistat in immediatâ quâdam influentiâ Spiritus S. non ordine solum, sed numero & naturâ distinctâ ab operatione verbi, & hinc illa $\kappa\rho\eta\sigma\phi\acute{\upsilon}\lambda\alpha\varsigma$; quando S. Scriptura testatur: *nos per verbum regigni*, 1. Pet. 1: 23. 1. Cor. 4: 15. *Salvari*, 1. Cor. 1: 21. 1. Tim. 4: v. ult. (Unde $\alpha\sigma\phi\alpha\lambda\acute{\omega}\varsigma$ sequitur, non absolvi ullum conversionis, perseverantiæ, salutis $\alpha\pi\omicron\tau\acute{\epsilon}\lambda\epsilon\sigma\mu\alpha$, ad quod singulis actibus perficiendis verbum non concurrat, *materialiter* quidem & objectivè, quia verbum intelligibile est, *efficienter* verò quia verbum Dei est, & gladius $\delta\iota\sigma\mu\epsilon\tau\acute{\epsilon}\rho$, Heb. 4. seu sermo Dei vivi, 1. Pet. 1. *Sermo convertens animas*, Psal. 19: 8. 9. *Sermo salvans animas*, Jac. 1: 21. &c.) Ut excipiant: *Locutionem esse sacramentalem*, veluti l. d. Grynæus: *predicationem impropriad*, uti Keckerm: *System. log. l. 1. c. 15. pag. 132.* Synodici Dorderaceni Gallo-Belgæ, *Aff. Syn. part. 2. pag. 346.* Inquiunt: *Gratia Dei præveniens, non est tantum externa prædicatio verbi, aut interna moralis persuasio, vel motus spiritus vivifici secundum efficacissimas rationes, quæ verbo Dei continentur, sed est donum supernaturale, divinitus infusum; verbum Dei ex sese non est sufficiens & efficax instrumentum, ad hominis conversionem: quod enim est sufficiens & efficax, tantum est à Spiritu S. operatione, quare? quia, scilicet, Johannes baptizat aquâ, Luc. 3: 16. Paulus & Apollo plantant & rigant solum, 1. Cor. 3: 5. 6. Non Paulus sed gratia Dei laboravit, 1. Cor. 15: 10. ajunt Groningenses pag. 233. Acutè! Quæritur: Annon Deus verbo, quia suum est, vim quandam indiderit movendi corda, quæ vis huic verbo soli competit? Respondent isti; *Paulum, Apollinem & ministros non indere verbo aliquam efficaciam.* Neq; hoc solum; sed dicta planè $\alpha\sigma\phi\mu\phi\omega\alpha$ convasant: At verò, non quæritur nunc de prædicantium, sed de prædicationis efficaciâ. Tum annon plantare, est aliquid efficere ad fructum? *Ad eam, quæ verbo Dei propria est, operationem* necesse est, ut peculiaris Spiritus S. operatio, ab istâ verbi operatione distincta, accedat, & lumen supernaturale superinfundatur, inquiunt *Ultrajectini*, pag. 293. At hoc est petere*

principium, non demonstrare. Operatio verbo Dei propria, est operatio Spiritus S. Aut verò verbum Dei non erit verbum Spiritus Sancti, aut Spiritus Sanctus non erit Deus. Similiter Beza prælect. in cap. 9. Rom. pag. 130. 131. & pro autoritate Zanchius, Tom. 12. *Miscellan. in depuls.* Calumniarum fol. 330. §. sic doceo &c.

§. 2. Causa hujus Negationis defluit ex peremptorio salvandi & reprobandi decreto, quod mediis quoq; peremptoriis Deum exequi oportet; ut *Molineus* ipse allegat *hanc causam precipuam Anat. c. 46. ab init.* Quia autem operatio Spiritus S. per verbum tanquam quod rejici potest, ad exsequutionem istam, iis videtur inhabilis, quia scilicet non necessitat voluntatem hominis ad unum oppositorum, (quod fieri oportet, subposito tali decreto) atq; inde motus Dei per verbum, ab homine sit rejectibilis; idè immediatam quandam inclinationem, & vim irresistibilem confinxerunt, quæ fiat per *infusionem quandam invincibilem & irresistibilem*, ut *Geselinus* ait *specim. pag. 77.* vel, ut declarat *Molineus Anat. pag. 334. c. 46. §. 13. inextinguibilem, quæ evitari non possit.* Hinc patet quare Calvinistæ distinctam operationem Spiritus S. ab operatione verbi urgeant.

§. 3. Equidem, si per immediatam inclinationem voluntatis, intelligerent cum scripturis, operationem Spiritus S. in ipsam voluntatem, ita ut hæc proximum & immediatum subjectum sit receptæ actionis, quemadmodum digitus digitum immediatè tangit, nemo est, qui illud neget; cum constet, scripturam frequentissimè describere actionem Dei, proximè in cor influentem, quando dicitur *tangere, aperire, agere in corda*, cum videlicet morum ciet, sive proæreticis & elicitis phantasie nostræ adminiculis, revocando subito in memoriam aphorismum quandam practicum, & stimulando voluntatem, ut ei vel credendo vel faciendo assentiantur. sed excludunt ij omne intercedaneum medium, quod se ex parte causæ efficientis instrumentalis habeat; idè verbum operationi divinæ non surrogant, ut causam subordinatam, & per dependentiam à superiori, agentem, sed planè disparatam atq; alterius generis, quæ scilicet tantum consistat in repræsentatione objecti credendi, & naturâ & numero actionem distinctam edat ab actione Spiritus S. immediatâ,

quo

quomodo Deus *immediate dicitur creasse cælum & terram*, id est, nullo medio adhibito; ad quem modum operandi *provocat idem Gese-
linus* pag. 15. & modum operandi conversionem, vocat *omni-
potentem vim, denuò creantem*, scil. non solum ex nihilo; sed & per
nihilum intermedium. Hinc constat, quatenus Spiritus S. dici
queat agere immediate in voluntatem hominis?

§ 4. Per hanc separationem Spiritus S. à verbo vel in unico
tantum actu, semina Enthusiasticis seri, ac verbi officium ac neces-
sitatem annullari certum est. (1) *Enthusiasticus* quidem, quia nihil
magis requiritur ad afflatum ipsorum propheticum, quam inges-
tio alicujus sensus in mentem, quem sensum, sermo prædicatus
ostendit quidem, sed non imprimi eum assensui & affectibus ho-
minis. Quamobrem, si datur immediata quædam operatio Spi-
ritus S. citra verbum; erit aliquis afflatus Dei influens in mentem
hominis, verbo ad influxum istum nequicquam concurrente, sed
testificante tantum, de influxibilitate, ut ita dicam, seu, quòd Deus
res credendas, hominibus immediate velit inspirare. Quomodo
hædera testatur de vino vendibili, sed neq; saporem homini indit,
nec potat eum. (2) Officium autem verbi, *quod est regnare, &
continuum etiam regenerationem*, per continuam repræsentationem
rei auditæ (*sermo enim est veritas, per quam etiam sanctificamur
in veritate, Joh. 17: 17.*) commento hoc annullari hinc pater: quia,
quandocunq; per verbi prædicationem Spiritus S. in homines agit,
imprimis eis aliquam vel notionem, vel elicit assensum, vel in-
clinat voluntatem, vel sanctificat affectus, vel hæc omnia simul ef-
ficat, mediante tamen unico & ordinario suo instrumento, quod
est verbum. Ideò dicitur hoc verbum, *absolvere salutem anima-
rum, & perficere hominem Dei*: non tantum incipere per præfigu-
rationem credendorum & faciendorum, Jac. 1: 21. 2. Tim. 3: 17.
Sin secus, sequetur: Vel imprimi à Spiritu S. credentibus notio-
nem aliquam verbo contentam vel non contentam: si hoc, ali-
quis sensus verbo comprehensus non est, qui tamen necessario re-
quiritur ad absolvendum conversionis *δοταλεισµα*, quod falsum,
quia *scriptum* *θεόπνευστος facit hominem Dei perfectum & ad omne
bonum opus absolutum*, loco Apostoli allegato. Si illud: Ergò

Spiritus S. nihil agit in homine, sine intercedente efficientia verbi & quidem efficientiâ, non solum objectivâ, sed etiam subjectivâ. Unde constat quod Calvinistæ Enthusiasticis fores pandant & verbi efficaciam enervent.

§. 5. Posito autem, verbum Dei, sensus illos, quos continet, sive sint de Fide, seu de agendis, non posse ingerere menti, neq; executionem svadere voluntati: nisi Spiritus Sanctus illos elevet, atq; iis insinuandi subtilitatem indat, ut Molin. l. d. argutatur: manet tamen. 1. Spiritum S. non immediatè, seu non sine, ullo intercedente operandi medio, quicquam in homine efficere. Deindè, illa, quam vocant, *sensuum verbi elevatio*, nequaquam est accessoria quædam, & separata vis Spiritus S., quæ à verbo uspiam absit (quomodo, verbi gratia, medicamentum aliquod simplex, Manna, accessione diæreticorum aut apophoreticorum, scammonii, croci Martis, acui dicitur, ut magis penetraret;) sed verbum in se, indole suâ naturali complectitur illam divinam vim, & ingerendi *δύναμις* admirandam atq; inexplicabilem, secus, quam Senecæ & Catonis sententiæ, ad percellendos lectorum animos comparatæ. Quamobrem mera *ἑνολογία* est dicere: *Nōn Dei verbum, sed Deus ipse per verbum excitat tales motus in homine.* Quia in hac actione Deus nunquam separatur à verbo suo, alioquin non poterit dici *Verbum Dei*. Ideò autem dicitur *Verbum Dei*, non hominum, 1. Thess. 2: 13. Quia *ἐνεργείῳ*, operatur intus in fidelibus; ideoq; opponitur *persuasibilibus humane sapientiæ verbis*, quòd illi homo, hic Deus persuadeat, ut supra probatum fuit ex 1. Cor. 2. unde constat *Elevationem virium verbi, non esse aliquid distinctum à nativâ ejus intole.*

§. 6. Conferant vero Reformati hæc Apostoli Elogia, de Efficaciâ verbi *predicati*, cum dictis quæ supra ex Luc. 3. 1. Cor. 3. &c. citarunt, & apparebit, Apostolum Elogijs illis genuinam verbi indolem descripsisse; his verò dictis *imbecillitatem tantum individuorum ministrantium*, ostendere voluisse; Nusquam verò dicitur; Verbum Pauli, aut Baptismum Johannis, inefficacem esse, ut mirum sit etiam *Corvinum contra Tilenum*, pag. 433. ex loco 1. Cor. 3. concludere voluisse: *predicationem verbi, citra Spiritus S. operati-*

onem, inutilem esse, neq; quicquam efficere posse, ut scilicet inde evinceret: Assistentiam Spiritus Sancti Verbo Dei necessariam esse. Committit Elenchum oppositorum: Opponit non opponenda, dirimit non dirimenda. Supponit enim, quasi fieri possit, ut verbum Dei, citra Spiritus S. operationem alicubi prædicetur, quod jam diximus esse contradictorium. Et Remonstrantes ipsi judicant: Defens. art. 4. pag. 135. Etiam si eo in loco (1. Cor. 3.) non personæ solum Pauli, & Apollinis, sed eorum etiam Ministeria intelligantur; comparative tamen ad Deum dici; quod ille incrementum det; Apollo riget; Paulus plantet; nec verò sequi: quod hi nihil efficiant, sed quod minus efficiant quam Deus.

Succedunt tandem *Argumenta nonnullorum ex prænominatis adversariis* contra hunc articulum, non promiscuè, sed separatim, brevissimè tamen examinanda, utpote

I. Socinianorum.

§. XI. Hi etenim Contra S. Scripturæ *infallibilem certitudinem*; solent insurgere duobus modis, quorum forma talis esse potest.

I. Si S. Scriptura infallibiliter certa est; tum omnes Deo obedirent & crederent, qui eam legunt vel audiunt. Atqui consequens est absurdum. Ergo etiam Antecedens absurdum erit. *Conf. Socin. Lib. de Aut. script. & Catech. Racov. &c.*

Respondeo breviter 1. In prop. Maj. nullam esse consequentiam: Argumentari enim à certitudine scripturæ, ad fidem & obedientiam hominum N. V. C. 2. Ratio ratio- nis est, quia multi verbo Dei resistunt, non quia incerti sint id esse Dei verbum, sed quod eò malitiæ progressi, peccatis abstinere, & opera tenebrarum deserere nolint, & quod princeps Mundi oculos eorum excœcaverit, ut videre claram Evangelii Lucem nequeant, 2. Cor. 4: 4.

II. Si Scripturarum lector vel auditor comper-
tum haberet, tantum tamq; desiderabile se præ-
mium adepturum, quantum, in scriptis N. T. pro-
mittitur; tunc nemo esset, qui ejus consequen-
di gratiâ, majora etiam iis facturum non foret,
quæ Christus præcepit. At hoc non fit. Er-
gò nec illud.

R. 1. Emendando Majorem Socini propositionem: *Sincer-
titudo scripturæ infallibilis esset: tunc aliqui facerent quæ Christus
præcepit, si non omnes: At verum est consequens. Ergo etiam ve-
rum est antecedens.* concedo sic totum argumentum. R. 2.
Aliàs nulla est majoris prop. connexio: sufficit enim ad
salutem ea facere, quæ Christus præcepit, seu facere opus
Dei, hoc est, credere in Christum Joh. 6: 28. 29. Majora
autem facere, sive credendo, sive diligendo, tam est im-
possibile, quàm inobligabile, Luc. 10: 27. 28. 37. R. 3.
Multi sunt indubitato certi, quòd credentibus detur vita
æterna, qui tamen non credunt iisdem, neq; ea, ne-
dum majora iis faciunt, quæ Christus mandavit.

ß. Contra S. Scripturæ inviolatam virginitatem, hoc
est, intemeratam ac incorruptam ejus sinceritatem, solent
nonnulla loca allegare. Forma esto talis:

Quicumq; ut homines, vel memoriâ labi, vel ali-
às juxta Enjedinum, quacunq; ratione errare potu-
erint, illorum scriptura penitus incorrupta creden-
da non est. At Scriptores Evangelii tales fuerunt.
Ergò &c. Minorem conantur probare ex Act. 7: 14.
Rom. 9: 5. 1. Tim. 3: 16. Heb. 10: 7. ex Ps. 40. Act. 20: 28.
1. Job 5: 7.

Respon-

Respondeo, 1. Negando propositionem Minorem; ut enim πῶτα γε αὐτὸν Ἰησοῦς, 2. Tim. 3: 16. ita locuti sunt isti sancti Dei homines φερόμενοι ἀπὸ πνεύματος ἀγίου, 2. Pet. 1: 21. A quo ducti sunt in omnem veritatem, sponse Christo, Joh. 16: 13. Ideoq; testantur S. Scriptores N. T. ut Apostolos sese Iesu Christi scribere, adeoq; suam doctrinam non esse ab hominibus, sed à Deo, per revelationem Christi, vereq; quæ voce & calamo tradiderint, esse ipsius Dei verbum, quod errare vel fallere haudquaquam potest, Rom. 10: 18. Gal. 1: 12. 1. Thess. 2: 13. Etenim non est Deus quasi homo, ut mentiatur, Num. 23: 19. quippe impossibile est Deum mentiri, Heb. 6: 18. Adhæc, sunt scripta Prophetarum & Apostolorum canonica, fundamentum & regula fidei in Ecclesiâ, Psal. 119: 5. Rom. 10: 18. Gal. 6: 16. Eph. 2: 20. Unde libri Canonici ab omni errore prorsus immunes sunt. Unde B. Hieron. Epist. ad Theophyl. ait: Scio me aliter habere Apostolos, aliter reliquos tractatores, illos semper vera docere, istos in quibusdam ut homines errare. quinimò B. August. Epist. 19. ad eund. Hieron. scribit: Solis Scripturae libris, qui Canonici appellantur, didici hunc timorem & honorem deferre, ut nullum autorem eorum scribendo errasse aliquid firmissimè credam. Porro: idem ad eundem Epist. iix. notantèr dicit! Admisso semel in tantum auctoritatis fastigium aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quæ non utcumq; videbitur, vel ad mores difficilis, vel ad fidem incredibilis.

Respondeo: 2. Ad probationes Minoris propositionis, aliter legata dicta scilicet, & quidem quod primum attinet, Act. 7: 14, invenies, decisionem istius controversiæ in disp. meâ contra Masenium pontificium, in tractatu, Babylonis Magnæ. Assumo igitur reliqua breviter: Rom. 9: 5, verba illa: qui est super omnia, non posse referri ad Patrem ceu personam divinitatis, quæ in superioribus versiculis hujus capituli expressè

non nominatur, sed vel ad Spiritum S. qui nominatur v. 1. vel ad Christum, cujus mentio fit v. 1. 3. & 5. sed non ad illum, quippè qui remotior, E. ad hunc qui propior; aliàs enim manifesta textui injuria insertur. Deinceps, Christum esse Deum *ὁμοιότως* adeoq; per gratiam concedo, sed juxta humanitatem Phil. 2: 9. verùm idem qui est ex patribus secundum carnem, adeoq; καὶ ἄνθρωπος verus homo, est etiam simul *ἁγιωδὴς*, Deus benedictus in secula: etenim *gigas utriusq; substantia* est, in unâ *ὁμοείσος*, Symb. Athan. verbo: corruptus intellectus mysterii incapax, causatur corruptelas scripturarum! Argumentari igitur à vertigine cerebri Sociniani ad depravationem scripturæ N. V. C.

Ad 1. Tim. 3: 16. *Deus est manifestatus in carne*, respondeo 1. Mendacium est, vocem Deus non reperiri in ob. græcis exemplaribus, 2. posito eo, non tamen concessio, nisi per incuriam typothetæ, nulla tamen consequentia est: Vox hæc non invenitur in omnibus exemplaribus. E. in nullis. 3. Falsum etiam illud est quod excipit *Enjedinus*: Nullum è veteribus. ex hoc dicto Deitatem Christi probasse; aliud enim extat in Orat. Athanas. de Nat. incarn. verbi. 4. Error etiam maximus est fratrum *Socini*, manifestari in carne, idem esse ac, manifestari in prædicatione Evangelii, demonstrent hoc vel ex textu, vel loco alio? ut taceam vocem *ἐκπεύχθη*, inusitato modo tautologicam esse; etenim si fuisset *ἐπεξηγητική*, immediate priori, & non post tot interpuncta demum de aliis loquentia objectis, subjungeretur. Ad Heb. 10: 7. *ἐν κεφαλίδι βιβλῆς γεγραπται περὶ ἐμῶς*, Respondeo 1. Verba hæc optimè ad Textum hebræum quadrare Psal. 40: 8. *Bimgillath sepher catub alat*. Nam sicut *Megillath* significat volumen hebræis, ut Pagninus annotavit; item caput, ut vulgatus interpret vertit, & *paginam*, ut Leo judas; ita vocem *ἦν κεφαλίδα*, alii vertunt per caput, ut

vulgatus & Leo; alii per volumen, ut ex Lexicis videre est; alii per *principium*, caput enim est principium animati corporis; ut Do. D. Calovius in concionib. super Epist. ad Hebr. idq; ἐμφαινομένης, quia initio Bibliorum hebraicorum scripsit Moses de Christo, ejusq; officio Mediatorio, Gen. 1:3. c. 3:15, *Semen Mulieris conteret caput serpentis*. quod enim est in principio voluminis, est etiam in ipso volumine, sicut quicquid est in capite hominis, est etiam in corpore humano. Resp. 2. Non ergo magis h. l. corruptus est textus græcus quam alibi, ubi generalitatem textus hebræi modificat & ad specialem actum transfert textus N. T. græcus, E. gratiâ, quod Psal. 19:5. in hebræo vocatur *Kavami*. e. *linea eorum*, sc. Apostolorum; in græco textu vocatur Rom. 10:18. Φῶς αὐτῶν, i. e. *sonus eorum*; quia verbum Dei est canon & Regula fidei morumq; Gal. 6. Et ex abundanti, quod idem significant in his locis, *Linea* & *Sonus*, constat ex eo, quia utrobiq; eadem ἐξήκισις additur, scilicet *millehem*, Eloquentia eorum, & ἡ ἰσχυρία αὐτῶν. Idem observare solent classici autores Latini. E. g. Curtius Lib. iv. hist. de *Euphrate* ait: *circumjacentia prata rigat*; idq; multò compendiosius, plura etenim involvendo, quam dum alii dicunt: *Euphrates fluvius circumjacentia prata perfluit*. Ad Act. 20:28, Resp. α. Per Deum intelligi Christum, vel inde constat, quia statim subjicit: *quam sanguine suo acquisivit*, non etenim vel Pater, vel Sp. S. sanguinem habet, ut vanum sit illud *Socini*: *Nusquam Christum dici θεὸν cum articulo*; sed tunc agi de uno illo vero Deo, cum antevocem θεὸς, est articulus, vana etiam sit provocatio *Schmalerzy* ad Textum Syriacum, cum vox θεὸς sæpissimè legatur sine articulo, ubi longè evidentissimè de vero Deo sermo est, utpote Matth. 4:4. c. 5:9. c. 6:24. c. 14:33. c. 27:43. Rom. 3:5. 1. Cor. 7:19. E. contrâ, Articulus vocis θεὸς

nonnunquam præfigitur, ubi sermo est de Diis falsis, ut Gal. 4: 8. Act. 7: 43. 2. Cor. 4: 4. quin & Christus cum articulo *ὁ Θεός* appellatur, Joh. 20: 28. Heb. 1: 8. Resp. β. Ut magis credimus Mariæ testanti de filio suo Jesu, quam judæis remotioribus: sic major fides adhibenda Evangelistæ *ἀντιγράφω* & græco, quam interpreti Syro. Resp. γ. ad instantiam Socini, contendentis, *Patrē dici sanguinem esse quem Christus fudit, eā figurā: quā per prophetam Zach. 2: 12. Dei pupillam tangere dicitur, qui tangit Dei populum, propter arctissimam inter Deum & Christum commotionem, hic n. agnus Dei est &c.* β. sed longè falsissimè 1. Quia sanguis hic dicitur esse proprius, non metaphoricus, nec ad alium referendus. 2. Quis ausit asseverare patrem propriam mortem subivisse, dum Christus sanguinem fundendo mortuus est? 3. Deus autem non propriè habet pupillam oculi, sed metaphoricè. At proprius sanguis Christi, propriè sanguis est, quippè per proprium sanguinem ingressus in sanctuarium dicitur, Heb. 9: 12. dum è corpore ejus grumi q: sanguinis stillârunt, Luc. 22: 44. è latere sanguis & aqua effluxit, Joh. 19: 34. δ. Ut nihil dicam de appellatione Agni Dei, quæ non propria sed metaphorica est. Tandem ad dictum, 1. Joh. 5: 7. dico 1. Hunc versiculum à B. Luthero, è primâ versione germanicâ esse exclusum, quia in multis codicibus non inveniebatur; quem proinde eo tempore Megalander censuit tutius iri omissum, ne suppeditaret tantam calumniandi *Arianū*, quasi nos pugnaremus adversus ipsos dictis supposititiis.

Etenim atiamnum criminantur *Sociniani*, 1. Esse hoc commentum *Athanasii*, ideò textui insertum, ut fortius repelleret *Arianū*, 2. *Christum negare quòd sit testis*, 1. Joh. 5: 31. Ergò contradicere hunc locū ceu spurium, canonicis scripturis.

Verum

Verum respondeo, 1. Facilius credendum esse hunc versiculum esse erasum ab astutis *Arianis*, ὁμοούσιον Filii Dei & Sp. S. cum patre negantibus, quam ab orthodoxis adjectum: non enim sufficit, quod nonnulli græci codices eundem prætermiserint; cum alii plures retineant eum: confirmant quippe ejus ἀνθρώπων per plurimi textus, tempore Hieronimi existentes, conf. Prol. Epist. ejus ad Eustach. Antea etiam adductus est hic locus ab *Athanasio*, Disp. contra Arian. nec legitur ab *Ario* reprobatus tanquam supposititius. Item idem B. Athanasius de unitâ Deitate L. 1. pag. mihi 73. ait: Quamvis in superioribus exemplis scripturarum, tacita sint nomina personarum, tamen unitum nomen divinitatis per omnia est in his demonstratum; sicut & in hoc exemplo veritatis, in quo nomina personarum evidentè sunt ostensa, & unitum nomen naturale clausè est declaratum, dicente Joanne Evangelistâ in Epistolâ suâ: *Tres sunt qui testimonium dicunt in celo, Pater, & Verbum & Spiritus &c.* Ut mirer *Bezam* in hunc locum scribere: Non legere hunc versiculum inter alios, *Athanasium*. Rectè tamen idem *Beza* d. 1. ait: *Hic versiculus omninò mihi retinendus videtur: explicat enim manifestè, quod de sex testibus dixerat, tres scorsim celo, tres terræ tribuens: non legit tamen illum Syrus &c.* Et porro: *Sed legit Hieronymus, legit Erasmus in Britanico codice, & extat in Complutensi editione, & in nonnullis Stephani nostri veteribus libris.* Hæc ille. In Latinâ quoq; Ecclesiâ lectus fuit, tempore *Cypriani*, Episcopi Carthaginensis in Africâ, circa annum Christi, 260, diu sc. ante Synodum Nicænam, aut natos *Arianos*, qui lib. de *Simplicit. prælatorum* pag. mihi 164. sic scribit: *Dicit Dominus: Ego & Pater unum sumus. Et iterum de Patre & filio & Spiritu Sancto scriptum est: Et tres unum sunt.* Resp. 2. Loqui Christum καὶ ἀνθρώπων, Joh. 5: 31. & juxta hypothesein seu suspicionem judæorum, Joh. 8: 13. Aliàs enim testimoniū suum cum testimonio patris exquisitissimè conjungit v. 14. & 18.

Γ. Contra scripturarum *διανοίαν* argumentari solent, & omnia in illis extare *πῶς*, contendere, quæ creditu necessaria ad salutem sunt; cujus sententiæ *ὑπεργνωστὴς* primarius est *Smalcus*. Forma talis esto:

Si ideo S. Literæ sint scriptæ, ut quid necessarium sit ad salutem, omnibus & singulis expresse constaret; utiq; nihil, quod inde per bonam tantum consequentiam elicitur, est creditu ad salutem necessarium. Atqui verum est pri⁹. Ergo & posterius.

Respondeo 1. ad prop. Majorem: esse equivocationem in voce *expresse*: sumitur enim illa, vel pro clarâ literâ, vel pro lucidâ consequentiâ; si solum pro priori, nego propositionem Minorem: si etiam pro posteriori usurpetur, nego connexionem majoris. Ad *Instantiam*: *consequentias capere, non curvum datum esse*, dico: 1. Neminem esse tam stupidum, si sanæ mentis sit, ut consequentias planas & faciles non queat percipere, cum Logica naturalis omnibus sit communis. 2. Non ita, quæ in Scripturis extant, singula sunt obvia, ut non sit opus scrutinio & indagatione: hanc enim Salvator requirit, Joh. 5: 39. Act. 14: 11. Contrarium autem constat 1. Exemplo docentis Christi, se sc. esse promissum Messiam ex signis & miraculis, quæ ediderat, Matth. 11: 5. se esse Filium Dei, & unum cum Patre, ex operibus, quæ facit Pater, Joh. 10: 38. Messiam non esse nudum hominē, eò quod David professus Deum est *Dominum suum*, Matth. 22: 45. 2. Porro, dogma de *Resurrectione Mortuorum*, procul dubio est creditu ad salutem necessarium, quod negabant *Saducei*, quibus Salvator dixit: *De mortuis quod excitantur, non legistis in libris Moysis, quod dixerit illi Deus: Ego Deus Abraham, & Deus Isaaci, & Deus Jacob. Non est Deus mor-*

duorum, sed viventium, Marc. 12: 26. Ubi in libris Moſis extare & legi aſſerit, quod non niſi *per conſequentiam* inde deduci poteſt. Sic Luc. 24: 44. Sic ſcriptum eſſe dixit, quod oportuit Chriſtum reſurgere à mortuis TERTIA die, etiamſi id tot literis & καὶ τὸ πρῶτον in V. T. non extet. conf. Joh. 5: 39. & 46. *quia Moſes ſcripſit de me*, licet non expreſſè dicat, *Ieſum Nazarenum eſſe Meſſiam*. Et Petrus Act. 10: 43. *Omnes Prophetas teſtimonium perhibere de ieſu aſſeverat, quod in nomine ejus remiſſionem peccatorum conſequantur omnes credentes*. Verùm, ubi hoc, quo ad literam in prophetis & quidem omnibus exprimitur? 3. Annon, ſic Iudæi à Socino excuſandi forent, qui *Ieſum Nazarenum eſſe verum illum & promiſſum Mundi Meſſiam*, è notis atq; *χρησίου* credere noluerint. 4. Quid, quòd nullibi extet, quod tibi Socino, *Deus peccata remittere velit*: Ergòne is non erit fidei articulus ad ſalutem creditu neceſſarius. Abſit! 5. Hinc eſt, quòd *Sociniani*, eò temeritatis ſint progreſſi, ut negent etiam ſcripturam S. in omnibus, quæ trãdit, prorſus *αὐτομάτη* eſſe & per ſe fide dignam, ut credendum ſit illis, ideò tantùm, quia in ſcripturis traduntur. Cum tamen nos evincamus, abſurdiſſimum eſſe, verbo credere propter ſuffragium humanum, imò ſummè impium, verbum Dei torquere ad ſenſum rationis humanæ, ſeu præferre judicium hominis, Judicio Dei in verbo revelato: quinimò, cum Fides ſit diverſa à ſcientia philoſophica, ideò ratio captivanda eſt ſub obſequium Fidei, 2. Cor. 10: 5. *quid enim magis contra fidem, quam credere nolle, quod non poſſis ratione attingere*, ait S. Bernhard. Epist. 190. Verùm, plura de his, contra *Calvinianos*. 6. Eunt, Ut ſibi videntur, de virtute in virtutem, negando valorem & neceſſitatem Vet Teſtamenti, cujus tamen, & N. T. idem autor Deus eſt 2. Pet. 1: 21. Eadem Elogia, Pſal. 119, Prov. 30: 5.

Esa. 8: 19. 2. Tim. 3: 15, 16. Eph. 2: 20. Utrobiq; etiam eadem fides, idem cultus præscribitur, Act. 15: 11, Matth. 5: 17. ut taceam quòd Christus & Apostoli scriptis V. T. & auctoritatem suam, & ea quæ docuere confirmarunt. Maximè verò scriptura V. T. necessaria est ad convincendos Judæos, qui N. T. planè rejiciunt. 7. quæ verò contra scripturæ perspicuitatem objicere solent, sunt illa refutata antea in errorum proscriptione *pontificiorum*, BABYLONIS MAGNÆ.

A. Contra Scripturarum salutarem perceptionem, Mediatam patefactionem, sensum literalem, certitudinem sensus in parabolis, demonstrationem sensus infallibilis, solent adhuc nonnulla objicere nobis *Sociniani*: verùm quia ita eadem comparata sunt, ut quædam imò plurima, nullâ probabilis ratione effutiantur, quædam sint antea profligata contra *Pontificios*, quædam communia cum *Calvinianis*, quædam cum *Arminianis*, cum quibus utrisq; nunc porro restat agendum, proinde iis omnibus hic supersedeo.

II. *Arminianorum.*

§. XII. Sunt etiam *Remonstrantes*, Theologi, Dei Scripturis sanctissimis ingrati non solum; sed & injurii, dum primò quidem, illa scripturæ dicta, quæ de naturali *θεογνωσία* agunt, utpote Rom. 1: 19. 20. Act. 14: 23. c. 17: 12. Psal. 19: 2. Job. 12: 7. seq. infirma, incerta, plurimisq; controversiis impedita proclamant. Quod si ita res habeat, non possent *Athei*, Scripturam S. reprobantes, convinci de Deo, vel probabilis & sceptica saltem de Deo Disputatio foret, nullâ scientiam, sed opinionem saltè gignens: cum tamen Apostolus *Θεογνωσὸν Ἰσ. Θεὸς Φανερόν*, i.e. *Manifestum* doceat, non v. dubium aut intricatum. Quinimò, quoniam in confirmandâ auctoritate scripturarum argumentis saltè probabilibus contenti sunt, non est mirum, quod principiatum non sit certis principio, seu quòd ipsa eo-

rum Theologia Scripturis superstructa, non nisi probabilis sit & sceptica. De testimonio verò Sp. S. interno, quid cogitent, indicat præco. eorum *Episcopus Disp. i. de Autor. script. ubi Testimonium Sp. S. ad id. necessarium esse negat, ut sacram scripturam divinam esse, & divinam auctoritatem habere intelligatur, quem tamen sociorum nonnulli in luto erroris relinquunt. Impri- mis verò de Sacra Scripturæ Perspicuitate pariter atq; intelligi- bilitate *Ἰαυαοσλῆως* differere solent.*

STATUS CONTROVERSIE hic est: *An S. Scri- ptura, sit ita perspicua, ut ad ejus intelligentiam salutarem, singulari Spiritus S. illuminatione non sit opus?*

Affirmant hanc quæstionem unâ cum Ostorodo & Soci- nianis reliquis, ipsi etiâ *Arminiani*, dum ita claram esse scripturam ajunt, ut *Spiritus S. illustratione ac speciali gratia lumine opus non sit.* Unde porrò se explicant, *Non posse non irregnitum, quem- libet scripturæ sensum percipere: atq; hinc orta est, quam vocant, phrasi plusquam pelagianâ, illuminatio irresistibilis.*

Et quia adversus scripturarum sublimitatè magis crimi- nantur verbis, adversarii, quàm argumentantur rerum pon- deribus aut rationum momentis; idcirco in eorum grati- am, argumentabor à propriis nostris hypothefibus hunc in modum:

Quæcunq; doctrina Spiritu Sancto, actu primo & semper est imprægnata, eadēq; actu secundo à salu- tiferâ ejus operatione nunquam separata; ea, Spirit⁹ S. illuminatione singulari ad salutarem sui intelligentiâ & assensum op⁹ non habet. At Scriprura S. est doctri- na Spiritu S. actu primo & sēper imprægnata, eadēq; actu secundo à salutiferâ ejus operatione nunquam

separata. Ergò, Scriptura S. Spiritus S. illuminatione speciali, ad salutarem sui intelligentiam & assensum opus non habet.

Major prop. Arminiani, loquentes de congruentiâ Myſteriorum cum naturali appetitu hominis, ex 2. Cor. 3: 6. tali confirmare ſolent illatione: *Quicquid verbum naturali ſua proprietate complectitur, id neceſſum non eſſe ei addi tanquam concomitans & acceſſorium: Verbum autem naturali ſua proprietate complectitur Spiritum, quia dicatur Miniſterium Spiritus; igitur neceſſum non eſſe, Spiritum S. verbo conjungi, ut id perſuadeat, quod verba pra ſe ferunt.*

Minor propoſitio, in controverſia de Efficaciâ ac divinitate verbi Dei eſt à nobis ſtabilita priùs, & porrò ſic docetur, iterum à B. Dn. D. Hulfemanno, *Diatribes Diſp. de indebita gratia div. act. æconomia: Quaſt. 1.* poſtquam enim indicâſſet quomodo *Swenckfeldiſta* verbo Dei intelligibilitatem denegent; *Papiſta* verò & *Calviniſta*, ſolam intelligibilitatem vocent verbi divini efficaciam, & quod verbum præterea nihil ſua naturâ efficiat, quam ut objectum menti proponat, & quòd *Calviniani* rursus unâ cum *photiniani* verbo prædicato nullam omninò præter ſignificandi efficaciam tribuant, &c. ſubjungit Th. III. §. 3. hæc verba: *Num Arminiani participant de hoc pernicioſiſſimo errore, infra q. 5. diſpiciendum erit.* Certè in *Bodechero ineptiente c. II. §. 4.* quando diſertè reſpondendum erat: An præter ſignificationem objectivam promiſſionum & comminationum, divina quædam vis verbo inſita ſit, (vel etſiam addatur à Spiritu S. ut volunt *Calviniſtæ*) non agnoſcunt virtutem aliam Spiritus S. quam quæ in communicatione materiæ cognoscibilis conſiſtit, & quæ omni homini communicatur. At hæc reverà nihil aliud eſt, quam lumen naturale ſubjectivum; non lumen ſupernaturale objectivum, quod nos dicimus in eſſe verbo Dei, quia Dei verbum eſt.

IV. Ut autem diſtinctè reſpondeatur advertendum eſt, I. Verbum

Dei, ut est literis consignatum, habere aliquid commune cum alio quocunq; verbo scripto, lecto, audito; aliquid peculiare (*distinguit enim inter verbum Dei, quâ verbum est & quâ Dei verbum, quod paulò ante alludebat, lumine naturali & supernaturali*) Commune id habet, quod quemadmodum verbum hominis est character & index animi, quo mediante homines sensa animi sui alteri significant, seu ad petendum ea quæ volunt, seu ad communicandum ea, quæ habent, Scalig. Exerc. 156. Ita verbum Dei index est voluntatis divinæ, quò significavit Deus, quod nos credere & facere velit, estq; hoc sive sermone prolatum, sive literis consignatum, habile; ex quo sive audito, seu lecto, cognoscatur voluntas Dei; Et simul Efficax ad imprimendam hominis menti talem notitiam, quæ eadem est cum divinâ mente: Et hoc 2. est, quod verbum Dei peculiare habet, ut ut veritatem suam instillet auditorum cordibus, seq; ipsum credibile faciat per autoritatem dicentis primarii, qui est Deus. Hoc est enim quod Moses inculcat Israëlitis Deut. 30: 11. seqq. *præceptum quod ego hodiè præcipio tibi occultum non est à te, neq; longinquum &c.* De evidentia & claritate verbi ad percipiendum illud, Moysen hic loqui, ita, ut obstruat viam *excusationi ab ignorantia sumptæ*, clarum est ex dissimilibus quibus utitur: scilicet ab ignorantia illarum rerum, quæ in cælo, & ultra maria fiunt, quales hæ non sunt. Atq; ex Allegatione Apòstoli, Rom. 10: 7. 8. utentis eodem dicto, *ad annullandam prætensionem ignorantia*, quasi voluntas Dei non potuerit cognosci à gentibus, propter absentiam revelationis, seu meram ἀνοψαοιρ. Idem est quod Psaltes ait, Psal. 103: 7. Psal. 147: 19. Mich. 6: 8. &c.

Porro Th vi. scribit idem: Quia verò ea quæ verbo Dei continentur, ratione materiæ, pleraq; talia sunt, ut humanæ rationi, qualis post lapsum, videantur absurda & incredibilia 1. Cor. 2. 14. non ratione inventionis, quando deest doctrina sive notitia, ut Walke. l. 5. de rebus c. 20. & alii exponunt; sed etiam quando actu jam prædicatur & notitia rei jam imbibita est: Nam de ejusmodi subjectis Apstolus clarè loquitur. Et patet rem planè inauditam, neq; sub qualitate absurdi concipi posse. Ideo (2) hoc peculiare habet Dei verbum, præ quovis alio sermone communicabili, quòd

nativam atq; infirmam habet divinam quandam virtutem, quæ non solum verum dictorum sensum, & intellectui divino congruentem, homini indit, sed persuadet etiam, ut assentiatur (si res credenda sit) eam ita, & non aliter se habere; Si facienda; hanc oportere sic, & non aliter fieri. Hoc discrimen Apostolus præcipue inculcat loco allegato: quando contenta verbi divini, & dogmatum sublimitatem, non solum opponit *sapientia carnali*, sed Naturam verbi in se, opponit *τῇ ὑπεροχῇ λόγου ἢ σοφίας* v. 1. 1. Cor. 1: 18. *persuasionibus humanis & artificiosis* v. 4. 13. 2. Pet. 1: 16. quoad diversitatem scilicet, non proponendi solum, sed & operandi. Nam sermonem de cruce vocat *potentiam Dei*, 1. Cor. 1: 18. Stultitiam prædicationis vocat *medium salvandi* v. 21. non quia Deus, cum hoc medio utitur, inæqualem pro libitu ipsi vim indit, sed loquitur Apostolus de naturâ omnis prædicationis Evangelicæ, quæ vim talem infirmam habeat, cujus proprium est, auditorem convertere. Ita 1. Thes. 2. distinguit *λόγον ἀκοῆς, ἀ λόγων ἀνθρώπων*, quod ille ideo solus, quia sit *λογος* & *θεος* operatur in credentibus, v. 13.

§. 1. Hanc efficaciam oportebat verbo Dei inesse, quia rerum tam sublimium *δοχάιον* est, quæ sine divinâ quâdam persuadendi virtute, nec intelligi ab hominibus, nec credi possunt, cum homini post lapsum non verosimiles, sed stultæ videantur. Exemplum est in præcepto Symbolico *protoplastis* dato: hoc nullam habebat rationem necessitatis, honestatis aut utilitatis politicæ, pro nostro quidem captu, ideoq; sumebat inde Satanas occasionem controversendi: An conceptus, quem primi parentes formassent de sensu mandati divini, congrueret cum intellectu divino? Ille negebat, Deum hoc intendisse quod putabant protoplasti, quia non sit verisimile: tam amœnum fructum, lethalem, aut interdictum esse, Gen. 3. 1. Cui interpretationi consensit Eva, & lapsa est versu 6. Unde in genere patet; singulari spiritus S. gratiâ opus esse, ut verus sensus verbi perceptus retineatur, multò magis, ut percipiatur; siquidem tentationes diaboli fortius hominem divexant in primo conversionis *ψυχισμό*, quàm in ejus *ἀκμῇ* & incremento. *Pergit idem Hulsemannus:*

viii. Inesse autem omni verbo Dei perpetuò & inseparabiliter,

han

hanc virtutem patet (1) tum ex locis allegatis, tum præterea ex omnibus sacrae scripturae dictis, in quibus verbi efficacia describitur, *ab essentia & natura sua*, abstrahendo qualitatem subjectorum, quibus prædicatur, sive electi sint, sive reprobi. Sic per naturam dicitur *semen*, quale dici non potest, nisi per essentiam & formam intrinsecam vegetabile sit, Marc. 4: 27. *semen vivum*, 1. Pet. 1: 23. *Spiritus & vita*, Joh. 6: 63. non solum ob finem ultimum ad quem ducit, scilicet vitam gloriæ, sed quia vim vivificandi habet. Hac enim major propositio præmittitur à Christo: *Spiritus est, quod vivificat: Verbum quod vobis loquor est Spiritus*, E. 2. Ex illis dictis quibus *effectus nativus verbi* describitur, qui planè divinus est: *Evangelium illud, cujus Paulum non pudet* (quod sanè erat externa prædicatio, cujus eum *tanquam fabule de Jesu quodam crucifixo*, Act. 25: 19. coram mundo pudere poterat) *est potentia Dei ad salutem omni credenti*, Rom. 1: 16. Non, quod potentia Dei erga *Electos tantum per illud exeratur*, ut *Molinaeus* Anat. cap. 46. §. 5. & cavillantur Synodici pleriq; per fallaciam divisionis; sed quòd omnibus auditoris salutare per naturam sit, solis autem credentibus actu ad salutem vergat. *Potentia enim Dei dicitur*, ad omnes univèrse, quomodo Petrus non sui respectu tantum, sed respectu effectus ordinarii, prædicationem Christi vocabat *Verba vitæ æternæ*, Joh. 6: 61. Tum verò quia etiam *aliàs potens est ad destructionem omnium mitionum, quæ insurgunt contra Christum*, 2. Cor. 10: 4. Heb. 4: 12. 3. Ex dictis, *quæ verbo divinam etiam efficaciam in impiis tribuunt*. Nam respectu omnium etiam *contumacium* (de quibus Ebr. 4. versu immediatè antecedente xi.) dicitur: *Vivus sermo Dei, efficax, penetrans*, quod non habet commune cum omni verbo, *πρὸς ποικίλιν*; sed quia *Spiritus S. mundum arguit de peccato per verbum*; sed verbo semper assistit Joh. 16: 8. ita dicitur per legem *terrere*, & per testimonium gratiæ, *filiationem obsignare*, Rom. 8: 15. Ubi vox *πάλιν* observanda venit: (*Non iterum accepistis Spiritum servitutis, ad terrorem, sed accepistis spiritum filiationis &c.*) innuens videlicet, in ipso monte Sina per promulgationem legis, operatum fuisse eundem Spiritum S. in cordibus Judæorum, ut notavit B. Augustinus, *Serm. 15. de verb. Apostoli: dicat aliquis, alius est*

lius est spiritus servitutis, alius libertatis: si alius esset, non diceret Apostolus: Iterum. idem ergo spiritus: sed in tabulis lapideis in timore, in tabulis cordis in dilectione. Ita quando 1. Pet. 1. 13. Regeneratio nostra ascribitur verbo; num singulari cuidam verbo solis Electis destinato & inherens? Non; sed hoc est verbum fidei, quod evangelizatum est inter vos, inquit Apostolus v. 25. idem est Domini verbum in aeternum manens incorruptibile, quod cum nullo alio intelligibili persuasibili verbo commune habet. 4. A consueturo incommodo; Quod si enim verbum Dei perpetuam hanc, & divinam persuadendi virtutem in & secum non habeat, nihil differt à Senecæ aut Epicteti dictis, quando hi de informandâ virâ & moribus, de præmiis & pœnis æternis, de quiete conscientiae, victoriâ de vitiis, ἀνταρξία & axiomatibus aliis virtuosi hominis, idem quod verbum Dei, docent; Si Dei verbum nullam vim penetrantiorum habet, quando idem objectum cum Seneca aut Epicteto proponit; certè profectò, Verbum Dei nihilò exinde sublimius aut efficacius erit; quia vox Dei est, quàm si instinctu naturali Iesaiæ & Davidis fuisset prolatum. Nihil enim continebit, nisi cognoscibilia, quæ Spiritus S. postmodum accessoriâ, ambulatoriâ & arbitrariâ suâ gratiâ, quando volet, faciet credibilia: sin minus, erit & manebit verbum Dei sterile & cassum. 5. Ex ipsorum Adversariorum confessione (quorum sola nomina recensere ego: verba autem eorum unâ allegat Hulsemannus noster) Ursini, Parei, Deodati, Geldrorum, Leidenium, Hemmingii, Baza, Piscatoris. Unde consequens est, ait: verbum Dei nunquam destitutum esse Spiritu S. an vivifico, an indurante, ad articulum de prædestinatione spectat.

Saltem ex horum Doëtorum testimoniis (E. gr. Leidenium censur. in confess. Remonst. c. 17. pag. 335. *Agnoscamus eam vim spiritus verbo semper conjunctam esse, quæ vel convertat hominem, vel contumacie suæ eum convincat*) falsum esse convincitur: quod Molinæus cap. 34. §. 10. ait: Spiritum S. à cognitione Christi, sine summo scelere non posse divelli, Spiritum S. in nullis operari, nisi quos Deus servare decreverit, cap. 36. §. 12. Dicta patrum à jesi. Justiniano allegata sunt §. 6. Accedant & B. B. patrum Testimonia seqq.

JUSTINUS in dialogo cum Tryphone: Habent dicta Salvatoris δὲς ἐν αὐτοῖς: reverentiam quandam in seipsis, & sunt idonea ad in-
cutiendum pudorem rebellibus: ἀνάπαυσις δὲ ἡδίστη γίνεσθαι, τοῖς ἐκ-
μελέεσθαι αὐτοῖς: suavissima autem requies oritur illis, qui meditantur in ijs, ἀνάπαυσις scil. animarum, de qua Christus, Matth. 11. 28. 29.

ORIGENES περὶ ἀρχῶν lib. 4. c. 1. Si quis omni studio & re-
verentiā, quā dignum est, prophetica dicta consideret, eo ipso dum
legit & diligentius intuetur, certum est, quod aliquo divino spiri-
tamine, mente sensusq; pulsatus, agnoscat: non humanitatis esse prola-
tos sermones illos, quos legit, sed Dei esse sermones: & ex semet-
ipso sentiet, nec humanā arte nec mortali eloquio, sed divino, ut
ita dicam, corburno libros hos esse conscriptos.

LACTANTIUS Instit. 1. 3. c. 2. Dei praecepta, quia & simplicia
& vera sunt, quantum valeant, in animis hominum, quotidiana
experientia demonstrat. Da mihi virum, qui sit incundus, maledi-
ctus, effrenatus: paucissimis Dei verbis tam placidum quam ovem
reddam. Da cupidum, avarum, tenacem: jam tibi eum liberalem
dabo.

CHRYSOSTOMUS hom. 47. in Matth. quando similitudines verbi
cum semine, grano sinapis, fermento deducit, semper ad intrin-
secam verbi naturam provocat, unde effectus promanarit: non ex
Apostolorum autoritate, non ex miraculorum excellentiā, qualia
apertē removel: Ipse, inquit, Christus est, qui tantam fermento
virtutem imposuit, & multitudini hominum ita credentes immi-
scuit, ut infideles fidei credentium adbarerent. Et quemadmodum
favilla, cum in arida ligna inciderit, ea in flammam convertit, quā
vbi deinde suā etiam viridia ligna faciliē accendit; eodem quoq; mo-
do predicatio. Sed cur non dixit ignis, sed fermentum? Quoniam
non ignis virtute totum fit, sed lignorum quoq; ariditate: fermentum
verò per se ipsum omnia conficit.

AMBROSIIUS Lib. 7. in Lucam, exponens cap. 13. de fermento
Me sequi juvat, quod ipse Dominus docuit: Fermentum Ecclesie
esse spiritualem doctrinam. Sanctificatur enim corpus atq; anima,
per gratiam spiritualem, & accepit sanctificationis augmentum,
sum per Ecclesia, velut quoddam fermentantis officium, scriptura-

rumq; doctrinam, quæ velut cælestium collatione sermonum & uberrime concrescit, infusus toti homini, atq; permixtus usus inoleverit, ut fiant unum etiam ipsa fermentum.

HIERONYMUS in cap. 13. Matth. explicans parabolam de grano sinapis: *Predicatio Evangelii, minima est omnibus disciplinis. Ad primam quippè doctrinam fidem non habet veritatis, hominem Deum mortuum, & scandalum crucis prædicans. Confer hujusmodi doctrinam dogmatibus philosopharum, & libris eorum & splendori Eloquentiæ, & compositioni sermonum, & videbis quanto minor sit cæteris seminibus sementis Evangelii. Sed illa cum creverit, nihil mordax, nihil vividum, nihil vitale demonstrat, sed totum flaccidum, marcidumq;, & mollium ebullit in holera & in herbas, quæ citò arescunt & corruunt. Hæc autem predicatio, quæ parva videbatur in principio, cum vel in anima credentis, vel in toto mundo sata fuerit; non exurgit in holera, sed crescit in arborem, &c.*

B. AUGUSTINUS Serm. 33. de sanctis: *Sicut sinapis granum cum sumimus, vultu contristamur, fronte contrahimur, ad lacrymas permovemur, & ipsam salubritatem corporis nostri, cum quodam fletu austeritatis accipimus. Illinc enim amaritudo nos exasperat, acrimonia penetra: hinc calor ignei saporis accendit, & toto perturbati corpore nunc magis sani efficiamur, cum amplius deploramus. Ita ergò & cum fidei Christianæ mandata percipimus, contristamur animo, affligimur corpore, ad lacrymas permovemur, & ipsam salutem nostram cum quodam fletu ac mœrore consequimur.*

THEODORETUS in Rom. 1. Evangelium est potentia Dei, &c. *Non respicio, inquit, quæ esse videtur, ignominiam, sed quod ex eâ proficiscitur beneficium. Qui enim crediderunt, ex eâ salutem colligunt. Ita etiam multa ex sensibilibus habent suam quandam occultam operationem: Etenim piper extrinsecus quidem frigidum esse videtur, & ijs qui nesciunt, nihil penitus caloris præ se fert: at qui ipsum dentibus comminuit, igni non dissimilis caloris sensum in se suscipit. Et ideo Medici hoc calidum potentiam nominant, utpote quod non videtur quidem tale, sed tale potest reddi. Ita & fundamentum potest quidem esse & radix, & culmus, & spica, non tamen videtur esse tale, priusquam in terræ sulcis fuerit seminatum.*

Jure ergo divinus Apostolus salutarem predicationem Dei potentiam appellavit, ut quæ solis credentibus potentiam aperiat, & salutem largiatur. Dicit autem hoc esse omnibus propositum, & Judæis & Græcis.

Hæc allegato loco cuncta invenies.

Tandem consummatus idem Theologus, postquam monstrasset distinctione vocationis externæ & internæ (si scilicet hæc illi subhordinetur tolerandâ) non auferri verbo divinam vim sed esse ejusdem verbi. Et simul demonstrasset contra *Molinaum*, falsum esse quod quidam Dei intentione externè vocentur, quos internè vocare nolit; sed contrarium omnimodò verum, ex Dei intentione scilicet verbum ejus nunquam destitui divinâ viâ persuadendum, concludit, neq; ex naturâ suâ verbum unquam esse infrugiferum, verbis seqq.

X. Quod ex verbi naturâ externè quidam vocentur, qui ex intentione Dei, & verbi inefficiâ internè non vocentur, itidem falsum. Sive enim verbum in se consideretur, ἐμφυτὴν vim habet ad salvandas animas, Jac. 1: 21. Sive in applicatione & predicatione spectetur, sanè nullum Dei verbum est, si significanter & sermone vernaculo prædicetur, quod suâ naturâ (à quâ spiritus S. assistentia inseparabilis est) non generet in mente aliquem conceptum, menti divinæ conformem, vel reliquis scripturæ dictis analogum. De parabolis, typis & hieroglyphicis non est sermo, sed de distinctâ & verbis proprijs enunciata Oratione, verbigratiâ: Aphorismo illo Apostolico, quem Paulus totius Christianæ fidei compendium facit: Rom. 10: 9. Si confessus fueris ore tuo Jesum esse Dominum, & credideris in corde tuo, quod Deus ipsum excitaverit à mortuis, salvabere; quæritur: Annon hæc oratio in mente auditoris irrogeniti tantum valeat, ut vi verborum Dei, nativum eorum sensum capiat, si genium linguæ callet, & attendit? Quoad assensum verò saltem cogitet, num hæc ita se habeant? ut Berrhoenles fecerunt, ex harmonia cum dictis indubitato divinis, ipsam veritatem deprehensuri, Act. 17: 11. Hæc cogitatio & disceptatio in mente

hominis irrogeniti, est tentamen aliquod Spiritus Sancti, qui ab una parte affirmativam proponit, ut veram, ab altera parte eam cor irrogeniti judicat ut falsam; Atq; hoc tentamen singulis attendentibus, verbo Dei dilucidè & planè prædicato; non potest non evenire. Quamvis enim actu non cogitet, an verum vel falsum sit, hoc quod audit: dubium tamen nullum est; ejusmodi hominem (si non *ὑποπλάδην* & velut per somnium audiat, quæ culpa est propriæ inadvertentiæ) posse velle cogitare, an hoc ita se habeat? quamquam actu judicet, non esse istam *δεισδαίμονίαν* consideratione dignam, A. 25: 19. Hoc enim facit homines *ἀναπλοῖν*, quod ex prædicato verbo notitiam credendorum aut habverint, aut habere potuerint; assensum autem præbere noluerint, per ascitam novam contumaciam, id quod infallibilitè deducitur ex verbis Christi, Joh. 15: 22. c. 9: 41. Posito autem discursu seu cogitatione; an verum falsumve sit, quod prædicatur? Verbi hæc nativa vis & indoles est, ut suadeat veritatem suam; & nunquam non persuadeat, nisi per voluntariam, & naturali repugnantia superadditam contumaciam operatio ejus excutiat. vide disp. 2. cap. 2. n. 7. conf. Joh. 6: 63. & 1. Joh. 5: 6. Neq; vel scripturæ textus, vel exemplum, in his quidem terminis (quibus ipsos quoq; induratos includere liceat, quos verbum movet, etsi non permoveat) diversum innuere convincetur. Ac tametsi hoc non esset; tametsi non in singulis auditoribus quidpiam, vel tantillum efficeret verbi prædicatio; naturam tamen ejus, ad efficiendum in omni homine bonum motum aptam esse & efficacem, iccirco negari nequit, quod patet.

Revertor nunc ad id, unde eram digressus, argumentum primarium, quod quia καὶ ἄνθρωπον est, & propositionem Minorem ceu nobis domesticam & approbatam, confirmatamq; solidissimis fundamentis, reporter: idcirco relicta jam ultroq; concessâ Minore, ad prop. Majorem Responsurus hisce axiomatibus ἀνάλυσιν ejus definiam:

1. *Negando* connexionem Majoris prop. fallit enim ignorantie Elenchi oppositorum: opponuntur & enim tanquam

incom-

incompatibilia, quæ sunt & esse debent conjunctissima: quemadmodum enim in motis Scripturæ S. & priscæ antiquitatis documentis prolixè cum hîc, tum alibi probata est scripturarum Efficacia connaturalis, cum actualis tum potentialis, h. e. tam in usu, quam extra usum, inseparabilis illa ad edendos effectus spirituales in homine *divinus* seu virtus: non debiliori veritatis coelestis fulcro stabiliri alterum potest, quòd videlicet, ad intelligentiam scripturarum salutarem, singulari Sp.S. illuminatione sit opus, quodq; breviter sic do expeditum.

a. Quia, illuminatio est à solo Deo, & ab eo solo juxta divinum mandatum & piorum exempla sollicitanda. Matth. 6: 9. 10. c. 11: 27. c. 16: 17. Joh. 6: 45. Psal. 25: 4. 5. 12. Psal. 119. 19. Esa. 54: 13. 2. Cor. 4: 6. Eph. 1: 16. 17. 18. 1. Reg. 8: 58. Act. 16: 14. c. 26: 12.

β. Quia homo irreginitus destituitur omni potestate in spiritualibus & caret luce spirituali. Psal. 14: 1. Psal. 19: 9. Psal. 53: 3. 4. Matth. 13: 4. Joh. 1: 5. Rom. 3: 11. 12. 18. 23. 2. Cor. 4: 4. Eph. 4: 18. c. 5: 8. 2. Cor. 3: 5. Deo inimicus, mortuus in peccatis, carnalis &c, Rom. 3: 12. c. 5: 10. c. 8: 7. Eph. 2: 21. &c.

γ. Is est orandus, qui est pater luminum, & à quo omne perfectum dñum profiscitur, Matth. 6: 9. 10. Jac. 1: 17. Fides autem est donum Dei, adeoq; perfectum Joh. 6: 29. Col. 2: 12. Phil. 1: 19. quia generatur à verbo Dei perfectio, Rom. 10: 14. 15. Psal. 19: 8.

δ. Spiritus Sanctus est petendus & dandus à Deo, Luc. 11: 9. 13. Illuminatio, intelligentia & oculorum spir. apertio, est à Sp. S. sine quo nemo potest dicere Dominum Jesum 1. Cor. 12: 3. à quo est velle credere, initia, incrementum & complementum fidei, Act. 16: 14. Phil. 2: 9. Joh. 1: 12. Phil. 1. 6. & 29. 1. Cor. 2: 5. Luc. 17: 15. 1. Thess. 1: 13. 2. Thess. 1: 4.

ε. Quia multi scripturas legerunt & audierunt, cum tamen sensu

sum ejusdem salutarem, destituti gratiosâ illuminatione, non sunt assecuti, sed Spiritui S. posuere repagulum, ut populus Israeliticus, Deut. 22: 29. c. 23: 2. Discipuli Christi, Luc. 18: 20. c. 24. 45. Pharisei & scribæ, Matth. 23: 2. Joh. 12: 19. Act. 13: 45. Rom. 2: 19. 1. Tim. 1: 2. Asseverando scripturæ perspicuitatem, necessitatem illuminandi intellectus humani non annihilari constabit.

II. *Manet nihilominus Scriptura S. perspicua; quamvis vera & salutaris intelligentia non possit haberi sine speciali & interna Spiritus S. illuminatione: quia claritatem scripturarum cæcus noster intellectus videre non potest, sine S. Sancti verum sensum cordi cujusq; fidelis imprimentis gratiâ, ob rerum credendarum supra omnem rationis humanæ captum positarum ἀκατάληκτον & eminentiam, 1. Cor. 12: 6. 7. 14. Conf. Dn. D. Abraham Calovij consideratio Arminianismi, Q. iv. de S. Script. Opus est, inquit, gratiâ Spiritus S. ad σύνεσιν & ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, Eph. 1: 17. Col. 1: 9. 10. 11. 12. 1. Cor. 1: 5. 2. Tim. 2: 7. Quid quod nullum penè sit tam luculentum scripturæ oraculum, cui genuinum sensum diabolus non possit dubium reddere, specie aliquâ probabili, quodq; non abripiant heterodoxi in diversum, quorum omnes voluntariâ contractâ πωρώσας cœcurire, vix credendum, pleriq; naturali, qualis erat discipulorum Christi, Marc. 6: 52. cœcuriunt, prout constat Apostolos etiam de iis, quæ clarissimè de passione & resurrectione Christi proponebantur, nihil intellexisse, Matth. 20: 17. Marc. 10: 32. Luc. 31. Ideoq; rectè concilium Arausicanum 41. Can. ix. Divini muneris est, cum rectè cogitamus. Et August. Epist. 105, Nemo rectè sapit, rectè intelligit, nisi acceperit spiritum sapientiæ & intellectus. Distingvunt equidem Remonstrantes inter potentiam intelligendi scripturæ sensus, & sensibus istis credendi, obediendi. Et illam tantum, non hanc esse asserere ajunt: Et si quis nihilominus eos idè pelagianos esse velit, quod scripturæ sensus ad salutem necessarios à quolibet homine sano tantum judicio prædito intelligi posse statuunt, explicari petunt, quomodo Scripturæ S. contra Pontificios adferantur perspicuitas?*

Quomodo infidelitatis argui possint reprobi, & quomodo illa explicanda sint Luc. 12: 42. 1. Cor. 13: 1. 2: Pet. 2: 21. Iac. 4: 17. quod fieri possit, ut qui verâ fide & obedientia præditi non sint, divine tamen voluntatis, & vera Christi cognitione præditi sint. Verum summa responsionis huc redit, ut doceat. 1. perspicuitatem scripturæ, neq; opponendam esse *prezum*, & aliorum *Mediorum* interpretationis necessitati, nec *Illuminationis* Spiritus S. necessitatem excludere quoad intelligentiam salutarem, quamvis etiam ad historicam & literalem scripturæ sententiam opus sit Sp. S. gratia, ne aberremus à mente Dei & dubijatq; incerti fluctuemus instar *Armianorum*. 2. quod reprobi arguantur *infidelitatis*, non quod sine spiritu S. scripturam nequeant intelligere; sed quod nolint eam acceptare adeoq; gratiam Spiritus S. reprobent. 3. Quia qui aliquam & reprobis habent rerum divinarum notitiam, destituuntur *πληροφωρία*, quæ ad fidei divinæ certitudinem requiritur.

II. *R. Spondendo* ad prosyllogismi propositionem Majorem quæ talis erat: quicquid verbum naturali suâ proprietate complectitur, id necessum non esse ei addi ceu accessorium & concomitans. 1. *Laborare eam ignorantia Elenchi*; ut enim antea asseveratum probatumq; sæpius est, Spiritum S. Semper in & cum verbo adesse perq; illud tanquam ordinarium salutis medium semper operari in corda hominum, eaq; convertere, nisi malitiosus ei obex opponatur; ita nunc per sollicitationem illuminationis à Deo, non apprecamur suppetias spiritus sancti à verbo absentis, sed eundem Deum qui verbum suum fecundat & loquitur in eo, oramus in spiritu & veritate, ut clausum librum oculos nostris intellectui aperiat per scripturarum clavem, qui equidem totus genuinæ interpretationis apparatus est, cujus non postrema parset oraculorum divinorum scrutinium

& indefessa dictorum spiritus sancti collatio, Joh. 5: 39.
 2. Non apprecamur verbo potentiam illuminandi cœcum intellectum nostrum, quippè quâ semper & suâ naturâ gaudet; sed obtenebrato intellectui vovemus illuminationem Verbi. II. Fundari eam in falsis Arminianorum hypothesebus, quales sunt seqq. α. Loquuntur quidem raro Remonstrantes ita, ut videri possint, an Spiritum S. alio modo per verbum agere censeant, *nisi quia id proponit*; siquidem intellectum & assensum verbis scripturæ adhibitum, negant excitari in homine ab aliquâ internâ & efficaci gratiâ Spiritus S. sed provocant ad *efficaciam promissionum, minas, exhortationum quoq; amplitudinem & gravitatem*. Ideoq; verentur asserere: quod Spiritus sanctus per verbum, & operatione à materiâ verbi formalitèr distinctâ, fidem operetur. β. Quin sapiùs palàm profiteantur, verbum præcisè ob qualitatem objecti, seu materiæ plausibilis, elicere assensum, & flectere voluntatem hominis, per quandam congruentiam intrinsecam cum hominis appetitu naturali? γ. Remonstrantes Synodici, negantes Spiritum S. *comitari verbo, idq; inenarrabili modo vegetare*, negant inesse & adesse Verbo aliam persuadendi vim, præterquam per congruentiam moralem cum Auditoris affectibus & consequenter cum voluntate. Romonstrantes Hagenses, Tractum Joh. 6: 44. exponunt de Suasione moralis, quæ fit per *promissiones premiorum & minas suppliciorum*, quod dogma nihil differt ab hæresi Pelagianâ, ut videre est apud *Augustinum* Lib. 1. de gratiâ c. 3. Pelagiani enim prædicationi verbi divinam gratiam inesse dicebant, scilicet, propositionem objectivam veri sensus, comotionem hominis per minas, promissiones, suasiones. conf. August. de Gest. pelag. c. 10. & 14. de spir. & lit. c. 2. de prædest. c. 4. Adhæc, lib. 1. de prædest. sanct. c. 3. fatetur;

seſe olim quoq; opinatum fuiſſe: Deum verbo nihil aliud operari, quam ut proponat: Conſentire vel diſſentire propria voluntatis eſſe.

Quas hypotheſes confeſſores Auguſtini evertunt Art. v. dicentes: *Ut hanc fidem conſequamur, inſtitutum eſt Miniſterium docendi Evangelij, & porrigendi ſacramenta: nam per Verbum & Sacramenta, tanquam per inſtrumenta, donatur Spiritus S. qui fidem efficit, ubi & quando viſum eſt Deo, in iis qui audiunt Evangelium.* Ubi fatentur fidem, quatenus eſt notitia, non oriri proximè & formalitèr ex determinatione intellectus ad evidentiam objecti, ut ſic; quatenus autem eſt notitia, aſſenſus & fiducia, non oriri ex pathetica propoſitione & inculcatione dicentis miniſtri, ut ſic; ſed præcipuè & proximè ab internâ ſuaſione Spiritus S. diſtinctâ ab objectivâ qualitate verbi, ut eſt materia credibilis; ideoq; his omnibus præſuppoſitis addunt: *Spiritum S. etiam in audientibus efficere fidem, ubi & quando vult.* Et poſitis cæteris omnibus requiſitis ex parte verbi, ex pârte Miniſtri proponentis, ex parte diſcipuli audientis, nedum ſequi fidem ſalvificam, niſi Spiritus S. qui ex intentione Dei & naturâ verbi, per omne verbum datur, fidem tanquam cauſa proxima efficiat. Declaratur hæc ſententia fuſius in lib. conc. ſolid. decl. art. 2. *Credimus, quod hominis non renati intellectus & voluntas in rebus ſpiritualibus & divinis, ex propriis naturalibus viribus, prorsus nihil intelligere, credere, amplecti, cogitare, velle, inchoare, perſicere, &c. poſſint.* quod deinceps latiùs explicatur de incapacitate intellectus, etiam poſitâ revelatione rei credibilis.

De incongruentiâ rerum verbo propoſitarum cum voluntate & appetitu hominis eod. loco Formula conc. prolixè diſſerit & ad Apologiam A. C. provocat, oſtenditq; quicquid *φρονέει*, quicquid *ἐπιθυμεί* naturalis inſtinctus hominis, id omne eſſe *ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ* Rom. 8: 7. Gal. 3: 17. Rom. 7: 18.

Allegat quoq; consensum B. Lutheri ex comment. in c. 6. Hof. Hominem, etiam in Ecclesia educatum, naturali instinctu ferri in precipitium scientem ac volentem; neq; ab eo ad interitum cursu, precibus, admonitionibus, obsecrationibus, minis, oburgationibus pati se revocari: Nullam doctrinam, nullas conciones, apud ipsum locum habere, antequam per Spiritum S. illuminatur, convertitur regeneratur. &c. atq; hac in parte deteriorem esse trunco, quia voluntati divina rebellis est & inimicus, nisi Spiritus S. in ipso sit efficax, & fidem, aliasq; Deo probatas virtutes atq; obedientiam in ipso accendat & operetur. Ubi rursus patet opponi Efficaciam Sp. S. Soli Persuasioni objectivæ, quæ consistit in precibus, oburgationibus, minis, promissionibus verbi &c. Pergit Form. conc. d. 1. Solus Spiritus S. donat intellectum, & cor hominis aperit, ut scripturam intelligat & verbo Domini attendat, ut Luc. 24. scriptum est: aperuit ipsis scripturam ut eam intelligerent. Et Act. 16. Lydie auscultanti Dominus aperuit cor, intendere his, quæ dicebantur à Paulo &c. Ille aufert durum, lapideum cor, & donat novum, molle & carneum cor, ut in preceptis ejus ambulemus. Ille nos in Christo Jesu creat ad bona opera, & novas creaturas facit: & ut paucis dicamus: Omne donum bonum est à Deo: Nemo potest ad Christum venire, nisi pater traxerit eum. Nemo novit patrem, nisi cui Filius revelare voluerit. Nemo potest Christum Dominum appellare, nisi per Spiritum S. sine me, inquit Christus, nihil potestis facere. Et porro: per hoc medium seu instrumentum, predicationem nimirum & auditionem Verbi, Deus operatur, emollit corda nostra, trahitq; hominem: ut ex concionibus legis, & peccata sua, & iram Dei agnoscat & veros terrores, atq; contritionem in corde suo sentiat. Et per annuntiationem ac meditationem Evangelij, de gratuita & Clementissima peccatorum remissione in Christo, scintilla fidei in corde ipsius accenditur, quæ remissionem peccatorum propter Christum amplectitur, & sese promissione Evan-

gelij consolatur: *Et hoc modo Spiritus S. qui hac omnia operatur, in cor mittitur.* Etsi autem utrumq., tum concionatoris plantare *et* rigare, tum auditoris currere *et* velle, frustra omnino essent, neq. conversio sequeretur, nisi Spiritus Sancti virtus *et* operatio accederet: qui per verbum predicatum *et* auditum corda illuminat *et* convertit, ut homines verbo credere *et* assentiri possint: tamen neq. concionator neq. auditor de hac Spiritus S. gratia *et* operatione dubitare debent. Quin potius uterq. certò sciat; si verbum Dei, juxta mandatum *et* voluntatem Dei purè *et* sincerè predicatum fuerit, *et* homines diligentèr *et* seriò auscultaverint, illudq. meditati fuerint, certissimè Dominum gratia suà presentem adesse, *et* largiri ea, ut paulò ante dictum est, quæ homo aliàs suis propriis viribus neq. accipere, neq. dare potest. Et paulo post: Etsi autem Dominus hominem non cogit, ut convertatur, Attamen trahit Deus hominem, quem convertere decrevit. Sic autem eum trahit, ut ex intellectu cæcato, illuminatus fiat intellectus, *et* ex rebellī voluntate, fiat prompta *et* obediens voluntas. Et hoc ipsum scriptura vocat: NOVUM COR CREARE. Quæ omnia fundata sunt in Art. 20. A. C. Art. 18. Apologiæ, Articulis Smalcald. utroq.; Cathech. Luth. Libro ejus de servo Arb. Comment. in Genesin &c. Unde constat, quòd positā prædicatione verbi, sufficienti, evidente, pathetica, nec firma tamen notitia, neq. assensus oriantur ex probabilitate objecti, coram intellectu naturali, aut congruentiā ejus cum affectibus. Sed ex Tractu divino, qui superadditur evidentiæ objecti, seu qualitati materiæ intelligibilis.

Confessores igitur, judicio orthodoxorum interpretum, 1. Distinguunt evidentiā verbi objectivā, à facultate apprehendendi hoc objectum apprehensione debitā, quam homini denegant. 2. Negant probabilitatem rerum verbo contentarum, in respectu ad intellectum hominis lapsi.

3. Negant congruentiam rerum credendarum, cum sensu & appetitu hominis, ad desiderandum vel amandum illas.
4. Negant persuasionem hominis oriri proximè & formalitèr ex objectivâ qualitate admonitionum, precum, sollicitationum, promissionum, quæ extant in scripturis; sine accedente internâ persuasione à Spiritu Sancto. 5. Negant, eundem effectum produci proximè & formalitèr à donis, eloquentiâ, diligentia, & affectu ministri docentis.

E contra verò asserimus: quòd Notitia rerum credendarum, assensus & fiducia habeant. 1. *Causam materialem*, seu *objectum*, respectu scripturæ *internum*, adhortationes & dehortationes, promissiones, & minas, &c. *Externum* verò res ipsas his connotatas. 2. *Causam ministerialem*, prudentiam, dona & affectum ministri docentis. 3. *Causam Efficientem* proximam, & adæquatam, TRACTUM SPIRITUS S. seu insitam verbo vim *σπεφινάδιον*. Qui tractus divinus expectandus in & sub lectione vel auditu verbi, etsi non statim sentiatur ab homine, non magis tamen de eo est dubitandum, quam de *δυνάμει σπεπληνῇ* in eodem verbo ante ipsam lectionem vel auditum delitescente. unde magnum nobis solatium suppeditat rursus *Formula conc*: Alleg. loco, ubi non esse desperandum monet, si protinus ad diligentem auscultationem verbi, tractus non deprehendatur in corde, ait enim ita: *De presentiâ enim, operatione & donis Spiritus S. non semper ex sensu (quomodo videlicet & quando in corde sentiuntur) judicari debet aut potest. Sed quia hæc sæpè multiplici infirmitate contexta sint, ex promissione verbi Dei certò statuere debemus, quod verbum Dei predicatum & auditum, reverâ sit ministerium & organon Spiritus sancti, per quod in cordibus nostris verè efficax est & operatur.* 4. *Causam Formalem*, harmoniam, scilicet mentis humanæ cum mente divinâ. 5. *Finalem causam*, conversionem & salutem æternam.

De hac causarum serie ita differit *B. Dn. D. Hulfemannus* *Diatrib. de Auxil. Grat. Disp. III. Q. v. § 9.* ubi dicit: *Sed quomodo in sole lumen est & calor, calefacit autem per solum calorem: ita dicimus verbum Dei efficere in homine fidem*, non per congruentiam promissionum & minarum, cum appetitu humano (nam hoc respectu planè non est objectum credibile) sed per objectivam qualitatem tanquam materiam fidei; Per insitam autem vim, *σεφικαρόδιον*, tanquam per causam efficientem proximam; Et per consensum mentis humanæ cum mente divina, tanquam per formam. quod autem divina illa vis, quæ *tractus* dicitur, & est q: gradus supremus gratiæ convertentis, quoad effectum non spectatur in omnibus Auditoribus, inde non sequitur: Non inesse naturæ omnis verbi. Nam, ut *Disp. 2. Thes. 19. hypoth. 2.* diximus: Major copia gratiæ non confertur ei, qui minorem repudiavit, quam poterat, assistente eadem gratiâ, non repudiâsse. Ea; propter *non trahitur*, qui primum motum prævenientis gratiæ divinæ pervicaciter elisit. *Deinde*, qui trahitur ex parte Dei, si refragetur etiam demittitur, nec continuatur tractio: ita trahebatur Agrippas, *Act. 26: 28.* sed recalcitrans dimittebatur.

Coeterum, cum sæpe in libris nostris symbolicis, concionibus sacris, & quotidianis Eulogijs, conversio & regeneratio nostra, illuminatio intellectus, inclinatio voluntatis ad bonum, & omnium affectuum nostrorum Regimen, unicè adscribantur *Spiritui Sancto*; E. gr. ante explicationem & *εξερπαισιν* textuum è suggestu solemus precari: *Guds of alla nådeligen Wälsigner och styrcke of med sin H. andes krafft off högdenne* &c. quæritur an excludamus verbum vel cogitemus Spiritum S. in his actibus operari aliquando sine verbo? Respondet ad talem instantiam magnus iste Theologus. *B. Dn. D. Hulfemannus allegata disp. quæst. v. § 5.* Efficacia Spiritus S. intrinseca, nullum alium sensum menti hominis instillat, quem verbum naturali suo significatu non comprehendit, nullum bonum motum in eo excitat, ad quem verbum identidem non invitatur

rat. proinde quando Spiritus Sancti operatio, operationi verbi contradistinguitur, tum intelligi verbum *complexè*, cum qualitate sua objectiva, & accidentibus externis persuasorijs, quantacunq; ab affectu & Eloquentia Ministri docentis accedere possunt. Sed *Non Complexè*, cum insita & innata vi divina, quæ nihil aliud est, quam *σπερματικὴ* illa virtus Spiritus Sancti, verbo, ut est intelligibilis nota rerum divinarum, contra distincta, nunquam tamen ab eo separata loco aut tempore.

Nota: quam accuratissimè distingvere, beatum Hulsemannum nostrum, inter Verbi Dei *δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, σπερματικὴν & σπερματικόν*; per illam enim eum intelligere virtutem verbo coævam & congeneratam; per hanc verò vim à verbo applicatam & in exercitio positam, ut liquet ex contextu; ita proporrò, discernere volenti inter futurum & præsens obscurum esse haud potest.

Tandem, ad elucidationem veritatis, & hypothesum Arminianarum refutationem maturandam non poenitebit inspicere, quid observavit de dicto Christi *Joh. 6: 44. Nemo potest venire ad me nisi &c.* Idem celebratissimus Theologus allegato loco. postquam enim ex *Augustini Lib. 1. de Gratia Christi, cap. X.* demonstrasset, tractum patris, superaddi evidentiae objecti, & solertiae docentis atq; discantis, docet Christum in hoc dicto supponere 1. *Evidentiam* scripturarum ex parte objecti, & voluntatis humanæ resistantiam tanquam opposita, conferendo *Joh. 5. 39. & Joh. 6. 36.* 2. *Sufficientiam exhortationum, promissionum* de pane vitæ, comminationum de esurie & siti, attestationum per juramentum &c. 3. *Solertiam* doctoris in exhortando, innocentiam in vitâ, suavitatem in moribus & quicquid forinsecus allicere auditores poterat. Hæc autem omnia abunde in Christo docente conspiciebantur, *Joh. 7: 12. 40- 46. 51. c. 8. 46. Matth. 7. 29. 4. Indubitatam* miraculorum attestationem,

hoc cap. v. 26. c. 12. 37. supra tamen & præter hæc omnia, requirere ait Salvatorem, *Tractum patris*, & quidem collectivè, *ista omnia non fore profutura, nisi tractus patris accesserit*. ob cuius tractus defectum, quo ad continuationem etiam multi discipulorum, quibus nec ingenium, nec institutio deerat, *apostatarunt* v. 64. 65. 66. infinit. §. 8. Ex qua collatione dictorum Christi, & consideratione Auditorum, quibus loquebatur, facile apparet; quàm ineptè *Arminiani* in collat. Hag. pag. 223. in Actis Synod. Defens. art. 4. p. 175. &c. post *Photinianos* in Catech. Racoviensi c. 10. p. 267. *Smalcium* de vero & nat. Dei fil. c. 9. p. 69. *Socinum* prælect. cap. 12. *Volkelium* lib. 5. de Rel. c. 18. &c. Tractum hunc exponunt de pathetica propositione rerum credendarum & agendarum. Perinde ut *Pelagius* apud *Augustinum* l. d. de gratiâ Christi c. 14. L. 1. contra 2. Epist. pelag. c. 3. & 19. de grat. & lib. arb. c. 5. de prædest. sanct. c. 8. Et Faustus Rhegiensis in Epist. Maxentii ad Hormisdam P. P. apud Vossium L. 4. hist. pelag. pag. 403. *quid est trahere, nisi predicare, nisi scripturarum consolationibus excitare, increpationibus detertere, desideranda proponere, intentare metuenda, iudicium comminari; premium polliceri?* Ineptam esse hanc expositionem exinde patet; quòd hæc omnia Christus præsupposuerit, & his positis, nihilominus tractum patris requisiverit. qui quidem utitur propositione harum admonitionum ad trahendum, tum per vocem ministri, tum intus per revocationem rei auditæ in memoriam auditoris; sed ut effectus subsequatur, & pertrahantur qui sic trahuntur; requirit salvator, præter doctrinam fornificus sonantem, ejus quòd foris sonat, impressionem in Cor. Docere, exhortari, suadere, sunt actiones, quæ terminantur in docente, etsi discipulus non pareat: sed *Trahere* est actio, quæ terminatur non in trahente, sed in *tracto*: Et per naturam non potest tribui qualitati objectivæ verbi prædicati tantum; quia huic constat sua perfectio, etsi auditor non permoveatur. Trahere autem nemo dici univocè potest, nisi cum commotione ejus qui trahitur. Neq; tractus est actus elicitus, ex eo qui trahitur; qualis est applausus ad orationem Eloquentis Demostenis, sed

est actus imperatus, ex parte trahentis, & passio illata, ex parte tracti, rati habita autem per subsequenter consentum ejus, qui trahitur, Resistibilis tamen; uti eleganter disputat Augustinus L. 1. c. 2. Epist. pelag. c. 19. *Non ait Christus: Nisi pater duxerit illum, ut illic aliquo modo intelligamus precedere voluntatem. Quis trahitur, si jam volebat? Et tamen nemo venit, nisi velit: Trahitur ergo miris modis ut velit: ab illo, qui novit intus in ipsis hominum cordibus operari: Non ut homines, (quod fieri non potest) nolentes credant, sed ut volentes ex nolentibus fiant. Hoc verum esse non conjecturâ suspicamur humanâ, sed evidentissimâ divinarum scripturarum autoritate dignoscimus. Sc.* Affert deinde testimonia ex 2. paral. 30. Ezech. 36. Et similia, quibus Deus dicitur dare cor in hominibus, dare eis cor novum Sc. quæ & qualia de assensu, per solam objectivam verbi qualitatem elicit, non possunt intelligi;

Ins. Sed ullo vim divinam superaddi per hunc tractum qualitati objectivæ, si objectum credibile actu credi debeat, cum tamen antea dictum sit, vim illam esse cum omni verbo Dei conjunctissimam? Respondet prænominatus autor hunc in modum: §. 9. Unum cavendum: Ne, quando dicimus; Tractum hunc, seu divinam vim, quæ persuadet objectum propositum, superaddi qualitati objectivæ promissionum, minarum, & reliquorum credibilium, statuatur hæc divina vis abesse ab ullo verbo prædicato, aut non pertinere ad essentiam verbi Dei. Ideo enim Verbum Dei est, & habet peculiarem vim præ verbis hominum persuasoriis, quod persuadet auditoribus ea, quæ sensui humano non sunt analogia, neque intellectui, qui per sensus cognoscit, neque voluntati, quæ gratum & ingratum, ex analogiâ cum sensibus meretur, congruentia. Ideoque hæc divina vis, non solum tempore non est separanda, ab ullâ actione Verbi Dei, sed est ei naturalis, & de essentiâ verbi divini, aliâs divinum non esset. Ut supra. Q. 1. Th. 6. 7. prolixius demonstravimus. Hoc solum dicitur & ostenditur à nobis: Conversionem non elici ex congruentiâ promissionum divinarum cum naturali appetitu hominis, sed Spiritum S. uti promissionibus illis tanquam objecto credibili: vi au-

tem suâ, quam verbo primitus indidit, uti tanquam efficiente causâ & applicante hoc objectum ita ad intellectum & voluntatem hominis, ut approbetur, ametur & obsequium in vita ei præstetur. Hanc applicationem & insinuationem in cor hominis, vocamus *Tractum*. Utrumq; est de naturâ verbi: Et ut sit *objectum credibile*; Et ut *Faciât se credi*.

III. Respondendo ad prosyllogismi propositionem Minorem, quæ talis erat: *Verbum autem naturali suâ proprietate complectitur Spiritum, quia dicatur Ministerium Spiritus*. 1. Scilicet concedi posse, si juxta analogiam scripturæ intelligatur. 2. sed fallunt Arminiani voce *Spiritus* & *Spiritualis*, ut iterum observat oculatissimus Theologus jam sæpè nominatus Th. viii. ubi ait: *Quando enim quaritur*: An oporteat verbo Dei in & adesse Spiritum S. dato per Prophetas & Apostolos. Non quaritur *α.* an oporteat verbum tale esse, quod à Spiritu S. per prophetas & Apostolos revelatum sit, & non humano ingenio prognatum? quemadmodum Socinus concedit, *fidem in hominis potestate non esse, nisi Deus per instrumenta aliqua, noticiam Christi revelaverit, præle& Theol. c. 12.* Nec quaritur *β.* an oporteat verbo, res divinas & spirituales proponi, quibus homines fidem adhibere debeant? Quod intelligitur ab iisdem, quando contendunt: *Spiritus S. non posse à verbo sejungi*, i. e. Nullum dari verbum Dei, quod à Spiritu S. non sit revelatum, vel: Verbum non posse, nisi res spirituales spirare, evidentes, amplissimas desiderabiles, pias &c. & hoc respectu dicere Apostolum *se ministrum Spiritus esse*, i. e. ejus verbi, quod à Spiritu S. sibi dictatum sit, quod res longè præstantiores contineat quam *lex* seu *litera*. Sed quaritur *γ.* An illi verbo, quod à Sp. Sancto revelatum est, à ministris Spiritus proponitur, de rebus spiritualibus & supernaturalibus agit, semper conjuncta sit quædam divina actio Spiritus S. in mentibus audientium, quæ persuadeat, aut saltem persuadere conetur omnibus auditoribus, sublimes illas res, de quibus Evangelium concionatur, quod nos *Affirmamus*. Adversarij vero *negant*: dicentes persuasionem illam oriri ex *congruentiâ rerum tam piarum, sanctarum,*

nam, utillum, aternarum, &c. cum hominis appetitu naturali,
ita ut ad eliciendum assensum, præter propositionem verbi, nulla
actio alia Spiritus S. requiratur? Ast *Evangelium* dicitur *Spiritus*,
non istorum attributorum ratione, quod nempe Spiritus S. illud
revelet, tantum, & quod de rebus spiritualibus agat; sed ab aliis
effectibus, scilicet à *vivificatione* 2. Cor. 3: 6. 8. *justitia Christi*
collatione v. 9. *illuminatione* v. 16. *liberatione* v. 17, sed de his supra
in disp. de lit. & spiritu.

INSTANTIA. Quod experientia probat in ho-
minis Facultate esse, id ei temerè non est dero-
gandum. Atqui Experientia probat in hominis
Facultate esse, ut naturali appetitu amplissimas
illas promissiones, tam beatitudinis æternæ quam
terrenæ felicitatis, apprehendat. Ergò hoc ei
temerè non est derogandum.

Minorem propositionem in hoc fundari opinantur, quod
promissiones istæ verisimiles sint intellectui, & appetibi-
les voluntati humanæ, quæ adeo possit sese ad obsequi-
um promittentis componere, spe & desiderio potiunda-
rum promissionum.

Respondeo 1. ad Majorem prop. *Distinguendo* inter Experi-
entiam veram, quæ nititur vel sensibus ab intellectu illumi-
nato informatis, in reb. circa fidem, vel fidei ipsi, in sum-
mis mysterijs, & falsam seu putativam. Quod prior experi-
entia probat, non est improbandum. 2. Ad prop. Mino-
rem, *Negando* eam, sub consideratione veræ experientie
veram esse. 3. Contrarium potius verum, Nam ea quæ
Deus tanquam pretiosissima suarum largitionum æstiman-
da voluit, ea à prudentioribus hujus seculi pro nugis fuisse
habita constat. Verbi gratiâ, *Crucifigere carnem, non affici*
voluptatibus carnâ, non desiderare honores, contemnere gloriam,
divitias,

divitias, potestatem regnandi in alios. Quinimò, tota hominis renovatio, & quæcunq; in verbo Dei extant fidelium axiomata, utpote, Rom. 6: 12. 1. Cor. 7. 29. 30. Phil. 3: 8. 1. Joh. 2: 15. 16. Ea omnia non sunt solum carni & sanguini inimica & ingrata; sed & nullus præterea paganorum credere potest, se hanc perfectionem in Christianismo assecuturum esse. Adductus autem ut credat se posse dominari affectibus suis; ut tamen velit fraudare genium, velit affectibus ingrata pati vel agere, hoc fit per violentiam quandam desiderio carnis à Spiritu illatam; & vocatur crucifixio Gal. 5: 24. Atq; sic ipsa potius vera experientia, seu quotidiana lucta carnis ac Renatorum imperfectio ostendit, Renovationem esse opus carni & sanguini valdè ingratum. Eodem modo, dignitates futuri seculi intellectui planè improbabiles sunt. Non cupere, nec capere illic delectationem ex cibo, potu, venere, splendore vestimentorum &c. Matth. 22: 30. ista per naturam homo neq; credit neq; appetit, neq; citra efficaciam Spiritus S. ei persuadentur. Resurrectionem carnis esse veram, quæ tamen est fundamentum omnium promissionum homini applicandarum, 1. Cor. 15: 14. 15: ne Christiano quidem Episcopo *Ptolomaidis Synesio* persuaderi potuit, qui teste historiâ *Nicephori* L. 14. c. 15. & *Evagrii*, L. 1. c. 15. etsi philosophorum ejus temporis acutissimus, & in sacrarum literarum lectione versatissimus esset; vocatus tamen ad Episcopatum, dissensum suum de his tribus fidei capitibus testatus est: 1. *Animam olim non fuisse corpore posterius infusam.* 2. *Mundum non esse interiturum.* 3. *Nullam carnis resurrectionem esse futuram.* Promisit tamen se vulgi opinionibus, circa articulum de Resurrectione, publicè non esse insultaturum, addita ratione *ὅτι μὲν ἐν φιλόσοφῳ ἐπὶ τῆς αἰνίας ἀληθείας συγχωρεῖται ἡ χρεῖα τῆς ψεύδεσθαι*: i. e. *Animus philosophiâ*

imbutus, & veritatem perspicuens, necessitati mentiendi nonnunquam concedit. An verò justè, errore hoc non obstante, ad Episcopatum evectus sit, alia controversia est; *Baronius* quidem cum *Possevino*, simulata ob declinandum Episcopatum hæresios eum notarunt. Sed *Nicephorus*, rectius Ecclesiam ejus temporis per œconomiam egisse asserit: *ὁὖς καὶ ὁὖς ἡ προσηκόντα πράττεισαν.*

Porro, persuasā etiam carnis resurrectione, durum nihilominus & improbable est sensui carnis: voluptates futuri seculi nihil habituras esse commune cum voluptatibus hujus vitæ. Indè factum, quod *Turci* & *Judæi*, delicias vitæ æternæ ponunt in majore & crebriore expletione appetituum naturalium, per delicatos cibos, splendidiorem amictum &c. ut ex *Thalmud* Christiani | *Gersonis* videre est, c. 3. 5. Sin de modo perveniendi ad hanc felicitatem quærat, quàm gravè est conculcare præsentia & tantum inhiare futuris? Revereri Deum tanquam inspectorem omnium actionum, earumq; sive remuneratorem sive vindicem? At naturale est homini, nullis parere II. non ferre superiorem qui judicet omnes actiones, qui scilicet punire & castigare possit, ægrè etiam ferre monitorem qui numinis timorem incutiat. Quamobrem *Origines* Lib. 3. contra *Celsum*, refert, quòd Imperatores Romani publicis legibus interdixerint, ne quisquam prædicatione de extremo judicio, & tormentis inferni, liberis ac nobilibus Romanis terrorem injiceret. Suffragatur quod palmarium est, dogmati huic ipsa historia sacra, E. gr. jacturam animæ nullatenus redimendam censet salvator vel dominio totius Mundi, Matth. 16: 26. Athenienses verò audientes de Resurrectione Mortuorum, & judicio extremo, in quo vel lucrum vel damnum animæ perpetuum expectandum sit, riserunt, Act. 17. 32. Conf. Act. 24: 25. c. 26: 28. 32.

Tan-

Tandem Mundus universus evincit, promissionem tenuissimi lucri de presenti, sive honoris, sive divitiarum, sive voluptatis, fortius movere plerosq; irrogenitorum, quam inastimabilis thesauri sponsonem de futuro, sive infinitæ gloriæ cœlestis, sive affluentiae inexhaustæ vel gaudii nunquam terminandi. E contra; Comminationem de inustione unius cauterii, validius plerosq; cohibere à solo flagitio furti, quàm testorem de perpetuis & incomparabilibus ignis infernalis cruciatibus à quopiam flagitiorum genere, quibus saltèm occasio datur vel minima. Habent quidem magnum pondus & ratione suæ materiæ, tum promissiones tum comminationes, sive ab Aristide, sive à Paulo proponantur; ab illo, ad retinendos homines in obedientiâ civili: Ab hoc, ad convincendos homines de certitudine præmiorum & poenarum Rom. i. v. ult. quia naturalis *συνηγορία* dicat homini hanc legem, nulla verò irrogenita ratio, luadet spe vitæ futuræ, præsentia bona negligere. ideoq; dum persuadetur homo ad proscribenda terrena & sectanda æterna bona, non oritur ex convenientiâ materiæ seu verbi prædicati, cum iudicio merè humano, sed ex virtute Spiritus S. quæ verbo huic insita est, illudq; non solum resp. materiæ vel rerum verbo contentarum, sed & ratione efficaciz distinguit ab omni hominum invento & ab omni alia arte persuasoria. *Opportet igitur illos qui gustant bonum Dei verbum & virtutem futuri seculi, persuaders, Heb. 6: 5. precatur igitur idem Apostolus Ephesijs suis, ut Deus Domini nostri Jesu Christi, pater Gloriæ det illis spiritum sapientiæ & revelationis, per agnitionem ipsius, illuminatis oculis mentis ipsorum, ut sciant, quæ sit spes illa vocati-onis ipsorum, & quæ opes gloriæ hereditatis ipsorum in sanctis, & quæ sit excellens magnitudo potentie ipsius in nobis, qui credimus &c. Eph. 1: 17. 18. c. 3: 17. 18. Item: ut corroborentur per Spiritum Dei*

Dei in interiore homine, ut Christus habitet per fidem in cordibus ipsorum, quò possint assequi quæ sit latitudo illa, longitudo, profunditas & sublimitas charitatus divina erga nos.

ALTER STATUS CONTROVERSIAE hic est: *An Rationi humanæ iudicium de Mysterijs Fidei committendum sit?* Nos Negamus. Affirmant Arminiani Apol. Remonstr. p. 37. seqq. hisce Ratiocinationibus persuasi:

I. Quicquid ab aliquo reputatur pro stultitiâ; illud ab eodem ut intelligatur necessum est. Atqui Mysteria Fidei ab homine animali reputantur pro stultitiâ. Ergo Mysteria Fidei ut ab homine animali intelligantur, necesse est.

Major. prop. videtur fulciri trito hoc: ignoti ut nulla cupido est, ita nulla scientia. Et contra; quod sub æstimationem intellectus humani cadit, non potest planè ignorari. Min. p. 1. Cor. 1: 14. ubi dicit Apostolus, quod *Mysteria fidei, vel τὰ ἄρρητα τοῦ θεοῦ*, homini animali stultitia sint,

Respondeo: 1. ad prop. Maj. ejusq; probationem, distinguendo inter intelligentiam naturalem & supernaturalem: illa dum pro objecto habet res naturales sapientèr judicat, dum supernaturales qualia mysteria fidei sunt, stultè judicat: & quamvis intelligat linguam textus & quicquid commune habet cum textu profano, salutarem tñ. intelligentiam non capit sine illuminatione & operatione Spiritus S. singulari, ut hætenus in superioribus prolixè probatum est. Hac, verò, rectè intelligit & spiritualitèr dijudicat omnia, & appellatur stultitia prædicationis & stultitia Dei, quæ tñ. sapientior est hominibus 1. Cor. 1: 21. 25. Resp. 2. ad prop. Minorem ejusq; probationem, quòd utrumq; asseveratur, tum quòd homini animali, quæ sunt Spiritus Dei, stultitia sint, tum quòd non intelligat ea:

ideo enim credere non potest ea haberi in verbo Dei, quia ipsi mera sunt stultitia, si ab aliis sibi proponantur, & tanquam Dei verbum, vel in Dei verbo tradita, inculcentur.

II. Si diaboli Scripturæ sensus assequuntur, imò, homines Athei, profani, scelerati & hæretici, fatentur sensus quos fovent fideles, & statuunt orthodoxi, veros esse & scripturæ genuinos; utiq; homo naturali perspicacitate intelligit Scripturam. At verum prius: Ergo & posterius verum erit.

§. 1. *Negando* consequentiam, à cognitione enim naturali ac vulgari, ad intelligentiam salutarem argueri. N. V. C. 2. Ad prop. Minorem sigillatim: *α.* Frustrà obijcitur intelligi à diabolis, quod ipsis ceu cognoscendum non est à Deo propositum. *β.* Homines Athei &c. si noverunt sensus scripturæ veros esse, quibus astipulari nolunt, vitium voluntatis est seu malitia. *γ.* *Hæretici* vero intelligunt hos esse orthodoxorum sensus; sed non intelligunt scripturas eisdem sensus proponentes, quos si feliciter intelligerent, utiq; eadem tam tristi fato non oppugnant.

III. Si Rectæ rationis ante illuminationem illam, nullus planè usus est ad dijudicandos S. Scripturæ sensus cognitu necessarios: tum Deus non esset tam copiosus & frequens in monendis omnibus, quos vocat per verbum suum, ut diligentè audiant, attendant, judicent, probent Spiritus, ut sint sapientes & prudentes, ut non sint pueri sed adulti scientiâ. At consequens negatur, Matth. 15: 10. Joh. 5: 40. 1. Joh. 4: 1. Eph. 5: 17. Ergo Negatur etiam antecedens.

R. 1. *Negando connexionem Majoris prop. quia argumentari à præcepto Dei, ad potentiam obediendi in nobis, Non valet semper consequentia.* 2. *quædam membra Min. prop. utpote, audire & attendere, esse in viribus humanis non negamus; sed Sp. S. cor aperit ut verbum intelligatur, quod nemini denegatur, Act. 15. Verum* 3. *Adhortationes illæ, ut sapientes sint & adulti scientiâ, & aliæ pleræq; pro objecto habent homines non merè ψυχικῶς, sed renatos & fideles.*

IV. Si Rationi humanæ nullum judicium committendum in Myſteriis Fidei sit; rum frustrâ commendantur Berrhoënses, quod sensus scripturæ fidelitèr scrutati sunt; Frustrâ reprehenduntur negligentes, tardi, languidi, tepidi ad intelligendum; Frustrâ accusantur qui sens⁹ scripturæ detorquent, quod falsas, aut vanas de rebus divinis opiniones habent, ceu stulti & mente corrupti, qui rectâ ratione non utantur? At non hoc. Ergo nec illud.

R. 1. Act. 17:11. Commendantur qui scripturas sunt scrutati, quod *verbum prædicatum cum scripturis contulerint*, non quod ad Rationis cynosuram id exegerint. R. 2. Luc. 24: 25. Apoc. 3: 15. *Reprehenduntur negligentes, tardi, tepidi, non quod naturalitèr non intelligant scripturas, sed quod negligant scripturas, aut tardi sint corde ad credendum scripturis, aut aliàs tepidi sint in Religione.* 3. Eodem modo 2. Pet. 3: 16. *rearguuntur scriptura detortores*, affingendo ei sensus alienos accommodatos ad præconceptas opiniones: Argumentari verò à potentiâ torquendi scripturam, ad potentiam intelligendi eam N. V. C. 4. Rom. 1: 19. 21. 22. *Gentiles stulti,*
demon-

dementes ac mente corrupti dicuntur, quod rectâ ratione non utantur, non in scripturis explicandis, aut quoad notitiam Dei revelatam, cujus cognitione planè destituuntur; sed quoad Notitiam Dei naturalem, quam ὁμοῦν ἡμεῖς vocat. quamvis enim cognoverunt Deum, non tamen ut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt. 5. Negamus igitur connexionem Majoris prop. Laborat enim fallaciâ ignorationis Elenchi.

TERTIUS STATUS CONTROVERSIE est: *An tanta Sacrarum Scripturarum potestas & Eminentia sit, ut credere ijs oporteat etsi conscientia contraveniat & reclamet?*

Nos affirmamus. Arminiani negant. Hi enim in Apol. c. 25: Identidem hoc ingeminant: *Nemo obligatur ad verum verbi divini sensum sequendum, contra conscientiam suam licet ERRONEAM* &c. Forma talis esto:

Quicquid non fit ex fide, est peccatum. Quicquid fit contra conscientiam, non fit ex fide. Ergo: Quicquid fit contra conscientiam, est peccatum.

Major, extra omnem dubitationis aleam posita est, Rom. 14: 23. Minor, p. quia conscientia includit notitiam, quæ requiritur ad fidem.

R. 1. Distinguendo inter conscientiam veram, rectam seu ex verbo Dei informatam, & falsam seu erroneam. 2. *Applicando* ad prop. Min. quæ non est vera, de hac, juxta ὁμοῦν Arminianam, sed de illâ intellecta. 3. Ne quicquam verò declarant se Remonstrantes dum ajunt: *quando conscientia est ERRONEA ex INVINCIBILI ignorantia, i. e. ex ignorantia, quæ vel in homine necessario est, vel post adhibitam omnem possibilem diligentiam & prudentiam in eo superest, tum obligari hominem ad sequendum dictamen conscientie illius,*

aque, ac si non erraret. Nam *a.* Verbo Dei, ac Deo ipsi loquenti in verbo suo seu primæ & immotæ veritati omnia cedere debent: Deo igitur ejusq; verbo hæc gloria offerenda est, ut quicquid præcipit, sive rationi congruat sive non, *ratio mda* sequendum sit, nil autem valebit nostra persuasio vel erronea conscientia, non rationis judicium & contradictio, sed expressum Dei verbum attendendum quomodocunq; mens nostra falsâ opinione præoccupata reluctetur: *Capiendus enim est omnis intellectus noster sub obsequium fidei, 2. Cor. 10: 5. β.* Quid autem intendant *Remonstrantes* syncretisticâ hâc hypothesi, manifestum est maximam partem ex judicio eorum de dogmatibus ad salutem creditu necessariis, nempe errantes *Antitrinitarios, Arianos, Photinianos, Samosatenarios, Sabellianos, Pelagianos* & id genus alios hæreticos, non peccare tamen verum verbi Dei sensum non amplectantur. *γ.* Quin superari etiam & vinci erronea conscientia potest *divina virtute & efficacia verbi,* modo Spiritui S. non resistat, *Ebr. 4: 12. Rom. 1: 16. δ.* Quod si nemo obligetur ad verum verbi divini sensum contra erroneam suam conscientiam arripiendum; nec erunt obligati *Judæi* ad verum sensum suscipiendum de *Messia*; injustè etiam reprehensi fuerunt *pharisæi*, qui in eundem non crediderunt, & sensum quem ipsis proposuit, non sunt, amplexi: quod procul dubio non admittent *Arminiani. e.* Sed annon obligantur, quos habent etiam *Remonstrantes*, pro hæreticis, ad verum verbi divini sensum amplectendum, contra scilicet conscientiam erroneam? Respondent in vindictis suis: *Etiam si tales contra conscientiam suam facientes peccent, nihilominus tamen etiam peccant si contra eam non faciant, quia culpa ipsorum est, quod in iis erroneam habeant conscientiam.* Apage nugas! Si non obligantur ad verum verbi divini sensum

sensum acceptandum, quomodo ergo peccant *illi*, quod erroneam habeant conscientiam. At si regerant: Eos omni adhibita possibili diligentia, veritatem non posse assequi, utpotè minus evidentè revelatam: Respondemus idem obvertere deploratissimos hæreticos posse. Et quid deniq; evidens erit, si claritas æstimanda nox ex nativa luce scripturæ, sed ex iudicio Lectoris scripturæ: Ratio enim sub quâ verbo Dei creditur, non est ulla conformitas scripturæ cum intellectu humano, ut antea probatum est, sed Dei autoritas revelantis, 1. Cor. 2: 14. 16. 1. Thess. 2: 13. Etenim verbum Dei in se & per se est *αὐτοφάνη καὶ ἀξιόφανος*. 5. Adhæc, loquitur Apostolus d. l. fatentibus adversariis, de iis, *quæcunque indifferentia erant ex Evangelicâ institutione, pro indifferentibus habere etiam per conscientiam non audebant*, quos peccaturos ait, si contra agerent. At eadem ratio est eorum, qui conscientiam erroneam in rebus fidei laborant: culpa enim ipsorum est quod in istis erroneam circumferant conscientiam, fatentibus ipsis Arminianis.

QUARTUS STATUS CONTROVERSIE est: *An Scriptura S. in iis quæ ad religionem non spectant, tam accurata sit, ut Normæ loco esse possit etiam quoad illa, quæ Theologica propriè non sunt, sed ad alias disciplinas pertinent, in scripturis tamen occurrunt?*

Nos Affirmamus. Negant Arminiani, quorum pyrrhonismus in talem colligi formam poterit,

Quæcunq; doctrina admittit phrasas, quæ nituntur falsis hypothesebus, ea non est Normalis. At talis est Scriptura divina. Ergo. &c.

Minorem stabilire conantur nonnullis scripturæ dictis;

utpote, Gen. 1: 15. Exod. 7: 12. Jud. 11: 24. Jos. 10: 13. c. 24.
27. 1. Sam. 28: 12. 15.

Respondeo 1. Propositionem Minorem esse falsam & blasphemam; quoniam contradictoriam propter ἀντιφασιν ἐς προσκειμένω: si namq; scriptura est sacra & divina, utiq; infallibilis est & normæ loco in singulis habenda: Etenim si scriptura S. vulgi erroribus aliquid concesserit vel in rebus minimis salutem non concernentibus, non erit expers erroris quoad omnia quæ in eâ continentur, atq; ita aut non erit per omnia verbum Dei, aut Deus in verbo suo erroribus seipsum fecit obnoxium: utrumq; autem falsum & blasphemum est.

Resp. 2. ad singula probationum Minoris momenta, & quidem α. Gen. 1. dicitur Luna Luminare magnum cum sole, non ex opinione vulgi vel ob nudam apparentiam: alias enim non appellasset Lunam Luminare Minus, si nudam apparentiam & vulgi opinionem respexisset, quandoquidem visibilis diameter ejus vix cernitur aut à vulgo judicatur sole minor: sed magnum luminare dicitur respectu stellarum, Minus vero respectu solis.

β. Exod. 7: 12. Virgæ Magorum dicuntur factæ serpentes, sed non miraculosè, ut virgæ Moysi; sed incantatorum præstigiis, quibus dæmon spectantium oculos perstrinxit. Unde etiam in textu à veris miraculis hoc factum distinguitur: *serpentes enim Moysi devorarunt serpentes Magorum.* Posito igitur, quòd vulgus spectaculum illud cernens, cogitare potuit se veros videre serpentes, emendatur tamen talis imaginatio per scripturam, distinguentem inter serpentes veros à Mose productos & præstigiatos à Magis. conf. Greg. Nyss. in vita Moysi, Hieron. ad Algas. Sedulius in carm. Ec. Quamquam alii malint, *veros serpentes maximè celeritate in locum*
surr

surreptarum virgarum surrogatos per daemones fuisse: Manet tamen ludificationem diabolicam extitisse, non verum Miraculum.

γ. Jos. 10: 13. Dicunt sceptici *solem non stetisse atq; à motu ordinario, quievisse, ne occideret, et si verbis disertissimis id scriptura testetur; sed loqui scripturam ad sensum & captum vulgi: Stetisse verò terram, ab ordinariâ circumgy ratione quiescentem. Resp.* Si tales lusus probemus, & glossas rationis humanæ manifestis scripturæ verbis contrarios admittamus, tum actum erit de scripturarum Autoritate & Miraculorum quoq; veritate: Annon similes ludos in mysteriis fidei inventuri sunt, qui nihil credunt quod rationem superat. Unde nihil certi tandem relinqueretur in S. literis, sed omnia forent problematica, adeoq; ancorâ fidei elevatâ, tristissimum salutis naufragium pateremur.

δ. Jos. 24: 17. *Lapù audivisse* dicitur *verba Iehovah*, per prosopopœiam & figuram Rethoricam, non juxta vulgi falsam opinionem aut hypothesein. Quis enim ex vulgo, quamvis simplicissimus fuerit, crederet lapidem audire.

ε. Jud. 11: 24. Jephtha respondet Regi Ammonitarum: *Nonne ea, quæ possedit Chamos Deus tuus, tibi jure debentur?* Argumentum καὶ ἀντιστροφῶν format: Si ea tibi jure deberi arbitratus es, quæ Dij fictitij tibi dederint; quantò magis cedent jure in potestatem nostram, quæ Dominus Deus noster, qui solus est Jehovah verus Deus, victor obtinuit? B. Dn. D. Luc. Osiander in πρὸς Φ. Βιβ. ad Ironiam alludit his verbis: *Nos jure tenemus terram hanc ex quâ Deus noster hostes nostros ejecit. Si tu regione, quam nunc habes; contentus non es, quare eas terras quas Deus tuus Chamos hostibus extorsit: quæ sunt nullæ, nisi fontasse in utopiâ sita.* prævit verba quoad sensum in vers. Germ. E. Lüberus.

2. 1. Sam. 28: 12. 15. Samuelis vox æquivocè pro spectrò; verum Samuelem representante, accipitur. Conf. loca alia, utpote, Psal. 58: 5. 6. ubi Aspides sibi aures obturare dicuntur, qui à diabolo in gratiam incantantis reguntur, Jud. 9: 7. seqq. ubi arbores introducuntur locutæ, scilicet per prosopopœiam, &c. Ubi argumentari ab errore ignorantis vulgi, putantis arbores locutas olim fuisse, ad errores & fallacias scripturarum N. V. C. Falsis enim hypothesebus niti quid aliud est, quam reverâ falli aut fallere; jam autem scriptura sive figuris ejusmodi sive allegoriis usa, bonorum interpp. subsidio rudibus explicandis, quod facit elegantia, emphasios & memoriæ causâ, nihil quicquam cum falsis hypothesebus commercij habet.

QUINTUS STATUS CONTROVERSIAE est: *An Scriptura Sacra tantum directive; An verò etiam coactive judicet?* Prius affirmant Arminiani, post. negant. Nos negamus prius: affirmamus posterius.

Ubi principio notandum, temerè ab Adversariis opponi scripturæ officium normale, potestati ejus judicariæ, quum ei utrumq; competat Joh. 6: 45. cap. 12: 48. Deinceps, quamvis Scriptura S. non cogat hominem ad assentiendum, coactione quâdam externâ; nec etiam internâ irresistibiliter, qualem fingunt adversarii; judici tamen huic *sua coactio* deroganda non est, dum corda convincit de veritate, cui coactivæ virtuti resistant licet impii & hæretici; non enim est irresistibilis; neq; sententiam ejus definitivam agnoscant; erit tamen aliquando tempus, judicii scilicet, cum vim ejus effugere non poterunt. Forma talis esse potest:

Nulla Lex est ipse judex. Scriptura S. est Lex. Ergo Scriptura S. non est ipse judex.

Maj. prob. ab experientiâ praxeos judiciorum forensum. Min. p. Psal. 119. &c.

Resp. 1. Major loquitur de lege forensi, nos de lege divinâ; unde 4. termini existunt. 2. Vox legis iterum ambigua est, in Majore usurpatur pro lege Morali; in Minore etiam pro Evangelio. 3. In foro Ecclesiastico Major est falsa: Nam Scriptura S. est lex respectu Ecclesiæ, cui instar legis ac normæ præscripta est, & judex est, judicans omnes eos, qui verbo non obsequuntur: quippe vox est summi judicis Spiritus S. in scripturâ loquentis, ut ita scriptura loquens, sit ipse Spiritus Dei loquens & judicans, imò obligans nos in conscientiâ, ut aut illi aut huic altercantium parti subscribamus. ut rectè *Basilius* Græcorum pater dicit Epist. 80. ad Eustat. *Quòd scriptura divinitus inspirata, arbitèr apud nos constituatur, & apud quos inventa fuerint dogmata divinis sermonibus concordantia, illis omnino veritatis suffragium accedat.*

Sextus & ultimus status Controversiæ inter nos & Arminianos in hoc articulo est de Creditu ad salutem necessarijs, in sacra scripturâ revelatis. Primò Quæstio est.

An ad Creditu necessarijs, seu fidei Articulos necessarium sit, ut non credenda tantum ipsa; sed & necessitas credendi ea, evidenter demonstretur, vel manifestis scripturæ dictis; vel per consequentiam, omnium confessione roboratam?

Affirmant Remonstrantes seu Arminiani. quorsum v. hoc postulatum tendat nemo nostratum non videt, qui lippus non est: eò n. sunt prodigalitatis aternæ salutis progressi Arminiani, ut num ullum dogma damnabile esse seridè credant, aut ob dogma ullum quempiam damnatum velint,

non Amplius dubium faciant. Nos verò talem evidentiam palpabilem, & omnium, qui Christianorum nomine gaudent confessione firmatam, sive *Litera*, sive *Consequentia*, necessitatem dogmatum asseverantis, ad necessaria Fidei dogmata requiri Negamus.

Rhapsodicum Argumentum *Vedelij* tale est:

Quod ab aliquâ parte non agnoscitur Evidens, id non est necessarium: Atqui Dogmata Symbolo Apostolico non comprehensa talia sunt. Ergò non sunt necessaria: sc. cognitu & creditu ad salutem.

Majorem ita declarat cum socijs prænominatus autor: *Evidenter necessaria non possunt à quoquam in dubium vocari, nisi ex malitiâ, si tamen id fiat, nostrum non est TRISTIUS quicquam contra eos decernere, qui necessaria ista convellant, si cætera probi & pacifici sint.* Hinc necessaria ea demum statuere videntur, quæ creduntur ab omnibus Christianorum sectis, censentq; sufficere ad salutem ea, quæ in symbolo continentur, accepta & intellecta communi omnium, qui Christiani vocantur, sensu, quo nomine & complectuntur *Antitrinitarios, Arianos, Samosatenarios, Socinianos, Anabaptistas*, quos pariter fundamenta salutis salva retinere asseverant, inq; Spiritualem societatem ac fraternitatem mysticam coopertos volunt.

Resp. 1. Negando prop. Majorem: fundatur enim in duabus falsissimis hypothesibus &. quasi id solum foret necessarium ad salutem quod ratio humana necessarium judicat, non quæ sacra scriptura seu primum atq; immotum omnis veritatis cœlestis fundamentum pro necessario habet. *ß. Quod liceat unicuiq; sectæ liberè quicquid vult sentire de omnibus fidei articulis, ß modò illorum judicio articuli fidei nomi-*

nominandī sint, qui non expresse extant in symbolo apostolico. quales sunt, de Revelatione & S. Scriptura, Deitate Filij, & Spiritus S. providentiā divinā, Angelis, imagine Dei in homine, justitiā originali, peccato ejusq; causā De libero arbitrio, de lege divina, de unione personali in Christo, com. idiomatum, officio Christi, statibusq; carnis ejus, de Evangelio & ejusdem à Lege differentia, de poenitentiā, justificatione per solam fidem, prædestinatione, Bonis operibus, de sacramentis, Ministerio Verbi, disc. V. & N. Test. Libertate Christianā & ritibus Ecclesiasticis, Magistratu, Conjugio, cruce & precibus, & extremo judicio. Quod si in his omnibus statuere liceat, quod rationi humanæ placuerit, sine discrimine salutis, tum damnandi forent omnes Confessores Augustani, cujus socij volunt saluari *Remonstrantes*, qui damnant ecclesiasticè secus saltē docentes in præ-nominatis articulis.

Resp. 2. ad Minorem prop. sunt etiā nonnulli in ipso symbolo articuli, qui æquē inter omnes evidentes non sunt, utpote de descensu Christi ad inferos, Communione sanctorum, remissione peccatorum &c. quod verò attinet auctoritatem Symboli Apostolici, fatemur eam esse magnam, ideoq; adnumerari reliquis Niceno & Athanasiano in libris nostris symbolicis, tum adversariorum. Nequaquam tamen admittimus illud esse adæquatam notam dignoscendi hæreticum à Catholico. Quid quod primis tribus seculis, prout nunc integrum legitur, non vixit in Ecclesiā, ut videre est partim ex collatione Irenæi & Cypriani, partim confessione ipsorum *Remonstrantium*, Apol. c. 1. Adde, inquit, quod in confesso est, ut rectè annotavit Erasmus varijs in locis, Symbolum hoc in principio non complexum fuisse omnia ista, quæ postea procedentibus temporibus complexum est, & jam adhuc complectitur.

plectitur: Paulatim enim variorum articulorum adversus exorientes haereses adjectione auctum id esse docet solidissimè Erasmus contra Censur. Fac. Theol. parisi. Tit. 11. Conferatur Syncretismus Calixtinus Dn. D. Calovij, in quo tractatu exactam Symboli Apostolici Theoriam descripsit, quod vero ad ipsa Credenda attinet, confer Epitomen Credendorum B. Dn. D. Nic. Hunnij, ejusq; *Alphabetum*, quib; adde si placet, quæ scripsi de Credendis ipse, contra Masenium, in Babylone Magnâ. Quæritur 11. An scitu ad salutem necessaria sint tantum præcepta & promissa Christi, adeò ut de essentiâ Dei nil aliud credendum exigatur, quam quòd Deus unus, æternus, justus, sapiens & potens sit. vel: an ea tantum necessaria sunt, sine quib; divina voluntas præstari non potest? &c. Hæc omnia etiam ex parte cum Socinianis, affirmant Arminiani, sine ulla affirmationis solidâ causâ. Nos verò Negamus, & vel unicâ assertionem de necessitate cognitionis præter officium, essentia & personæ Christi Redemptoris nostri positâ, hanc adversariorum classem Claudamus.

Nostram igitur æque personæ atq; officij Christi necessariam esse ad salutem æternam consequendam, sic demonstramus.

1. Quicumq; credere tenentur, quòd Jesus sit Filius Dei; illi tenentur credere naturam Filij Dei propriam, adeoq; quod patri sit *ὁμοούσιος*, in eo enim consistit natura *ἡς θεοῦ αὐτῆς*. At omnes salvandi scire & credere tenentur quod Jesus sit Filius Dei Joh. 20: 31. 1. Joh. 5: 11. Ergò omnes salvandi tenentur credere naturam Filij Dei propriam &c.

11. Quicumq; Deum non rectè cognoscit; is eum non rectè adorat. At qui Christum natura Deum esse ignorat, non rectè Deum cognoscit. Ergo qui Christum naturâ Deum esse ignorat, non rectè Deum adorat; sed p. c. idololatra est, qui regno Dei excluditur Gal. 5: 21. Major p. Gal.

4: 8. 9. Esa. 42: 8. Jer. 17: 5. *Minor p. Symb. Niceno & Athanasiano.*

III. Quicumq; non Credit in Christum Redemptorem suum, is non salvabitur, Joh. 3: 18. Atqui ignorans Christum esse naturâ Deum & coessentialē patri; non credit in Christum Redemptorem suum. Ergo ignorans Christum esse naturâ seu verum Deum & coessentialē patri, non salvabitur. *Min. p.* quia Redemptio involvit sufficientem satisfactionem pro peccatis nostris, quam nullus homo potest præstare, nisi sit etiam naturâ Deus Psal. 49. 8. 9.

IV. *Nullum fundamentum æternæ salutis potest abesse sine salutis detrimento.* Atqui Notitia personæ Christi est fundamentum salutis æternæ. Ergo Notitia personæ Christi non potest abesse sine salutis detrimento.

Maj. prob. quia sublato fundamento cadit domus superstructa, Matth. 7: 27. *Min. p.* quia notitia personæ est Fundamentum, notitiæ officij Christi, quia persona est fundamentum officij; jam autem extra omnem dubitationem doctrina Christi est fundamentum fidei & salutis. 1. Cor. 3: 11. Matth. 16. 17. Esa. 28: 16. Act. 4: 11. 1. Pet. 2. 6. ut taceam, quod nos redimere non potuisset, si ψιλὸς ἀνθρώπος fuisset. Unde Irenæus L. 3. c. 20. ait: *Nisi homo conjunctus fuisset Deo nostro, non potuisset particeps fieri incorruptibilitatis.*

V. *Quicumq; non credit in Jesum Filium Dei unigenitum, non salvatur.* Atqui non cognoscit Jesum ratione Naturæ & Personæ, ille non credit in Jesum Filium Dei unigenitum. Ergo, qui non cognoscit Jesum ratione Naturæ & Personæ; non salvatur. *Major p.* Joh. 3: 16. seqq. Joh. 20: 31. 1. Joh. 4: 15. 1. Joh. 5: 5. 12. 13. 20. Matth. 16: 16. 17. Act. 8: 37. *Min. p.* Joh. 17. 1. c. 14: 7. Quomodo autem quis potest in eum credere fiduciâ salvificâ, qui non est reipia Deus. *Inst. Armin.*

Episcop. Aliud est credere Jesum esse Filium Dei; aliud credere Jesum esse isto peculiari modo, per generationem aeternam Filium Dei? *Istud creditu necessarium esse scriptura asserit, non hoc; si igitur Jesus non posset esse Filius Dei, nisi unico isto modo, tum demum procederet argumentum.* *Resp.* Sed alium modum scriptura ignorat, quo Christus est Filius Dei, nec nisi unicum illum modum nempe *Generationis aeternae*, uspiam de Filio Dei admittit, quin docet disertè necessarium creditu esse, quod Christus sit Filius Dei unigenitus, & qui non nisi per aeternam generationem à patre dicitur *μὴ ὁμογενὴς* Joh. 1: 3: 19.

vi. In quo omnis nostra gloriatio existit, ejus cognitio ad salutem est necessaria. Atqui non solum in officio Christi, quòd Redemptor noster sit; sed & quòd naturà Deus sit & inde omnipotens, omnis nostra gloriatio consistit. Ergò non solum officium, sed & persona Christi cognitu ad salutem necessaria est. *Maj. prob.* quia quo minùs aliquid cognoscitur & manifestatur, eò magis obscurum fit & minùs gloriosum. *Min. prob.* Esa. 45: 21. seqq. *In Domino justificabitur omne semen Israel, & in ipso gloriabitur, &c.* Jer. 23: 6. conf. Joh. 18: 20. 23. Rom. 14: 11. Phil. 2: 10. 25. 1. Cor. 1: 30. 31. Joh. 3: 15. 1. Tim. 1: 15. Gal. 2: 20. 1. Joh. 4: 15. c. 5: 5. 13. 20. Matth. 16: 16. &c.

vii. Quod discere tenentur omnes gentes, in eoq; baptisari: id cognitu ad salutem est necessarium. Atq; discere tenentur omnes gentes & baptisari in nomine Patris & Filii & Sp. S. Ergò.

Major. p. quia discere est scientiam acquirere & vice versa. *Min. p.* Matth. 28: 19. Marc. 16: 16. 1. Joh. 3: 33. Joh. 6: 28. &c.

viii. Sine cujus cognitione moriendum est in peccato, ejus cognitio ad salutem est necessaria. At sine cognitione personae Christi, moriendum est in peccato. *E.* Cognitio personae

sonæ Christi ad salutem est necessaria. Maj. prop. probatione non eget. Min. p. prob. Joh. 8: 24. imò, omnis spiritus qui non confitetur, quod Jesus Christus in carne venerit, non est ex Deo, sed Antichristus erit 1. Joh. 4: 3. 1. Joh. 15: 18. 12. 23.

ix. Hanc orthodoxiam tenent & defendunt Sancti Patres passim, S. Ignatius Epist. ad Trallian. cavere jubet à vaniloquis & seductorib. venenum mortiferum dulci blandimento admiscantibus, qui Christum ἀλλοτρίως τῆ πατρὸς, aliena dicunt substantia à patre, & τὸν ἄνθρωπον purum hominem esse dicunt, ut & τὸν εἶναι πατέρα καὶ τὸν καὶ πνεῦμα ἅγιον, eundem (personā scilicet) dicunt esse Patrem, Filium & Sp. S. quales postmodum fuere Sabelliani. Damnat porro S. Ignatius ἀνθρώπου φύσιν, qui Christum purum naturalem hominem assererent. E. Seculo secundo prodeat solus Irenæus L. 1. c. 11. Ecclesia, inquit, per universum orbem, usq. ad fines terra seminata, & ab Apostolis & à discipulis eorum accepit eam fidem, quæ est in unum Deum, Patrem omnipotentem, qui fecit calum, terram, mare & omnia quæ in eis sunt, & in unum Jesum Christum filium, Deum incarnatum pro nostrâ salute, & in Sp. S. Conf. è seculo Tertio, Origenem περὶ ἀρχῆς in procem. ubi etiam recenset dogma de personâ & naturâ Christi seu creditu necessarium; ut constet patres unanimi consensu jam ante Synodum Nicenam, in qua damnatus est Arius propter negatam Deitatem Christi, judicasse articulum de Naturâ & persona Christi ad salutem fuisse necessarium: Falsum igitur est quod objicit Episcopus Arminianus, honorem Christo, sine tali cognitione, æqualem tribui posse: nam Johannes aliud indicat 1. Joh. 3: 23, hoc est mandatum ejus, ut credamus in nomen Filii ejus &c.

Ad id verò, quod Episcopus ex Symbolo Apostolico producit: Credo in Jesum Christum, Filium

eius unigenitum, Dominum nostrum, & hâc brevi illud formulâ contentum esse ait:

*Respondet 1. Christi cognitionem in quantum est Filius Dei unigenitus à patre, hoc est, ratione aeternae generationis ab essentia Patris, necessariam esse, tum scriptis apostolicis, tum patrum testimoniis probatum dedi. 2. Non aliam unigeniti Filii Dei generationem tradit scriptura, quam quæ ab æterno per communicationem ejusdem essentiae divinae facta est. 3. Disting. igitur est inter formam Fidei totalem & partialem. Illa adæquata est, & per totam scripturam sparsa, hæc inadæquata, & in symbolis comprehensa, interdum breviter indigitata, interdum ob novas de novo hæreses declarata fusius. E. G. S. Ignatius Epist. ad Magnes. tanquam augur futurarum controversiarum seipsum sic explicat: *ὁς πρὸ αἰῶνος παρὰ τῷ πατρὶ γεννηθεὶς, qui ante secula genitus est à patre, Deus verbum, unigenitus Filius &c.* Ad complendam paginam:*

TRINITATEM A SEIPSA GLORIFICARI

Scribit his verbis B. Athanasius pag. mihi 613:

Filius glorificat Patrem, dicit enim, Glorificavi nomen tuum in terrâ, & Pater dicit Filio in Evangelio, & glorificavi, & iterum glorificabo. Quodd autem glorificatus sit Filius à Patre, & Pater à Filio, in Evangelio indicatur, Pater glorifica Filium tuum, ut & Filius glorificet te. Spiritus S. Filium glorificat, ait enim de paracleto, ille glorificabit me, ed quod de meo accepturus sit, & renunciaturus sit vobis. Filius quoq; vicissim Spiritum glorificat, dicens, omne peccatum remittetur, sed blasphemia in Spiritum Sanctum non remittetur, idq; fit ob ejus cum Patre & Filio communionem, & ob hoc, quodd nemo dicere possit Dominum Jesum, nisi in Spiritu Sancto.

Tantum de Arminianis.

III. Calvin.

DE JUDICIO DISCRETIVO VERBI DEI 53
III. CALVINIANORUM,

Cum primis Συγκριτικῶς.

§. XIII, Ut tandem integrum controversiarum theologicarum super articulo de *S. Scripturâ*, fasciculum avido Lectori exhiberem, volui ex *Epitome Errorum Calvinianorum* B. Dn. D. *Iusti Fawrbornij prof. Gissensis*, singulas in Antecessum quæstiones brevissimè repetere ad hunc eundem locum pertinentes, & ultimam bono cum Deo, profusus expendere, videlicet.

I. An Affeclæ Zvvinglij & Calvini, non criminandi, sed justè discriminandi causâ, ex *fundamentis S. scripturae*, rectè & meritò dicantur *Zwingliani* & *Calviniani*? Illi negant, adeoq; hæc nomina tam extremè averfantur, ut in titulo institutionum Calvini, in Germanicam linguam translatarum, & Herbornæ ann. 1586. Typis impressarum, scriptum extet, *ipsum diabolum* istam doctrinam nunc nominare *Calvinianam*. Nos autem affirmamus. conf. *Fundament.* Deductionem Marpurgensem, in præfat. pag. 14. 15. 16. Et specialem refur. *Αποβ.* &c.

II. An ipsi, prævio *S. Scripturae lumine* & ductu, quasi *ipsum divinum verbum*, *Calvinianorum doctrinam nostra adversam*, approbare, verè sint & meritò appellentur *Reformati*? Illi affirmant. Nos negamus.

III. An omnes & singuli, in Societate Ecclesiarum Calvinianarum degentes, *sensu & stilo loquentis in S. Scripturâ spiritus* *S. dicendi* sint *Filij Diaboli*? Id Feverb. negat. vid. Fascic. dissert. disp. 1. & ejusd. syntagm. sacr. disquisit. &c.

IV. An refutatio errorum Calvinianorum, propter pacem & alia commoda politica, *S. literis congruenter* possit & debeat intermitteri? Hoc multi à nobis postulant. Nos autem huic ipsorum postulato nec possumus nec debemus annuere, sed Dei mandato parere.

v. An si nullatenus illud officium Elencticum, utpote & Deo nobis Mandatum, est intermittendum; id non nisi *modeste* sit exsequendum? *B.* Nobis quidem vera Modestia, seu pulchra virtus, perplacet. Ast ea est rectè & tempestivè usurpanda, nec *issi competentī acrimonia*, quam prophetæ, Christus & Apostoli, rebus & circumstantiis arduis sic exigentibus, adhibuerunt, nobisq; ad imitandum, servato tamen effato, 1. Cor. 14. v. 26. præscriperunt, opponenda. conf. D. Hutter. Tom. III. dispp. Theol. Witteb. disp. II. q. 4. Adde Petr. Martyrem class. 2. l. c. c. 9. §. 31. & D. Joh. Croc. Com. in Ep. ad Tit. c. 1. p. 190.

vi. Utrum Deus interdum in verbo significet (idq; absq; mendacio & hypocrisi, pro summā suā agendi libertate) se velle, quod reverā non vult, aut nolle, quod reverā vult? Aff. *Piscator* vol 2. Theol. cont. D. Schaafm. th. 78. & c. in Resp. ad Apolog. Bertii & c. Nos ipsi opponimus D. Lud. Croc. in Apol. & D. Joh. Croc. convers. prut. & c.

vii. An Deus voluntate in scripturis revelatā, velit omnes homines salvari: at voluntate arcanā, quæ beneplaciti vocetur, velit non omnes, sed solos electos salvos fieri? Aff. Zanchius, Tom. 2. lib. 5. de Nat. Dei, c. 2. & c. Martyr. in L. C. & 3. c. 1. Keckerm. L. 1. systh. Theol. c. 7. & c. Nos negamus.

viii. Annon illi Calviniani, qui dicunt, Deam quidem in verbo suo scripto testari, se velle, ut omnes homines in Christum credant & salventur, non velle autem (& quidem ex absoluto decreto) cunctis hominibus, sed tantum paucis fidem salvantem & salutem dare, verbum Dei scriptum voluntati divinæ opponant? Negant id illi quidem; ast contrarium ostendit B. Dn. D. Fevrborn. in Fundam. Deduct. Marp. & in speciali Refut. *aprobator* Cassel. part. l. c. 2. & 2. c. 4. & c.

ix. An Deus peccatum nolit voluntate approbatiuâ, seu Revelatâ, vel signi; velit autem illud voluntate beneplaciti, siue arcanâ, quæ tamen si lateat, sit iustissima? Aff. Bucan. in iustit. Theol. L. 14. Q. 14. Cui nos opponimus vel ipsum D. Lud. Croc. in Apologetico p. 9. &c. E. negamus.

x. An Deus scriptum suum verbum solis hominibus Electis destinavit in solatium efficax in ob. afflictionibus? Aff. Piscator Vol. 1. L. 1. Th. 3. & Vol. 2. l. 12. cont. D. Schaafm. Th. 86. p. 204. Perkins, in explic. Symb. p. 432. Martinus in Symb. l. 3. c. 1. & Keckerm. syst. Th. l. 1. c. 8, &c. Nos negamus. &c.

xi. An Spiritus S. cum verbo Dei, respectu solorum electorum, ad salutaritèr operandum, conjungatur? Aff. Piscator part. 2. Resp. ad Duplicat. Vorstii p. 306. Nos negamus. Vide Fundam. deduct. Marp. c. 5. &c.

xii. An ex verbo Dei scripto Fides & salus accipi & hauriri queat? Neg. Zvingl. part. 2. operum, lib. de Baptismo, p. 70. b. & in Exeg. Eucharist. negotii pag. 330. 347. & in Apologiâ ad Lutheri sermonem, p. 371. & Beza part. 2. Resp. ad acta Colloq. Mompelgart. p. 116. 117. Nos Aff.

xiii. An Calviniani super rationem etiam humanam fundent Religionem. Hoc quidem illi solent negare. At convincuntur expressis suis dictis, Hypothesibus & Factis vid. D. Meisn. in der ersten prob/ c. 2. &c. & Tom. iii. disp. Witteb. Disp. 10. & Fundament. Deduct. Marp.

xiv. An rationi humanæ, non quatenus ex principio S. Theol. genuino & proprio, puta ex verbo Dei scripto, sed tantum ex principiis & regulis suis philosophicis pronunciar, iudicium de summis fidei Christianæ mysterijs, & de contradictionibus in illis, sit committendum, tantumq; ei tribuendum, ut licitum ei sit ex principiis, placitis & scitis Philo-

sophicis ea oppugnare, & ex iisdem statuere, quæ in illis sint vera vel falsa, quæ contradictoria vel non? Calviniani verbis quidem se id facere sæpè negant; ast dictis factisq; suis id comprobant, prout demonstratum est in Fundam. Deduct. Marp. &c. in Ref. *apoiß.* p. 1. c. 2. in dem ersten prob. D. Meisn. conf. D. Gerhard. p. 2. disp. &c.

xv. An nulli hæretici & heterodoxi unquam citarint, aut citent verbum Dei? Aff. Keck. l. 1. syst. theol. c. 9. p. 194. Nos dist. cum D. Mentzero, p. 3. antipist. th. 26. p. 84. 85. & in Apolog. 1. disp. &c.

xvi. An aperta & clara S. Scripturæ dicta, sint per Syllogismos à nobis probanda? Beza id urfit in colloq. Mompelgart. de l. coenæ p. 98. & Calviniani in Motivis, cur Marchio Badensis Formulam Concordiæ non receperit, omnia syllogisticè tractari postularunt. Nos cum Epiphan. Tom. 2. lib. 2. contra Hæreses, pag. 259. Et Euseb. lib. 5. Histori. Ecclesiast. c. 25. p. 74. negamus, adeoq; vel ipsum Zadecelem lib. de peccatorum remissione c. 2. init. p. 91. in fol. ipsis opponimus.

xvii. An in uno S. Scripturæ effato simplice, una vox, duas contrarias simul sustinere queat significationes, propriam & tropicam? Aff. Ursinus T. 2. operum c. 3. &c. Pareus l. 3. de Lit. & sent. verb. S. coenæ c. 3. Bucan. inst. Theol. L. 48. Embdani im hist bericht. p. 158. Masson p. 40. anatom c. 23. Nos negamus, vid. D. Meisn. p. 1. phil. sobr. sect. 1. qq. log. c. 4. q. 6. &c. & D. Fink. p. 1. Schediasm. &c.

xviii. An ex *Fundamentis sacra scriptura*, Lutherani & Calviniani, Religionis Syncretismum inter sese inire, & se utrinq; pro *Emtribus in Christo*, agnoscere queant & debeant? Nos negamus, Illorum multi id affirmant. Quidam autem ex ipsis, id negant. conf. præter fund. deduct. Marpurgensem, spec. Refut. *Apoiß.* &c.

Quoniam priores omnes quæstiones in aliis etiam articulis fidei, utpote de Christo, Baptismo, Cœnâ domini & Prædestinatione decidi soleant, ideo easdem hic loci ex professo non attingam, nisi quatenus postmodum inter causas divortij Religionum allegabuntur. Verum ultimam harum quæstionum hodie multum agitatam paulò sagaciùs edisserā.

§. XIV. Prodiit Anno hujus seculi 62, & in borealibus his terris divulgatum est A: 1665 *Johannis Durai* Scoti, & *Johannis Melleti* coetuum Reform. in Alsatia superiori, ut scribit, pastoris, *Propempticum Irenicum*, ad cujus singula membra bona fide recitata respondere, non ex affectu aliquo maligno, ut interpretari solent adversarij omnes; sed solidis scripturarum fundamentis gubernante spiritu veritatis, aggrediar.

§. XV. Titulus prænominati Tractatus, qui aliàs brevissimus est absolvitur sequenti verborum forma:

α. JOHANNIS DUREI ET β. JOHANNIS MELLETI in concordia Ecclesiasticâ inter γ. protestantes Ecclesias (vulgò δ. Reformatas & Lutheranas *διακληρώς* dictas) sollicitanda atq; promovenda hucusq; *Συνεγχῆσις*, ε. PROPEMPTICUM IRENICUM, continens.

Brevem informationem,

De vero scopo & mediis irenicis, simulq; hujus

Necessariam Insinuationem,

De Christianismi fundamentalibus & non talibus, ad *collyrium* conscientia adhuc dum ex infirmitate caligantis congruè parandum, ut hoc pacto sanati & benè dispositi conscientia oculi videant Dei gratiam salutiferam Ecclesijs protestantibus utrinq; divinitus concessam, atq; prospiciant earum necessariam in Christianismi officijs arctiorem unionem.

Ad omnes protestantes, præsertim vero Lutheranos directum, ut illud attentissime meditari & expendere velint ad congruos & pacificos, *ὅν θεῶν ἔργον*, suo tempore, Tractatus cum illis incundos, Francfurt. ad Mœnum apud Christophorum Le Blon. Anno. M. DC. LXIIII.

§. XVI. *a.* *Respondeo.* quod ad *Duracum* pertinet, tribus is distinctis vicibus nundinationes suas jrenicas in nostra dilectâ patriâ venales habuit. *Prima* contigit Anno hujus seculi 36. Verum quibus conditionibus fuit licitata & à nostris tum temporis, orthodoxis theologis repudiata, videre licet in *inventario Ecclesiae Sueo-Gothorum* B. Dn. *Joh. Bazij* nostri, *Senioris*, Episcopi quondam Wexionensis vigilantissimî; sic enim ille scribit lib. VIII. cap. XII. pag. 817:

Acta Joh. Durai Scoti, cum Episcopis & Clero Svec:

Anno 1636. *Venit nominatus Duracius Holmiam, prætendens se habere legitimationem à Reverend. Archiepiscopo, Cantabrigiensi in Anglia, & Sant. Andraeano in Scotiâ, etiam Armachano in Hyberniâ, ut tractaret consilia Ecclesiastica pacis, viâ theologica inter Evangelicos concludenda.* Publicabat scriptum, in quo affirmabat hanc rem in Ecclesijs Gallicâ, Helveticâ, Polonicâ, Belgicâ, Transylvanicâ & Germanicis utriusq. partis Academij in deliberationem venisse, consultationes de eâ habitas esse; easq. publico nomine sibi esse communicatas in Autographis, ut ex communibus omnium suffragijs elucesceret universalis hæc in re capeßenda propensio. Publicabatur etiam privata collatio Theologorum Lipsiæ congregatorum Anno 1631 mense Martio, & quid in hac causâ concluderant tres theologi saxon. Dn. D. Matth. Hoe, concionator Electoralis; Dn. D. Polycarpus Lyserus superintendens Lipsensis; Dn. D. Henricus Hophnerus cum tribus Theologis Brandeburg. & Hass. D. Joh. Bergio; D. Joh. Crocio, & Dn. Theophilo Newberg. Rogabat Duracius hanc causam à nostris Theologis in Acad. Upsal. deliberationi subjiciendam. Exhibuit idem Epistolam sibi ab Episcopo Sarisburiensis, Joh. Davenantio scriptam, quæ erat instar commentationis de pace inter Evangelicos procuranda. Hoc scriptum prodijt postea excusum Cantabrigiæ cum adhortatione ejusdem Episcopi ad fraternam communionem inter Evangelicas Ecclesias restaurandam.

Qua-

Quale autem Responsum eo tempore à nostris Theologis tulit idem *Duræus*, describit bonâ fide prænominatus historicus B. Dn. *Bazius* noster dicto Libro, cap. xiii. pag. 818. 819. his verbis:

Resolutio Quæstionis Duræi, data ab Episcopis & Clero Sveciæ.

Pacem & Concordiam inter Evangelicas Ecclesias constituendam esse his conditionibus voluerunt Theologi nostri in Acad. Ubsal.

1. *Erit consensus in omnibus Fidei articulis fundamentalibus, nullo excepto.*
2. *Fiat abolitio omnium errorum propugnatorum, qui vel fundamenta destrunt, vel ad ea convellenda diriguntur.*
3. *Sit clementia in ceremonialibus & Adiaphorâ juxta scripturas.*
4. *Et integritas ac candor unitarum partium, ne quis ambiguâ locutionibus veteres errores occultet.*
5. *Item, ne quis pace constitutâ, errores vel defendere, vel excusare, vel spargere ulterius tentet.*
6. *Temperantia ab ambitiosis, & non necessariis disputationibus.*
7. *Contumeliarum & injuriarum æquitas.*
8. *Ministerij & gubernationis Ecclesiasticæ ad normam Apost. constitutio.*

Postea convenerunt Episcopi patriæ cum quibusdam clericis ex singulis Dioccesibus, A.º 1638. congregati in comitiis Holm. qui hanc causam à Duræo propositam examinârunt, deliberarunt datâq; censurâ concluderunt. Hi præscriptas pacis condiciones conjunctis votis approbârunt, addendo cautionem nonam, sc. *acceptandum esse Sincerè & Candidè Symbolum Ecclesiæ ynnicius Evangelicæ, videlicet Augustanæ confessionem*, non spuriam illam & adulteratam, quæ decennio post comitia Augustana, Witebergæ inter privatos parietes confarcinata fuit (*scilicet à Philippo*) & Calvinismo haud obscurè patrocinator, ac propterea neq; à B. Luthero, neq; à protestantibus approbata aut confirmata fuit: sed primam illam genuinam & invariata, ipsi Imperatori Carolo V. in Comitibus exhibitam. Impedimenta & remoras concordie addiderunt, datâ obtestatione ne Candidus Lector credat nos (*ajunt*) aliosvè sincerè Evangelicos Theologos ita vel publicæ privatæq; salutis prodigos; vel à pacis studio alienos, qui concordiam Evangelicis invidemus, qui dissidiorum facies magis accendamus, quàm sopirè

& compescere studeamus &c. Sic re infecta discessit Sveciâ Duræus. Altera vice Religionis suæ Nundinas in nostrâ patriâ publicari postulavit Duræus Anno 1664. in Regni comitiis, ubi rursus collegium R. R. Dn. Dn. Episcoporum cum universo Clero in Consistorio Regni, remisit eundem ad acta antecedentia, & in priore responso subsistere iussit. *Tertium*, misit Anno sequenti 1665, in eadem causâ per socium suum *Melletum*, præsens *Propempticum Irenicum* ad Academias boreales, Arctooos plerosq; Episcopos, & ad hanc nostram, ut & plures, nifallor Acad. cum literis *Argentina* in Alsatia 10. Martij exaratis, quib⁹ tandem categoricè responderi flagitat, & eorum responsum ad Henricum Curionem Bibliopolam Upsaliensem dirigi postulat. Unde constat esse & fuisse hætenus Duræum illum, pertinacem & indefessum adversantium Lutheranorum & Reformatorum seu Calvinianorum doctorum coagulo vendendo mercatorem.

§. β. Hujus Socium *Iohannem Melletum* quod attinet, apparebit hunc ne latum ungvem quidem à Consiliis Irenicis Duræi discedere, quod vel è voce *Συνεργήμων* constat, vel è literis ejus ad facultatem nostram exaratis, allegato die & anno, vel ab ipso tenore propemptici ejusdem Irenici.

Adeoq; in hoc frontispicio statim indigitatur, qualem ecclesiæ pacem & Religionis unionem uterq; promittit, *Duromelleam* videlicet, seu quæ neq; frigida neq; calida sit, sed tepida, participans ab utroq; extremorum, quæ quoniam ipsi Deo sanctissimo abominabilis est, Apoc. 3: 15. 16. neq; nobis placere debet.

§. γ. *Protestantium* titulo non nisi soli *Lutherani* jure veniunt agnoscendi: Sive enim *Comitia Spirensia* consulas, A. 1529. ab imperatore in gratiam pontificiorum indicta, in quibus decretum fuit ut edictum A. 16. revocaretur de abroga-

tione

tionem privatarum Missarum; illud verò de damnando Luthero A. 21. promulgatum ad exequendum postularetur, nihilq; in Religione innovaretur. Contra quod Elector Saxonix *Iohannes*, quinq; principes, Georgius Brandenburgicus, Ernestus & Franciscus Luneburgenses, Philippus Hassia Landgravius, Anhaltinus & 14: Civitates solennitèr protestati sunt, & ab hoc Spirensi decreto, ad imperatorem futurumq; concilium sive œcumenicum, sive provinciale provocarunt, etiam concludere Legatos ad Carolum V. Cæsarem atq; Regem Hispaniæ, & ad ejus Fratrem Ferdinandum I. Romanorum Regem ablegare: hinc pervulgatum nomen PROTESTANTIUM traxit originem: Sive consulas Comitia Augustana A. seq. 30. habita, sic concludunt præfationem suam invariata Augustanæ confessionis confessores. *Ad cuius etiam Generalis Concilij conventum, simul & ad V. C. M. in hac locum maximè & gravissimè causâ, tam ante etiam debito modo & informaturis provocavimus & appellavimus. cui Appellationi ad V. C. M. & Concilium, adhuc adharemus, neq; eam per hunc vel alium tractatum (nisi causa inter nos & partes, juxta tenorem casareæ proxima citationis amicè in caritate composita, sedata & ad Christianam concordiam reducta fuerit) deferere intendimus aut possumus, de quo hic etiam solennitèr & publicè PROTESTAMUR.*

*¶ d. Reformatorum nomen ex libri Calvinistarum Antesignani, Calvini, titulo resultat, qui inscriptus de Necessitate Reformandæ Ecclesiæ oblatum est Carolo V. Ann. 1544. Quamvis igitur Calvinianæ Ecclesiæ à papatu quandam elaboraverint suæ sectæ discretionem ac reformationem, non tamen illud nomen ceu *Ἀνακλητικὸν* satis idoneum aut commodum est: primùm enim Sociniani se profitentur pari jure Reformatos esse; quinimò nos Lutheranos non tantum à papatu egressos & Reformatos esse; sed & à Calvinianorum cœtibus*

tum doctrinâ tum ceremoniis discretos, ipsimet agnoscunt Calvinistâ. quomodo ergò hæc nuncupatione à nostris Ecclesijs discernentur, non video. Quid quòd *Calviniani* quatenus à nobis dissident, non nisi *ὁμολύμας Reformati* appellantur, quandoquidem cum papistis communes etiamnum in multis articulis propugnent errores, in reliquis verò non tam papatum, quam verum Christianismum reformare satagunt, ut rectiùs deformare verè *catholicam*, quàm reformas re papisticam deprehendantur Ecclesiam, ut porro constabit.

R. 6. *Promptempitum irenicum* nullum aliud agnoscimus, acceptamus & exosculamur, quàm quod misit nobis Salvator noster Jesus Christus per Evangelistam Joh. c. 10: 19, 21. 16. ubi discipulis dixit: *Pax vobis*. Nullum aliud veneramur, quam quod paci veritatem conjungat Zach. 8: 19. verbo Dei expressam, & Augustanâ conf. invariata, item libro concordia, quippè apud nos symbolico, declaratam fusiùs, Ideoq; non opus habemus *informatione Calvinianorum* de scopo & Mediis Irenicis, quin *insinuationem* ejus de *Christianismi fundamentalibus* & non talibus constantè repudiamus, donec illi omnes & singulos suos errores proh dolor fundamentales, solidè revocaverint ac proscripserint, adeoq; præstito juramento libris Ecclesiarum nostrarum symbolicis sincerè subscripserint. Quod si præstare noluerint, ut hætenus ab ijs factitatum est, nescio quali *collyrio*, conscientia fluctuanti mederi possint; comparituris enim utriq; nostrum coram extremo Christi judicio, palàm fiet, utra pars tranquillior habuerit conscientiam; gratia quidem Dei salutifera utriq; offertur, sed utrum de gratia divinæ certitudine gloriari queant qui faciunt eam particularem, ipsi viderint.

Sub tecto autem ambiguitatis æternæ salutis profluentis ex particularitate gratiæ, stabulari nequeunt, qui gratiam Dei

illu-

illuxisse *omnibus* agnoscunt, id est singulis generum, voluntare scilicet misericordix. non generibus singulorum, ut *Beza* perperam statuit in 1. Tim. 2: 1. & Tit. 2: 11. Sed vel in hoc puncto capitali æternum disjungimur. conf. *Algionius*. B. D. D. Nic. Hunnij nostri de fundamentali dissensu Luth. & Calv. doct. per totum librum.

Oppono igitur optimâ conscientiâ adæquatè PROPEMPTICO IRENICO Calvinistarum *Duro-Melleo* & syncretistico, IRENICUM VERE CHRISTIANUM B. Dn. D. Leonharti Hutteri nostri, oppositum similis ingenij Syncretistæ Calviniano PAREO. Quod aliàs inscribitur de *Synodo & unionē Evangelicorum* non fucatâ concilianda, Tractatus Theologicus,

IRENICI DAVIDIS PAREI consilia callida, lubrica, insidiosa, quibus Ecclesiæ Dei, Pacem non Evangelicam, sed Samaritanam; concordiam non orthodoxam, sed Ariminensem & hæreticam, nimium quantum persuadere satagit; *ὡς πρὸς κατὰ πόδα* (quod ajunt) persequens, examinans, refellens. Hæc de titulo *Irenici Hutteriani & veri*.

Cujus natura & scopus ut apprehendantur accuratiùs, nonnulla adscribam ex Epistolâ ded. B. Hutteri ad Illust. Comitum in Hungariâ Dn. *Emericum Thursonem* de Bethlemssalvâ, Nunquam, ait, sine gratissimâ Numinis divini veneratione, in memoriam mihi revoco, singulare illud divine miserationis beneficium, quo prælustriores Regni Hungarici provincias, comitatus, dynastias, ex faucibus Antichristi Romani, & indignissima servitutis Pontificia, mirabiliter eripuit, & in auream planèq. incomparabilem purioris Religionis libertatem asseruit. Sed exiguus planè, imò nullus foret fructus liberationis hujus, si bellua alteri, Lupo nimirum Sacramentario sive Calviniano, illud in rapinam cederet. Et profectò, crede mihi Illust.issime Comes, Spiritus ille Sabaudicus, hoc unum

cogitat, hoc unum intendit, hoc unum promotum cupit: ut, cum directè & aperto Marte non liceat, sub amabili Reformatorum Schemate, sub plausibili concordia & consensus infundamentalibus elogio, sub pulchello, pacis & fraternitatis prætectu, tum quasvis celeberrimas Ecclesias alias, tum verò & cum primis, quæ per inclytum Hungaria Regnum Christo Iesu sincero spiritu servantur, in casses suos vel nihil tale animadvertentes, pertrahat, errorum teterrimorum veneno inficiat, totas deniq; turbet & disijciat. Hic profectò magnâ curâ atq; vigilantia opus fuerit, ut in primo statim limine, lupi isti detegantur, conterantur, ejiciantur: dum modo Sacro sanctum Purioris Religionis palladium, sartum tectum asseri, & ad seram usq; posteritatem, illibatum propagari debeat. Quæ cura & circumspectio, non ad Theologos modò, sed ipsos quoq; principes seculares, comites, Barones, Dynastas, Heroes, & quosvis in Eminentia constitutos, quippè non secunda magis, quàm prima tabula custodes, omninò pertinet. Neq; enim hic audiendus PRO COPPIUS, qui JUSTINIANO imperatori, rerum spiritualium curam vitio vertisse legitur, quasi qui ἐνεχ διέπειν τὰ Χρῆστας, ἐτέροις ἐπεχέειν. Sed illud potius Isidori, viris principibus debet esse commendatissimum: Cognoscent principes seculi, Deo debere se rationem reddere propter Ecclesiam, quam à Christo tuendam suscipiunt. Nam sive augeatur pax & disciplina Ecclesie per fideles principes, sive solvatur: ille ab eis rationem exiget, qui eorum potestati Ecclesiam suam credidit.

Et ut simul constet, hos hodiernos duromelleos syncretistas, inflare eandem cum Pareo, antiquo illo & infelici adversantium Religionum Mediatore tibiam, annectere quoq; placet, ejusdem B. Dn. D. Hutteri ὁμολογία ad Lectorem de scopo & argumento Irenici Pareani, quod tale est:

Prodijt in lucem Anno superiore proximo, autore D. Davide Pareo, S. Literarum in Academia Archipalatinâ professore Seniore, Irenicum; sive de unione & synodo Evangelicorum conciliandâ, liber vocatus, Paci Ecclesie & desiderijs pacificorum dicatus. Scopus au-

toris fuit, in tam varijs consiliorum, judiciorum, querelarum, irarum, Criminationum & defensionum Labyrinthis, planam & placidam monstrare viam, quâ ordines atq; Theologi Evangelici (si modo hos tandem, ut D. Pareus loquitur, miseratio tangit gemiscentis Ecclesiæ) bonum diu desideratum, hoc est, concordiam & pacem in Domino persequantur, votiç; compotes fiant.

Titulus sanè & scopus Libri admodum speciosus & plausibilis, eo argumenti genere constans, quo vix ullum vel optabilius, vel gratius, hoc præsertim tempore, proponi tractarive queat: quis enim fidelium vel ita publicæ privatæq; salutis prodigus, vel à pacis studio adeò alienus esse possit, ut super contritione josephi non ingemiscat, & pacem Ecclesiæ stabilem firmamq; suo etiam sanguine redimat? Non, crede nobis, Lector optime, non adeò feri, aut immanes, vel potius adamantini sumus, ut sine lachrymis & gemitu, Europæ fatiscentis, & undequaq; rimas agentis statum intueamur? non ἐκ πλεόνων ἰσὺν κακῶν sumus numero, qui Tyria, quod dicitur Maria concitemus, qui concordiam Evangelicis invidemus, qui dissidiorum faces accendamus, qui deniq; accensas jam, & nimium quantum ardentes fovere magis, & frigidam suffundere, quàm in primis potius favillis sopire & compescere studeamus. Absit sinistra hæc suspicio: Absit invidum hoc πείσμα, & plurimorum, Virorum etiam principum, animis malè instillata persuasio, de nescio quâ inexpugnabili φιλονικία sive contentionis studio, quo Theologi Lutherani, & ut per insignem contemptum indigitamur, Ubiquitarij, passim, extra & intra Germaniæ terminos, misère deformati, pessimè audiunt.

Pacem & concordiam omni animi ardore, studio, contentione quærimus: sed concordiam non Ariminensem; verum Evangelicam: uno veritatis spiritu calentem: uno pietatis vinculo ligatam: uno Charitatis fœdere confirmatam: eam nimirum pacem, quam Gentium Doctor & Apostolus, Christianis omnibus vult esse commendatissimam: sed ita, ut duobus quasi limitibus eam circumdet:

1. SI FIERI POSSIT: 2. QUANTUM IN VOBIS. Rom. 12. 18.

Duo ergo tempora potissimum incidere posse, innuit, quib. pax illa optima rerum, quas homini novisse datum est, servari nequeat.

UNUM: cum per pacem veritas periclitatur: ALTERUM: cum vis injusta justè depellitur. Nam quantumvis dulce sit, & exoptatum vel ipsum tantum pacis nomen; execranda tamen ea pax est, quæ veritatis jacturâ redimitur; nec ita nostræ consulendum est tranquillitati, ut Dei gloria interim negligatur. Nam hoc Apostolus innuit, Si FIERI POTEST, inquit, jam id profectò fieri non posse, censendum est, quod piè, quod justè, quod honestè, quod salva Dei gloriâ, & illæsâ conscientia fieri nequit. Porro licet studiosè cavendum sit, ne cuiquam dissidiorum & rixarum ansam occasionemq; nostrâ culpâ præbeamus: nunquam tamen ita benè nobiscum agitur; quia sæpius vel inviti etiam in palæstram protrahamur, & ad pugnam provocemur: secundum vulgatum illud Germanorū diverbium: *Pax vix diutius frui cuiquam licet, quàm vicino libeat.* Innuit hoc ipsum quoq; Apostolus: QUANTUM, inquit, IN VOBIS EST. Hoc certè casu, culpam nos præstare minimè tenemur, si alijs pacem violantibus, nos quoq; præter nostram etiam voluntatem, arma expedire necesse habeamus: quibus non ad inferendam, sed propulsandam injuriam, cum moderamine inculpatae tutelæ ut I C R I loquuntur; utamur.

Nemo proinde, rectè ac prudenter judicare qui didicit, si controversias nostri seculi Ecclesiasticas, animo pensitarit statuet: Nos ultrò, & sine causâ, cæco tantum quodam impetu in adversarios in vehi. Neq; enim ita insanimus, quin cognitum perspectumq; habeamus, pace Ecclesiæ, pacem nostram contineri: & à tranquillitate Ecclesiæ, ipsius etiam Reipub. incolumitatem pendere: quam qui temerè turbandam existimant: næ illi pestes sunt & carcinomata humanæ societatis: imò immanes bestię, humanâ sub figurâ, animum belluinum occultantes. Coeterum, cum tua ô *Christe Jesu*, veritas, tuæ Majestatis gloria, tuæ omnipotentię virtus & dignitas, verbi tui sinceritas, ab hostibus nostris, imò non tam nostris, quàm tuis, hostiliter impetitur: cum nos impietatis, blasphemię, hæreseos, non unius, sed plurimarum, (quæ vel sola accusatio bellum nobis intentat atrocissimum) & quidem non testè, sed apertè: non intra privatos parietes, sed in conspectu totius Ecclesiæ publico, accusamur: pia nobis iustaq; arma, tam efferrata hostium rabies induit.

duit. At quæ arma? non quæ jugulum Romani imperii, *πανολεθραν* Reipub. Christianæ, in patriæ excidium & devastationem, à seditionis & sceleratis moveri solent: sed quæ ad defendendum Augustum illud, verè augustum cœlestis veritatis palladium, & ad promovendam incomparabilem illam conscientiarum pacem ac animarum salutem ex *Sp. Sancti* armamentario depromuntur: *Arma*, inquam, *militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potètia Deo 2. C. 10. 4. Sc.* ô beatam pugnam, quæ Deo amicum facit, & animum tranquillum reddit: ô pacem infaustam, quæ à Deo separat, quæ conscientiæ scrupulos immedicabiles injicit, quæ deniq; si hostem alium non habeat, sibiipso hostis est inexpugnabilis. Olim qui jus civitatis Atticæ petebat, conceptis verbis jurare cogeatur: *PUGNABO PRO SACRIS SOLUS, ET CUM ALIIS.* Quantò magis cives Ecclesiæ decebit, ut non tam pro focus, quàm pro aris strenuè pugnent: & quidem pro se singuli, quasi penes singulos maximum victoriæ positum sit momentum. Ergò, si causam belli consideres, nulla potest esse justior, quam sacrosanctæ veritatis defensio: Si ipsam militiæ formam spectes, & armorum genus, nihil Christiano militi convenientius, quam pugnare gladio Spiritus. Et hæc ipsa pugna non bellum, sed pacem quærit: non Ecclesiæ vulnera refricat aut exasperat, sed sanat: non Tyria maria concitat, sed jam concitata sedare studet: imò hoc demùm verè est gemiscentis Ecclesiæ miseratione tangi, hoc est auxiliatrices dexterarum procurandæ firmandæq; veræ paci Evangelicæ admovere: hoc deniq; est manus supplices ad Deum pacis pro pace Ecclesiæ attollere, & rogare *quæ sunt ad pacem Jerusalem Sc.* Psal. 122: 17. Jam tu Deus ipse (ad tuum enim tribunal, quippè *ἀπερωπλήτην* unicè & intrepidè provocamus) esto iudex, ex nostrane, an adversariorum parte hætenus steterit, quo minus pugnis & concertationibus nostris eventus salutaris respondit: hoc est, Ordines & Theologi Evangelici, bonum illud diu omnium piorum suspiriis desideratum aspirarunt, inq; Christianam pacem & concordiam, sive unitatem fidei & Spiritus, omni rancore seposito, coaluerunt. Imò, tu quoq; Lector optime, pro tuo candore ipse judica, annon Theologi, qui vocantur Lutherani (facebat enim exosum istud *ubiquitarianorum* convivium)

singula & universa, quæ ad pacem istam legitimè procurandam statiliendāq; quoquomodo facere potuerunt, studio omni hætenus sint meditati, & pro virili parte promoverint. Monstratum hætenus, & digito quasi indice monstratum, quæ & qualis pax Ecclesiæ competat? quæ & qualis concordia religioni veræ respondeat: quæ & qualis unitas fidei ac Spiritus, Evangelicis conveniat: monstrata media, quorum præsidio, non modò illa & procurari & firmari: sed & ἐμπόδια ac remora, quæ quovis modo concordia inter dissidentes Evangelicos ineundæ rationes turbare, vel planè tollere possint, removeri debeant, ut haut fortassis inconvenientèr huc accommodare liceat illud propheticum: *Nunc judicate habitatores Jerusalem, & viri juda, inter nos & vineam Domini: quid est, quod debuimus ultra facere? &c.* Esa. 5: 3. 4. Prostant publicè, inq; literatorum manibus versantur hodieq; scripta & disputationes utriusq; partis Theologorum, hæc de re, haud majore numero quam studio editæ; ex quibus de affectu nostro vere Christiano & ἐργονικῶ vel puer judicium facere queat. Quorsum ergò novis provocationibus, & tam calidis ad pacem Evangelicorum mutuam sollicitationibus opus? Nisi forte oleum camino addere, & gravioribus nos, apud externos præsertim, suspicionibus involvere premereq; libeat? Certè si tot hætenus de pace & concordia Velitationibus nihil profectum, si finis ille longè exoptatissimus votis & desiderijs nostris non respondit: imò, si pars adversaria multò vehementius, quàm antea unquam τὴν ἑστὶν φυλάττειν, quam monstratæ & solis q; radio illustratæ veritati, publicè & candidè adstipulari maluit: vehementer metuo, ut novella isthæc D. Paræi scriptio, saxum hoc ita voluat, ut remoris ob. sublati, firma pax & concordia coalescere possit: Sed cura hæc potius, omnis evasura sit palliativa, juxta illud: Curavimus Babylonem & non est sanata: derelinquamus ergò eam, jer. 51. 9. &c. hæc ille. Et quemadmodum recepi me in hoc negotii duro melleo, velle procedere more Hutteriano in causâ Paræi, necesse est verba prænominati propemptici Irenici, recitare, & ut in terminis terminantibus jacent, singula singulis responsionibus præmittere velut sequitur: 5. Immanuel! Brevis in formatio de Vero Scopo & Mediis propriis, quibus concordiam Evangelicam epud Ecclesias protestantes persequitur Johaunes Duraus.

Resp. 5. Et quidem primum; quod provocatio ad Deum, hæreticis cum catholicis communis sit; Sed *Non omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabis in R. cælorum*, ait salvator, Matt. 7: 21. Deinde, quo scopo quibusq; mediis concordiam Evangelicam apud Ecclesias protestantes prosequatur *Johannes Duræus*, constat ex Responsione B. Dn. D. *Johannis Hulfemanni*, elaboratâ Witenb. Kal. Dec. A. 1642. ad dissertationem Epistolicam, quam idem *Duræus*, Evangelicæ (concordiæ procuradæ *Ergodiotæ* misit authoribus Calvinismi ut vocatur) irreconciliabilis, scriptam *Londini* 1. Nov. 1641. ubi inter alia sic scribit *Hulfeman* pag. 2: Cæterum intentioni Tuæ, quam prætendis, suam laudem non detrahendo, nostrum institutum illaudabile esse, nequaquam confitemur. Si legitimam reconciliationem dissidentium partium quæris, laudamus; si de modo, perveniendi legitimè ad conciliationem partium, judiciâ Theologorum exquiris, & hoc laudamus: quod autem talem conciliationem non solum possibilem esse judicas, sed & in eundam jubes cui constet sua inter dissidentes firmitas, non abdicatâ, sed retentâ utrinq; defensâq; opinione, sensu, doctrinâ, professione tali, qualem dissidentes pro erroneâ, *scandalosa, hæreticâ, impia, & bonam partem blasphemâ habuerunt hætenus*; hoc inquam studium, hunc persuadendi conatum, nec laudavimus hætenus nec vituperavimus in Tuâ Clite, sed conciliationem sic modificatam (patieris tantisper termini hujus Scholastici usurpationem) diximus fore contradictoriam, impossibilem & illaudabilem, quando de conciliationis causâ formali, & efficiente principali disputabamus.

§. Pergit *Duræus*: *Ne propter præoccupatas hoc seculo multiplici præjudicio hominum ferè omnium mentes, ingenui, aut aliter quam decet, aut fortè dubitanter rem accipiant; Et ne malevolis ansa relinquatur, ut rem aliquò cum colore traducant & suspectam reddant: Expedire videtur verum meæ negotiationis in querendâ inter Ecclesias protestantes pacem & concordiam, Scopum mediâq; genuina nudatè & paucis aperire, ut intelligatur me ab omni*

parium studio inter Christianismi professores alienum, & à factionibus in statu publicis, & à rationibus in mundo privatis omnino separatum judicare nullum pacis atq; concordia inter ullos Christianos studium à Deo benedictionem aut prosperum eventum obtinere posse, nisi tria habeat requisita, nimirum.

I. Ut veritati in Christianismo fundamentali inædificetur illorum unitas.

II. Ut ratio hanc unitatem procurandi pro normâ habeat sanctorum communionem.

III. Ut omnia in hoc conatu media ad finem dirigantur verum, qui nullus esse debet, quàm ut Regnum Christi Jesu promoveatur inter omnes homines sine personarum respectu.

Si hæc tria concordia studio adsint requisita, non potest non successum habere optatum, etiamsi lentè procedat hoc institutum & nullum ab hominibus mundanis expectet presidium aut subsidium.

Respondeo 3. scopus & media negotiationis Duromelleæ laborant falsis hypothesebus, ut pote quasi

I. Convenirent nobiscum Calviniani in fundamento fidei.

II. Quasi ejusdem Ecclesiæ membra forent nobiscum.

III. Quasi Regnum Christi adæquatè terminaretur limitibus Christianismi; in quo tamen & non alibi versantur hæretici, quippe qui omnes sunt professores Christianismi, sed non veri: veniunt enim in vestitu ovium. Exclusta autem Duræus requisitum principale, gloriam scilicet Dei; deterior ergo phariseo est: Ita enim Gamaliel illius sectæ homo ait: quoniam si est ex hominibus consilium aut opus hoc, dissolvetur; si autem ex Deo est, non potestis dissolvere, ne quando & Deo repugnare reperiimini Act. 5: 38. 39.

¶ Pergit Duræus: De primo, veritate scilicet fundamentali.

Fundamentalis autem Christianismi veritas hæc unica est, quod Jesus Christus unicus Dei Filius, quatenus in S. Scripturis est revelatus,

latus, per novum fœdus est Mundi salvator, & quod per fidem in nomen ejus qua operatur per Charitatem, deducat animas regenitas spiritu suo per viam quam dedicavit nobis recentem & vivam per velum, hoc est, per carnem suam, versus sacrarium, quod nos è mundo vocat per Evangelium, ut habeamus cum patre communionem 1. Joh. 1: 1. 2. 3. 4. &c. 2. Cor. 6: 14. 19. & cap. 7: 1. 2.

Agnitio igitur Domini nostri Jesu Christi secundum S. Scripturas in fœdere, quod inter Deum & homines sancivit, ut uniat animas in seipso regenitas per spiritum Patri, continet totum Evangelij fundamentum ad salutem scitu necessarium. Et si protestantium unitas huius Agnitioni non inædificetur, nemini prodesse poterit neq; perdurabit: sed si huic fundamento illorum fraternitas innitatur, nunquam commovebitur, sed in æternum durabit. Et qui aliquid aliud præter hanc salutis & fraternitatis basim ad unitatem querit, quod ex unico hoc veritatis fonte non fluit, is Christo addititium quoddam ad salutem adjungit fundamentum, & qui ultra hoc aliquid querit, is supra Christum aliquid collocat in Christianismo.

R. 7. Reducendo verba Duræi ad formam Syllog.

Quorum unitas & fraternitas inædificatur agnitioni domini N. J. Christi quod sit mundi Salvator, nunquam commovebitur, sed durabit in æternum. Atqui Protestantium unitas & fraternitas talis est. Ergo &c.

Maj. p. quia ista agnitio continet totum Evangelij fundamentum ad salutem scitu necessarium. Min. p. quia qui præter hanc salutis & fraternitatis basim ad unitatem quærit aliquid aliud, is Christo addititium quoddam ceu supervacaneum ad salutem fundamentum adjungit, & qui ultra hoc aliquid quærit, is supra Christum aliquid collocat in Christianismo.

Quorum unitas veritati in Christianismo fundamentali non inædificatur, inter illos Christianos nullum pacis atq; concordiaë studium à Deo benedictionem aut prosperum eventum obtinere potest. Atqui protestantium unitas veritati in Christianismo fundamentali non inædificatur. Ergo &c.

Majore concessâ, minorem probatam subponit exemplo nostratum, qui si aliquid amplius requirimus ad veritatem fundamentalem, quam illa generalia, tum supra Christum aliquid collocamus in Christianismo.

Respondeo: ad argumentum prius 1. *Ad prop. Maj.* per instantiam: Noverunt etiam diaboli Christum esse mundi salvatorem & salvare credentes, quippè fide pollentes historicâ, Matth. 8: 29. Jac. 2: 19. cum tamen inter illos nulla salutâris unio mystica sit. Vid. Augustin. de civ. Dei lib. 9. cap. 21. Limitanda proinde Major est: quorum unitas inædificatur agnitioni Christi orthodoxæ & fiduciali, nunquam commovebitur &c.

2. *Ad prop. Min.* Negando, scilicet sub tali limitatione: aliàs petit principium, & ponit pro concessio, quod est in quaestione & *περιμένον.*

3. *Ad prob. Maj.* primum fundamentum ad salutem necessarium est scire Deum esse unum, quod probè noverunt diaboli, sic enim Apost. Jacobus scribit: d. 1. *Tu credis quod Deus unus est? Rectè facis, & demonia credunt & contremiscunt.*

4. *Ad prob. Min.* per instantiam: Quicumq; præter hanc salutis & fraternitatis basim ad unitatem quærit aliquid aliud, is supra Christum aliquid collocat in Christianismo & addititium ei adjungit. Atqui concilium Ephesinū & Calcedonense præter

basim

hanc basin à Duræo positam quæsitit aliquid aliud: Ergò *Concilium Ephesinum* & *Calcedonense* supra Christum aliquid collocavit in Christianismo & additum ei adjunxit. Conclusio, fatente Duræo, est absurda. Ergò, vel major vel minor falsa erit, si non utraq; . Non minor: quia utrumq; *concilium* requisivit à Nestorio & Eutychete hanc confessionem nempe, ut crederent propria Filij Dei esse communicata Filio hominis, ἀσυχύτως, ἀρέπῃως, ἀδιαρείως, ἀχωρείως. Evagr. l. 2. c. 4. Etiam Damasc. l. 3. c. 2. addidit: ἀναλλοιώτως, ἀδιόλῳτως, ἀδιασπέντως, ἀμεταβλήτως καὶ ἀδιασάτως. Ergò Major, falsa erit, quæ erat Duræi.

Respondeo ad argumentum posterius idq; inversum, concedendo totum, nisi ad probationem Minoris exciperem tali instantiâ: Quicunq; aliquid amplius requirunt ad veritatem fundamentalem, quam illa generalissima, Deum esse unum, bonum & justum, is supra Deum aliquid collocat in mundo. Atqui omnes Christiani, cum catholici, tum hæretici, requirunt aliquid amplius à sanioribus Ethnicis, si modò sint convertendi, quam illa generalissima, Deum esse unum, bonum & justum. Ergò omnes Christiani &c. supra Deum aliquid collocant in Mundo. En consequentiam Duræanam!

§. Pergit Duræus: DE SECUNDO, Normâ scilicet communionis Sanctorum.

Norma communionis Sanctorum secundum quam hoc quærendæ concordie studium instituendum est, nulla est alia quam murua illorum qui eidem salutis fundamento innituntur, cum pro se invicem, quâ tenentur non sua quisq; spectare, sed unusquisq; etiam ea que sunt aliorum, idq; eodem affectu qui fuit in Christo Jesu qui seipsum nostrâ causâ neglexit & inanivit, ut nos assumeret in gloriam Dei, Phil. 2: 4. 5. 6. & Rom. 15: 7. Ac proinde jubentur observare alij alios ut sese invicem acuunt ad Charitatem & bona opera, Heb. 10: 24. Ergò secundum hanc normam nulla requiritur

alia auctoritas aut commissio humana ad studium hocce promovendum, quam sincerus in hoc mandato praestando obedientiae affectus, per Religiosam inter Fratres correspondentiam & consiliorum spirituales communionem, ut promoveatur & propagetur fides Electorum Dei & agnitio veritatis, quae est secundum pietatem. Ad hanc autem correspondentiam & consiliorum communicationem procurandam & fovendam, nihil aliud requiritur, quam ut inter eos qui idem retinent fundamentum sit aliquis internuncius qui libero spiritus motu inductus Sollicitatorem talium consiliorum agat, & sensum piorum hunc inde perceptum aliis passim aperiat, quique auctoritatem in officio hoc Ecclesiae praestando non aliunde derivet, quam à Dei mandato, quo jubemur exhortari alij alios quotidie quoad appellatur dies hodiernus, ne quis induretur, (scilicet per negligentiam & carnalem securitatem) seductione peccati, Heb. 3: 13. Et quo tenemur ambulare ut convenit vocationi quâ vocati sumus, cum omni animi submissione & lenitate, studentes conservare unitatem spiritus per connexum pacis, Eph. 4: 2. 3.

Quotquot igitur huic studio sibi incumbendum per conscientiam judicabunt, & consensum suum testatum facere volent ad commercium fovendum super hoc instituto, ab ijs internunciis, qui operis aget Sollicitatorem, derivare poterit negotiationis suae promotionem & secundariam in officio obeundo auctoritatem.

Respondeo 9. colligendo verba Duræ in formam.

Qui eidem Salutis fundamento innituntur, tenentur non sua quisque spectare, sed & ea quæ sunt aliorum idque eodem affectu qui fuit in Christo Jesu &c. Atqui Protestantes eidem salutis fundamento innituntur. Ergo &c.

Major probata est ut putat, dictis scripturæ. Minor adhuc nullo fulcro stabilita est.

Respondeo 1. ad Majorem, fundari scilicet eam super falsâ hypothesi. Cæterum, ad imitationem Christi tenemur non solum socios Religionis, sed & universos homines a-
more

more desiderium conversionis & salutis eorum anhelante complecti, quemadmodum etiam in Litaniâ nostrâ oramus Deum non solum ut reducat omnes seductos, sed & ut miseriatur omnium hominum: adeoq; si fieri possit cum ob. pacem colere Rom. 12: 18. Mystica verò pax & Charitas excludit etiam heterodoxos parentes, fratres & sorores, &c. Matth. 10: 34. seqq. Luc. 14: 26. Gal. 6: 10. Matth. 7: 15. seqq. Respondeo 2. ad prop. Min. distinguendo inter fundamentum salutis *Remotum*, quale est baptisumus & symbola in quibus complures Christiani conveniunt. Et *propinquum*, quo soli gaudent orthodoxi & homines verè Christiani. quoad prius, vera est prop. Minor. quoad hoc post. verò, de quo nunc disputatur, simpliciter falsa, ut postmodum ostendam & antea prolixè demonstrarunt nostrares Theologi Dn. D. *Ægid. Hunnius in Calvino judaizante.* Dn. D. *Nic. Hunnus in Alex. de Fund. Diss. Luth. & Calv.* Dn. D. *Hulseman. in Calvinismo irreconciliabili &c.* Frustrà igitur sollicitatur autor de internuncio seu consiliis honoricorum sollicitatore.

II. Pergit Duræus: De Tertio, Fine scilicet.

Verus deniq; finis qui unicè spectat ad Regni Christi promotionem nullus alius est quam iste, ut inter omnes agnoscat & publice recipiatur salutaris Christianismi veritas, quam profiteri tenemur, & alijs manifestare jubemur tanquam faces in mundo splendentes & sermonem vitæ prætendentes, secundum indubitatum Evangelij tenorem in Sacra Scripturâ revelatum, quatenus opponitur ignorantia, stupiditati & simplicitati fidei, quoad intellectum; profanitati atq; intemperantia quoad vitam, confusio atq; ataxia quoad societates hominum; superstitioni atq; voluntaria devotioni, quoad Dei cultum, Tyrannidi atq; in fidem dominationi, quoad conscientiam & Religionis professionem; contentioni atq; factionibus, quoad Regiminis disciplina formam, aut alias humanorum affectuum paritales causas.

Itaq; ad Regni Domini nostri Jesu Christi propagationem atq; manifestationem sine humanis respectibus nihil aequè requiritur, quam ut in vita inculpatâ & praxi pietatis, illi qui secundum veritatis fundamentalis amissum, vias suas componere student, inter sese cor-
respondeant, ad unitatem suam in eo ad quod usq; pervenerunt, palam coram mundo contestandam, & ad dissensum suum in eo ad quod usq; nondum pervenerunt, secundum Evangelij normam mutuo per Charitatem inter sese ferendum, donec scilicet Deus illud etiam ipsis revelaverit. Interea dum ambulare per eandem regulam & idem sapere studebunt, Phil. 3: 15. 16. Et per suppeditas omnes commissuras compacti, sese in communicatione talentorum secundum legem Charitatis in novo homine edificabunt, Eph. 4. 16. Ad quam rem promovendam, quicunq; suo loco, suffragatorem vel sollicitatorem inter alios acturus est, justitiam, pacem & gaudium in Sp. Sancto querens inter omnes sine prejudicio, is Deo se acceptum & hominibus probatum præstabit. Et tales multos sibi optat à Domino in qualibet Ecclesiâ adjungi parastatos, quibus hunc scopum hisce vijs persequentibus, cujuscunq; professionis, aut quarumcunq; partium esse censeantur, ijs fraternam suam operam, ad unionem sanctorum, ad scandalorum à Regno Evangelico averruncationem, & ad fidelium consolationem humillimè offert & dedicat.

JOHANNES DURÆUS.

Idem quoq; sentit & animitus optat

JOHANNES MELLETTUS,

Ac uterq; quidem tanquam Jesu Christi in Evangelio Minister.

Respondeo 1. Colligendo sententiam Duræi in formam.

Quicunq; dirigit media ad eum finem, qui nullus esse debet quam ut Regnum Christi Jesu promoveatur inter omnes homines sine personarum respectu; is Deo se acceptum & hominibus probatum præstabit. Atqui Duræus, Melletus omnisq;
alius

alius qui his alijsq; Calvinianis secundum veritatis fundamentalis amussim in vitâ inculcata & praxi pietatis correspondet, dirigit media ad eum finem qui nullus esse debet, quàm ut Regnum Christi Jesu promoveatur inter omnes homines sine personarum respectu. Ergò Duræus, Melletus, omnisq; alius qui his cœterisq; Calvinianis secundum veritatis fundamentalis amussim in vitâ inculpatâ & praxi pietatis correspondet; Deo se acceptum & hominibus probatum præstabit.

Ad *Majoris* probationem concurrunt omnia dicta scripturæ quæ huc usq; allegavit Duræus, ut duo proxima Phil. 3: 15. 16. Eph. 4: 2. 3: 16. & priora: 1. Joh. 1: 1. 2. 3. 4. seqq. 2. Cor. 6: 14. 19. c. 7: 1. 2. Phil. 2: 4. 5. 6. Rom. 15: 7. Heb. 3: 13. 10: 24. *Minorem* putat firmari hypothese exactè impletæ à se veritatis allegatorum dictorum scripturæ.

Resp. 2. Et quidem α . ad Maj. dist. inter zelum Verum & spurium: hic alius est non secundum scientiam Rom. 10: 2. alius ex scientiâ quidem, sed conscientiâ cauteriatâ, 1. Tim. 4: 2. Limitanda proinde Major prop. erit hunc in modum: quicumq; studet promovere Regnum Christi legitimo, sincero ac puro pietatis zelo, idq; inter omnes, quantum possibile fuerit, is Deo se acceptum & hominibus probatum præstabit. Sub qua distinctione ac restrictione, propositionem *Minorem* Nego, & β . Ad dicta scripturæ ad *Majorem* *Ἰωάννης*, ad *Minorem* verò *Ἰωάννης* pertinentia ordine sic respondeo: Quod Phil. 3: 15. 16. Loquatur Apostolus 1. de perfectione, non absolutâ ut pontificij volunt, sed prout opponitur hypocrisi & simulationi, ut homo perfectus h. l.

fit homo sincerus, Zelo colendi Deum *ἐν τῷ πνεύματι* flagrans.
 2. de Revelatione Dei, non immediatâ, quæ dudum cessavit, sed quæ habetur per ministerium verbi, non per Pheudo Apostolos. S. Luth. *Das solche offenbarung nicht wider den glauben und geistliche einigkeit sey.*

3. De fuga schismatum & errorum in eâ agnitione veritatis ad quàm contra Pheudo Apostolorum doctrinam perducti erant. Ita enim rectè vertit Leo judas: *Attamen ad id quod assecuti sumus* (scilicet in regeneratione primâ) *eâdem procedamus Regulâ, ut simus concordēs.* Habere autem concordia illa debuit pro fundamento hanc Regulam: justitiam ex fide contingere, non observatione Legis. Illud erat orthodoxum & apostolicum, hoc heterodoxum & Pheudo apostolicum. Aliud ergo est hortari orthodoxos ad concordiam sectandam in unitate fidei; aliud suadere orthodoxis idem sapere cum heterodoxis, illud est apostolicum & verè Christianum; hoc Pheudoapostolicum & syncretisticum. Illud nos requirimus ad promotionem Regni Christi; hoc adversarij urgent ad promotionem Regni Christo belialitici. 2. Cor. 6: 14. Eph. 4: 2. 3. 16. Loquitur de eâ Charitate, quæ ligat unius Religionis homines vinculo pacis per unitatem spiritus, spei atq; fidei, in uno corpore mystico, quales saluari adhuc non poterunt Calviniani, quamdiu Testamentum Salvatoris evacuant, Majestatem Christi hominis sedentis ad dexteram omnipotentis Dei extenuant, ne dicam annihilare student, Deum autorem peccati credunt & proclamant, hypocritam & perversum, qui quosdam vocet ad Ecclesiam inefficaci verbo, quosdam vocatos absoluto odio reprobet, S. baptismo efficaciam omnem salvandi abripiunt, suisq; placitis omni scripturarum consolatione salutiferâ tristem conscientiam spontant:

spoliant: Moto autem vel tantillum fundamento salutis dogmatico, pragmaticum vacillare haud mirum est. 1. Job. 1. Loquitur de Evangelij certitudine & communione cum Deo, & ea quæ est inter nos invicem propter eandem Religionem; sed quid hoc ad communionem mysticam cum heterodoxis Calvinianis? 2. Cor. 6. & 7. Hortatur ut fugiamus communionem cum infidelibus, quod nullum syncretismum cum Calvinianis, sed καὶ πῶδα διαφορετικὸν svadet. Phil. 2. Monet indignum esse pio homine, quærere proprium commodum ex incommodo proximi, sed Regulam Christi servandam: Quæcunq; volueritis ut faciant vobis homines, eadem facite illis Mat. 7. Aliud longè igitur est, desiderare & quærere conversionem errantium à fide salvifica; Aliud verò inire fœdus Mysticum cum errantibus: prius est secundum Regulam Christi, à nobis probatum & facitatum, posterius meritò repudiatum. Rom. 15. Jubbet Apostolus idem sentire, sed secundum Christum Jesum & suscipere nos invicem, hoc est, ut quisq; alterius salutem promoveat, seu ut c. 12. si fieri possit, pacem cum ob. colamus, de quo prius conf. Luc. 14: 16. Heb. 3. & 10. primò hortatur ut admoneamus nos invicem, ne quis per peccatum incredulitatis in errore pereat. Sed quoties hoc factum à nostris? quamvis falsò præsupponant adversarij nos esse uni-
us Ecclesiæ cum illis. Deinde invitatur ad Charitatem & bona opera, docetq; non esse deferendam Ecclesiam. Verum utra pars, an nos an illi vinculum Charitatis ruperunt & Ecclesiam γρηγοῦς Augustanam deseruerint, judicabunt omnes sinceri arbitri scientes distinctionem inter Confessionem Augustanam invariata & variata. Ad illud quod palmarium putat *Duraus*, praxi pietatis correspondere oportere inter se eos, qui secundum veritatis fundamentalis a-

missim vias suas componere student: Respondeo verbis B. Augustini L. II. c. 4. *Contra Cresconium Donatistam*. Cum Cresconius hac obtestatione tumidus præcessisset: *Una nobis Religio eadem sacramenta, nihil in Christianâ observatione diversum, & adhuc adversus invicem laboramus? jam tandem aliquando cohibete dissensionem, finite lites, amate pacem &c.* Inferit B. Augustinus ex hac hypothese: *Si una nobis religio, eadem sacramenta, nihil in Christianâ observatione diversum; quid reprobatû, quid exsufflatû, quare rebaptizatû?* Non indigne feret Duræus: Nos eadem hypothese idem inferre, una cum Dn. D. Hulse-
manno Resp. ad Epistolam Duræi. pag. 314.

Si una nobis Religio, eadem Sacramenta nihil in Christianâ observatione diversum; Cur diversam ab Augustanâ confessione sententiam pro symbolo Fidei vestræ venditis, Cur Augustanam confessionem articulis 9. 10. 11. 12. 13. 19. reprobatis? Cur Augustanæ Confessionis Professores in Angliâ non toleratis: Vestros autem ubicunq; locorum non tolerari solum, sed in societatem quoq; fraternam, nihil immutatos, nihil emendatos recipi postulatis? Etiam Donatista petebant, tales suscipi, quales erant, id est: antiquo errore imbutos, opinionis suæ tenaces & assertores & Professores, pro fratribus tamen ab orthodoxis haberi. Sed respondet Augustinus: *Non ulterius in hac re non tantum carnaliter, verum etiam pueriliter sapere, ut tales, quales erant, vestros à nobis suscipi existimes, qui conversione voluntatis ab errore ad veritatem, à divisione ad unitatem, à dissensione ad pacem, ab inimicitijs ad Charitatem, ab humana presumptione ad divinarum scripturarum auctoritatem; non ante incipiunt esse nostri, quam esse destiterint vestri. Mutati ad nos vestri transeunt, absit ut ipsi sint qui fuerant. (Quod utinam & tu facias, & quàm verum sit in te, tibi credas &c. Magnum aliquid tibi dicere visus es, nominando Candidum*

Villaregiensem & Donatum Macomadiensem, Paulum Crelium, Freibubium &c.) qui ex vestris Episcopis, etiam apud nos Episcopi fuerunt, & probata vitâ ad honorabilis senilis-ætatûs meritum pervenerunt. Quasi sacramenta & invocatio nominis Dei, quæ sit apud vos, ipsa inimica sit nobis, cum & in eis qui extra ecclesiam sunt, non sit omnino nihil Ecclesia. In quâ questione, si melius verbis laborarem, tuis adjuvarem.

x. Pergit Duræus: Immanuel! Necessaria INSINUATIO, de Christianismi Fundamentalibus & non-talibus.

Impellit imò cogit temporis hujusce conclamationi ratio, ut hæc ipsa de veri Christianismi capitibus & articulis fundamentalibus & non talibus erotemata Speciatim redurgeamus; ea siquidem cum precedenti informatione tanti sint momenti, ut nisi congruè attendantur expendanturq; frustra omnino Hæneticos in agendo futuros nullus non videat. At pyrboniam tamen nullam parturimus incertitudinem, quasi de veritate Religionis Christiana non satis constaret, aut fundamenta Christianismi sub incudem essent revocanda; Verum, ut de hisce, attentas & congruas, in timore Dei, meditationes instituendo, & ἀνατὰρξον præensum evanescat & ὁποδυνατόν assertæ fundamentalis veritatis articulos hominî salvando sufficienter exprimere demonstratum eo melius ac evidentius eamus; utq; toti mundo magis magisq; pateat nos cum Ecclesijs Lutheranis a nobis communione & specialibus confessionibus discretis pacem & concordiam aliquam querere, non per cuniculos, non per iniquas, sed æquissimas & congruentissimas vias, quas illa, salvâ a tam scandalosi schismatis reatu conscientia reijcere nequeunt, per communia nempe Christianismi principia, per communes fidei articulos inter omnes Christianos hætenus receptos, nec non etiam per communia separationis & protestationis contra Antichristum Tiberinum, aliosq; hæreticos capita; & eo Christiano modo quo nec ille nostra specialia, nec nostra sua, in quibus hæc usq; dissensum, admittere teneantur. In tria autem noemata eorum dispecimus Christianismum, & ita quidem ut nobis sint.

I. Principia & capita Christianismi essentialia, seu fundamenta simpliciter & absolute primaria, qualia agnoscenda sunt in genere, Deus triunus, infinitus gloria & maiestate, perfectissimus & sanctissimus in se, & in operibus suis, propterea summe & congruentissime à Creaturis colendus, ut bene ipsis sit; In specie verò, respectu Dei, Gratia & misericordia Patris, Meritum & Efficacia Jesu Christi *θεωτοκίας*, dona & communicatio Spiritus Sancti; Respectu hominis salvandi, Fides, spes & Charitas.

II. Principia & fundamenta Christianismi organica seu Ministerialia & secundaria, quae tria sunt, nempe verbum Dei, Sacramenta & Claves, sacrum sc. Ministerium & disciplina Ecclesiastica.

III. Accidentalitudo Christianismi, nempe ceremonie & Ritus. Principua autem in illis fundamentis & punctis occurrentia, quae ad scopum nostrum Irenicum faciunt, sequentibus postulatis, seu casibus conscientiae, proponuntur, ut infirmi aut caligantes adhuc dum oculi veritatem Christianismi Fundamentalem, & gratiam Dei salutiferam protestantibus Ecclesijs utrinque divinitus concessam, nec non etiam Concordia necessitatem perspicere tandem queant. Quibus nonnulla de ipsius concordiae desiderata Modo, Motivis & Medio subjungimus.

Respondeo. 1. Quod adversarius toties cantilenam repetat eandem de Christianismi principiis, veritate religionis Christianae, Christianismi fundamentis &c. constat adaequatè excludere eum pace hanc gentiles saltem, quemadmodum Grotius in suo libello de veritate Religionis Christianae, dissertationem ad indos instituit, quos sic converti credit. Quòd verò faciat semel mentionem de VERO Christianismo ejusque capitibus & articulis, fundamentalibus & non talibus, apparet eum propriam verborum confessionem excludere à communione mysticâ saltem Anti-Christum Tyberinum seu papam Romanum cum sociis pontificijs, & nescio quos alios haereticos, cum plurimi alias, imò etiam ipsi
Roma,

Romanenses convenient in hisce à se positis Christianismi principijs essentialibus κατὰ λέξιν seu secundum apices verborum. Unde resultat, si colligatur in formam, ex verbis Duræi tale argumentum.

Quicumq; tenent principia & capita Christianismi Essentialia & communia seu fundamenta simpliciter & absolute primaria, cum generalia tum specialia; nec non fundamenta organica seu ministerialia; illi ὅ ἀκατάστατον præsum evanescere facient ac pacem & concordiam quærere debent per congruentissimas vias, quas salvâ, à tam scandalosi schismatis reatu conscientiam reiicere nequeunt. Atqui Protestantes, Lutherani scilicet & Reformati tenent principia & capita Christianismi essentialia & communia &c. Ergò &c.

Major in præcedentibus supponitur tanquam μὲν ἀληθινόμενος. Minor probata esse creditur in duobus prioribus Noematis.

Respondeo 1. Si Major propositio vera foret, Ex hypothesi adversariorum accessuri sunt in cumulum hujus concordie ecclesiasticæ non solum protestantes, sed & per plurimi hæretici, qui Art. 1. Aug. Conf. non nominatenus indigitantur, imò ipsi etiam pontificij: quis enim horum non agnitus est se confiteri Deum trium, infinitum gloriam & majestatem, perfectissimum & sanctissimum in se & operibus suis, propterea summè & congruentissimè à Creaturis colendum ut benè ipsis sit? Et quisnam horum non asseverabit se amplecti Gratiâ & misericordiam patris, meritum & efficaciam Jesu Christi πανθρόπων, dona & communica-

nicationem Spiritus Sancti, fidem, spem charitatem, verbum Dei, Sacramenta & claves? quamvis unus quisq; juxta placita & postulata propriæ religionis? Limbo igitur Majorem prop. hoc modo: Quicumq; tenent eadem principia & capita Christianismi Essentialia & communia, generalia & specialia non solum quoad verba, sed & κατὰ διὰνοιαν & quoad confessiones specialissimas veræ catholicæ Ecclesiæ, illi pacem & concordiam constituent &c.

Resp. 2. *Negando*, sub hâc limitatione, propositionem Minorem: ut enim Pontificij gratiæ patris acquisitionem & meriti Christi applicationem inter Christum, Mariam & Sanctos dividunt; Ita Calviniani Gratiâ patris coarctant & Meritum efficaciamq; Jesu Christi *ἰεραρχίας* particularia faciunt &c. *Resp. 3.* ad id postulatum quo jubemur uniri cum hæreticis ad debellandum *AntiChristum Tyberinum!* ex Paulo: NON SUNT FACIENDA MALA UT EVENIANT BONA, Rom. 3: 8. *Resp. 4.* de modo unionis, quo nec illæ, (Lutheranæ scilicet Ecclesiæ) nostræ specialia, nec nostra sua, in quibus huc usq; dissensum, admittere teneantur, verbis B. Dn. D. Joh. Hulsemanni in Responsione ad Duræi Epistolam, pag. 316. 317. 318. *Quid igitur? Hoc nempe; Scopum illum tuum, quem ais esse, parare pacis semitam, non iri prehensum, relictis in medio illis controversijs, quæ communitatem nostram hætenus diremerunt: sed controversias istas, vel agnitione vel convictione partiæ errantis primum tollendas esse medio, antequam unio & communio domestica membrorum Christi queat sanciri.* Iesaias certè paraturus paci, gentiles inter & judeos saucienda semitam, non jubet utrosq; suis uti legibus, in cultu divino & idololatræ obeundo; sed protestatur, loco movendos esse lapides, truncos, stipites, dumeta, vepres, aliâq; offendicula; jubet prava corrigi & dirigi, & aspera somplanari; valles attolli, montes collesq; deprimi, ut reveletur gloria Dei, cap. LVII. & XL.

Nec illegitimè itaq, nec sine ratione ostendimus, studium illud vestrum conciliandi dissidentes, esse illegitimum & frustraneum. Illegitimum, quia lex divina ουζυζαν istam, cum Doctoribus & propagatoribus perniciosorum dogmatum, (qualia esse vestra loco è Disputatione nostrâ citato demonstravimus,) severè prohibet. Parum fermenti fermentat totam massam. Et qui turbat vos auferet condemnationem suam. Utinam abscindantur qui vos turbant, Gal. 5: 9. 10. 12. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, ne recipite eum in domum, nec ave ei dixeritis 2. Joh. v. 10. Si quis diversam doctrinam docet, neq, accedit sanis sermonibus domini nostri Jesu Christi, & ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ, (qualem non esse eam, quam de predestinatione, merito Christi, vocationis restrictione cum quantitativâ, tum qualitativâ, de naturâ & efficacîâ Sacramentorum alijsq, Christiana fidei capitibus docet, omninò persuasi sumus,) secede ab ijs qui hujusmodi sunt. Fuge, averfare eos 1. Tim. 6: 3. 5. 20.

Frustraneum esse illud studium, & tam ineptum ad parandam paci semitam, quam inepta est ad sanitatem reparandam licentia febricitanti indulta ingurgitandi sese ijsdem humorib, noxijs, qui proximam febrî materiam dederant, vel ipsum unitatis & Concordiæ vocabulum ostendit. Ais, Te mutuam suadere concordiam inter Evangelicos, etiamsi in aliquibus dissideant. Ajo, concordiam nec esse, nec esse posse inter illos, qui in aliquibus, & quidem talibus dissident, quæ fundamentum Christianæ salutis & consolationis dicuntur constituere vel evertere, sive utraq, sive alterutra pars dissidentium hoc affirmet. Talia autem esse, in qui-

bus universalis Synodus vestra Dordracena ab Augustana confessionis affectu dissidet, ex ipsius synodi iudicio comprobatum dedi in Disp. questione primâ. Hæc ille.

Solidè quoq; hæc eadem ab eodem in Calvinismo Irreconciliabili demonstrata sunt, pag. 107. 108. seqq. Ubi ad quæstionem: Utrum dogmata Lutheranos inter & Calvinistas controversa, sint conciliabilia ratione alterius causæ internæ, i. e. *Formæ*. Ita ut ex duabus sententijs discrepantibus fiat una communis & consentiens? Respondet Negativè: Nam hæc quæstio, ait, si formalitèr & in sensu composito sumitur, contras dictionem implicat. Quemadmodum enim fieri non potest, ut numerus binarius redigatur ad illam formam unitatis, quam habebant unitates singulae, antequam constarentur in unitatem compositam: Ita fieri non potest ut opinionem duæ formæ contraria induant unam, seu, ut enunciatio paronymica fiat Synonymica, manente paronymias formâ: sed requiritur ad unitatem consensûs formalis circa obiectum quæsitum: ut de subiecto enunciationis extra equivocationis lubricitatem posito, prædicatum eodem sensu & univocè enuncietur, ab omnibus invicem consensurus, de tali obiecto. V. gr.

Corpus Christi propinquitate substantiæ suæ tam præsens est in Coenâ, omnibus communicantibus, quàm est in cœlo. Voluntas Dei, antecedens intuitum finalis contumaciæ hominum, tam serio intendit salificationem reprobatorum, quàm Electorum &c. Et post pauca:

Esse autem & fuisse hætenus inter Lutheranos & Calvinistas discrepantes sententias circa dogmata Religionis, res ipsa loquitur, cuiusmodi sunt, e. gr. Omnes infantes baptizati regeneran-

tur

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES, 147
tur per baptismum. Et: Non omnes infantes regenerantur per baptismum. Deus vult omnibus auditoribus fidem dare. Et: Deus non vult omnibus auditoribus fidem dare. Atq; ejusmodi nimis multa.

Et iterum interjectis nonnullis:

Si tamen omnino periculum faciendum fuerit Conciliationis, institui ista non poterit, nisi per Additionem; vel detractionem: ut assumatur videlicet ad dogma alterutrius partis litigantium id quod hactenus non crediderunt esse à Deo revelatum, vel detrahatur & averruncetur à dogmate litigantium id, quod per errorem crediderant hactenus, esse à Deo revelatum, seu contineri verbo revelato. Ad hos duos conciliandi modos revocari necessum est omnem reconciliationis processum. At verò, id quod Lutherani hactenus diversum docuerunt à Calvinistis, fuit verbo Dei vel congruum, adeoq; quoad sensum aequipollens cum verbo Dei revelato, vel fuit incongruum, Si congruum, non potest absq; Sacrilegio, & reatu violata prima tabula decalogi, huic sententia sive addi, sive detrahi, propter interdicta Deut: V. & X 11. Apoc. X X 11, &c.

Si autem incongruum est verbo Dei Lutheranorum dogma, utiq; incongruentiam illam ante demonstrari oportet, quàm additio vel detractio de dogmate, id est, conciliatio cum Calvinistis petatur.

R. 5. De exprobrato nobis Schismate, Æsopicum illum agnum semper turbare aquam Lupo stanti in superiori ripâ: notorium enim est Calvinistas primum schisma fecisse & sese à cœtu externo Ecclesiæ orthodoxæ separasse per Exhibitionem, sive confessionis Zvingliane, ad Regem Galliamissæ A: 1521, sive Confessionis 1v. civitatum, in Comitij A: 1530. Romano imperio oblata, sive Confessionis Helvetica A: 1532. publicata; & tamen nostram Ecclesiam schismatis ream agere velle. Sed quoniam fatentur illos pastores, à quibus ipsi

secessere, quorum fraternitatem nunc ambiunt: docere vitam salutis, consentire secum in fundamento salvificæ fidei, tenere omnia quæ ad fidem veram, vitamq; sanctam necessaria sunt: quid igitur æquius quam discedere ab eo dogmate, quod nemo Christianorum verum & salutare agnoscit, præter solos errantes, opinionibus suis fascinosos? & redire ad illum coetum, illamq; doctrinam Ecclesiæ, quam sectarii ipsi pro verâ, quam desertores ipsi pro salutari & divinâ habent, quamq; temerè, non lacesciti, non pulsi, nullâ injuriâ affecti, notante *Critico Lipsensi* ad Duræi Epistolam, quæ omnia secus in Luthero habent, nescio cujus perfectionis & divinionis puritatis opinione interpolarunt? Ad regulam utrinq; concessorum solemus redigere non concessa. Ex naturâ Sacramentorum, quæ Papistæ concedunt esse vera Sacramenta, demonstramus, quinq; ab ipsis confecta, non esse Sacramenta: Ex naturâ Ecclesiæ, quàm vos conceditis esse veram ecclesiam, demonstramus coetum vestrum non esse Ecclesiam. Quocirca, non minus lepidum quàm acutum est quod subjungit in eadem Responsione pag. mihi 400: *Mutuum si quis confitetur acceptum non admittitur solâ exceptione restitutionis, sed tenetur eam evidentè probare: Nec possit minij jure gaudere potest, qui in castris hostium usq; perseverans, præcendit, se animo in civitate esse: Sed animo pariter & corpore oportet ad civitatem redire. Fatetur Calvinus pars, se veritatis depositum à Luthero accepisse: Fatetur, Lutheri successores & confessionis Aug. affectus hodieq; eodem jure crediti cum ipsis agere. Restitutionem igitur omnium Articulorum & dogmatum, evidentia accessionis suæ probent necessum est. Fatetur Calvinus pars, Civitatem Dei esse, quæ Augustanam confessionem hodieq; profitetur: Eiusdem igitur Civitatis jure si frui desiderant animo pariter & corpore, ab hoste ad Civitatem redeant è quâ sunt egressi; ab hoste*

inquam, qui, cum Republicam aliam in Repub: conatus sit instituere, cathedram contra cathedram, altare contra altare, Symbolum contra Symbolum extruxerit: etiam levatis hostilibus signis, Catilinam optimum civem esse gloriatur. Qui captus, cum poterat redire, non rediit, pro transfugâ habetur, ait JCtus, L. non omnes, ff. de re militari,

Resp. 6. Verbum Dei & Sacramenta, quæ fundamenta secundaria Duræo sunt, quomodo fidem constituent & conservent, dicetur Paulò post. Ceremoniæ verò & Ritus, quâ occasione inter *adiaphora*, quâq; inter necessaria sint numeranda, videatur B. Dn. D. Meisnerus in Colleg. *Adiaphorist.* B. Dn. D. Huterus lib. Conc. & alij.

A. Pergit Duræus & Melletus

I.

De Christianismo in se, & principiis ejus ac articulis Fundamentalibus.

I. De Christianismo attentissimè erit omnibus pijs ac cordatis expendendum. 1. quid propriè sit, si spectetur in se, in suâ natura? 2. Quenam sint veræ & genuinæ ejus proprietates & notæ Characteristicæ? 3. An non utring; in publicis protestantium confessionibus & professionibus salutaritè obtineat cum illis suis proprietatibus, & ita quidem, ut in utraq; parte homo Christianè credere, vivere ac mori queat?

II. De Christianismi principiis & capitibus, ac inde Articulis ad salutem fundamentalibus eadem quoq; postulata ponuntur: idcirco ut ea facilius & feliciter dilucidentur, perquam opus erat aliquando fusius sequentiâ accuratissimè in Conscientiæ Sanctuario meditari & perpendere.

IN GENERALE.

1. Quid sit Christianismi principium & caput essenziale, ac Articulus ad salutem absolutè fundamentalis? Et quid sit error pariter fundamentalis?

2. Annon circa articulum Salutis maximè fundamentalem dentur dogmata, problemata atq; posmata minimè fundamentalia?

3. An itaq; quilibet in quolibet fundamentali articulo error Ecclesiam aut personam errantem à fundamentis salutis separat?

4. Quenam sit vera Methodus fundamentales articulos, & fundamentales errores congruè investigandi?

5. Quanam sint in specie indubitata requisita, ac infallibilia media & criteria, quibus fundamentales isti articuli & Errorès à non talibus distingui evidentèr queant?

6. Annon error aliquis vel trabis vel festucae ac stipule habeat rationem, pro illius videlicet capto qui judicat, proq; majori aut minori illius charitate?

7. An siquidem verba & phrasès non faciant fundamentum, sed ipse res & veritates, aliqua Ecclesia vel persona propter minus commodas phrasès, & terminos minus aptos usurpatos possit hereticos condemnari?

8. An aliqua etiam Ecclesia vel persona propter consequentias nec intellectas, nec unquam à se concessus, quis imò toto pectore execratur, fundamentalem articulum, quem firmitèr credit & explicite asserit, negasse & evertisse censi queat?

IN SPECIE.

I. An capita Christianismi essentialia, sive articuli ad salutem fundamentales sint numero multi & quotnam?

II. An saltem plures sint quam ij qui simpliciter & directè in Symbolo Apostolico, Decalogo, Sacramentis & oratione Dominica catholicè receptis continentur?

III. Annon illi utring; ab Ecclesijs protestantibus in publicis suis confessionibus & scriptis Symbolicis ad salutem sufficientèr edoceantur, ita ut utring; sit eis κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα? Et si non sufficientèr ad salutem utring; edoceantur, in quibus & quot punctis & articulis præcise sit defectus?

Respondeo A. Et quidem i. Quòd Christianismi vox sumatur vel Substantialitèr, pro hominibus baptizatis in nomine S. S. Trinitatis, quibus opponuntur Pagani, Turca & Judai:

nam nostro tempore viget Christianismus apud Muscovitas, docente B. Dn. D. Joh. Botvidi in Disp. publ. habita upsaliæ, A: Christi 1620. In Tartariâ pariter, ut ex literis Friderici Innocentii, legatis ad regem Sueciæ datis A: Christi 1629. 22. Aug. constat. vel *Accidentalitèr*, pro dogmatibus ipsis seu *Religione Christianâ*, eaq; vel *verâ, quæ est ratio à Deo præscripta, quâ homo à Deo alienus, ad Deum, per fidem in Christum Deum & hominem, perducitur, ut eo æternum fruatur.* Dn. D. Calov. Tom. 1. Theol. prol. p. 91. Cui Subordinatur hæc brevior def. *Religio est cultus Deo debitus*, Dn. D. Meiss. Phil. Sobr. pag. 11. S. 1. c. 1. Q. 10. Hujus veræ proprietates seu attributa sunt: Necessitas, Antiquitas, Unitas, Veritas, Sanctitas, Efficacia, & Invincibilitas. Notæ v. Characteristicæ sunt Symbola, alia antiquiora & Oecumenica, in toto Christiano orbe recepta, utpote Symbolum Apostolicum, Nicenum, Constantinopolitanum, Ephesinum, Chalcedonense, ut & Athanasianum: alia recentiora minusq; universalia, ut sunt, Augustana Confessio invariata, Apologia ejusdem, Articuli Smalcaldici, Catechismus uterq; B. Lutheri, Major & Minor, ut & Formula Concordiæ & Declar: Et hæc est *Religio verè & γνησίως Christiana*, opposita *Paganismo*, *Mohamedanismo*, *judaismo* & *Hæreticismo*. Vel *Falsa & Pseudo Christiana Religio*, quæ alias appellatur *heterodoxa* vel etiam *Hæretica*. Innuit hanc distinctionem B. Chrysostomus Tom. II. operum homil. 19. in c. 7. Matth. ubi scribit: *Si videris hominem Christianum, statim considera, si confessio ejus conveniat cum scripturis, verus est Christianus: Si autem non est quemadmodum Christus mandavit, falsus est, si enim & Joannes cum de hæreticis scripsisset Epistolam, non dixit, si quis venerit ad vos, non habens nomen Christi, nec ave ei dixeritis; Sed*

si quis non attulerit istam doctrinam: Judicium Christianitatis non ad nomen Christi retulit, sed ad confessionem, quia non nomen solum Christi Christianum facit, sed etiam veritas Christi, quia in nomine Christi multi ambulant, in veritate autem ejus pauci.

Aliud igitur est Christianum dici, aliud Christianum esse: multa enim dicuntur, quæ non insunt. Aliud est itidem in PseudoChristianismo seu in Ecclesiâ heterodoxâ posse aliquem Christianè credere, vivere ac mori, quod affirmamus, ut 7000. non flectentes genua coram Baal in Ecclesiâ Baaliticâ. Aliud verò, Pseudo Christianum hominem Christianè, id est, beatè credere, vivere ac mori, quod negamus. Deinde II. Principia & capita essentialia Christianismi, seu Fundamentales articulos nimis latè ab henoticis nostris esse descriptos, paulò ante probatum dedimus. Quibus accedit, quòd nisi oporteat ascendere ad fundamenta semper propinquiora & specialiora, non liquebit quid causæ sit quod non salventur homines solummodò per fidem de existentia Dei & *μυσθαιμδοσία* ejus, de quâ Ebr. 11: 6. *Quemadmodum Zvinglius in vitâ æternâ collocat Herculem, Theseum, Socratem, Aristidem, Numam; Catones &c. aliosq; gentiles, in Expos. Christ. fidei ad Christianiss: Regem, quem gratis excusat Pareus jrenic, pag. 24. quia nimirum Zvinglius scripserit, ait, sub certâ conditione: nimirum siquidem in fide hinc migraverint.*

At falsum probat per improbabilius: *quomodo enim credent, de quo non audiverunt?* Rom. 10: 14. Item: *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Dei vers. 17. Sed quia plura requirit Duræus à salvando quam Zvinglius, & tamen sibi non succenferi velit, facile nobis ignoscere debet, si propinquiora à salvando quam ipse, requirimus: E. gr. non sufficit scire Deum esse, esse misericordem in genere, sed requiritur fides specialis, qualis publicani: Deus esto mihi peccatori propitius.*

LUC. 18. Quam fidem Salvificam, nullus Calvinianorum habere poterit, donec particularitatē gratiæ divinæ defendunt & *Fidem ab arcanā Dei electione manare* credunt, ut loquitur Calvinus in Epist. ad Phil. Mel. scriptā vi. Kal. Dec A: 1554. Quo effato consolantiora verba Ciceronis sunt 2. de legibus: *Deo nihil minus gratum, quam non omnibus patere ad se placandum & colendum viam.*

PORRÒ AD EA IN GENERE.

I. *Quærit quid sit articulus absolutè ad salutem fundamentalis, & quid error talis?* & Eodē modo quæsit legisperitus LUC. 10. *Quis ergò est proximus meus?* Qui procul dubio non ita quæsisset, nisi malam causam & conscientiam habuisset? Qui enim certus est de suā salute non diu deliberat quid sibi credendum sit, sed ait: *Scio quod redemptor meus vivit* Job. 19: 25. *Scio cui credidi*, 2. Tim. 1: 12. Articuli autem absolutè necessarij ad salutem seu FUNDAMENTALES PRIMARIJ sunt, sine quorum notitiā nemo salutem consequitur, quorum alij sunt CONSTITUTIVI, fundamentum fidei constituentes ceu partes doctrinæ cœlestis, quæ immediatè generant fidem, quiq; salvā fide & salute non possunt ignorari nedum negari aut oppugnari, quales sunt *Philadelphiam Dei erga omnes homines seu Gratia Dei universalis, Meritum Christi universale* quo satisfecit pro singulorum peccatis, & *hujus appropriatio in individuo*: Alij CONSERVATIVI, fundamentum fidei conservantes, seu partes doctrinæ, immediatæ fidei causæ substratæ, v. g. *Dei veracitas, omnipotentia &c* FUNDAMENTALES SECUNDARIJ sunt qui salva fide & salute possunt quidem ignorari, non tamen negari, ut Deum esse infinitum, Immenlum &c.

II. *Quærit anne dentur dogmata minimè fundamentalia?*

V

Resp;

R. Imo: NON FUNDAMENTALES ARTICULI sunt qui salva fide & ignorari & negari possunt, ut dogma de immortalitate hominis ante lapsum, mundi interitu secundum substantiam, AntiChristo &c.

III. *Quærit, an quilibet error fundamentalis separet à fundamento salutis?* R. Error fund. est dogma fundamentum fidei labefaciens & evertens. P. C. errantem à fundamento salutis separans.

Fundamentum illud fidei & salutis est juxta B. Dn. D. Nicolai Hunnij mentem in *Διδασκ.* Fund: diss. pag. 57. seqq. triplex 1. *Substantiale, Organicum & Dogmaticum*, illud, est Deus Triunus in Mediatore Christo fide amplectendus, 2. Sam. 22: 2. 1. Cor. 3: 11. *Istud*, est Verbum Dei, quod ut semen est & appellatur, unde regenerantur Christiani, 1. Pet. 1: 23. Sic fundamentum quoq; dicitur Prophetarum & Apostolorum, angulari lapide existente Jesu Christo, Eph. 2: 20. 21. *Hoc ita definitur ab eodem Dn. Hunnio*, p. 64: *Quod sit prima illa cælestis doctrina pars, quæ ad nullum aliud dogma refertur, ut ejus gratiâ revelata, & ad quam cætera omnia dogmata, tanquam propter ipsam revelata referuntur, & ex quâ, ut sufficiente & immediata causâ fides resultat.* Ubi circa attributa & requisita fundamenti fidei, notat etiam quod sit *UNUM* 1. Quoad particularium dogmatum concursus: est enim velut catena quædam aurea, pluribus ansulis & articulis invicem connexis, & unum compositum constituentibus constans, & instar ædificij varijs coordinati partibus. 2. Quoad identitatem officij: uniuntur enim particularia dogmata varia ad producendam unam fidem salvificam, V. C. *Gratiâ Dei promittens peccatorum remissionem & æternam salutem*, incredulis prædicata generat fidem, si simul ce-
lebre-

lebetur redemptio per Christum facta; utrumq; enim hominem ad unum scopum perducit. Et quodcunq; tali coordinatione ad hunc finē, qui est Deo confidere & de æternā salute certum fieri, non tendit, non est fundamentum fidei. quod sit *Solidum* & firmum, si modo fides firma erit. E. gr. Gratia Dei petra est, ad fidem fundandam satis firma, Gratia hominum sive vivorum, sive mortuorum, arena est, ad portandum ædificium plus quam imbecillissimū nulla. Sic *Sanguis Filij Dei* quo sumus redempti, *nisi statuatur Dei proprius*, quod sit per communicationem idiomatum, fidei salvificæ satis firmiter non substat. Quod sit *INTEGRUM*, quod continet omnia generandæ fidei necessaria, cujus partes sunt firmiter connexæ, non dissipatæ, aut sibi oppositæ, &c. E. gr. Indi aut *Americani* audiverunt per traditionem nunciatum de quodam homine, per quem Deus vellet omnibus benefacere &c. cognoverunt fundamentum, sed non integrum, ob defectum aliorum dogmatum huc necessario spectantium, cum ignorarint, quis ille Deus? qualis illa benefica voluntas? Quis ille homo & qualis, à quo Dei gratia parta, quomodo singulis per illum benefiat? &c. sic *Photiniani*, norunt Dei gratiam, tenentq; fundamentum fidei quatenus eandem amplectuntur, sed *non integrum*, quia nesciunt beneficium Christi: causam namq; justitiæ nostræ statuunt nudam Dei gratiam absq; intervenitu satisfactionis. Integrum dogma summè necessarium hoc est: *Gratia Dei per Christum acquisita, facta est justitiæ nostræ causa*. Quod illi latrones scabiosè divellunt. Pontificij retinere videntur fundamentum salutis de gratuita remissione peccatorum, sed quia gratiæ Dei propria merita opponunt, fundamentum ædificari cœptum destruunt. Sic, illi qui dogmati de voluntate Dei beneficā longè certissimā

eaq; universali, opponunt dubitationem, an quis sit in gratiâ? *an quis sit in numero Electorum?* &c. Fundamentum fidei evertunt. Hæc de requisitis absolutis. Eadem difficultates propinantur adversarijs circa requisita respectiva, quæ sunt: 1. *Primitas*, 2. *Necessitas*. 3. *Universalitas*. 4. *Proportio*. 5. *Connexio cum structura*.

IV. *Quærit Duraus: quanam sit vera Methodus fundamentales articulos & tales errores congruè investigandi?*

R. 1. Quemadmodum multæ viæ ad unam civitatem ducunt, omnes veræ quidem, licet non æquè compendiosæ: ita methodi variant pro cuiusq; conceptu. 2. omnes tn. in desiderato scopo concordant: sic Alia Methodo usus est B. Hutterus in suo *Irenico verè Christiano* contra Pareum Calvinistam; alia B. Dn. D. Nicolaus Hunnius in *διακρίσει Theologica de Fundamentali dissensu Doctrinæ Evangelicæ Lutheranae ac Calvinianæ*: Aliâ, B. Dn. D. Johannes Hulsemannus, in Appendice primâ *Calvinismi Irreconciliabilis*: Quæ dogmata ad salutem creditu sint necessaria? Alia usus est, Dn. D. Sebastianus Schmidius Prof. Argentoratensis in *Disp. Theol. de Articulis fidei Christianæ Fund. & non fundamentalibus*. Aliâ deniq; Dn. D. Calovius in LL. CC. quibus collatis Lectori improbo liquidò credo, quis sit articulus fundamentalis, quis error ab eodem, constabit.

V. *Quæstioni quintæ de indubitatis requisitis & infallibilib⁹ criteriis distingvendi articulos & errores fundamentales à non talibus*, satisfactum abundè est à prænominatò Theologo Dn. Hunnio in *διακρίσει*, nec non à B. Dn. D. Hulsemanno de dogmatis ad sal. necessarijs. Aliàs, quæstio hæc est supervacanea & tautologica. 1. *Illud*; quia aliàs non essem certus de veritate articulorum & errorum fundamentalium, nisi con-

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES. 557
staret de eorundem requisitis. 2. Hoc, quia idem dicebatur in
quæstione primâ & quartâ, quod in hac quintâ, quoad διά-
voιαν, ne dicam quoad stylum.

VI. *Quærit: annon error aliquis vel trabis vel
festuca ac stipula habeat rationem, pro capitu ejus qui
judicat, proq; majori aut minori ejus Charitate?*

Resp. 1. Quod intelligenda sit hæc quæstio vel ab-
soluè, & sic eandem cum S. Scripturâ affirmamus. vel
Respective, cum cointuitu affectus judicantium, & sic li-
mitamus, aut affectus talis in genere sectarum contingere po-
test ubi exulat pietas; aut ex affectu nobis imputatur. Priori
respectu quæstionem affirmamus; Posteriori, negamus: quam-
vis enim in Zelo doctorum Ecclesiæ gradus dentur, conf.
Apoc. 2: 9. 10. c. 3: 8. tamen meta & mensura judiciorum de-
terminata est in libellis Symbolicis superstructis non Tradi-
tionum humanarum Sabulo, non vanarum humani judicij spe-
culationum Labyrintho; sed fundamento prophetarum &
Apostolorum. 1y. 2. ad dictum Apostolicum 1. Cor. 3: 12.
Figuratè describi mores docentium, impari felicitate dogma-
ta salutis proponentium; quidam enim super fundamento
Christo ædificant aurum, argentum gemmas, i. e. doctrinas
Solidas verbo Dei ex asse conformes, quâs scripturis solen-
ne est auro, argento & pretiosis lapidibus conferre, Psalm.
19: 12. Psalm. 119: 72. prov. 8: 10. cap. 16: 17. Quidam v.
lignum, fœnum, stipulas, i. è. vanas, frivolas & quæ per
examen verbi Dei cum ignis spiritualis, Psal. 12: 7. Esa. 31:
9. 1. pet. 1. 7. in fumum abeunt. Distingvendum igitur inter
leviculos errores fundamentum fidei non evertentes, quales
h. l. intelliguntur per trabes & stipulas, ac fundamentales,
de quibus nunc inter nos & Adversarios Calvinianos quæ-
stio est. Conf. Hier. 1. 2. adv. Jov. Aug. 1. 21. de. c. d. c. 26. Quæ-

fitio ergo illa nihil facit ad Rhombum, sed petit principium.

VII. *Queritur: An Aliqua Ecclesia vel persona propter minus commodas phrasas & terminos minus apte usurpatos, possit condemnari hæresios?* Resp. 1. B. Augustinus in præfat. lib. de hæres. fatetur difficile esse definire quid sit hæresis, deq; eâ quæstione discrepasse Philastrium ab Epiphanio accepimus. Recentiorum tamen judicio, cum *Reformatorum*, v. g. Neostad. adm. *dissensus à scripturâ & symbolis catholicis*; tum Nostratium, sic definiri commodissimè posse statuitur: *Hæresis est error veritati divinitus revelatæ contrarius, fidei & salutis fundamentum Evertens.* Hæreticus verò is, qui Christianus cum audire velit, errorem sive unum, sive plures fovet & pertinacitè propugnat, destruentes fundamentum fidei & salutis. Dn. D. Galov. T. I. LL. p. 108. Resp. 2. Distingvendum inter verba & phrasas in ipso examine emendabiles; & morosas, seu inemendabiles: istæ ad stipulas pertinent; hæ ad errores schismaticos, qui fidei quidem fundamentum circumstant (*Schismaticus enim in fidei circumstantiâ errat*, B. Meisn. Phil. sob. Sect. III. p. 334.) tandem tamen si occalluerint, fundamento nocent: phrasis enim non est periculosa propter semetipsam; sed propter rem quam periculose enunciat, de prioribus intellecta quæstio negatur, de post. Aff. dist. 3. Resp. Schisma Ecclesiarum non tolli, si vel maximè foret consensus in fundamentalibus; ideoq; iudice verbo Dei, nullus omnino, veritati divinitus revelatæ publicè & pertinacitè contradicens, est admittendus ad communionem seu fraternitatem ecclesiasticam: Christus enim profectò & Apostoli à communione mysticâ excluderunt omnem quamecunq; contradictionem, circa singula divinitus revelata, *qui non est mecum, contra me est, & qui non colligit mecum, dispergit*, Luc. II: 23. Si

quæ diversam docuerit doctrinam, neq; permanserit in sanis sermonibus domini nostri Jesu Christi, & ea quæ secundum pietatem est doctrinâ: secede ab ijs qui hujus modi sunt, 1. Tim. 6: 3. 5. Si vel nos ipsi vel angelus de cælo evangelizet vobis præter id, quod Evangelizavimus, anathema esto, Gal. 1: 8. 9. Rom. 16. 17. 2. Joh. v. 10.

VIII. *Quærit Duraus cum socio Melletto: An aliqua Ecclesia vel persona propter consequentias, nec intellectas, nec unquam à se concessas, quas imò toto pectore execratur, fundamentalem articulum, quem firmitè credit & explicite asserit, negasse & evertisse censeri queat?* Resp. 1. Non omnium consequentiarum impunitas habenda perinde est i. quam nimis indefinitè videntur descripsisse Galli: *Ne ijs qui thesin aliquam tinentur, ea omnia tribuamus, quæ nobis ex eâ consequi videntur, secundum rectam differendi rationem:* E. gr. Allegant negationem veri corporis Christi propter assertam multipræsentiam; illationem fati stoici, ex determinatione voluntatum humanarum: Mortalitem animæ, ex assertionem Traducis &c. Vid. Calv. irrecon. pag. 189. seqq. Tales inconsequentes consequentias ex nostris libris Symbolicis nectunt Palatini, Neostadienses, Helvetij, Dordraceni, quibus imputant nobis improbables errores damnatorum hæreticorum, enumeratorum à B. D. Nic. Hun. in *Διακρ.* de Fund. dissensu Luth. & Calv. p. 317. seqq. Verum magna est differentia consequentiarum quoad reatum & innocentiam earum, ubi vel alterutra vel utraq; præmissarum est immediatæ divinæ revelationis i. *Ratione Objectorum:* Nam, si consequentiæ, notante Hulsemanno, quæ ad *θεοπνευστικῶν scripturarων, S. S. Trinitatem personarum, Christi Deitatem, efficaciam meriti, benevolentiam ejus universalem, gratuitam justificationem, & similia*

lia principia atq; nucleos Christianæ fidei sive negandos, seu in dubio relinquendos versantur, non imputari debeant negantibus, tamen si jurantibus; *Sese non advertere contrarietatem suæ negationis adversus sacras Literas*: Quid est, quod requirant præter hanc indulgentiam Arriani & Arminiani?

2. *Respectu præmissarum*: Si enim hæ non pñtēs biblicæ, sed consequentiæ inde deductæ sint, ex quibus per gradus ad absurdum descenditur, fieri potest, ut assertor præmissarum consequentiam legitimam non intelligat, & propterea condemnandus non sit (supposita qualitate objecti, ad generationem vel conservationem salvificæ fidei non necessarij) Verum si propositio Major vel præmissæ, juxta nativam vocum significationem sint evidentis divinæ revelationis, ut *Deus vult omnes homines salvos fieri & ad agnitionem veritatis venire &c.* *Deus non vult quenuquam perire &c.* Unde directè inferuntur consequentiæ affirmativæ & Negativæ ad subsumendum de singulis individuis: Non potest negatio harum consequentiarum non imputari neganti; quia modos inferendi ipse Spiritus Sanctus præscripsit. 3. *Quoad illationis Modum*, fieri namq; potest, ut. consequentia tam sit clara & evidens, ex evidentia terminorum simplicium & categorematum, eorumq; consensu vel dissensu, ut nemo sanus vim Syllogisticæ possit eludere; cuius tamen si quis secus sentiens toleretur saltèm ideò, quod profiteatur, *se adhibitis omnibus nervis assequi vim consecutionis non posse* (ut faciunt Photiniani & Arminiani) quæ tandem hypotheses factæ tectæ supererunt? 4. Assertio patet in exemplis: quoad *Theoretica*, nonnunquam illatio consequentiarum ab ijs à quibus inferuntur, non intellectarum, saluti noxam attraxit: Sic dubium non est quòd sua sponte non intellexerint Galatæ hanc consequentiam, quæ extat Gal. 5.2.3.

Quicumq;

Quicumq; coadmittit circumcissionem ad baptismum & gratuitam justificationem, is beneficium gratuita justificationis destruit, & obligat sese ad singula præcepta legis observanda, Gal. 5: 2. 3. Nec dubium, si inhæssissent suæ huic hypothese Galatæ, quin nescientes & non animadvertentes tanquam veneno epoto perierint: hoc enim expressè prædixit Apostolus vers. 4. *Excidistis gratiâ, Christum perdidistis.* Quoad *Practica*: 1. Sam. 13: 6. 8. 9. cap. 15, 13: 15. Certum est nec *Saulem Regem* momentum Sacri peragendi antevertentem, & spolia hostium divino cultui nuncupantem: nec protoplastos nostros, primum agnovisse immanitatem tanti reatus, quem omissione & commissione contraxerant, sed postea confectario illo, jure sese premi, quanquam nimis serò diffiteri non potuerunt. Resp. 2. Quas consequentias vel concedunt vel extenuant aut respuunt, publicis eorum confessionibus manifestum est.

Resp. 3. Aliud est negare articulum fidei aliquem totum, aliud negare partem ejus: aliud sc. est venerari apicem vitis fundamentalis abtruncatis ramis, aliud retinere arborem totam in defloratam & intemeratam. Aliud item est expressis verbis confiteri articulos fidei in *actu Signato*, quoad generales solum definitiones; aliud verò in *Actu exercito* eosdem profiteri etiam quoad conclusiones speciales. Aliud tandem est evertere fidei articulos palàm; aliud per cuniculos. Quidam hæreticorum prius, quidam posterius, quidam, quod omnium teterrimum, utrumq; moriuntur.

II, AD EA IN SPECIE.

I. *An articuli fundamentales sint multi & quot? deinde.*

II. *An sint plures quàm qui continentur in Catechismo catholico: Symbolo Apostolico? &c.* R. 1. Fundamentum fidei esse *Unum* antea dictum est, articulos verò ejus esse plures & varios, eosq; vel in catechesibus nostris explicatos pro lactentibus; vel in Epitomis credendorum & locis communibus nostris extare pro adultioribus & robustis. Resp. 2. Ex. B. Hutteri Irenico contra *Paræum* pag. 152: *Doctrinam Prophetarum & Apostolorum rectissimè quidem & populariter loquendo ad Elementa illa fidei sive doctrinæ Christianæ, sive capita catechetica, Decalogum, Symbolum Apostolicum, Orationem dominicam, Baptismum, Cænam Domini, revocari posse, Paræo libenter concedimus: quando tamen inter nos & Calvinianos quæstio movetur de fundamento fidei: An dogmata Calvinianorum ipsum fidei ac salutis fundamentum evertant? restrictius termino illo utimur, & speciatim intelligimus fundamentum illud, quod dè rectè ac primò veritatem Religionis & salutem nostram respicit: nempe CHRISTUM in Evangelio & sacramentis Novi Testamenti consideratum.* Resp. 3. Fundari hanc quæstionem super falsâ hypothesi *Paræi* & aliorum Calvinianorum, ac Synertistarum, qui distinguunt inter Articulos *Catholicos* & *Theologicos*, seu inter dogmata Fundamentalialia, & quæstiones annatas. Vide *Desid. pacis Calixti, Dispp. Latermanni, Exercit. Drejeri* &c. Cujus distinctionis Fundamentum vel è Scripturâ S. vel Orthodoxâ antiquitate allegare impotentes, ad *Symbolum Apostolicum* Confugiunt, quod continere omnia creditu necessaria dogmata contendunt, & simul notam esse characteristicam adæquatam dignoscendi hæreticum à catholico. Summa vero distinctionis *paræane* huc redit, ut persuadeat lectori, controversias plerasq; quæ nobis cum Calvinianis intercedunt, non spectare fidem Catholicam sive fundamentum salutis, de hoc enim

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES. 563
consentire dissidentes; sed tantum conclusiones Theologi-
cas, de quibus sine detrimento fidei & salutis dubitari di-
sceptariq; pro & contra possit. Conf. B. Hutt. Iren. pag. 68.
E. gr. *Christus est Deus & Homo*, articulus est juxta Syncreti-
stas fundamentalis & in Symbolo Apostolico extans. An
verò *humanitas subsistat in ὑποστάσει τοῦ λόγου* illocaliter & ubiq;
presens sit, esse quæstionem annatam, adeoq; indifferentem
i. e. sine salutis dispendio posse affirmari & negari.

Sic: *An caro Christi in unione personali realiter particeps facta sit
totius divinitatis plenitudinis*, adeoq; sit omnipotens, omniscia,
vivifica, adorabilis &c. sine jacturâ fidei dubitari posse aut
etiam negari. Porro juxta Syncretistas, articulus catho-
licus est seu credendus: *Christus est passus sub Pontio Pilato*: An
vero *merus homo sit passus*, an ipse *Filius Dei in propriâ carne*,
credere liberum esse. Et quamvis Scriptura dicat: *Deus
suo sanguine redemit Ecclesiam* Act. 20: 28. *Dominus gloria est
crucifixus*, 1. Cor. 2: 8. explicari posse per Zvinglianam ἀλ-
λόιωσιν, nil morantes quod Nestorius propter talem ἀδόξωσιν
in Synod. Ephes. damnatus sit hæresios. Articulus funda-
mental Calvinianis & Syncretistis est: *Christus ascendit in
cælos & sedit ad dexteram Dei*, an vero dextera Dei sit certus
aliquis in cælo locus, quod ipsis est verisimilimum, an verò
infinita Dei Majestas & potentia, secundumquam caro etiam
Christi semper & ubiq; Ecclesiæ & fidelibus omnibus, in
quibusvis afflictionibus, adsit præsentissimè usq; ad con-
summationem sæculi, Matt. 18: 20. cap. 28: 20. Eph. 1: 22.
cap. 4: 10. quod nobis præeunte Spiritu S. indubitatissimum
manet, juxta illos ignorari vel negari posse impunè.
Sic: Necessarium est, dicunt, credere remissionem peccatorum;
An verò Deus velit omnium misereri juxta Joh. 3: 16. an

v. quorundam, & an Christus mortuus sit pro omnibus hominibus in individuo, juxta Job. 19. Gal. 2:20. creditu liberū esse.

Resp. 4. De *Symbolo igitur Apostolico* sequentia nota: *α.* Formulam esse sanorum verborum apostolicorum generalissimam, ideoq; merito libellis nostris symbolicis annumerari. *β.* Non tñ. esse contextum ab Apostolis, quippè mutationes varias passum in diversis Ecclesiis, teste vel ipso *Ruffino*; ut taceam, quod non sit relatum ad acta apostolica à fidelissimo Notario Lucà. *γ.* Non esse adæquatam Credendorum Normam, cum plura requirat *Athanasianum*. & excludat art. de Gratia Dei universali, Merito Christi universali, & plurima attributà divina creditu necessaria, Sacramenta &c. *δ.* Falsum proinde est hoc hodiernum Syncretistarum postulatū, quippè multarum damnatarum hæresīū patentissima janua: *Symbolum Apostolicum complectitur omnia ad Salutem creditu necessaria idq; expressè, adeò ut quicquid præterea, tanquam extra fundamentum vel asseritur, vel negatur, æternæ hominis beatitudini nequicquam officiat, quin habeat in eo quoad orthodoxam Fidem Christianus quilibet, ubi securè possit consistere.* Huic postulato Periculosissimo, Satis quidem aliàs Specioso & incautis vladè plausibili, nunquam possumus vel debemus subscribere. Approbavit namq; *Arius* Symbolum Apostolicum juxta literam, eoq; toti orbi imposuit, *Ruffin. L. 1. c. x.* *Eusebius* Nicomediensis atq; *Theoginis* Nicæni, Episcopi, approbatione solius literæ Symboli Nicæni, universum orbem Arianismo infecerunt, *Socrates Lib. 1. c. 8. 14. & 23.* *B. Augustinus*, postquam Lib. de Hæresibus LXXXVIII hæreses refutasset, quarum pleraq; in gratiam Christi minus injuriæ sunt, atq; Calvinistarum capitalia dogmata, sic perorat in Epilogo; *Omnis itaq;*

itaq; Christianus Catholicus ista, (sc. de commemoratis hæresibus) non debet credere: Sed NON OMNIS qui ista non credit, Consequentèr debet se Christianum Catholicum jam putare vel dicere; possunt n. & hæreses alia, quæ in hoc opere nostro Commemorata non sunt, vel esse, vel fieri! quarum aliquam quisquæ tenuerit Christianus Catholicus non erit. Et in Lib. de Fide & Symbolo ait: Est autem fides Catholica in Symbolo nota fidelibus, memoriamq; mandata quantum res passa est brevitate sermonis: ut incipientibus atq; lactentibus eis, qui in Christo renati sunt, nondum Scripturarum diligentissima & spiritali tractatione roboratis, paucis verbis credenda constitueretur: PROFICIENTIBUS & ad divinam doctrinam surgentibus, quod multis verbis esset PERFICIENDUM. Sub istis ergo paucis in Symbolo constitutis pleriq; hæretici venena sua occultare conati sunt, quibus resistit & resistit divina misericordia. &c. Adde proæmio Epilogum Symboli Athanasiani ab omnibus Christianis approbati. Quicumq; vult salvus fieri; hæc omnia inviolabiliter credat necesse est &c. Et multa tamen continentur hoc Symbolo, illius Apostolici verbis non expressa: quapropter Solius Symboli Apostolici approbationem esse signum discretivum Orthodoxi ab hæretico, nec hæreticum haberi posse, qui solum illud Symbolum approbet, inauditum erat inde ab origine Christiani nominis.

Epiphanius hæresi LXXVII. quam Dimœritarum, sive Apollinaristarum vocat, primò deplorat lapsum Apollinaris Laodiceni Episcopi, FIDEM NICÆNAM INTEGRAM CONFITENTIS, Christoq; corpus & animam rationalem tribuentis, sed pro discursu & mente divinitatem rationandi officio fungi sentientis. Eum appellat πρεσβύτερον καὶ σεμνοπρεπή, τὸν αἰεὶ ἡμῶν καὶ πάντων ὀρθοδόξοις, καὶ τῷ μακαρίῳ Πάπῃ Ἀθανασίῳ ἀγαπήδον: qui exilium etiam sustinuerit, quod Arianis assentiri nollet, ex invidiâ tamen & per-

ficaciâ in hunc errorem prolapsus. De errore a. ipso scribit: *Nisi hæc de re fuisset excitata disputatio, simplicissimum quiddam erat. Quam enim utilitatem mundus ex hæc novitate sensit? Nunquid salutis nostræ via expeditior hæc novitate facta est?* Mox addit censuram: *Quicumq; non modo hæc in parte, sed vel in levissimâ aliqua veritatem lædit, fidem is ejurasse censebitur: Quippe ne in minimo quidem à veritatis viâ licet deflectere. Nullus unquam ex veteribus illud asseruit: non propheta non Apostolus, non Evangelista, non interpretum aliquis, qui ad nostrum usq; tempus extiterunt, à quo Sophistica illa & cavillatoria vox ex Eruditissimi illius hominis ore processit. Non enim mediocrem literarum scientiam fuerat ille consecutus: cum & humanioribus Græcîsq; disciplinis esset excultus: & dialecticam ac Sophisticam artem imprimis calleret: Esset idem præcipuâ gravitate præditus, imò verò & orthodoxis Omnibus, antequam illiusmodi dogma proponeret, longè charissimus. Initio hæresios de Appollinare hoc ait: Cum primum nonnulli ex discipulis ejus nobis ista narrarent, fidem non habebamus, neq; vero simile putabamus, à tanto viro errorem ejusmodi profectum: Itaq; non nulla adhuc meliorum spe patientèr expectavimus, donec rem omnem accuratè cognovimus: dicebamus enim discipulos illius, qui ad nos ventitabant, quum ea minime caperent, quæ ab Erudito illo ac sapiente viro Præceptore suo, abstrusa ac recondita proferrentur, ejusmodi commenta finxisse sibi, quæ ab illo nunquam didicerant. Judicio igitur antiquitatis orthodoxæ constat, quam quisq; securè quoad singula dogmata sub umbra solius Symboli Apostolici consistere potuit! Descendamus ad secula propiora & tempora nostrâ: Ipsi sectarii Romanenses detestantur illam communionis Ecclesiasticæ laxationem summo studio: Præter enim Bellarminum l. iii. de Laicis, c. 19. ipsi Moguntini in Anatomia Calixtinâ & jrenico suo, postulatū de normâ affirmandorum vel negandorum restrin-*

gendâ ad solius Symboli Apostolici literam, exagitant tanquam commentum Chimericum, Babelicum, Atheisticum, Machiavellisticum, Pseudopoliticum & Libertinicum &c. Imoq; ipsi Calviniani alij, *Josephus Hallus* certè Exoniensis in Anglia Episcopi capiti quarto Roma irreconciliabilis præfatur: *Quam non sufficiat unius ejusdemq; Symboli confessio ad conciliationem cum parte Romanâ.* *Johannes Forbesius* Calvinista Scotus, ad postulatum: de orthodoxiâ ex solâ professione Symboli Apostolici mensurandâ, respondet in Refut. l. locin. de pace & concordia Ecclesiæ, §. 4. hunc in modum: *Expressis Scripturarum & Symboli Apostolici Verbis tuos subscribere insulse jactas.* Certè, expressa scripturarum & Symboli Apostolici verba, confitebuntur Priscillianista, & Papistarum deterrimi Jesuitæ, & ipse *Antichristus*, & Satanica ista Carpocratis Secta, quæ dilectionis audit Familia, multiq; alij nefarii hæretici palam egressi ex prævotiis & autoritatibus, quos oportet Eliminare. Satis v. præcipitanter veniam apud Deum spondes indocili insipientiæ, & insanienti sapientiæ indoctorum & instabilium hominum, qui sacras literas, quorû expressa verba cortice tenui delusoriâ quadam confessionis specie admittunt, ad suum ipsorum detorquent exitium, sicut de eis scripsit Apostolus Petrus. Hunc Forbelij librum approbarunt, ut ex actis Annis 1615, 16. & 17. inter Calvinistas & Remonst. constat, omnes Theologi in Belgio, *Joh. Polyander*, *Jacobus Triglandius*, *Fridericus Spanhemius* Lugduni. *Andreas Rivetus* Haga. *Giesbertus Votius*, *Carolus de Maetz* & *Johannes Hornbeck* ultrajecti. *Joh. Kloppenburck* & *Coccejus*, *Franciscus Marenius* Groningæ. *Gerh. Vossius* Amsterodami. Confer. nostrates. B. Dn. D. *Hulsem*, Calvinist. irec. p. 2. 16. 240. seqq. ubi concedit Symbolum Apostolicum esse quidè sufficientem normam fidei imbibendæ, sed non defendendæ; cum id ipsum sint professi omnes ferme hæretici. Dn. D. *Abram Calov*. in Syncretismo Calixtino, alijq;

Tantum de Symbolo Apostolico, quod non sit nota Characteristica dignoscendi hæreticum à catholico.

II. *Decalogum* quod spectat, evulgavit de eadem nostrarum Ecclesiarum sententiam antea sæpe laudatus Hunnius in *Ἀποκρίσει* p. mihi 258. seq. *Voluntas Dei legalis, inquit, potest fide salva ignorari & negari: EVANGELICA, ANTECEDENS nec ignorari nec negari, CONSEQUENS (sc. de damnandis) ignorari non negari.*

429. *Voluntas legalis complectitur legem moralem, forensam & Ceremonialem; hæc posteriores non spectant ad fidem, hoc præsertim. tempore N. T. quam qui ignorat, hætenus est sine periculo amittenda fidei & salutis; sed neq. officit quicquam negatio (quasq. illa fidem ipsam concernit) etsi eas idè tantum negare non liceat, ne notabili in Deum impietate negentur, ejus esse constitutiones, quas tn. ipse ordi navit. MORALIS lex ad hoc lata est, ut homini eam servanti daret vitam, Lev. 18: 5. quia tn. nemo illam servat, nulla etiam lex est data, que possit vivificare, Gal. 3: 21. proinde lex non facit directam ad fidem in hominis corde excitandam. Cæterum etsi PER ACCIDENS aliquid ad fidem conferat, quatenus conscientias terrendo, fit pedagogus ad Christum verum fidei objectum Gal. 3. 24. Quia tn. hæc saltem est preparatio, quemadmodum agnitio morbisit causa sanitatis quatenus ea ducit ad medicum, per quem sanitas acquiritur, cum e contrà lex fulmine in peccatores misso magis ad desperandū eas adigat, quàm ad fidem ducat, utiq. lex omninò ignorari potest, salvâ fide, que unicè ex Evangelio nascitur, quamvis ejus negatio doctrinâ fidei nihil adimat, saltem in praxi Christianâ impietatis reum efficiat.*

430. Tenenda tamen hic distinctio inter legem Moralem ABSTRACTE consideratam, non habitâ ratione modi revelationis, & inter eandē CONCRETE sumptâ cum revelationis modo: PRIORE sensu necessaria est legis notitia ad præparationem modo descriptam; POSTERIORE lex vel cordibus est inscripta Rom. 2: 14. b. e. naturaliter cognita, vel per revelationem in monte Sina ad Ismaelitas publicè promulgata Exod. 20: 1. seqq. Neutro quidem modo est necessaria ad præparationem, attamen opus est, ut illorum alterutrum adsit.

III. *Oratio Dominica*, quatenus est opus 21. di præcepti pertinet ad legem; proâ ut v. supplicat Deo pro successu Regni Christi & hunc cœu propitiatorium portet, ad Symbolum Fidei,

IV, Sacram,

IV. *Sacramentorum* doctrina quamvis in theoria fidem non causetur, practicè tamen ipsa sacramenta fidem aut generant, ut baptismus, aut generatam confirmant, ut S. cœna. De quibus plura paulò post. Quia verò quasi-
vit *Duraus*: An articuli fidei fundamentales sint numero multi? quotnam? & an plures sint quàm qui in Catechismo vulgaritèr continentur? Rem porrò totam breviter sic habe: I. DOGMATA FIDEM ANTECEDENTIA SUNT:

I. *Sacra Scriptura* *ἡ ἁγία γραφή*, *immediata Divinitas & Autoritas*, de quâ emphaticè Cyprianus serm. de Eleemos. ait: *Spiritus S. erat scriba, propheta ejus erant calami, quibus Sp. S. scribenda dictavit.* Item: Hieron. præfat. In Pentateuc. *Per Apostolorum os mihi Christus sonat.* Ubi notante B. Dn. D. Hulsem. de dogm. Neces. p. 424: *Tamet si dogma de Scriptura ἡ ἁγία γραφή vel etiam Efficaciâ, definitionem fiducia non ingrediatur, neq. fides in illud, ut partem essentialem necessitate quâdam resolvatur; non potest tamen ullâ salutaris fiducia mente concipi, quæ non ab hoc organo materiali initium sumpserit, nihil obstante, quod in ejus ideâ, organon hoc ut pars constituens non possit conspici.* Et porrò pag. 438: *Quum post sublato prophetias 1. Cor. 13: 8. nulli, neq. angelo de cælo tuò credendum sit, Gal. 1: 8. necessario sequitur, indubitatum Dei verbum, & quicquid creditu necessarium est, alicubi tamen extare, i. e. non nisi in Prophetiis & Apostolicis scriptis hodiè inveniri, ac proinde ex ijs solis hauriendum esse.* Dubitare igitur de ejus veritate fidem protinus extinguit. Esto enim credas: Deum propter Christi meritum tibi fore propitium. Quæro, unde norit rem ita se habere? Quia Deus se ita velle revelavit, necessum est respondeas. Ejusmodi revelationis veritas autem non nisi in scripturis continetur, de quibus si quis ambigat, fide excidit.

II. *Existentia Dei*; accedentem enim ad Deum oportet credere, quòd Deus sit, Heb. 11: 6.

III. *Bonitas Dei*; & quod remunerator sit inquirentibus se, v. eod. Pl. 100: 5, Mat. 19: 17.

IV. *Potentia Dei*; ne cogitetur non esse præstando rei promissæ vel speratæ; sed credatur multò facete posse maiora, quam cogitare possumus, Rom. 16: 25. Eph. 3: 20. 2. Tim. 1: 12.

V. *Omniscientia Dei*: ne frustrà eum velle & posse nobis benefacere statuamus, à quo ignoramur, & incidamus in Epicureismum, sed credamus nos Deo exactissimæ curæ esse, Psal. 139: 5. Prov. 15: 11. Matth. 10: 30.

VI. *Veritas Dei*; prærequiritur, ut sua Dei promissiones maneat certitudo & infallibilitas: oportet enim crediturum esse securum de divinâ bonitate, potentiâ & paternâ curâ ac providentiâ, non solum in genere, sed & erga seipsum. qualis enim fiducia in eum collocatur, cujus verbis non confidimus, patet ex lapsu protoplastorum; sicut enim à Satanâ persuasi sunt notionem interdicti suam non convenire cum mente divinâ, Gen. 3: 1. Sic Synodus Dordracena statuens scripturam, Matth. 23: testari Deum voluisse congregare Jerosolymitanos, scilicet voluntate signi, quod tamen Deus sibi nunquam habuit propositum, scilicet voluntate beneplaciti, non potest aliter concludere, quàm Deum falsum dicere, quod credentem fallit efficitq; ut etiam vera loquenti fides non adhibeatur, ex sententiâ Arist. apud Laerium lib. 5.

VII. *Æternitas Dei*; quæ prout infert immutabilitatem tam essentiæ quam voluntatis divinæ, est veracitatis Dei quasi antemurale, ut sciatur Deum cui fidimus sem-

per esse eundem: ac quia non variatur; non nisi eodem & uno semper modo de eo sentiendum ac sperandum, & quia Deus unus idemque; immutabilis, etiam voluntas ejus de hominum salute una eademque; semper manet, Malach. 3: 6. Jacob. 1: 17.

VIII. *Sanctitas Dei*; cuius fiducia præsupponitur, tum ob religionem, quam natura hominum mentibus in sevit, quæque; non patitur nisi reverenter de Deo sentire; tum verò in primis, quod nomen *Sanctus* convertatur cum essentiali Dei nomine *Iehovah*, Esa. 1: 4. c. 6: 3. Psal. 71: 22. quo non solum ab essentiâ Dei excluduntur omnia irreligiosa Ethnicorum Numina; sed & à voluntate ejus quilibet inordinati & vitiosi affectus. qua igitur conscientiam vel *Zwinglius* Serm. de prov. c. 5. ausus fuit appellare *Deum autorem injustitiæ & ex legem*. vel ipse *Calvinus* inst. lib. 3: c. 23. §. 7. cum Dei sanctitate conciliare queat *illud absoluta voluntatis de quibusdam perdendis horribile decretum*, ipsi viderint.

IX. *Iustitia Dei*; nam fiducia misericordiæ, quæ ad fidei *consuetudinem* pertinet, præsupponit sensum peccati, qui est deprehensio enormitatis ab aliquâ regulâ: hæc autem non potest esse nisi lex Dei, in qua iustitia est depicta, & juxta quam iustitiam suam exsequitur. Ex collatione autem operum humanorum cum divinâ iustitiâ & intuitu disconvenientiæ, oritur sensus iustitiæ vindicativæ, Rom. 1: 18. 32. c. 2: 2. 3. 5. 6. c. 3: 10. &c.

X. *Voluntas Dei*; agnoscendus est enim Deus ceu liberrimum agens, Psal. 135. Eph. 1: 11. & maximè interest hominis nosse, quid de ejus salute statuerit, qui eam solus largiri potest, quæ notitia non est mensuranda secundum decem pedam rationis humanæ, nec est expiscanda ex abyssu

omnipotentia divina, æstimando quantum Juris in nos divina majestas obtineat, tali enim applicatione nemo sibi gratiam polliceri potest; nec exploranda altitudo τῶν χαριμάτων τοῦ Θεοῦ, Rom. 11: 33. sed à tergo, monitore B. Luthero, Deus est aspiciendus, i. e. voluntas Dei de nostra salute est solâ revelatione & Dei verbo addiscenda; cum quale sit Dei propositum quidq; ab æterno nobis destinaverit, per Evangelium sit manifestatum, 2. Tim. 1: 9. Huic subordinandum dogma venit: Deum Creatorem ob, & singulis hominibus seriò benè velle, non temporalitèr saltem, sed & æternùm, & hoc fine eos creâsse. quia verò per lapsum hâc gratiâ exciderint, Deum sola misericordiâ motum filium suum unigenitum lapsis omnibus quoad singula generum destinâsse, qui hanc gratiam restauraret: & velle ut omnes hujus participes & salvi fiant. Detestanda ergò & in Dei voluntatem blasphema vox est Zanchij, qui Tom. 1. miscel. pag. m. 232. *Deum homines ut creaturas magis & minus diligere. Beza de prædest. p. 6. 7. creationem & lapsum fuisse media executionis decreti divini tam de electis quam reprobis jam ante facti. Calvini Lib. 2. Inst. c. 12. §. 5. quem secuti Dordraceni dicentes: Creationem & lapsum fuisse Electione posteriores, qui verò ita de Dei beneficiâ voluntate judicat, non potest fidem concipere, conceptam non retinere. Cœtera Dei attributa, utpote Spiritualitas, infinitas, essentialis omnipresensia, &c. salvâ in Christum fiduciâ, judicio magnorum Theologorum, ignorari, non tamen negari possunt.*

XI. *Mysterium S. S. Trinitatis;* est dogma ita ad fidem prærequisitum, ut nisi quis credat, Deum unum in essentiâ, & Trinum in personis, is in objecto fidei salvificæ errasse censendus sit; Tres autem personas Patrem, Filium & Spiritum S. ὁμοῦς esse ac essentia & voluntate unum, proba-

probatur ita: Qui Filium non habet (agnoscit & confitetur prout est) nec Patrem habet, Joh. 8: 24. Qui Spiritum S. non habet, non habet Filium 1. Cor. 12: 3. Ergò, qui Spiritum S. non habet, nec patrem habet & reciprocè. undè constat, neminem posse patris benignitati, vel satisfactioni Filii confidere, qui secus de trinitatis Mysterio sentit: *Qui enim vult salvus esse, ita de Trinitate sentiet*, ait B. Athanasius in symbolo. Quod Mysterium fuisse patribus in V. T. inco-
 gitum citra diffidentiam in futurum Messiam non potuit, quia noverunt expiatorem iniquitatis missum iri Gen. 3: 15. Deut. 18: 15. Act. 3: 22. Deinde fore illum melioris condi-
 tionis quam ipsos fontes, & consequenter non *ψιλον ἀν-
 θρωπον*. Pl. 49: 8. 9. Tandem fore illum infinitam perso-
 nam, quia infinita Dei justitia infinitum pensum flagitabat,
 cui angeli erant insufficientes, quippe creationem, omnia sua
 & se ipsos jam ante creatori debebant; aliis igitur niel posse
 mereri. & consequenter Deum, sed non personam primam,
 sed secundam, quippe non missuram sed mittendam. jam Pater
 & Filius sua propria nomina, 2. Sam. 23: 2. 3. Proprietates
 estentiales, Esa. 40: 30. divinas operationes, Pl. 33: 6. Act.
 20: 24. Eph. 4: 11. & cultum soli Deo proprium, Esa. 6: 3. 8.
 Rom. 9: 1. huic Spiritui sancto communia esse, jam olim in
 V. T. protestati sunt. Ergò, Conf. Joh. 12: 41. Act. 28: 25.
 eum Esa. 6: 3. 8. c. 48: 16. c. 63: 8. 9. 10. cum Joh. 8: 56. 58.
 Heb. 9: 14. &c.

XII. De Persona Christi præcognoscenda sunt; 1.

Quòd sit *θεάνθρωπος*, Deus & homo, quodq; divina & hu-
 mana natura personalitèr unitæ constituent unum *ὑφιστά-
 μενον* unam personam, & unum Mediatorem, propter unam
 illam *ὑπόστασιν* Filij Dei, in quam per incarnationem assump-
 ta est humana natura in se *ἀνυπόστατος*. 2. Quòd sit ἀνα-

μαρτυρῶ, quia iustus pro iniustis pati debuit, 1. Pet. 3: 18. inter homines verò naturaliter natos nemo sit iustus ac ne unus quidem Rom. 3: 10. Hanc Messia ἀναμάρτητον requirebat salvandi peccatores aptitudo & simul altitudo: Modum verò conceptionis & nativitatis Messia purissimæ, multis fidelibus fuisse ignoratum non est dubium, scil. in V. T. qui describitur Luc. 1: 15: 3. Quòd sit mortuus non solum pro ovibus, e. aliquibus, Joh. 10. sed & pro omnibus, i. e. Christi carnem traditam esse pro mundi vita, Joh. 6: 51. Filium unigenitum missum esse in mundum ut vivemus, 1. Joh. 4: 9. quando igitur Christus dicitur mortuus pro ovibus, non dicitur pro solis ovibus mortuus, sed significatur saltèm hâc phrasi intentio finalitèr salvandi, quando autem dicitur mortuus pro omnibus, tum significatur meriti sufficientia & pretiositas. Sunt igitur quædam beneficia Mortis Christi omnibus hominibus communia, ut licentia redeundi in gratiam cum Deo, media redeundi, ut vocatio, liberatio à ceremoniis Mosaicis atq; alia prima credituris proponenda principia, Act. 17: 30 31. Gal. 3: 19. 21. Eph. 2: 15. seqq. quædam propria solis credentibus actu, ut adoptio, illuminatio, regeneratio, sanctificatio. quædam solis Electis *singularia*, ut conservatio & finalis glorificatio. 4. *Latitudo* igitur Meriti Christi, quod omnes redimere intenderit, ejusdemq; *executio*, quod omnibus reconciliationem impetraverit, & scire & credere oportet quemcunq; salvandum, quod his non præsuppositis fidem adipisci nemo possit: Etenim sub particularibus istis propositionibus: *Christus est mortuus Pro ob. credentibus, pro omnibus Electis, &c.* nemo qui adhuc incredulus est, de se subsumere potest: *Christus est mortuus pro me Johanne, Elizabetha, Petro, Paulo &c.* videatur B. Dn. D. Nic. Huincius in *Alcor.*

XIII. De Spiritu S. Quod sit verus Deus & Parti ac Filio

Filio *ὑποστάσι*, dictum est prius, præquiri ad fidem; de processione verò ejus, multa sine dispendio salutis ignorari possunt, non tamen negari quæ expressis literis descripta extant, qualia sunt, Joh. 15: 26. *scilicet quod à Patre procedat*, & c. 14: 26. Et per bonam consequentiam à Patre & Filio simul, quia ab utroq; mittatur. Unde quanta sit distantia inter dogmata orientalis græcæ & occid. latinæ Ecclesiæ, à doctis facillè judicari potest.

XIV. *Creator unus & omnipotens Deus est credendus*: cui si laus æternitatis, omnipotentia & providentia surrogetur, plures æternæ essentia fingantur, aut alij peregrini Creatores substituantur, fiducia in solum verum Deum evanescit, Act. 17: 24. seqq. 1. Reg. 18: 21. conf. Jer. 18: 6. Rom. 1: 19. 20.

XV. *Doctrina de Pœnitentia*, ut medio consequenda Saluti prævio, maximè cognitu necessaria est, cum Christus se idè resurrexisse asseveret, ut *predicaretur pœnitentia & remissio peccatorum quibusvis gentibus* Luc. 24: 47. Complectitur autem 1. *Notitiam de peccato*, quòd Deus istius autor non sit, sed homo ipse creatus ad imaginem Dei & liberè ab eo deficiens; quodq; reddat eum iræ Dei & æternæ damnationi obnoxium, nisi fiat remissio per fidem in Christum. 2. *Notitiam de servo arbitrio* in spiritualibus, ne homo putet semetipsum tanquam ex se apud Deum in gratiam redire; aliàs iram ejus æternosq; cruciatus nunquam satis exhorrescit. 3. *Dolorem de peccatis admissis* serium; qui enim eadem toto corde nunquam detestatus est, Christi meritum & Dei gratiam nunquam sinit, toto corde nunquam credidit. 4. *Confidentia* de impetranda remissione peccatorum.

XVI. *Resurrectio, judicium & vita æterna*, quæ sunt hominis novissima, in mente credituri præsupponenda sunt

sunt, ita quidem, ut nisi animæ immortalitas statuatur & corporum resurrectio, poenæ æternæ nulla erit formido, & nisi formidatur iudicium & consequentur poena infernalis, nulli cum Deo in gratiam redire satagent & futurum malum evitare: ut enim sensus peccati ad malum poenæ; ita metus poenæ ad quærendam gratiam manuducit. Et ut metu futuri mali detestamur peccatum, ita spe futuri boni delectamur gratiâ, & gloriæ cœlestis desiderio flagramus.

II. DOGMATA FIDEM PROXIME CONSTITUENTIA SUNT.

I. *Benevolentia Dei universalis*, seu Gratia & *Φιλανθρωπία* Dei erga omnes peccatores seu lapsos homines, quâ Deus conceptis verbis in promissionibus Evangelicis utriusq; Testamenti, se ipse declaravit, quod nolit lapsum genus humanum in peccatis perire, Sed Redemptorem ei destinavit, cujus operâ omnes, ne unico quidem excepto, velit, intendat, laboret verbo vocare, illuminare, convertere & salvare, scilicet *voluntate* finalem in fide perseverantiam vel contumaciam *antecedente*, hujusq; *πρωταγγελία* statim à lapsu primorum parentum facta est, Gen. 3: 15. Et postea continuè declarata, Gen. 12: 3. &c. Ezech. 33: 11. Ose. 11: 8. 1. Tim. 2: 4. 2. Pet. 3: 9. ut consolatione plenissima, itæ admiratione dignissima, Rom. 5: 8. 1. Joh 3: 16. Hanc voluntatem Dei, qua totum genus humanum complexus est eiq; Reconciliatorem procuravit, ex merâ liberalitate, nullo intuitu facto ad ullam causam præcedentem, nisi profundissimam sui misericordiam, Luc. 1: 78. Sequitur *voluntas Conditionata*, quam vocant *Consequentem*, quâ pronunciat nolentibus credere, æternum exitium, potestq; dici, voluntas *justitiæ*, (quamvis hujus notitia fidem non constituit,) vel credere perseverantibus æternam gloriam, diciq; potest volun-

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES. 577
tas *miseri cordiæ*. Et ut antecedens illa, causa est quod Christus in mundum missus sit Salvator, per quem nobis copia fieret & miseriam eluctandi, & consequenter cum Deo redeundi in gratiam, 2. Cor. 5: 18. 19. Ita *consequens* hæc, sc. misericordiæ, ad *Meritum* Christi refertur tanquam ad prius aliquod.

II. *Meritum Christi universale*, & satisfactio pro totius Mundi peccatis, per quod uno intuitu totum Christi *Sacerdotale officium* contemplandum venit, nec sufficit credidisse: Deo esse satisfactum, sed à quo & quo pacto factum sit satis, fide tenendum. Nimirum, α. à *Ἰανθρῶνω*, Filio hominis, quia aliàs non potuisset mori, Filio Dei, ut ex illâ peccatorum conditione vadi ipsi emergendum esset, ne & ipse morti succumbere putaretur, & de peccato & morte triumphum ageret, suosq; potentèr liberaret. Obedientia namq; Christi utraq; & activa & passiva est fidei essentialis. β. De Merito sciendum quale sit, ait Dn. D. Hulseman. de dogm. Nec p. 489. ideo, quia *actiones & passiones Christi, mors, resurrectio & Meritum Christi, Synonyma sunt*, ut qui confidit Deum propter Christi meritum ipsi fore propitium, idem dicat, quod propter innocentiam vitæ, passionis, mortis & Resurrectionis Christi: quemadmodum constat inter cætera ex Rom. 4: v. ult. Gal. 4: 4. &c. Et B. Dn. D. Nic. Hunnius in *Agon.* pag. mihi 177. §. 305. ait: *Resurrectio Christi (præsuppositâ Morte) necessario cognoscitur, ne resurrectione ignoratâ, universum Redemptionis opus fidem omnem amittat.* Hoc est quod dicit Apostolus: *si Christus non resurrexit, Fides vestra frustranea est*, 1. Cor. 15: 17. Unde Cyprianus serm. de Resurr. Christi pag. mihi 465. scribit: *Resurrectionis hujus, cujus sunt in Christo primitiæ, incomparabilis est dignitas.* Addo: ejusdemq; sciendæ incomparabilis necessitas. Et sicut vita, mors & resurrectio Christi tempore Davidis

publicè notissimâ fuit Psal. 22: v. 110. Esa. 53. c. 63: 3. Ita nec dubitamus priores patres & familias sanctorum, imò & Antediluvianos vel ex solius dicti Gen. 3: 15. commentarijs oralibus, & postmodum promissionibus Abrahamo factis, de Messiae morte & victoriâ tanquam causâ meritoriâ liberationis ex morte, certissimos factos fuisse: quarum rerum notitiam ipse Spiritus S. simplicibus eorum cordibus procul dubio inspiravit; sicut de Christi personâ & officio testatus est Bileam, Num. 24: 17. Et postmodum Clarissimè omnes prophetæ, Act. 10: 43. conf. Act. 15: 11.

III. *Appropriatio Meriti Christi per Fidem, facta in individuo.* Hic quemadmodum illius Meriti *sufficiens* & *universalitas* quoad Dei intentionem applicandi, ad Fidei *Antecedentia*, seu immediatè fidei substantia referebatur supra; sicut & fidei in benevolentiam divinam substat, ut dictum hujus *universalitas*; ex quâ universalitas meriti sequitur; ita proxima jam fiduciæ Materia sit ipsius Meriti veritas & efficacia, eaq; uberrima & amplissima; qui enim sperat Dei gratiam propter Christi satisfactionem sibi donari, non potest non cogitationem de ejus *extentione* ad omnes præsupponere, etsi simul & semel uno conceptu de ijs non sit sollicitus: sin vero eam non præsupposuerit, applicatio in individuo erit frustranea. *Dogma igitur, quod salvificæ fidei propria, perfecta, proxima & adequata causa est, tale est: Quod Deus mihi ENEVALDO, KENICIO, &c. velit peccata gratiosè remittere propter Christum.* in hoc enim cor meum, fiduciam propter Christi satisfactionem de Dei bonitate conceptam, mihi applicans, filiali *ἡσυχία* conquiescit. Hæc fiducia est ipsa Christiana Fides, quippe quæ est Fiducia, quâ homo peccator confidit

Deum velle misereri propter Christi meritum, ejus in individuo, & ipsi vitam æternam donare, Rom. 4: 21. 25. Eph. 3: 12. Matth. 9: 13. 1. Tim. 1: 15. 16. Joh. 16: v. ult. Esa. 43: 25. c. 44: 17. Rom. 11: 32. Psal. 145: 8. 9. 17. 1. Tim. 2: 4. c. 4: 10. Act. 4: 12. Gal. 4: 4. 5. c. 2: 20. Joh. 3: 16. Tit. 3: 7. 1. Pet. 1: 9. &c. &c.

Non intelligo autem hanc definitionem, historicam, miraculosam aut quancunq; aliam, sed justificantem & salvantem illam, toties in scripturis commendatam, constantem sc. 1. *Notitiâ* rerum ad salutem necessariarum, præsertim verò universalitatis gratiæ Dei & universalitatis meriti Christi, quæ sæpius jam inculcata est, quod etiam tota scriptura collimat. Et opponitur *Ignorantiâ* Ethnicorum. 2. *Assensu*, & rati habitatione credendorum, opponiturq; *Φλυαρίαις τῶν αἰρετικῶν*. 3. *Fiduciâ*, quam ex notitiâ & assensu concipimus in eum, qui spiritualia & æterna bona nobis est pollicitus, confissi quod ea fidelitèr atq; potentèr servaturus sit, Rom. 4: 21. non in genere solum, sed etiam in singulari, ut quisq; certò secum statuat, velle Deum ferio, ut *ipse* Salvus fiat, Christum pro ipso satisfecisse. Et opponitur tremori diabolorum Jac. 2: 19. appellatur aliàs *πληροφροσία* i. e. plena persuasio, Rom. 4: 21. *περὶρήσια* confidentia; Eph. 3: 12. *ὑπέκσις*, Heb. 11: 1. solida fiducia, *ἰσχυρὸς* & audax confidentia, Joh. 16: 33. *ἰσχυρὸς* &c. quæ omnia non cadunt in nostrum solum assensum, qui meticulosus, impijs, desperabundis, damnatis, diabolis, communis est cum verè credentibus. Et opponitur nimio metui Luc. 8: 25. 50. Dubitationi Rom. 4: 20. Matth. 14: 3. c. 21: 21. Quocirca Nota: Nulla in conceptu fidei salvificæ compatible tolerari: Fiducia n. in Christi meritum dirigenda est tanquam in objectum adæquatum, ita quidem, ut si in conceptum fiduciæ quicquam *vel desit*, *vel super sit*, aut quicquam

quam humanæ præsumptionis admisceatur, fidei substantia caduca fiat. Sive namq; *Meritum Christi* statuatur *particulare*, ut à *Calvinianis*, quum pro solis Electis mortuus esse scribatur, ut à *Piscatore* disp. de prædest. th. 109: *Christus nullo modo mortuus est pro ijs qui pereunt*. tum maximè vacillat fidei obiectum, quod nemo sibi tutò potest sub eo concepti applicare, & nisi firmitèr confidat Christum esse mortuum pro omnibus hominibus, desperabit in agone quilibet: Etenim absq; generalitate illa impossibilis est applicatio in individuo. Sive *Meritum Christi* statuatur *Socium* nostræ satisfactionis propriæ, ut à *Pontificijs*, e.g. *Bellarmin.* qui L. 4. de pœn. c. 6. ait: *par esse, ut nos ipsi, qui Deum offendimus, eidem nostro labore satisfaciamus*. Non minùs fluctuat obiectum fidei; quis enim vel sic unquam certus sit in conscientia se infirmum peccatorem Deo satisfacisse? Etenim vel sic desperatio ab altero latere agonizantem obruet. Idem est statuendum de *Majoristis*, & quibuslibet alijs hominibus, nostra B. opera ad salvationis negotium requirentibus. quia verò fides salvifica firma & undiquaq; tuta erit, Rom. 4: 21. quæ conscientias tranquillabit, c. 5: 1. omnia alia, quæ præter hoc meritum mentem credituri subire possunt, excludit Rom. 3: 24. Gal. 2: 16, c. 5: 4. Et talis Fidei non alienæ finis est æterna beatitudo, 1 Pet. 1: 9.

III. DOGMATA FIDEM CONSEQUENTIA SUNT:

I. *Æterna Dei Duratio*; Qui enim jam credidit se æterno Dei aspectu gavisurum, is Deum esse æternum, ut crediturus antea quidem præsupposuit ad excludendam mutabilitatem, ita postea unâ operâ concludet, ad fovendam de conciliatione cum Deo æternâ spem. Ubi sciendum, idioma illud Dei, ut cœtera, magis in hac infirmitate *negative* intel-

intelligi posse, quid non sit, *quam positive*, quid sit? Esa. 64: 4. 1. Cor. 2: 9.

II. *Effectiva Dei Sanctitas*; quæ est influentia divinæ sanctitatis in animum credentis, ex quâ pullulat tanquam principio activo, affectus erga Deum in nobis pius, religiosus & sanctus, quam dicimus sanctificationem passivam, quâ notio in intellectu formatur: *Esse voluntatem Dei, sanctificationem nostram*, 1. Thes. 4: 3. Credens igitur jam ex unctione spiritus per verbum collatâ, judicat Deum esse, qui sanctos motus in ipso excitat, Joh. 17: 17. 1. Cor. 6: 11. & se Deum imitari oportere sanctitate, *sine quâ nemo videre Deum potest*, Rom. 12: 2. Eph. 1: 4. 1. Tim. 1: 9. 1. Pet. 3: 15. 1. Joh. 3: 3. Hebr. 12: 14. Ergo, qui fiduciam in Christum absq; studio sanctimoniam & bonorum operum integram servari posse opinatur, & fallit & fallitur.

III. *Executiva Dei justitia*; quæ itidem ut singulare ab universali differt: dum consideretur ut fidei consequens. Quemadmodum enim antequam quis perducatur ad veram pœnitentiam & agnitionem peccati, Deum peccatis irasci eaq; punitum ire necessum est ut præsupponat; ita certum fieri, malis aliquando pellem ovina detrahi: & demonstrari in die pantocritico felices in hoc mundo & pro filijs Dei hic habitos, aliquando tragœdiam luisse, conceptam in Christum fiduciam consequitur & ex solo Dei verbo generatur, 1. Thes. 4: 13. 2. Thes. 1: 4 v. 4. ad 11. Gignitq; piorum tolerantiam & consolationem in adversis, quod se semper eos non eadem fortuna maneat, 2. Thes. 1: 5. Sap. 5: 2. 3. seqq.

IV. *Communicatio idiomatum in Christo*. Ut enim antequam fides in Christum Salvatorem concipiatur, satis est Catechumeno præsupposuisse naturarum indivulsam

unionem, ne duō Christi aut duo Mediatores statuantur; ita vel simplicissimos in Ecclesia Christianā de apotelesmatibus unionem consequentibus communefieri oportet, ut Christi Θεανθρώπου merito sua constet Majestas: si enim negetur communio proprietatum utriusq; naturæ; negatur communio naturarum inter se; negatā hāc, negatur communio ὑπαπόστασις λόγος ἔσχατος; negatā vero hāc, negari Christum Deum & hominem esse in una persona & consequenter aptum qui genus humanum redimeret, quilibet nisi ἐφθάλμια laborat, videt: sine enim his nexibus totum opus redemptionis dissolvitur: sicut enim Dei natura non potest mori, ita nec merus homo iustitiæ divinæ satisfacere. Ut igitur, Dominus gloria crucifigiretur, 1. Cor. 2. 8. debuit divina natura participare de patibilitate; humana vero de omnipotentia, ut reatus peccatorum elueretur Heb. 2: 14. Sin hujus consecutionis intelligentia, ob imbecillitatem iudicii, in nonnullis Catechumenis defuerit, alia quæstio est.

V. *Communicatio operationum*: Quarum eadem ratio est. Unionem enim naturarum Christi, sequitur communio hypostasios, hanc naturarum communio, hanc, idioma-tum communio & communicatio, hanc communicatio operationum ad producendum ἀποτέλεσμα utriusq; naturæ, non confundendo naturas cum Εὐχχete; nec dividendo personam cum Nestorio; ut nulla actio Christi officialis, vel esse solius divinitatis, vel humanitatis solius dicenda sit, sed esse utriusq;, ad id conferentis quod suum est simul, qualia in officio eius prophetico sunt, Patratio miraculorum, peccatorum remissio &c. In sacerdotali, sensus iræ divinæ, obedientia activa & passiva. In Regio, intercessio, Regimen Ecclesiæ, iudicium de resuscitatis, glorificatio Electorum. Qui sentit contrarium, videat ne actionum Christi salu-
lucifera

lutiferarum unitatem dirimat, personarum unitatem divellat, & tandem fiducia harmoniam turbet. Itaq; sequitur:

VI. Officium Christi 1. Propheticum, scilicet ut quis post fiduciam in Christum credat se verbo & sacramentorum pabulo sustentatum iri usq; admortem Ps. 23. Joh. 10. 12. 1. Pet. 2. 25. 11. *Regium*, necessum est enim post fiduciam, credere Salvatorem nostrum non amplius mori, sed perpetuò dominari inimicis suis, Rom. 6:9. 2. credere eum tueri quos redemit eosdemq; velle salvare. Act. 2. 24. Rom. 14: 9. 111. *Officium Sacerdotale* totum ad fidem immediate concipiendam, ut prius dictum, pertinet, ideoq; inter Constituentia fidem, relatum fuit.

VII. Ecclesia: Ad stabiliendam enim fidem, cognitio dogmatis de Ecclesiâ multum conducit: qui enim ignorat num Deus aliquorum unquam misertus sit, quos vocaverit, justificaverit, glorificaverit Rom. 8. difficulter concludet se ipsum esse eum qui misericordiam consecutus sit. Ad corroborationem fidei ergò necessarium est cognitu, scire esse Ecclesiam, in quâ voluntas & verbum Dei sonat, quæ caput habeat, cui membra adherent, Christum.

VIII. Efficacia & usus Verbi Dei. Ut fiduciam antecedere debet existentia verbi in scripturis jam revelati, ejusq; indubitatio veri; sic ad conservandam fidem & ad excludendam heterodoxam de Ministerio opinionem, necessarium est scire quis sit ejus usus in Ecclesia, quaq; efficacia; quâ doctrinâ depravatâ, medium conversionis & confirmationis in fidem ordinarium, efficitur ineptum: Sic enim B. Dn. Hülsemannus loquitur de Dogm. Necess. pag. 511. *Esto enim ex Reformatorum & Enthusiastarum sententiâ prædicationis verbi, saltem Significatio divini Mandati, vel etiam moralis*
suasio,

suasio, ut Photiniani & Arminiani volunt, quæ intrinsecam & con-
natam Spiritus S. efficaciam secum non vehat, sed ut plurimum post
se relinquat, quis tentatus ex verbo sese eriget? Spiritus S. assisen-
tiam non sentit, iram, terrores sentit; sed nec ex verbo spem aut
remedium percipere potest, si persuasus ante sit: Spiritum Sanctum
verbo prædicato, lecto, audito non semper gratiose adesse, quum
spes gratiæ Spiritus S. opus sit, Rom. 15: 4. Qui ergo
quam in Christum concepit fidem vult esse incolumem, verbo Dei
se erigat necessum est, Psal. 119: 50. 92. qui Sanctum Spiritum per
verbum gratiose operari dubitat, is non potest se ex eo verbo erigere,
plus quam Seneca aut Ciceronis solatio, sed fanatico planè Spiritu.
Scriptura verba literam mortuam & mutam aestimabit. Et post-
quam recensuit seductrices voces Zvinglij in Exeg. conf.
Grynæi Tom. 1. & 11: Disp. Dordracenorum; Item ex
pontificijs Bellarmini, concludit his verbis: Quæ eadem de
sacramentis, tum in genere, tum in specie Reformatorum omnium
sententia est, nulli fidelium approbanda, nisi de salute pericu-
lum facere velis.

IX. *Baptismus*. Ratihabenda sunt ab unoquoque; fideli
si fiduciam sartam testam velit, de baptismo, quòd vi insti-
tutionis Christi, factâ immersione hominum in aquam & in-
vocatâ S. S. Trinitate, omnibus non opponentibus obicem,
conferatur fides, remissio peccatorum, gratia Spiritus S. &
vita æterna: infantibus quidem & non dum credentibus
ut Dei hostibus; catechumenis verò & credentibus, ut jam
reconciliatis remissionis peccatorum continuatio, confirma-
tio & obsequatio, Matth. 3: 13. Act. 8: 36. Joh. 1: 23. Luc. 7:
30. Marc. 16: 15. Act. 2: 38. Eph. 5: 26. Tit. 3: 15. Joh. 3: 5.
1. Pet. 3: 21. &c. Detestanda est proinde sententia Calvini
Lib. 4: Inst. cap. 15. §. 2: Non aliam nobis purificationem
baptismus pollicetur, quam per asperersionem sanguinis Christi, qui
per aquam propter mundandi ablucendiq; similitudinem figuratur.

Contra quem, omnesq; ejus socios argumentor: Qui non baptizatur eo baptismo, quem Christus instituit, is ordinariè & damnatur & perit, Joh. 3: 5. Atqui qui negat baptismum à Christo institutum talem esse, qualem Christus & Apostoli testificati sunt, is non baptizatur eo baptismo quem Christus instituit. Ergò, qui negat baptismum à Christo institutum talem esse, qualem Christus & Apostoli testificati sunt, ordinariè damnatur & perit. Porro: Qui baptismo alium finem proprium affigit, quàm Christus esse voluit, is non credit talem baptismum, qualis est institutus à Christo. At qui baptismum aquæ significare tantum, non conferre internam ablutionem asserit, is affigit ei alium finem proprium. Ergò qui baptismum aquæ significare tantum, non conferre internam ablutionem asserit, non credit talem baptismum, qualis est institutus à Christo. Abeunt Ergò reipsâ à nostra fraternitate Calviniani ἀποκατασταται.

X. *Eucharistia.* Dogma de cœnâ Domini pari modo pro fidei articulo agnoscendum est, licet variet necessitas, quod sic demonstro ἀπρὸς τὸν. Quicunq; enim 1. negat omnibus & singulis communicantibus intendi applicationem & oblationem gratiæ per corpus Christi traditum in mortem, & fuscum sanguinem partæ; is judicio magni Theologi D. Hulse. d. l. finem sacramenti proprium tollit, intentionem auctoris annihilat, Spiritum S. turbat, à posteriori fidem destruit & peccatum mortale committit. Atqui adversarij hoc faciunt vid. contendunt solis Electis intendi applicationē gratiæ per Christum partæ &c. Ergo &c. 2. Qui negat corpus & sanguinē Christi verè adesse, distribui & ore corporis sumi in S. cœnâ; is negat tale sacramentum quale instituit Christus. Adversarij hoc faciunt Ergò. Et per conseq. quantum in ipsis est, cœnâ Christi nunquam

fruuntur nec fructu ejus salutari gaudere possunt. num autem hoc errore non obstante, corpore Christi (spiritualiter vesci queant? valde dubito: Quinimò negat B. Lutherus: Tom. viii. jen. Germ. in Confess. Min. pag. mihi 177. ubi sic scribit: Diese Heilige Geister allesampt / wie hart sie über dem Text uneinß sind / stimmen sie doch zusammen / in dem hohen geistlichen sinn / daß Brot / Brot / Wein / Wein sey. Undt wer solchen hohen verstand nicht hat / der solt wol irre werden / und glauben / daß Brot nicht Brot / sondern holz oder stein were / das were sehrlich ding. Also ist daß abendmal bey inen nichts anders / den sonst ein teglich gemeine malzeit / da man Brot und Wein braucht / denn bey dem selben / kan man von Christo reden / lesen / loben / dancken / und also geistlich essen / eben so wol / als im Abendmal Christi. Und Christus über aus ein großer narr ist / da er ein sonder abendmal stiftet / welches die welt zu vor / vol / vol ist / und teglich gesticht. Wer gar genug gewest / wo er also hette gesagt / wenn / und wo ihr Brot esset und Wein trinckt / So thuts zu meinem gedechtnis / das were ein völig Abendmal Christi / wie es die Schwermer haben wollen. Gleichwie S. Paulus von dem ganzen leben spricht / was ihr thut / so thuts im Namen des Herrn Jesu Christi und dancket Gott dem Vater durch in. Was ist das anderß / denn in allen unserm thun / ein geistlich essen halten / das ist / des Herrn gedanken / und den glauben stercken. Also möchte mit der zeit / ein fein gesellen zechen / wie die Corinthen anfiengen / aus dem Abendmal werden. Et porro, pag. 181. ait: Denn was sie vom geistlichen essen und von der liebe pflaudern / ist alles dahin gericht / daß sie solchen schaden und giffte zudecken und schmücken wollen / das man denselben nicht

nicht achten noch sehen/ sondern sie als die sonderlichen und besten Christen achten solle. Das heist auff Deutsch/ Ein Teufelß gespenst für die augen stellen/ und den finstern Teufel (wie S. Paulus leret) mit dem Hellenkleid der lichten Engel/ schmücken. Darumb ist ihr groß rhümen und vielerbeit/ weil sie in diesem einigen Artikel nicht wollen Christen sein/ verloren. Quicumq; 3. Negat Sacramentum coenæ exhibere omnibus cum pane & vino corpus & sanguinem Domini, ad certificandam fiduciam, hanc negationem propugnat, monitus non obtemperat, sed orthodoxos impugnat & verba Christi testamentaria, plana & perspicua, dubia facit, eorumq; naturali significatui fidem derogat, saltèm ideò quod rationis decempedâ eorum importantiam emetiri nequeat; imò hanc veritatem esse, quæ ex solâ ratione concluditur, non eam quam verba scripturæ dicunt; asseverare perseverat &c. is organon fidei confirmandæ & conservandæ divinitus destinatum pervertit, & à posteriori fidem in Christum conceptam rursus destruit, atq; in gravissimum Dei odium ac judicium ineidit. At Sacramentarium antiqui tum recentiores hoc faciunt, ut ex publicis eorum confessionibus constet, & de antiquis probavit D. Hunnius in *diaox. Czengerinâ, Neostadiensî, Palatinâ* &c. addo ego *Basileensî*, cujus exemplar germanicum Basileæ impressum A. 1654. in meâ peregrinatione pretio adquisivi.

Majoris consequentia fundatur in his propositionibus:
 1. Esse videlicet controversiam non levem, ut illi criminantur, ob quam nefas sit partem alterutram damnari, sed dissidentes nullo negotio conciliari posse; verùm, rem esse de dispositione ultimæ voluntatis Jesu Christi, quam facere ambiguum vel in humanis, extremæ impietatis sit, Gal. 3: 15.
 u. Esse de medio, quo fides in Christum corroboretur &

conservetur. III. Esse de veritate coelesti & tali articulo: circa quem concessâ semel libertate philosophandi, eandem libidinem de reliquis extimescendam esse, qui enim in uno delinquit, eadem facilitate in alijs delirabit, nisi cynosurâ verbi regatur, ut B. Lutherus dicto loco demonstrat exemplo variorum hæreticorum, Arij, Macedonij, Nestorij &c. sunt enim articuli fidei instar annulorum in catenâ aureâ, in quâ uno soluto, tota catena corrumpitur. Unde eos, qui veritatem verborum Christi ob repugnans iudicium rationis in pugnant, idq; tenaciter urgent spernuntq; corrigentes, mortaliter peccare concludit. Addâ igitur nonnulla ex eadem conf. Min. B. Lutheri nostri, p. 180. Darumb heissis / rund und rein / gang und alles geglaubt / oder nichts geglaubt. Der Heilige Geist less: sich nicht trennen / noch theilen / das er ein stück solt warhafftich / und das ander falsch leren oder glauben lassen. On wo schwachen sind / die bereit sind sich zu unterrichten zu lassen / und nicht halstarriglich zu widersprechen. Sonst wo das solt gelten / das einem jedern on schaden sein müste / So er einen Artikel möcht leügnen / weil er die andern alle für recht hielte (wie wol im grund solchs unmöglich ist) So würde kein kexer nimmermehr verdampt / würde auch kein kexer sein können auff Erden. Denn alle kexer sind dieser art / das sie erstlich allein an einem Artikel anfaßen / darnach müssen sie alle hernach / und allesampt verleugnet sein / Gleich wie der Ring / so er eine borsten oder ris kriegt / taug er gang und gar nicht mehr. Und wo die glocke an ein ort berstet / klingt sie auch nicht mehr / und ist gang untüchtig.

Tantum de numero credendorum ad salutem necessariorum vel sub præcognitis fidei justificantis, vel sub objectis immediatis, vel consecrarijs à vera fide inseparabilibus

confi-

Consideratorum. Qui in his ob. consentiunt nec contraria credunt aut rati habent, nec de alijs etiam dogmatis falsa docent, nec moribus aut schismate ab unitate Ecclesiæ discedunt, fratres ac sorores esse ac communionis mysticæ socios sociasq; proclamamus: *parum enim fermenti fermentat totam massam. 1. Cor. 5: 6.* Quocirca, quia plura requiruntur ad communicationem externam servandam, quam fidelium internam, quippè conditio civitatis latior est quam cujusq; privati civis, concludo & in regulâ B. D. Hulsemanni subsisto: *Non admodum multa sunt credenda, ut scribare civis, sed multa sunt cavenda, ne excidas jure civitatis.* Hinc tandem manifestum evadit quid ad Duræ atq; Melleti respondendum sit specificam propositionem, hanc scil.

III. Annon illi utrinq; ab ecclesijs protestantibus (*Articuli*) in publicis suis confessionibus & scriptis symbolicis ad salutem sufficienter edoceantur, ita ut utrinq; sit *εις Κόρυθον, μία πίστις, εν βάπτισματι*? Etsi nō sufficienter ad salutem utrinq; edoceantur, in quibus & quot punctis & Articulis præcisè sit defectus?

Respondeo: hanc propositionem præcisè *Negando:* Arbitror enim ex his quæ de credendis dicta sunt abundè constare, non habere Calvinianos eundem nobiscum baptismum, (loquor de doctrinâ, non verò de formâ baptismi infantum) non eandem fidem in articulo de Christo, Prædestinatione, de Eucharistiâ & nonnullis aliis Religionis Christianæ capitibus; proindeq; nec eundem Dominum: non namq; agnoscimus aliud caput Ecclesiæ, quam quod habeat corpus homogeneum, Christum Jesum. qui verò dicit se idem agnoscere caput, quod tamen corpus & membra ha-

beat heterogenea & diversissimarum naturarum, adeoq; monstruosa, non agnoscit verum caput, sed vel fictum, vel monstruosum. Affirmant autem Adversarij hanc propositionem; pergunt itaq; *Duraus & Melletus* his verbis:

μ. *Pro Affirmativa consensus sedecim sequentia militans postulata:*
 1. Annon capita illa nostri communis consensus à præcl. D. D. Maresio, in suo judiciosissimo ad nos consilio, sufficienter demonstrant fundamentalem illum consensum? Et annon ille qui crediderit illa omnia (ibi notata) Theoreticè & practicè haberet quod illi sufficeret ad salutem, etiamsi non consentiret in dogmate ubiquitatis, consubstantiationis, Fidei & exorcismi infantum & similibus paucis libri concordie capitibus, de quibus dissentimus? Et si hæc duo non concedantur, quid desideretur insuper?

Respondeo μ. 1. Maresio, quem judiciosissimum vocant, quia rejicit librum concordie quippè fundatum non super ullius judicio hominis, sed scriptis Prophetarum & Apostolorum, oppono omnes nostratum qui vindicias pro isto libello publicarunt imprimisq; D. D. Johannem Olearium, Past. & Superintendentem Hallensem, in der verzeichniss mehr denn zwey hundred Calvinischer Irrthumb/ lügen und lesterung wider alle Artikel Augsburgischer confession, und Stück des Heiligen Catechismi D. Lutherß/ fürnehmlich aus den neulich zu zerbst gedruckten Zwinglischen Postillen/ Agenden/ und Reformation Büchern colligirt. 2. Oppono Maresio fundamentalem dissensum demonstratum à Dn. D. Nic. Hunnio in *Διζονέψ*. Dn. D. Conradum Schlysselburgium Superind. Pomer. in Catalogo hæreticorum, & recentiorum Dn. D. Hulsemannum in Calvinismo irreconciliabili. 3. Desideratur E. amplius, ut si pacem ament, subscribant libro concordie.

Pergunt Duræus & Melletus ad postuladum

2. Annon concordia Marpurgensis, Anno 1529. Et ipsa Wittembergen-

bergensis An. 1536. 1537, nec non etiam Sandomiriensis An. 1570, confirmata Thorunij An. 1595. cum fraternâ ipsorum Polonorum ad alios exhortatione: Colloquium item Lipsiense An. 1631. & nuperrimum Cassellianum An. 1661, inter Marpurgenses & Rintbalenses Theologos tam feliciter habitum, ut fraterna concordia sancita sit, convictiva sint demonstrationes quod Ecclesia protestantes, suis affirmativis vel negativis non dissentiant in ullo articulo fundamentalis? etsi non sufficienter demonstrent, quid sit quod in singulis insuper desideretur?

Respondeo 1. Ad colloquium Marpurgense & quidem α. quomodo cœperit & continuatum sit ex Hist. M. Wilh. Stratemannii p. 1001. seq. Die 4. 5. Octob. hujus anni (1529.) colloquium Marpurgense habitum est. cum enim pontificij haud obscure minas spirarent, ut principes protestantes ordinisq. imperij propter Evangelij doctrinam in summo periculo versarentur, Philippus Hassia Landgravius, de Uniendis Ecclesijs qua in Articulo de cœna Domini dissentiebant, cogitationes suscepit. Igitur ejus rei gratiâ conventum Theologorum instituit, ut Marpurgi de re sacramentariâ colloquerentur, & si fieri posset, inter eos concordia iniretur.

Ad hoc colloquium comparuerunt ex unâ parte Doctor Martinus Lutherus, Philippus Melancthon, justus Jonas, Iohan. Brentius, Andreas Osiander & Stephanus Agricola: Et ex altera parte Huldricus Zwinglius, Martinus Bucerus, Ioh. Oecolampadius & Hedio. Statim verò ubi Lutherus venit, princeps Hassia jussit, ut ille cum Zwinglio & Melancthon cum Oecolampadio solus cum solo & privatim conferrent. Colloquio tandem instituto Zwinglius petijt Lutheri amicitiam & fraternitatem, respondit ei Lutherus; porrigam dexteram amicitia, non a. Fraternitatē, usus hoc argumento: Quicumq. dissentiant à Christo, non possunt esse fratres in Christo. Tu & ego dissentimus à Christo. Ergo. Minorem probavit Lutherus dixitq. Zwinglio: Tu perperam doces de peccato Originis, dicendo hoc non esse peccatum, sed tantum morbum. 2. De Baptismo, per eum
peccata

peccata non remitti. 3. De Ministerio verbi, per illud Spiritum S. non dari. 4. De divinitate Christi tenuitèr loquerè. Ad hac verba statim Zwinglius excepit: se de divinitate Christi Fidem Nicenam amplecti, de effectu autem Sacramentorum juxta & de peccato originis varia posse disputari, qua fundamentum salutis nostra non attingunt; sed praesentiam corporis & sanguinis Christi in S. cænâ simpliciter eamq. tribus argumentis oppugnavit. Primum: Caro non prodest quicquam Ioh. 6. 63. Respondit Lutherus Zwinglium blasphemare: Carnem enim Christi esse vivificam ibidem. E. maxime prodesse. Addidit etiam illa verba esse exponenda de carne nostra antequam renascamur. 2. Quia Christus, ascendit in cælum, ergò non est ubiq. praesens; Addens & hac verba: Deus non proponit nobis incomprehensibilia. jam hoc non possum mente meâ assequi, Christum in cælum ascendisse, & tamen in S. Eucharistiâ nobis adesse, unum enim corpus simul in pluribus locis esse nequit. Respondit Lutherus distinguendo inter praesentiam naturalem, personalem & sacramentalem. Addidit etiam hic fugiendum esse ad omnipotentiam Christi. illum etiam non habere merum naturale corpus &c. Item omnia mysteria transcendere captum nostrum. 3. Sacramenta sunt signa: ergò non possunt esse ipsa signata, Respondit Luth. distinguendo inter signa, alia enim esse nuda & merè significantia, alia simul exhibentia. β. Respondeo ex Confessione Min. ipsius B. Lutheri pag. mihi 178: Also (chieden wir von Marburg/ mit solcher hoffnung (wie gesagt) weil sie alle Christliche Artikel nach gaben/ und in diesem Artikel des H. Sacrament/ auch von vorigen irrthum (das es schlecht Brod were) abtraten/ Sie worden vollend gar und ganz mit der zeit zu uns treten. weil nu durch teuffels geschefft solches gefeilet/ und ich wol betrogen/ wie ichs aus dem büchlin nach des zwingels tod außgangen/ mus mercken/ das er nach dem Colloquio erger worden ist den zuvor/ und gewislich

wiſſlich zu Marburg hat ſelſchlich mit mir gehandelt/ werde ich gezwungen/ keines Schwermers/ er heiſſe Stenkefeld/ Zwingel/ Ecolampad, Carlſtadh/ oder wer ſie ſind/ die Schwermer/ Brotsfreſſer und Weinſeuffer/ das iſt/ Chriſtus leſterer und ſeinde/ gemeinſchaft anzunehmen/ Sondern mus weder ihre Briewe/ Bücher/ Grus/ ſegen/ ſchrift/ namen/ noch gedechtnis/ in meinem hertzen wiſſen/ Auch weder ſehen noch hören. Denn weil ich gewiß bin/ und ihr eigen gewiſſen wider ſie ſtehen mus/ das ſie unrecht ſind und Gott leſtern/ wil und kan ich frölich für meinem lieben Herrn Iheſu Chriſto am jüngſten tage ſagen/ Herr Iheſu/ Ich habe ſie trewlich gewarner und vermanet/ dazu ſie ihr eigen gewiſſen vberzeuget/ daß müſſen ſie für dir bekennen/ das weiſeſtu lieber Herr. Deſideramus ergo veritatem in *Dura* & *Melleto* allegantibus colloquium Marpurgenſe.

Neminem autem conturbet amicabile illa colloquij clauſula, quaſi non obſtante partium diſſenſione de quaſtione Eucharistica, Syncretiſmum vel religioſam concordiam inierit cum *Zwinglianiſ* *Lutherus*, ut vult *Pareus* eumq; ſecutus *Duraus*. Fateor vel hitoriæ imperitis ita apparere, vel ab aſtutioribus Syncretiſtis id tentari velle probare, potiſſimum ex ijs ſcriptoribus qui generalitèr ſaltem rem deſcribunt: Lecto enim *Sleidano*, idem fortè concludes: ſic namq; ille breviffimè tractat negotium licet aliàs copioſiſſimus ſit, p. l. VI. 82. Diximus, ait, antea de diſſidio *Lutheri* & *Zwinglij* ſuper cœna Domini, cum illud jam ſupra triennium agitaretur, & gravis eſſet dimicatio, multi quibus doleret hæc unâ ſimultate conſenſionem impediri doctrina, remedium adhiberi cumprimis optabant. *Lamgravius* ergo cum ſocijs re communicata, ſolicitudinis etiam *Helvetijs*, diem conſtituit quo Marpurgi convenirent utriuſq; partis viri

docti, deq. summa rei placidè conferrent. & Saxoniam venerunt Lutherus, Melanthon, Jonas: Ab Helvetijs, Oecolampadius, Zwinglius: Argentinorato, Bucerus, Hedio: Norinbergâ, Osiander; Multi aderant præterea viri graves ac eruditi: Solus autem Lutherus & Zwinglius causam disceptabant. Sed cum illud quod dixi, morbi genus eò jam pervenisset, abrupta demum actione, jussu Lantgravij sic convenit: quandoquidem in præcipuis omnibus dogmatibus idem sentirent, abstinendum esse deinceps ab omni contentione, & Deum orandum, ut in hac etiam controversia lumen accendat & concordia vitam ostendat. Et ita quidem amicè discessum fuit initio Octobris. Pauca etiam de hujus certaminis initio inspergit lib. 5. p. 65. Brevitèr quoq; Micralius hanc tractat historiam, specialius tamen & enucleatius veritatem attingit, & imò intuitu initium & progressum Sacramentariæ factionis describit Lib. III. Synt. Hist. Eccl. Q. XLII. p. 330. Carlostadius quidem ait, à Luthero in libro adversus Cælestes prophetas edito, confutatus, tandem intercessione ipsius Lutheri usus, in Saxoniam Anno xxv. redierat, & uti ab Electore jussus fuerat, quietè vixerat per triennium. Quo elapso, ad ingenium redijt & ad Helvetios: Spectroq; tandem ut dicitur, territus, quod sub forma tetrici Viri concioni ejus interfuerat, & inde egressum, filio ejus arrepto, mortem post triduum spaciū ei prædixerat, fata extrema obiit. Helvetij interim omnibus pacis conditionibus posthabitis, in Lutherum, Bugenhagium & Svecicos Theologos piam de cæna Domini sententiam defendentes varijs scriptis insurgabant. Et Zwinglio quidem atq; Oecolampadio jam se Argentinenses & Capito quodammodo associabant, dulcèq; virus non paucæ Ecclesiæ instillabatur, & in Frisiam usq; & ducatum in Silesia Lignicensem, inq; Galliam ipsam transmittebatur. Prodebant præterea in Acie scriptis publicis pro Zwinglio Cellarius & Somius, pro Luthero Althamerus Norinbergæ, Pellicanus Nordlingæ, Urbanus Regius Augustæ, Brentius Hala Saxonum. Imprimis Zwinglij

et Lutheri libri animos hominum suspensos tenebant. hoc Sacramentorum vim et carnis Christi omnipresenciam defendente: illo, tropos et ἀλλότριον presenciam corporis Christi opponente. Hac dissidia Theologorum cum cursum Evangelij non parum sisterent, infirmos offenderent, disciplina Ecclesiastica obstacula ponerent, ipsamque pontificiam factionem admodum armarent, Philippus Landgravius Hassiæ conciliandi Saxones cum Helvetijs gratiâ utrosque Marpurgum evocavit, qui privatim primò, deinde publicè collocuti, in reliquis quidem religionis articulis, quos IV. capitibus sub finem disputationis comprehenderant, consenserunt; In negotio vero de S. Cœna controversa Neutri alteris cedere voluere. Idcirco Lutherus Zvinglianos pro fratribus agnoscere recusavit, charitatem tamen Christianam quantum conscientia fereat pollicitus est. Et C. LVII. p. 460. ait: *Mutuas interea preces et amicitiam stipulatus.*

Lutherus igitur poenitentiam adversariorum & ὁμολογία verborum Cœnæ interpretationem diu præstolatus, interea pactas inducias Ecclesiasticas scribendasque elencticè ferias justè servavit, & Zvingliani de victoriâ contra eundem multis clamoribus non multo post colloquiū triumpharunt, ut doctrinam ejus omnibus exosam vel ad minimum redderent suspectam, quâ de re B. Lutherus ipse in Epist. ad Jacobum Bremensis, orthodoxæ tum temporis Ecclesiæ, Præpositum & Pastorem conqueritur his verbis: *Quod Sacramentarij jactant me esse Marpurgi victum, faciunt more suo: sunt enim non solum mendaces, sed ipsum mendacium, fucus et simulatio: quod testantur Carolostadius et Zvinglius ipsi factis et verbis suis. Vides autem Marpurgi hos REVOCASSE in articulo positos eo quæ de Baptismo, Sacramentorum usu, similiter externo verbo, et alia quæ hæcenus editis libris pestilenter docuerunt. NOS NIHIL REVOCAMUS. At cum victi essent etiam in Cœna Dominica, noluerunt revocare hunc articulum, etiamsi viderent sese non subsistere,*

metuebant enim plebem suam, ad quam non licuisset reverti si revocassent. Et qui obsecro, non vincerentur? cum Zvinglij unicum & totum argumentū fuerit, corpus non posse esse sine loco & dimensione, cui ego ex Philosophia opposui, ipsum Cælum esse naturaliter sine loco, tam magnum corpus: Nec dissolvere potuerunt. Oecolampadij vero unicum fuit argumentum: Patres appellant signum, ergo non est corpus ibi. Multis vero verbis promiserat se velle nobiscum eatenus dicere, Christi corpus esse veraciter in Cœna præsens (at spiritualiter) tantum ut ipsos fratres appellare dignaremur, & SIMULARE ita CONCORDIAM. Hoc quod Zvinglius palam lachrymans coram Landgravio & omnibus rogabat, dicens in hæc verba: Es sindt keine leute auff erden / mit denen ich lieber wolte einig sein / denn mit den Wittenbergern. Summo studio & contentione egerunt, ut viderentur nobiscum concordēs, ita ut hanc vocem nunquam ex me possent ferre: Vos habetis alium spiritum quam nos. Ardebant toti, quoties hæc audiebant. Tandem id concessimus, ut articulo ultimo ponitur, ut fratres quidem non essent, sed tamen charitate (quæ etiam hosti debetur) nostrâ non destituerentur. Ita indignissimè affecti sunt, quod fratris nomen non potuerunt obtinere: sed PRO HÆRETICIS (arripe aures Durae) discedere: tamen sic, ut pacem interim haberemus mutuū scriptis, si fortè Deus illis aperiat cor. Hæc securè narrabis. Si ego sum CHRISTI prædicator, imò si CHRISTUS est veritas, hæc etiam vera scribo, ut habeas, quod Mendacibus, si nolunt quiescere, opponas. Incredibili enim humanitate & humilitate sese gesserunt erga nos: Sed ut nunc apparet, OMNIA FICTE, UT NOS TRAHERENT IN SIMULATAM CONCORDIAM, ET PARTICIPES AC PATRONOS FACERENT SUI ERRORIS. O Astutum Satanam, sed sapientiores Christum, qui servavit Nos: Ego jam desij Mirari, si impudenter mentiantur. Video eos aliud non posse, atq; glorior isto casu, videns, eos, regnante Satanâ, jam non in insidijs,

sed

sed palam sese mendacijs prodere. Item Tom. 1. Jen. p. 211. Sectam Picardicam quam Antonius Posservinus jesuita, Calvinismo & Anabaptismo mixtam esse probat, expresse hæreticam Nuncupat, præcipuè ob negatam in S. cæna veram corporis & sanguinis Christi præsentiam, ubi ait: Von der Behnisten Kezeren zu sagen/ höre ich es sein dren partein in Behmer land/ die ersten die pichorden/ wälche sich durch ein ausgefaßen buch/ daß ich gesehen selbß erklären/ daß sie nicht allein beider gestalt niesen (da nicht so groß anlege) Sondern auch nicht gleuben/ daß Christus fleisch und bluth warhafftigh da sen/ und etliche mehr kezer stuck haben. Diese Behnien halt ich für kezer/ Got erbarme sich über sie/ ich hab sie auch viel mal in meinen Schrifften gerüret.

Hinc etiam liquido constat neminem propterea à crimine hæreseos absolvi posse vel debere, quia nostrâ charitate quantum conscientia tulerit & cõsideratione nostrâ dignandus sit; quin potius ideo notari hæreticum, quod propter errorem obstinatum credendi à communione sanctorum & Christi fraterno consortio excludatur. Illi enim sunt fratres in Christo vel Christi fratres, qui faciunt voluntatem patris ejus Cœlestis, Matth. 12: 49. 50. Marc. 3: 33. Luc. 8: 21. Joh. 20: 17. Hoc autem est facere voluntatem Patris & operari opera Dei, nempe credere in Christum, Joh. 6: 29. & 40. cap. 11: 26. Ubi videre filium & credere in eum, insignitèr conjunguntur: requiruntur enim duo ad salvificam fidem 1. notitia seu assensus. 2. Fiducia καὶ πληροφασία. Unde Apostolus Eph. 1: 17. rogat ut Deus Pater nostri Jesu Christi, pater gloriæ, det ipsis spiritum sapientiæ & revelationis, per agnitionem sui itemq; illuminatos oculos mentis, ut sciant quæ sit spes ad quam ille vocavit, & quam opulenta gloria hæreditatis illius in sanctis. Non ergo sufficit fraternæ huic Communioni sanctorum solus Christianismus, ut Syncretistæ somniant;

omnes enim hæretici sunt baptizati & eatenus christiani; sed omnino catholica requiritur, Apostolica & orthodoxa fides, prout eleganter, more suo B. Lutherus noster sermone, von der Bruderschaft differit Tom. 1. Jen. p. mihi 208. ubi ait: Zum vierdten/ Darumb einen rechten verstand und brauch zu lernen/ der Bruderschaften/ sol man wissen und erkennen den rechten unterschied der Bruderschaften. Die erste ist die Göttliche/ die Himliche/ die alleredleste/ die alle andere vbertrifft/ wie daß Golt vbertrit kupfer oder bley/ die gemeinschafft aller heiligen da von droben gesagt ist/ in welcher wir allesamt Brüder und Schwester sind/ so nahe/ das nimmermehr kein mehr mag erdacht werden/ den da ist/ eine tauffe/ ein Christus/ ein Sacrament/ eine Speise/ ein Evangelium/ eine Glaube/ ein Geist/ ein Geistlicher Körper/ vnd ein jeglicher deß anderen gliedmas/ kein andere Bruderschaft ist so tieff und nahe. Denn natürliche Bruderschaft ist wol ein fleisch und Bluth ein erbe und ein hauß/ aber muß sich doch teilen und mengen in ander geblüt und erbe. Die partensche Bruderschaften/ Die haben wol ein Register/ ein Meß/ einerlen gute werck/ ein Zeit/ ein Gelt/ und als es nu gehet/ ein Bier/ ein fressen und ein sauffen/ vnd reicht keine nicht so tieff/ daß sie einen geist mache/ den den macht Christus Bruderschaft allein/darumb auch/ so sie größser/ gemeiner und weiter ist/ je besser sie ist. Quod verò tandem per culturam Charitatis pro cuiusq; conscientia partium, de quæstione Eucharistica dissidentium, *Durus* cum *Pareo* Calvinista intendant pacem religiosam & concordiam Ecclesiasticam seu Syncretismum utriusq; religionis instaurare, quo fraternè conspirare & alter in altero errores, tanquam fundamentum fidei non labefactantes, tolerare possit & debeat; id clarius luce meridiana liquet. tum ex *irenico* B. *Hutteri* antea laudato, verè

Christiano, tum ex ijs quæ Hastenùs contra Dureum disputata sunt, maximè v. ex ijs, quæ nunc Dureus contra omnè veritatem imediatè aspergit de concordia Wittebergeni inita cum *Ecclesijs Helveticis*. Qualem Syncretismum ex professo Lutherus abjuravit, & Christobelialismum damnavit, dum dexteram fraternæ societatis Zvinglio porrigere dignatus est. Neq; etiam (posito quod etiamnum errores suos revocare velle videantur *Calviniani*, quod tamen nunquam funditus facient, nimis n. proh dolor, latè serpsit gangræna; sed potius retinere eisdem tentant irreprehendendos) eventus non melior nobis hodie sperandus foret, quàm qui colloquium Marpurgense subsecutus est, quia *Calviniani*, ut prudenter ait Hut. in Iren. contra Pareum. c. 20. p. 53: *Inito tali fucato & simulato Syncretismo, mox ad genium & ingenium pristinum essent reversuri: eum planè in modum, quo prædecessor ipsorum Zvinglius in actione illa cum LUTHERO, omnes suos errores de plerisq; religionis Christianæ articulis abiecit, inq; Lutheri sententiam transisse videri volebat, id quod etiam articuli illius actionis, quos Pareus, ex Tom. 4. Ger. Ien. operum Lutheri recitat, innuere videntur: paulo tamen post, singulos illos suos errores vere hæreticos, & ex parte ab antiquâ etiam Ecclesia damnatos, recoxit & denuò defendendos suscepit. Eadem enim fortuna, experientia teste, discipulos manet, quæ olim præceptorem, qui quo leniùs & Mansuetiùs tractavit adversarios suos & Evangelij hostes, eo intentiore latratu morosiores effecti sunt: Loquitur de fato hoc Sleidanus Lib. vi. pag. 68. hunc in modum: Lutherus, ubi Regis Angliæ responsum typis evulgatum legit, & inconstantiam sibi vidit objici, quasi de doctrina sententiam mutasset (asperius enim primò scripsit ad Regem, deinde Mitius) Consvessisse enim Deum, ait, initio quidè m severe & acriter homines castigare, post verò lenitè & amantèr complecti; terrorem intulisse*

judeis;

judeis, cum legem ipsi per Moſen ferret. poſtea vero per Evangelij prædicationem ſummum denunciaſſe gaudium, quia non ad ſuam prævatam, ſed ad Evangelij profeſſionis injuriam hoc pertinere judicabat, plurimum ſibi dolere ait, quod amicis gratificatus, adeo ſcripſerit ad illum demiſſe: Chriſtiernum Dania Regem & coram & per literas non deſiſſe rogare & admonere, ut amanter ſcriberet, & illius prædicatâ humanitate ſpem feciſſe, fore, ut lenitè tractatus, puram doctrinam reciperet: nunc autem intelligere ſe, quantum erraverit: Idem ſibi accidiſſe in Cardinali Cajetano, in Georgio Saxonia duce, in Eraſmo Roterodamo, quibus omnibus amantèr aliorum hortatu ſcripſit, nec aliud ſit conſecutus tamen, quam quod ferociores ipſos effecerit: ſtultè factum ab ſe, qui pietatem in aulis principum invenire ſe poſſe putet, qui Chriſtum quærat, ubi principatum Sathanas obtineat, qui Ioannem Baptiſtam inter purpuratos inveſtigat: Cum igitur placido & amico ſcribendi genere nihil proficiat, aliam ſe rationem initurum eſſe deinceps.

2. Quod concordiam Witebergenſem attinet, quam *Duraus* una cum Syncretiſtis, Calvinianis, *Hoſpiniano* ſc. & *Pareo*, quorum illi Apologeticum ſuum, huic Irenicum verè Chriſtianum oppoſuit *Hutterus*, contendit B. *Lutherum* iniſſe cum *Eccleſiis Helveticis*, quas tamen ſciret à ſe diſſentire in Articulo de S. cœna, id inquam ipſi hiftoriæ & actis colloquij è diametro repugnat. Concordia quidem religioſa inita eſt, Witebergæ A. 1536. cum Eccleſijs Svecicis errores Sacramentarios revocantibus; cum Helveticis vero idem, revocare errores, facere nolentibus, nunquàm. Illud quidem verum eſt, ait *Hut.* Iren. cap. 21. p. 54, quod *An.* 1536. & ſubſequentè A. 1537. Eccleſiarum Saxonicarum Concordia, cum Svecicis & Helveticis Eccleſiis tentata fuerit & ea quidem quoad Svecicas Eccleſias non tentata modo, ſed & ſancita, imo in hunc uſq; diem conſtantiſſimè retenta & conſervata: Faliſſimum verò hoc eſt & gerris ſiculis varius,

Quoad Eccleſias Helveticas:

Hæ

Hæ enim licet satis diu, sed frustrâ à Bucero sollicitata fuissent, ut concordie *Wittebergensi*, sua quoq; darent nomina, nunquam tamen eam receperunt; sed potius à Saxonis & Suerui. ecclesiis manifestam secessionem fecerunt. Deinde ipsa Lavateri Scriptoris Helvetici citat verba ex *hist. Sacr. fol. 28.* inquit: *Senatus Tigurinus Ministris Ecclesiæ suæ, presentibus etiam Basileensibus respondit capita illa Concordia obscura esse & ambigua: SE ERGO NOLLE SUBSCRIBERE ET EA APPROBARE. Et post aliqua, pag. seq. Berna coacta est generalis Synodus ad diem 19. Octob. in qua trecenti parochi, minus quatuor fuerunt. Et quamquam Helvetij declarationem istam suæ Confessioni nihil adversari judicarent; NON TAMEN PLACUIT SUBSCRIBERE. Et pag. 30. In hoc cætu (qui Tiguri A. 1538. Mense Aprili fuit) de responso Luthero dando (qui Helvetius ad hanc Concordiam, scriptâ amicissimâ epistola, invitaverat) per triduum disceptatum est cum Bucero, qui ambiguâ loquendi formâ, solidam Concordiam sancire conabatur. Tigurini Obscurè & Captiosè loqui volebant, sed libere & apertè, ne concordia fucata & insidiosa postea majores turbas pareret. Ad declarandum hanc Concordiam Nullam & ideo falsam, etiam fuisse Criminationem *Hospiniani* & reliquorum Calvinianorum & Calvinizantium, qua eadem rupta à Luthero post bienniū fuerit per renovationem Certaminis, facit huc quod *Josias Simblerus* Tigurinæ & Helvetiæ Scholæ professor in Orat. de Vit. & obitu Petri Martyris scribit, ut pote: *Bucerus non Helvetijs modo tum temporis ambiguus & obscuris loquendi formulis imponere studuit, ut in utram magis partem propenderet, colligi planè non potuerit; Sed & Petro Martyri persuadere aliquandò Conatus fuit, suum ut exemplum secutus, talibus uteretur loquendi Modis, ex quibus nihil certi Concludi posset, ut ita utriq; inserviens parti, ambiguus illis & flexilocus loquendi formulis, dissidium hoc paulatim sopiret atq; tolleret. Hæc insidio-**

fas ac subdolas Molitiones Tigurini animadvertentes, Minimè probarunt, & liberè atq; apertè professi sunt non velle se Concordiam fucatam, atq; insidiosam, qui juxta Buceri declarationem Cothurni instar utriq; parti accommodari posset & Majores postea turbas paritura esset. Sed de testâ Buceri astutiâ & Occultatione fraudis in præsentia B. Lutheri, postmodum querela extant. Tantum ergò obest, ait Hutterus citato loco, ut vel A. 36. vel 37. Concordia aliqua inter Saxonicas & Helveticas Ecclesias, coaluerit, ut potius neglectâ & repudiâtâ hâc Concordiâ, aliam Tigurini instituerint cum Genevensibus & Neocomensibus, quam in vitâ Calvinî his verbis Beza describit. Hoc Ecclesiis Germanicis inflictum vulnus Contrario beneficio Dominus apud Helvetios Compensavit, Farello simul ac Calvino Tigurum profectis, ut cum visus esset quibusdam Calvinus Consubstantiationi nonnihil favere, de communi in câ re Omnium Helveticarum Ecclesiarum consensu Omnibus liqueret. Neq; vero difficile factu fuit, ut inter bonos & veritatis amantes Conveniret. Scripta est igitur Summa Omnium Helveticarum & Rheticarum Ecclesiarum approbatione consensio, quæ præsertim Bullingerum cum Calvino, Tigurinamq; Ecclesiam cum Genevensi, artissimo vinculo, magis ac magis Colligavit. Et profectò hæc ipsa Concordia, spem omnem Concordiæ inter Ecclesias Augustanæ Confessionis, & Helveticas, ex imis quasi fundamentis evertit: indeq; oblata fuit occasio Jacobino Westphalo contra Calvinum publicè scribendi. Si enim Tigurini, & cum ipsis reliqui Helvetij Concordiam A. 36. approbassent, & vel ipsâ Buceri explicatione satis fieri sibi passî fuissent, nunquam eo usq; profectum fuisset tristissimum hoc dissidium. Svevicæ enim urbes, quæ eam receperunt adhuc, Deo Laus, Nobiscum in fide Consentiant, utpote dimidia Augusta Windelicorum, altera pars vero Pontificia est, & Ulma ferè tota: est enim etiam ibi Cœnobium Papæ, & aliæ Minores. Quod v. Bucerus vel primo quidè serio adsensisse Lutherò, sed non perseverasse Credatur,

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES. 603
tur, vel subdole egisse ideoq; verba concordia eo facilius
præter & Contra mentem Lutheri, Postea in gratiam Sa-
cramentariorum fuisse interpretatum, id fundatoribus Con-
cordia sinceris Nequicquam Officit, quippè Nil Mali sus-
picatis: Helvetica vero urbes Tigurum, ubi docuit *Zwin-
glius*, & eius successor Bullingerus, Leo judas, Theodorus
Bibliander, Pellicanus &c. Basilea ubi docuit Oecolampa-
dius, Tres Grynæi, Polanus, Munsterus &c. Berna, ubi
docuit Wolfg. Musculus, B. Aretius &c. Et civitates reliquæ
eam quam cum Calvino Doct. Genevensi (qui primò qui-
dè Modestè de cœnâ locutus est, & acumine ingenij Multis
imposuit, postea vero acerbius) Concordiam ingressi sunt &
heterodoxiam semel professi, eandem in hunc usq; diem
mordicus tenuerunt, etiamnumq; tenent. Illud proindè
paucis adhuc repetendum fuerit, quæ & qualis Concordia
Witteb. & inter quos, num etiam inter Lutherum & Hel-
vetios de eâ convenierit, & an Lutheruseam violaverit?

Initiò igitur Concordia hujus, finis ac scopus Minimè
fuit ille, quem vel Constringunt Calviniani, quasi nimirum
Lutherus ad Castra Zwinglianorum transire, vel Duræus
speculatur, quasi sub æqualibus statuendi de S. Cœna pri-
vilegiis, horum societatem ambire voluerit. Sed ut Ec-
clesiæ Svevicæ à Luthero rectius informatæ, valere jussis
Sacramentariorum *ἑραβλοχίας* ad Saxonicarum Ecclesia-
rum, hoc est, Lutheri Confessionem accederent eandemq;
de Cœna Domini *ὁρθοδοξίαν* amplecterentur. Nam Luthe-
rum neq; latum unguem à sententiâ & doctrinâ suâ de
τῷ ῥητῶ verborum institutionis cœnæ, ac orali Manducatione
& bibitione Corporis & sanguinis Christi discessisse, Neq;
ullam Concordiam vel cum Helvetiis vel ullis aliis à se in
articulo de S. Cœna dissentientibus, unquam sive ambi-

visse sive inijsse evidentissimè Confirmant tum *antecedentia*, tum *ipsa Concordia formula*, tum *Consequentia*.

I. *Antecedentia* quod Concernit, testatur luculentè historia. *α.* quòd Elector Saxoniae & Lutherus, exiguam planè spem de firmitate aliquà Concordiae cum Zvinglianis ineundae tum Conceperint. *β.* Quod Zvingliani iussu sunt errorem suum agnoscere & revocare dùm Modo non fucata & simulata ab ipsis quaratur Concordia. *γ.* Quod Lutherus Bucero & Sociis ingenuè ac in faciem respondit se Zwinglij Oecalampadij doctrinam, tanquam falsam damnare & etiamsi personas iudicio Dei Committat, tamen doctrinam ipsorum ejusmodi esse, ut eam damnet ac reprobet. *δ.* Quod Lutherus in ullam actionem *εὐλογητὴν* consentire prius voluit, quàm Bucerus & Coeteri sanctè testarentur, primùm se paratos esse revocare ea quæ hætenus minus rectè docuerunt: deinde se in posterum & Credituros & docturos: quod panis in Eucharistia sit verum Corpus Christi, & vinum verus sanguis Christi, eaq; per Ecclesiae Ministrum Omnibus sumentibus offerantur juxta institutionem Christi, Neq; tantum sumantur à dignis & corde & ore ad Salutem, sed etiam ab INDIGNIS ore ad ipsorum iudicium & condemnationem. *ε.* quod deniq; B. Lutheri Collegæ pacem Bucero, Capitoni sociisq; promittere prius noluerint, quàm adhuc semel explicate exponerent: An etiam illum ipsum panem, qui à Ministro Christi cum verbis institutionis indignis datur & ab illis sumitur, verè Corpus Christi esse fateantur. Sic enim Fridericus Myconius, Lutheri socius, transactionis occasionem breviter describit: Postquam Bucerus & Socij expresse & publice Confiteri se protestati sunt panem esse Corpus Christi ex potentia & Virtute instituentis Christi & divina Majestatis, sive indignè abutantur sive dignè illo utantur &c. Facta & sancita est inter presentes Concordia Ubi proruperunt Lachryma Capitoni & Bucero, & utrinq; Cancellari-

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES. 605
rū erroribus & p̄js gestibus Deo gratias egimus. Haud aliud rem
exponit Michral. Hist. Eccles. par. III p. 332. Interim, ait Bucerus,
qui jam partibus Lutheri paulo addictior videbatur, Negotium Con-
ciliandarum de Eucharistia opinionum in se suscepit; sed tantā versu-
tiā, ut plerūq; persuaderet inter piam Lutheri doctrinam, & pro-
fanam Zwinglij opinionem Nihil quidquam esset discriminis. Obijt Hel-
vetios, transijt ad Hassos, Philippum ad se evocari curavit; omnibus
fere imposuit: Omnibus displicuit. Nam elsi A. XXXVI Concor-
dia aliqua inter Saxonicas & Svervicas Ecclesias ipsūq; Bucērum
Coaluit, & Svervici valere justis Zwinglianorum neg. & doctrinā sa-
nam de Cēna orthodoxiam amplectebantur, tantum tamen absuit,
quod in, ait Hospinianus, ut vel Lutherus ad Castra Zwinglianorum
transierit, vel cum Helvetijs Concordiam inierit, ut potius cum
Bucero verē tandē resipiscēte, & socijs ejus in nullam actionem
evolūy ante Consenserit, quam Cancellatis erroribus se in posterum
Credituros sanctē & cum Lachrymīs etiam testarentur, panem in
Eucharistia esse verum Corpus Christi, & non tantum à dignis cor-
de & ore ad salutem comedi; sed & ab indignis ore ad ipsorum ju-
diciū & condemnationem.

II. Media, seu ipsius Concordiæ formula hæc erat 1. Fa-
tentur juxta Irenai verba, in hoc Sacramento duas res esse, cæle-
stem & terrenam; statuunt igitur & docent CUM PANE ET VINO,
VERE ET ESSENTIALITER PRÆSENS ADESSE, EXHI-
BERI ET SUMI CORPUS ET SANGVINEM CHRISTI. 2.
Statuunt institutionem hujus Sacramenti per Christum factam, effi-
cacem esse in Ecclesia Christianā, nec positam esse in dignitate vel
indignitate Ministri, qui Sacramentum porrigit, vel illius qui ac-
cipit. Quare sicut Paulus dicit: etiam INDIGNOS Sacramentum
Manducare: Ita Credimus etiam INDIGNIS VERE EXHIBERI
CORPUS ET SANGVINEM CHRISTI: & verē hoc INDIG-
NOS ACCIPERE; sed ad judiciū. 3. Tales indigni accipiunt

ad iudicium, qui abutuntur Sacramento, cum SINE VERA POENITENTIA ET SINE FIDE ACCIPIANT, 4. Cum hi (quot Subscriperint) omnes fateantur se idem docere & sentire IN OMNIBUS ARTICULIS velle, quod in Confessione & Apologia principum Evangelicorum expositum est, summopere cupimus & optamus, ut concordia instituat. Quod si cæteri ab utraq; parte, hunc suum articulum sibi placere ostendent: planè confidimus firmam & durabilem concordiam inter nos constitutum iri. Nota jam; Quale iudicium de hâc concordia d. l. tulit B. Hutterus, tale etiam omnes Lutherani antisyncretistici feremus: Et hæc fuit Formula Concordiæ Wittebergenfis, quæ haud magis quicquam commune cum Zvinglianismò, sive moderno Calvinianismo, atq; cum Alcorano Turcico habet.

III. Consequentia quod attinet, quæritur, An Helvétij huic Concordiæ formulæ unquam subscriperint? Et sic cum B. Lutero concordiam etiam ullam inierint? &c. Affirmat Paræus, clam præsupponit Duræus. Nos vèro Negamus utrumq; Nam 1. Concessio libenter Bucerum anxie ab Helvetijs subscriptionem Articulorum Concordiæ Wittebergenfis postulâsse, eaq; sollicitudine effecisse, ut humanissimas ad B. Lutherum literas scripserint Helvetij; nequicquam tamen assecutum esse: neq; enim hic passi sunt sibi persuaderi Lutherum in sententiam Zvinglianorû descendisse; neq; etiam hic ingratiâ Helveticorum vel minimû desuâ sententiâ unquam cessit: prius ex Epistola Pellicani Calvinistæ ad quendam Wittebergæ Familiarium scriptam patet, huius tenoris: Gratiam habemus pro singulari candore tuo, quo tandem id, quod res est, perscribere, nosq; de totâ concordia ratione certiores reddere voluisti. Longè enim aliter Bucerus jam pridem & nobis & Magistratibus nostris, & civitatibus Helveticis, hoc negotium aliquoties proponere ac persuadere conatus fuit, nempe Lutherum in nostram jam pedibus inisse sententiam: Nos vèro

con-

contrarium ex Lutheri libris, audiente Magistratu nostro, ipsi demonstravimus. Etsi autem Bucerus responderet, nunc aliter se rem habere, & Lutherum jam mitiorem factum, minimè alienum à nostra doctrina esse: Fidem tamen Adhibere Ei hac usq; non Potuimus. Tibi verò rectius nos erudienti credimus, & rem ita se habere minimè dubitamus. At Bucerum ne quidem Intelligimus, multò minus fidem ei habemus.

Posterius ex ipsius ad Helvetios Lutheri Epistola constat, in qua sollicitat eos precibus, eorumq; ministros, ut ipsi impium suum dogma abijciant, & idem secum de cœnâ domini sentiant, scribant atq; loquantur, ubi inter alia scribit:

De Sacramento Corporis & Sanguinis Christi neq; nos unquam docuimus, nec etiam nunc docemus, quòd Christus cœlis à dextrâ Dei visibiliter aut invisibiliter descendat vel ascendat, Fidei articulo constanter insistimus, qui talis est: Ascendit ad cœlos, sedet ad dextram Dei, unde venturus est &c. quâ verò ratione & modo, Corpus & Sanguis Domini nobis offeratur, cum videlicet juxta ipsius verbum convenitur, & ipsius celebratur institutio, divina omnipotentia commendamus & relinquimus. Nullius hic vel ascensus vel descensus mentionem facimus: sed verbis domini simpliciter inhaeremus, quæ sunt: Hoc est Corpus meum: Hic est Sanguis meus. verum si hic nondum plenè nos mutuo intellexerimus, illud nunc commodissimum atq; utilissimum sit, ut nos nobis invicem Amicos (Non dicit, Fratres) prebeamus, & optima quæ de nobis invicem speremus, donec turbata aqua paulatim subsidat &c. His verbis B. Lutherus non mutat sententiam, ut criminantur adversarij, sed officiosis literis officiose respondet, i. e. pro candore & affectu pietatis & charitatis, quæ optima quæq; de errantibus sibi pollicetur, nihil, quantum salvâ veritate fieri potuit & debuit, in se desiderari passus est, quo Helvetij in veritatis viâ revocari possent; sed conatu frustraneo: Docuit enim
proh

proh dolor Eventus, totam hanc actionem ex parte Helveticorum, non seriam sed simulatam fuisse & propemodum insidiosam; à parte verò Witebergensium concordia quæsitâ, sed non inventa, tractata, sed non propter Obstacula consummata &.

3. Neq; vel tantillum beat causam Duromelleam quòd provocet ad concordiam *Sandomiriensem* in Poloniâ A. 1570 sancitam, quam in Synodo *Toruniensi* A. 1595 approbatam fuisse scribitur, quia α . constat ex actis concordie *Vilnensis* A. 1578, initæ, qualis fuerat iste consensus *Sandomiriensis* à parte Lutheranorum, scilicet, ubi inter alia multa, hæc leguntur verba: *Post scripturam, quæ tanquam mare est, in quo Elephas natat & agnus peditat, ut Gregorius inquit, amplectimur quodq; tanquam compendia, tria Symbola: Item xv. principalia æcumenica concilia, quorum Autoritatem tamen superat Sacra Scriptura. Et quia confessio doctrina singulis seculis lucere debet, recipimus celeberrimam confessionem Augustanam, nostro seculo, A. 1530. Carolo V. Imperatori Augusta in Comitijis imperialibus exhibitam, à quâ ne latum quidem unguem, salva conscientia discedere possumus. Cum hæc regula cum congruat confessio ecclesiarum in Ducatu Borussia & Curlandia, meritò eam approbamus & recipimus, si quid discrepat ab hæc norma, tanquam noxium repudiamus: Damnamus igitur eos errores & hæreses, quæ pugnant cum S. Scripturâ, tam veteres quàm recentiores: & præsertim de quibus jam in Ecclesia controversitur, ut Antitrinitariorum, Arianorum, Macedonianorum, Anabaptistarum, Nestorianorum, Pelagianorum, Sacramentariorum, & quoquo nomine appellentur, qui veram præsentiam corporis & sanguinis Christi in cænâ Domini negant, ac offerimus nos ad ulteriorem declarationem. β . Ex actis itidem constat in Irenico B. Hutteri pag. 45. 46. prolixè & bonâ fide recitatis, ejus farinæ fuerit Concordia illa *Sandomiriensis*, nempe malis*

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES. 609
 lis artibus quæsitæ, insidiosè extorta, erroribus stipata,
 & plurimarum per Poloniam Ecclesiarum consensu ac ap-
 probatione destituta, Calviniana dogmata confirmans, re-
 pudiat & suppressis orthodoxorum sententiis, qui publicè
 contradixerant. γ. Quia verò *Stratemannii* historia, Augusta-
 norum Sendomiriæ subscribentium causam vel apostaticam
 vel suspectam faciat, ubi pag. 1075. scribit: *Anno Christi 1570.*
Synodus Sendomiriensis generalis in Regno Polonia habita est, in quâ
triplex confessio, scil. Lutheranorum, Helvetiorum seu Calvinia-
norum & Bohemorum sive Hussitarum in Poloniâ viventium, pu-
blico examini subjecta est, tandemq; decretum, ut juxta descriptum
Aug. confessionis variata de S. Eucharistiâ doceretur. Idcirco te-
 nendum est Augustanos illos theologos, fuisse vel α. Pseudo-
 Lutheranos seu Crypto-Calvinistas, quales fuere 4. isti Wi-
 tebergenses tunc temporis theologi, Widebramus, Cruciger,
 Mollerus & Pezelius, quorum scriptum Calv. *grundfeste*
 anno sequenti 1571. Dræsdæ refutatum est per librum cui ti-
 tulus: *Wiederholete bekendtnis vom Abendmahl.* nempe
 si scientes & volentes subscripserint, quorsum spectat Dn.
 D. Lucas Osiand in hist. Eccl. Cent. 16. lib. 4. pag. mihi 879:
Endlich ward in dem Artikel von einhelligkeit der lehr be-
schlossen/ daß sie den Sendomirischen consens, die lehr be-
langend/ behalten wollen/ welcher mit handgelübdnis an-
genommen und bestetigt/ und mit eignen handen under-
schrieben worden. Dann die weil die Kirchendiener in Po-
len zuvorhin unterschiedliche Glaubensbekandnuße/etliche
die Augspurgische/etliche die Behemische/oder der Brüder/
etliche der Schwermer/ gehabt und gehalten hatten/ so
war im Sendomirischen consens, so wol in diesen zu Dorn
für gut angesehen/ daß dieser dreier confession Kirchen-
diener under sich selbst/ wider die eusserliche feinde einich
weren/ sonderlich aber von dem Sacrament des Abend-
mahls

malis solte man auch der form der Augspurgischen Confession, nicht die zu Augspurg An. 1530. vberantwortet/ sondern die auff dem Concilio zu Trient An. 1552. hette sollen übergeben werden/ lehren. Wan dieser Theologen in der lehr weren rein gewesen/ hetten sie die erste Augspurgische Confession nicht verworffen. Vel β . Fuisse quidem orthodoxos, sed à Calvinianis insidiosè seductos, ut constat ex actis Torunienſis Synodi prolixè allegatis à B. Dn. D. Huterò in Irenico verè Christiano, quibus præfatur pag. 45. his verbis: *Eſſi enim negare non poſſum in Synodo hæc Torunienſi, decretum eſſe, Sendomiriensẽ conſenſum de doctrinâ retinendum, quin etiam datis junctisq; dextris à Miniſtris Eccleſiæ ac Patronis pluriſq; tum præſentibus, approbatum & receptum fuiſſe: tamen & illud negari non poteſt, tres illas, Auguſtanas, Beheimicas, ſive frazrum, & Helveticas Eccleſias, in diverſas abyſſe ſententias: neq; prius conſenſum ullum initum fuiſſe, quàm illi, qui Helveticas ſequẽbantur Eccleſias conſenſiſſent, doctrinam de Cœnâ Domini, juxta præſcriptum Auguſtane conſeſſionis, eſſe proponendam & declarandam: ac ſi quĩ aliter doceat, loquatur, ſcribat, non habendum pro fratre: nec in Eccleſiâ Regni Polonia Evangelicis tolerandum eſſe. Sed neq; hic Calviniani bonâ fide agebant, quippe in medium proferentes exemplar Auguſtane conſeſſionis, non illius, quæ An. 1530. Auguſta CAROLO V. Imp. fuit exhibita: ſed mutata & adulterata, quem tamen dolum nemo obſervaverat. Deinde negari non poteſt, quòd in illa ipſa Synodo Torunienſi Paulus Gericius, Concionator Poſnaniẽſis, cujus gratiâ Synodus maximam partem fuit inſtituta, conſenſui Sendomiriẽſi conſtanter contradixerit, & hæc in re paratatus & ſocios habuit non paucos. Hæc omnia & plura in hanc rem producit laudatus author prolixè, ut dixi, ex ipſis Actis, quæ ibidem legi poſſunt.*

3. Colloquium Lipſienſe quod attinet, ad quod tertium provocat Dureus, fruſtrâ tentatum eſſe etiam illud & ſine effe-

Atu ullius coalitionis Ecclesiasticæ pariter ex historijs constat: Ille enim illud describit *Stratemannus* pag. 1130: *An. Ch. 1631. Mense Martio colloquium Lipsiense institutum est inter Theologos Saxonicos Electorales, D. Matthiam Hoë, Nobilem Austriacum, Electoris Saxonie concionatorem aulicum, D. Polycarpum Lyserum, Henricum Höpfnerum. Et inter Theologos Brandenburgicos Et Hassiacos, D. Joh. Bergium, D. Joh. Crocium Et Theophilum Newbergerum. Hi Theologi in privata collatione citra præjudicium aliarum Ecclesiarum tentarunt, an controversia inter Ecclesias protestantium integro jam seculo agitata, si non planè componi, tamen aliquo modo minui possent? Verum in hoc colloquio nihil effecerunt. Causam autem frustrationis hujus colloquii indigitat B. D. Micrælius hist. Eccl. part. III. p. 487, videlicet quòd Brandenburgici Et Hassiaci (sc. Calviniani Theologi) quidem primitus confessi sunt addictos se esse augustanæ confessioni An. 1530. CAROLO V. exhibitæ, sed mox tum verbis suum à Saxonie cœu orthodoxis dissensum declarârunt, tum scriptis postea inter Bergium Et D. Hoë, publicatis reconciliationem desperatâ utrinq; agnoverunt. Concludit igitur his verbis d. 1. Micrælius: Et quanquam alijs (Syncretistis) visum est illa religionis capita, in quibus utriusq; partis theologi consentiunt, abundè sufficere, cum ad salutē hominū Christiani, tum ad solidiorē pacem in Ecclesijs Dei stabiliendam; Non tamen sine causâ alijs (γυνώσκω Lutherani) verentur, nisi Deus ipse animos dissidentium Et quidem in fundamentalibus Fidei articulis, in viâ veritatis consolidet, ne frustra sit omnis conatus, quem præter Lipsiacos, Joh. Duraus hætenus magno studio adhibuit, ut capita illa controversiarum Et reliqua obstacula inter nostrates Et Calvinianos tollantur, qua obflare videntur, quò minùs in unum corpus coalescamus. Hæc ille.*

4. Colloquium tandem Cassellanum, & fraternam in eo concordiam sancitam An. 1661. inter theolōgos Marpurgenses & Rinthelenses, quod concernit, in recenti memoria est hi-

storia de literis ad nos missis unâ cū *Epicrisi* super hoc colloquio Rinthelio marpurgensi à *Theologis Witebergenſibus* publicatâ, & ab universis Lutheranorū Academijs in toto orbe arctoo approbatâ, ut ex Censuris in peculiarem Syllogen comportatis, patet; quibus etiam præter literas R. diss. Dn. Procancellarij nostri, insuper nomine nostræ Facultatis, accessit censura peculiaris, quæ in hisce nostris Responsorijs cum materiali, èr tum formaliter expressa est:

Literæ Aboënsium ad Theologos Witebergenſes, 1662.

Gratia, Misericordia, Pax à Deo Patre, & à Jesu Christo Filio Patris, in Spiritu veritatis ac charitatis!

PLurimum Reverendi, Amplissimi & Excellentissimi Viri, Domini, Fautores, Amici & in Christo Fratres jugiter observandi. Tandem aliquando ad nos etiam, in Aquilone degentes, Literæ vestræ pervenerunt, quarum copia multis dudum, ut apparet, Theologicis collegiis alijs pariterq; facta est, significantium puriori Christianorum orbi, quid superiore Anno, in Colloquio Cassellano cum Marpurgensibus Theologi Rinthelenses egerunt, quòd mysticum nempè fœdus inierint ac ceu fratribus unius Religionis conspiraverint cum juratis Calvinianis, exitialibus eorum dogmatibus se multis in clausulis attemperaverint, residuos Reformatorum errores fundamentales tanquam saluti innoxios toleraverint, adeoq; nec nominandos esse in suggestu, neq; refutandos in Cathedrâ, nisi vel dissimulato nomine Authoris, vel præfatione præmissâ honoris dictaverint; quin posse deniq; viciniore Ecclesias & Academias, paucis adhuc, ut illi opinantur, per conventum similem, vel Sopitis vel mitigatis controversijs, in eandem Syncretismi societatem quantocius accersiri. Et quia attulit Tabellarius unâ, vestram *Epicrisin* cum pleniori Relatione de universis & singulis

singulis prænominati Colloquij Actis, aliorum *γνησίως θεολο-
γῶν* in diuini de toto hoc negotio accumulari quoq; no-
strum petivistis. Quibus omnibus intellectis, non diu de-
liberavimus, quid foret tam pio honestoq; postulato respon-
dendum; Sed ut moræ responsoriarum plurimas Faculta-
tis nostræ occupationes, quibus eramus hoc semestri spacio
in hodiernum usq; diem interpellari, sincerâ fide causari
possumus, ita penes æquanimitates vestras dilationem hanc
ab omni tergiversatione liberari faciliq; excusatum iri
confidimus. Quod verò tanto zelo, tantâq; saluti Eccle-
siæ insumptâ curâ vigiliâq; excubare, & præsertim difficil-
simos Socios sacrorum Consiliorum vestrorum participes
facere voluistis, idq; tantâ *πληροφορίᾳ* & candore, tamq;
inusitatâ modestiâ, ut aliud quidvis simus arbitrati, conjun-
ctissimæ in Christo fraternitatis indicium esse, si non hoc
sit; est quod nobis summopere gratulemur, vobis verò
maximas & singulares gratias agamus. Succinctam igitur,
atq; sub ipso stylo nunc natam sententiæ nostræ de præsen-
ti causâ formulam hanc habete:

Rinthelesium defectionem à socijs & novam cum vicinis
Doctoribus Calvinianis factam conjurationem in fundamen-
tali puncto religionis, unâ vobiscum prægnantissimarum
rationum firmamenti suffulti seriò improbamus atq; da-
mnamus. Etenim nova illa concordia, à verbo Dei discor-
dat, veræ Ecclesiæ pestem molitur & exitium, Socijs præ-
judicio est, simplices offendit, Pontificijs alijsq; Adversa-
riis ansam calumniandi porrigit, præpostera consilia heno-
ticorum ac Syncretistarum, magno per orbem *ὁρῶς* Lu-
theranum consensu profligata, ruminat & ad praxin trans-
fert, Religionem profanat, atq; adeò angustas deniq; por-
tas cœlorum nimium dilatando, Adami Neuseri Exemplo
latam viam ad atheismum sternit. Quæ omnia & plura in-

de redūdatura incommoda partim in vestrà ἐπιχειρήματα πνευ-
 λως εἰσέρχονται τῶ κανόνι, digito monstrantur, partim à nobis
 fuisse probari, si opus sit, possent. Accedit quod eodem
 priore anno 1661. impressa Colonia Agrippinæ sit, cujusdam
 è Societate Jesu Jacobi Masenij Meditata Concordia Prote-
 stantium cum Chatholicis, Alexandro VII. Pontifici Roma-
 no dedicata, in quâ sparsim circa finem mentio fit opusculo-
 rum his annis editorum à quodam patriota nostro, plurima
 quorū Exemplaria, referente eodem, in Francofurtensibz nū-
 dinis paulò ante vendita atq; Authoris curâ distracta sunt,
 quo idem pacis Ecclesiasticæ negotium pari pietate per ab-
 sentem maturaretur. Laudat Jesuita propositum Autoris
Stregnensis, speratq; Irenicorum similium admotâ manu ac
 distributâ operâ, vel universum omninò, vel præcipuum sal-
 tèm protestantium Gregem ad stabulum Pontificis reditu-
 rum propediè. Interim ipse in cōfessione suâ eandē cum Mar-
 purgensibus artem ludit: unâ manu caduceum ostendit,
 alterâ latentem sicam tenet, pauca scilicet videri vult lar-
 giri, ut plura sumat. Gravissimo proinde judicio, divino
 afflatu ac consummatâ quâdam in juvenili animo prudentiâ
 Clementissimus Rex noster CAROLUS XI. & cum eo Cel-
 sissimi Regni Administratores, præposterum illud & cum
 infallibili veritatis coelestis jacturâ copulatum desiderium,
 consultis etiam Theologis, fregerunt, atq; publicato di-
 plomate, cujus exemplar, procul dubio, etiam vobis pa-
 tuit, nuncupatos libellos similesq; tractatus Syncrētisticæ
 rei vel minimum patrocinantes, in posterum voluerunt exu-
 lare ac omni promulgatione & applausu in totâ dilectâ patria
 nostrâ destitutos ac planè prohibitos esse, præsagientes augu-
 stissimi augures, infelicissimū fore compediū, quod animarū
 futurum dispendium foret, adeoq; tolerantiam jure intole-
 rabilem, quæ ipsum capitis Christi jugulum petentes erro-

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES. 617
res admitteret, quosq; certissimum fidei atq; æternæ salutis
naufragium expectat. Virent etiamnum ossa in Monu-
mentis suis Beatissimorum Regum, antecessorum Principum
ac Magistratum nostrorum, qui inde à primis Reforma-
tionis temporibus, non modò in Nationali Concilio Upsa-
liensi, Anni superioris seculi 93; sed & in plurimis alijs
prioribus & posterioribus comitiis & congressibus ordinum
Regni publicis, ὁρθόδοξίαν comprehensam in invariata Con-
fessione Augustanâ CAROLO V. An. 1530. oblatâ, cæterisq;
libris Symbolicis nostris declaratâ, alij proprio sanguine,
ut Rex GUSTAVUS ADOLPHUS, alij editis in publicum
statutis adversus tutelam non solùm Pontificæ & Calvinia-
næ, sed & cujuscunq; tandem hæresios, ut P. M. Rex CA-
ROLUS GUSTAVUS, cœlesti fortitudine ac Regiâ autho-
ritate propugnauerunt. Hinc toti Mundo Constat, nullam
prorsus ab Ecclesijs nostris, vel jam aucupari, vel in posterum,
unquâ probatū iri vel Religionē, vel religiosā pacē, quæ cum
manifesto orthodoxæ fidei detrimento & interitu consti-
tuitur; nisi solam eam, quam Propheticam, Apostolicam,
verè Christianam, & à primo Reformatore propriè nū-
cupamus Lutheranam. Addunt dictis pondus, devotissima
Regum nostrorum homagia, obligationes Sacramentales
Senatorum & Regni ordinum. Sic nostrum unumquemq;
quibus verbum Domini, divinâ vocatione publicè docere
ac veritatem ejus contra quasvis heterodoxias tueri pro-
pius incumbit, juramenta erudient, grande sacrilegium
committi, ac Christi ministerium deserui, si quis sciens assen-
tiendo falsis dogmatibus placere vel patri vel matri vel ulli
hominū studeret. Deum O. M. atq; immortalem ardenti voto
obtestamur & oramus toto pectore, ut Ecclesiam suam in per-
severantiâ solidæ veritatis ac innocentie conservet, ei-
demq; insidiantem ac savientē magis magisq; Satanam com-
pescat

pescat ac reprimat; dissidentem partem unam à confessione tot certitudinis testimonijs confirmatâ declinantem, ad emendatam pœnitentiam reducat; alteram in Apostolico fervore veritatis & Charitatis incedentem stabiliat, roboret, sanctificet! Speramus meliora de Rinthelensibus & unanimiter optamus, ut cogitent unde exciderint, ac revertantur ad sœdales extra periculum statutos; Considerentq; quòd ex imaginario jure humano in Regnum Christi, multi extiterint *παρανομοι*, qui tempore tentationis recesserint. Non longè, stellis incipientibus cadere de cœlo, abesse potest adventus Domini, supremi judicis, qui sortem dabit tepidis & talentum suum defodientibus perfidè negociatoribus, cum infidelibus; vigilantibus verò operarijs requiem cum Electis. Tunc demum manifestabitur, tutius ne fuerat in fidei articulis, sequi *ὡς ἔδεικται* ac ambitionem pontificiam, & dialecticam Rationis humanæ Zvinglianam, an sapientiam illam, quam Paulus stultitiam Dei appellat, expressam in verbo Christi & à spuris interpretationibus vindicatam in Catholicâ ac piâ Doctorum Augustanorum Concordiâ? Hos Credimus veri spiritus opera sequi, ac vocem magni Dei ac Regis audituros in extremo die: Euge servi boni & fideles, introite in gaudium Domini vestri. Interèa vos, viri fratres, præliamini prælia Domini, intelligentes coronâ vobis servatum iri in die isto pantocritico immarcescibilem. Deo omnipotenti & Sacro ejus verbo unicè commendati. Valete!

Scrib. Aboz
in Finlandiâ 25. Octob.
Anno gratiæ 1662.

V. V. P. R. R. D. D.

Off. colens

E NE VALDUS SVEN.
Q. G. A. S. S. Th. D. & P. P.
Nec non h. t. Decanus.

Pergunt

Pergunt Dureus & Melletus ad postulatam.

3. *Annon confessiones utriusq; partis in corpore Harmonico jam olim, Ann. 1581. comprehensæ mirificè conspirent. Et annon consensus Augustana, Saxonica & Wirtembergensis, cum Reformatarum Ecclesiarum Confessionibus sufficientè eluceat? Et si non, quid desideretur insuper?*

Respondeo 1. Quomodo & an confessiones utriusq; partis seu nostræ cum adversariis conspirent, non est judicandum ex illâ *Harmoniâ Confessionum Fidei*, quæ Ecclesiarum Reformatarum, Gallicarum & Belgicarum nomine prodiit in lucem & impressa extat *Genevæ* in Galliâ apud Petrum Santandream An. M. D. LXXXI, quippè in quâ urbe ipse *Calvinus* jacet sepultus; sed ex collatione confessionum cum verbo Dei, admissio nostræ fidei elucidandæ causâ isto Ecclesiarum nostrarum symbolo, genuino Libro Christianæ concordiæ.

2. II. Ut ex ungve Leonem agnoscamus, fiat brevis collatio articuli X. Aug. conf cum reliquis: *α. Augustana Confessio* hæc est, prior scilicet & genuina: *De cænâ Domini* docent, quòd corpus & sanguis Christi verè adsint & distribuantur vescentibus in cænâ Domini: Et improbant secus docentes. *β. Confessio Helvetica* prior quæ extat pag. 113. sic sonat: Art. xxii. *Sunt enim hæc res sanctæ venerandæq; utpote à summo sacerdote Christo institutæ & susceptæ, suo quo diximus modo res significatas exhibentes, testimonium rei gestæ præbentes, res tam arduas representantes, &c.* quod mox sic declaratur in pag. seq. *Sursum elevemus corda ad Dominum, intelligentes majora hic agi, nimirum non de pane edendo, aut bibendo vino, sed ipso Domino percipiendo, cum ob. donis suis per mentem fidelem.* Et paulo post: *Nunc autem sedet ad dextram patris in gloriâ cælesti: è quâ nunquam descendet, aut detrabetur in hunc terrenum periturumq; mundum.* Confessio verò Helvetica posterior Cap. xxi. ait sic: *Neg. nos credimus, corpus Christi manducari ore corporis corporaliter,*

sed spiritualiter, utiq; non corporali modo, sed spirituali per spiritum sanctum: quod sic mox declaratur. Corpus Christi in cœlis est ad dexteram patris. Sursum ergo elevanda sunt corda & non defigenda in panem &c. γ. Confessio Basileensis Art. vi. talis extat pag. 116: Sicut Baptismo (in quo nobis ablutio à peccatis, qua tamen à solo patre, filio & Spiritu S. perficitur, per ministrum Ecclesie offertur) vera aqua manet: Ita etiam in cœna Domini (in quâ nobis cum pane & vino Domini, verum corpus & verus sanguis Christi per ministrum ecclesie praefiguratur & offertur) panis & vinum manet. quod sic mox declaratur. Spiritualis namq; cibus est, ideoq; fideli animâ percipitur. Et in margine ad verba: presentem esse: Sacramentaliter nimirum & per memoracionem fidei qua hominis mentem ad cœlos attollit, nec Christum secundum humanitatem à dextra Dei detrahit. Ead. pag. Non includimus naturale, verum & substantiale corpus Christi, ex purâ virgine Mariâ natum, pro nobis passum & quod in cœlos ascendit, in Domini panem & potum. δ. Confessio Gallica, Art. xxxvi. ait: Quamvis nunc sit in cœlis, ibidem etiam mansurus donec veniat mundum judicaturus: credimus tamen eum arcanâ & incomprehensibili spiritus sui virtute nos nutrire, & vivificare sui corporis & sanguinis substantiâ PER FIDEM APPREHENSÂ. ε. Confessio Anglicana Art. xii. hæc est: Panem & vinum dicimus esse sacra & cœlestia mysteria corporis & sanguinis Christi, & illis Christum ipsum, verum panem æternæ vitæ, sic nobis presentem exhiberi, ut ejus corpus sanguinemq; per fidem verè sumamus. Et post nonnulla: Christum asserimus verè sese presentem exhibere in sacramentis suis: in baptismo ut eum induamus: In cœnâ, ut eum fide & spiritu comedamus. Et si enim Christi corpus dentibus & faucibus non attingimus, eum tamen fide, mente, spiritu tenemus & premimus. ζ. Confessio Belgica Art. xxxv. his verbis editur: Christus nutrit & sustentat vitam fidelium spirituales, si comedatur, id est, applicetur & recipiatur spiritu

ritu per fidem. Ut autem panem hunc spirituales & cœlestes Christus vobis figuraret seu representaret, instituit panem & vinum terrenum & visibilem in corporis & sanguinis sui sacramentum. &c. &c. Has posteriores confessiones ab illâ primâ Augustanâ *dis* *αὐτῶν* discrepare nemo nisi *ὁφθαλμῶν* laborans, non videt: ut enim his nulla alia corporis & sanguinis Christi præsentia statuitur in S. coena nisi figurativa, significativa, representativa & spiritualis, quâ corpus & sanguis Christi non ore corporis, sed fidei percipiuntur, adeoq; sic nullus indigorum accipiat hoc sacramentum, sed solum qui credit, quod in omni prandio & coenâ communi fieri potest & debet à quolibet bono Christiano homine: Ita desideratur ampliùs ut hæ omnes emendentur & ad primævæ illius confessionis Aug. veritatem corrigantur, prout in Apologiâ Aug. conf. declarata est his verbis: *Decimus articulus approbatus est, in quo confitemur nos sentire quod in cœnâ Domini, verè & substantialitèr adsint corpus & sanguis Christi, & vere exhibeantur cum illis rebus, quæ videntur pane & vino, his, qui sacramentum accipiunt. Cum enim Paulus dicat, panem esse participationem corporis Domini &c. sequeretur panem non esse participationem corporis, sed tantum spiritus Christi, si non adesset verè corpus Domini. Conf. art. smalc. & catechis. min. B. Luth. ut taceam nunc articulos istos reliquos de Personâ Christi, Prædestinatione & Baptismo, &c.*

Pergunt Duraus & Melletus ad Postulatum.

4. *Annon Ecclesiæ Reformatae (quas Calvinianas immeritò vocant) Confessionem Augustanam in ob. articulis, etiam in decimo, quantum ad rem ipsam, sanctè admittentes eopse scilicet sensu quo Melancthon ejus Scriptor illam intellexit, quæq; cum Luthernis illius confessionis genuinæ sociæ, unanimi Casarea Majestatis omniumq; Ordinum imperij consensu, pacis Westphalicæ instrumento justè & prudenter sunt agnitæ & designatæ, omnes articulos necessitate M. dii ad*

salutem necessarios, eo ipso habere & retinere censenda sint? Etsi non, quid insuper desideretur?

*Respondeo 1. Eodem jure quo nos illi Lutheranos, ejus tituli nos neq; poenitet neq; pudet, eodem jure illos Calvinianos nuncupamus. Calvinus enim 1. scripsit librum contra Joachimum Westphalum concionatorem Lutheranum Hamburgensem, in quo propugnabat corpus Christi in coelo inclusum & circumscriptum esse, per spiritum verò, ejus virtutem corporis & sanguinis, fidei in S. Coenâ communicari, &c. vid. Dn. D. Luc. Osiand. cent. 16. pag. 78. 79. 2. Longè lateq; errores sacramentarios primùm subtiliùs à se interpolatos, disseminavit, & Imperatori scriptum obtulit de *Necessitate reformandæ Ecclesiæ* An. 1544. 3. Scripsit literas ad Philippum Melanchtonem, quibus eundem in suam sententiam multis argumentis pertrahere conatus est, An. 1554. Scripsit quasdam institutiones Theologicas, quæ à Calvinianis summis vehuntur laudibus. *Par est igitur, dicente Athanasio orat. 5. contra Arianos, ut quorum pravam opinionem receperunt, eorum quoq; vocabula & titulos accipiant.* Ut igitur idololatræ in V. T. Baalita nuncupabantur; in N. T. Pseudodidascali, Pharisei, Sadusæi, Nicolaitæ &c. dicebantur; orthodoxi verò & veri Dei cultores in utroq; Test. Israelitæ dicebantur, &c. sic eodem jure hodie illi vocantur Papistæ, Sociniani, Ariani, Calviniani &c. Hi verò veri Evangelici & Lutherani.*

*§. II. Non admittunt omnes articulos Aug. conf. adversarij Calviniani, quin damnantur in Anabaptistis in multis clausulis; articulum verò decimum nequaquam admittunt quantum ad rem ipsam, sed nucleum eximunt S. coenæ, & mera nobis relinqvunt putamina cassæ nucis, ut constat ex definitione editionis Philippicæ, quæ sic habet: *Decenâ Domini docent, quòd cum pane & vino verè exhibeantur corpus & sanguis Christi,**

si, vescentibus in cœna Domini. Philippum igitur Melancthemum quod attinet, fuit is primò quidem orthodoxus & fidelis B. Lutheri parastates, non solum contra Pontificios, sed & contrâ Sacramentarios. *α.* in Colloquio Marpurgensi An. 1529. *β.* Anno sequenti 1530. & quidem in ipsis Comitibus Augustanis masculè professus est sic adversus Zvinglianos articulum 10. de cœnâ Domini quemadmodum in Conf. invariata extat. Quam puritatem ut evidentius assereret eodem anno, Sacramentariis opposuit libellum, in quo de orthodoxâ sententiâ S. cœnæ collegit testimonia Patrum, An. subseq. 631. in Epist. ad Martinum Gorlizium pastorem Brunsvvicensem, suam mentem ibidem candidè aperuit. ubi inter alia sic scribit: *Ego mori malim, quam hoc affirmare, quod illi affirmant, Christi corpus non posse nisi in uno loco esse, &c.* Sub idem ferè tempus vel paulo ante, idem Philippus cum Brentio scripserunt ad Philippum Hassiæ Landgravium, demonstrantes firmissimis documentis, salvâ puritate Religionis, Zvinglianos in societatem & fraternitatem, minimè recipi posse. An. 31. Apologiam Aug. Confessionis in ipsis comitiis conscriptam consensu Lutheri & protestantium typis describi curavit. Post Annum verò 1535. magis magisq; proh dolor, à sinceritate doctrinæ Lutheranæ deficere & cum Zvinglianis conspirare cœpit Philippus Melanct. & de mutandâ puritate Aug. Conf. consilia agitare, quæ etiam An. 41. in actum perduxit, tam miserè adulterato ac depravato articulo decimo de cœnâ Domini, ut quisq; Sacramentariorum tutum sub isto Cothurno latibulum figere queat: dum nimirum duo hæc vocabula: ADSINT ET DISTRIBUANTUR, quin & totam illam clausulam *αὐτὴν ἑαυτοῖς*: ET IMPROBANT SECUS DOCENTES, quæ Sacramentariorum errori ex professo erat opposita, subdole expunxit. Quam Philippi in-

constantiam & clandestinam cum Zvinglianis seu Sacramentariis collusionem gravissimè redarguebat B. Lutherus & publicè profitebatur, stylum se tam adversus ipsum quam reliquos Sacramentarios stricturum, quo effectum, ut postea, vivente Luthero, sententiam in corde latentem non tam liberè divulgavit: mortuo verò B. Luthero, liberius & loqui & scribere cœpit, ut manifestum sit ipsum postmodum, nullam aliam manducationem corporis & sanguinis Christi in S. coenâ statuisse, quam spirituales, quæ sit solâ Fide. Et quidem hanc Sacramentariam sententiam in ipsas etiam **CONFESSIONES SAXONICAS**, nemine vel Theologorum vel Politicorum animadvertente, inserit. Tàm enim speciosè confessio Saxonica, quæ Synodo Trident. erat offerenda An. 51. informabatur, ut virus illud Calvinisticum primo iactu deprehendi non potuerit. conf. B. D. D. Hutt. Tract. de confessione Philippi; nec non comment. Aug. conf. Dn. D. Calovj, de Philippo orthodoxo & heterodoxo. Quibus adde Testimonium Dn. Alberti von Helbach Superintendentis in S. Monte Johannis, qui in suâ *Facie verâ Aug. conf.* quamvis paulò mitius de Melanchtone iudicium ferre videtur, sic scripsit pag. 42. *Das ist war/ das sich Philippus Melanchton in vielen dingen gar verdeckt gemacht/ gegen den Zwinglern heimlich ein zeitlang vor D. Lutheri Todt/ und darnach etwas öffentlicher/ gar weich erzeigt/ freundschaft mit ihnen gehalten/ gegen den unsern aber mürrisch gewest und hart/ die Augspurgisch Confession ihnen zu gut gelindert haben magh/ auch in eslichen Schrifften gefehrliche reden gebraucht/ und also viel ergernus gegeben/ und vieler unruhe in der Kircken ein ursach worden ist/ ob er aber gar und von herzen Zwinglich worden/ weis Gott allein recht.*

Resp.

R. III. Cujus Confessionis Aug. Sociæ sunt Ecclesiæ Reformatæ, ex his quæ jam declarata sunt evidentissimè constat, nimirum non primæ illius, invariata, genuinæ & intemerata, in quam nos juravimus; sed posterioris, à Melanchtone variata, corrupta, & adulterata. A Casare ergo & Ordinibus imperij pacis Westphalicæ instrumento quod agnitæ & designatæ sint Ecclesiæ Reformatæ, esse sociæ Aug. Confessionis, ipsis si verum profiteantur non invidemus, in quantum unâ cum iis Transubstantiationem pontificiam, debellamus; quàm verò justè & prudenter sint agnitæ conf. *genuinæ* sociæ, ex jam adductis concludere potes. An iridem verò articulos necessitate medijs ad salutem necessarios eo ipso habere & retinere censendæ sunt, scilicet illibatos, antea validissimis argumentis inficiatus sum? pag. 169. seqq.

Pergunt *Duraus & Melletus* ad Postulatum:

5. *Annon ex eo, quod utraq; Pars Enatrum Bohemorum, Waldensium & Albigenium confessiones ceu salutes agnoscat, de saluari quoq; inter utramq; partem consensu benè inferatur?*

R. I. Posito, hoc postulatum verum esse quod ad prius membrum, nil aliud inde concluditur, quam quod utraq; pars consentiat in confessionibus quibusdam generalibus, sed quod propterea sit consensus in fundamento fidei, non sequitur, sed plus infertur in conclusionem quam par est: Argumentum enim Duræ, tale est: *Quicumq; easdem confessiones ceu salutes agnoscunt, de saluari quoq; inter utramq; partem consensu benè inferitur: Atqui utraq; pars Nostratum scilicet & Reformatorum Confessiones symbolorum Apostolici, Nicani & Athanasiani ceu salutes agnoscit & de saluari quoq; inter utramq; partem consensu benè inferitur.* R. a. Concedendo totum argumentum, modo voces *Salutaris* notitia & *salutaris* consensus, suman-

sumantur pro eo quod defœcatum est ab omni veneno: nam medicamēto in se salutare potest subordinari à malo medico cicuta. *¶* *β.* Sin admittere nolit Duræus istam limitationē, sed vocab. *Salutare* accipere malit sine ambiguitate pro verè *salvifico*, tum argumentor per instantiam hunc in modum: *Quicunq; easdem confessiones ceu salutes agnoscunt, de salutare quoq; inter utramq; partem consensu benè infertur. Atqui utraq; pars, Pontificiorum scilicet & Calvinianorum, confessiones symbolorum, Apostolici, Nicani & Athanasiani, ceu salutes agnoscit. Ergò de salutare quoq; inter utramq; partem consensu benè infertur.* Respondebit & fatebitur Duræus conclusionem esse absurdam: Ergò concedet vel Majorem, vel Minorem, esse falsam: non dicet Minorem. E. Major omnium judicio falsa erit, quæ continetur in priori parte hujus postulati.

Respondeo II. Negando antecedens postulati, ut negemus consequens. Qualis enim erat *confessio Saxonica* à Philippo introducta videlicet subtilior, & ambidextera, talis est *confessio Bohemica*: ambæ in corpore isto Harmonico extant supra à Duræo allegato, videlicet sunt instar cothurni, utriq; parti faventis: Quocirca notandum probè est, quod quales sunt sectæ, tales sunt confessiones & vice versa; at *Fratres Bohemi, Waldenses & Albigenes* sunt Calviniani, Ergò eorum confessiones sunt paritèr Calvinianæ. Notissima enim esse oportet Calvinianorum varia Nomina: Appellatur enim vel ab autoribus vel dogmatibus jure 1. *Prædestinati*, quippè damnati olim in prædestinationis circa Ann. Christi 415. quod absolutum prædestinationis decretum propugnaverint. 2. *Berengariani*, à Berengario, qui circa Ann. Ch. 1000. docuit corpus Christi ita ad dexteram Patris sedere, ut inde devocari nequeat. 3. *Carolstadiani*, ab Andrea Bodenstein Carolstadio, qui primus Sacramentariam hæresin

in

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES. 617
in Ecclesiam invexit, idq; tempore B. Lutheri nostri. 4. *Zwingliani*, ab *Hulderico Zwinglio*, Ministro Tigurino in Helvetiâ, quippè qui causam Carlstadij fecit suâ, ut videre est ex collat. Marp. 1529. præsertim verò peculiari confessione ejus Augustam missâ ad Comitiam An. Chr. 1530. 5. *Philippistæ*, illi præsertim è Reformatis, qui cœteris videri volunt subtiliores, à Melächtone, non priore seu orthodoxo, sed posteriore illo, i. e. Heterodoxo & Apostatico. Conf. Hist. Aug. Conf. Chytræi. 6. *Waldenses* & *Albigenses* appellati sunt in Bohemiâ, à Petro *Waldo* & *Albiâ* Augustâ Helviorum denominati, docere incipientes circa An. Chr. 1170. Hi enim cum Waldensibus multa uno ore docuerunt, & quidem horribilia juxta *Micræl*. Hist. part. III. pag. 187. Confessio verò Fratrum Waldensium missâ est Regi Hungariæ *Uladiſlao* An. Chr. 1504. Propter quam nomen *Waldensium* cœtibus suis tribuere ac Confessionibus præscribere Reformati non erubuerunt. 7. *Picardi*, ab æcleſiis *Petri Waldi* civis Lugdunensis in Gallia, postea in Bohemiam transmigrantis, paritèr scilicet in Bohemiam accersitis. 8. *Taboritæ*, non à monte *Tabor*, in quo transfiguratus est Christus, sed nomine desumpto ab oppido *Tabor* 10. milliaribus bohemicis *Pragâ* distante. Unde orti sunt juxta nonnullos, 9. *Fratres Bohemi*, qui non tantum in Bohemiâ & locis vicinis, sed & in Polonia sectantur Confessionem Bohemicam. 10. *Hussitas* sese profitentur Reformati, sed injusto titulo; quia neq; B. *Huss* doctrinam per omnia sequuntur, sed in multis ab eadem discrepant, neq; ab *Hussitarum*, seu discipulorum *Huss* sectis sese originem trahere agnoscunt. 11. *Hugonotæ*, appellari consuevere Reformati in Gallia, à quodam *Hugone* ita dicti. 12. *Puritani*, appellati sunt Reformati in Angliâ, quod præ cœteris puram Calvinii doctrinam sectantur. 13. *Ceussij* in

Belgio, ceu *Mendici dicti*, propter libellum supplicem *Bradera di*, qui deprecatus est tyrannidem *Hispanicam*. 14. *GOMARISTÆ*, à Francisco Gomaro Prof. Acad. Leid. & deinceps Gröningensis, qui se opposuit *Jacobo Arminio*, Unde *Arminiani dicti*, qui à Cœteris Reformatis in 5. Rel. capitibus, de absoluto prædest. decreto, particularitate Red. per mortem Christi, circa servum hominis arbitrium, irresistibili gratiâ, & inamissibilitate fidei divortium fecere: Hi propter suam confessionem quam *REMONSTRANTIAM* nominârunt, dicti sunt *REMONSTRANTES*. Quibus contradicentes in Synodo Dordracenâ An. Chr. 1618. dicti sunt *CONTRAREMONSTRANTES*. 15. *SACRAMENTARIII* *πρωτοι* dicti sunt propter errorem insignem de *Substantiâ Sanctæ Eucharistiæ*, cum eandem Reformati parte cœlesti *Corpore & sanguine Christi* detestando sacrilegio spolient. 16. *REFORMATI* omnium libentissimè salutari volunt; sed quam minimè huic titulo respondeant *DEFORMATI* illi, luculentè demonstratum est circa principium hujus controversiæ cum *Durao*.

R. III. De Fratribus Bohemis quæstio est, non quales principio fuerant *Hussiti*, veri scilicet Joh. *Hussi* discipuli; sed quales jam sunt per seculum & quod excurrit, disseminato hinc inde Zvinglianismo. sic enim D. D. Calov. de illis in prælim. de pers. Chr. ait: *Quamvis verò circa annum Christi 1575. forte Fratres Bohemi ad conformationem cum verâ confessione faciliores, quàm moderni in Calvinianis Academicis infecti, fuerint, ac confessionem Bohemicorum ordinum imp. Rudolpho oblatam ab orthodoxis, animitus sese amplecti testati; ut pro sociis Confessionis reciperentur efflicti flagitarint; suamq. tum confessionem quasi sepultam habuerint, ut libertate Religionis cum nostris indultu Cæsareo fruerentur, non receperunt tamen eosdem ordines orthodoxi in fidei*

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES. 627
in fidei communionem, quin potius confessione sua germanicâ, omnes sacramentarios, veteres & novos, sese reprobare, nec cum illis in fide coalescere velle, testati sunt. vide & seqq.

Pergunt *Duraus & Melletus* ad Postulatum:

6. *Annon ex eo, quod Protestantes Ecclesie ex iisdem principiis veritatem catholicam adversus ejus hostes fideliter tuentur, iisdemq; planè armis eos impugnant; toto pectore disertè exsecrantur & refutant utrinq; hæreses, tum veteres Ebionitarum, Marcionitarum, Samosatensiorum, Arianorum, Macedonianorum, Pelagianorum, Nestorianorum, Etychianorum, &c. tum recentiores Mahumedanorum, Pontificiorum, Anabaptistarum, Schwenkfeldianorum, Socinianorum, Libertinorum, &c. Et ex iisdem principiis easdem conclusiones illis opponunt, annon, inquam, ex eo liquidò constet, quod ille in principiis Christianismi & articulis fundamentalibus salutaritè consentiant? Etsi non sat liqueat, quid insuper desideretur?*

Respondeo 1. Per instantiam: Quicumq; ex iisdem principiis veritatem catholicam adversus ejus hostes fideliter tuentur, iisdemq; planè armis eos impugnant, toto pectore disertè exsecrantur & refutant utrinq; hæreses tum veteres Ebionitarum, Marcionitarum, Samosatensianorum, Arianorum, Macedonianorum, Nestorianorum, Etychianorum &c. tum recentiores Mahumedanorum, &c. illi, judice *Duraus & Melletus*, in principiis Christianismi & Articulis fundamentalibus salutaritè consentiunt. Atqui Pontificij & Calviniani ex iisdem principiis veritatem catholicam adversus ejus hostes fideliter tuentur &c. Ergò, in principiis Christianismi & Articulis fund. salutaritè consentiunt.

Aut concedet *Duraus* cum socio totum argumentum, & sic redeunt Reformati ad vomitum pontificium; aut Conclusionem unâ mecum absurdam statuet, ergò falsa erit vel major vel minor propositio, si non utraq; at non Minor, quia de eadem utrinq; consentimus idq; longè verissimè.

Ergò falsa erit propositio Major, quæ, da veniam verbo, *ipsissimum* est postulatum tuum, *Durae*. Vides ergò non procedere, neq; valere consequentiam: Ex iisdem principiis disputare, contra tertium, scilicet Scripturis S. & fundamentaliter seu salutariter consentire in Fide & Religione: possunt n. etiam *Ariani* & *Pontificij* disputare ex scripturis contra *judeos*, quamvis in fundamento non consentiant, & sic consequenter.

R. II. Non semper disputare *Calvinianos* ex iisdem nobiscum principiis, E. g. Contra *Transubstantiationem* pontificiam nos disputamus ex verbis institutionis Christi, ex 1. Cor. 10. alijsq; claris scripturis. *Calviniani* verò ex cœcâ ratione humanâ, quia corpus Christi est inclusum cœlis, &c. ubi contradicunt scripturis, Matth. 28: 18, 20. *Mihi data est omnîs potestas in cœlo & terrâ. Ego sum vobiscum omnib. diebus usq; ad consummationem seculi.* Unde argumentor: cui data est omnis potestas, is est ubiq; At non Christo Deo, qui enim prior dedit illi? Rom. 11: 35. Ergò Christo homini. Est igitur Christus omnipræsens etiam secundum humanam naturam: Et in S. cœnâ, peculiari & sacramentali modo.

Pergunt *Duraus* & *Melletus* ad Postulatum:

7. Annon Articulus justificationis hominis peccatoris coram Deo, sit articulus stantis & cadentis Ecclesie? Et annon salutariter utring; in confessionibus Ecclesiarum protestantium doceatur? Et si non, quid desideretur insuper?

R. I. Aliud est salutariter docere, in aliquo articulo fidei, aliud salutariter credere: priori à *Calvinianis* posito, non verò à nobis concessio, posterius ipsis negamus & probamus tali Syllogismo: Quicumq; mortaliter peccant, salutariter non credunt. Atqui *Calviniani* fundamentales errores fovendo de Christo, Predestinatione, Baptismo & Cœnâ Domini, mortaliter peccant, ut antea probatum dedi, pag. 585. Ergò, *Calviniani* salutariter non credunt.

Resp. II.

R. II. Negamus & illud prius: Nos enim docemus, non omnes *justificatos* esse *electos*, quippè possunt *justificati* etiam finalitèr excidere gratiâ Dei ac æternum perire. Contra verò *Calviniani*, hæc pro reciprocis habent, *justificatos* & *Electos*, nostramq; doctrinam rejiciunt, quod verè credentes *justificati* ac *Renati* finalitèr excidere possint gratiâ & salute, & reipsâ quandoq; excidant, atq; æternum pereant. *Synod. Dordrac. c. 5. art. reject.*

Pergunt *Duraus* & *Melletus* ad postulatũ

8. *Annon maxime piorum ac eruditorum utriusq; partis principum ac gravissimorum Theologorum inde ab ipsius Reformationis tempore in hunc usq; diem tot tamq; præclara testimonia, scripta & ex sanctorum communione acta sufficiant, ad illum consensum evincendum? Et annon saltem æquè attendendi calculi affirmantium & absolventium, quàm negantium & condemnantium?*

Respondeo I. Quo jure sunt salutandi p̃j, & ex sanctorum communione adversarij nostri, cauteriatam circumferentes conscientiam, quippè manifestè veritati cœlesti contradicentes, non video; Eruditos esse concedo, superciliosâ & plus quàm spinosâ mundi sapientiâ turgidos, qualibus abscondita esse mysteria cœlestia, sibi suâq; ecclesiæ gratulatur *Salvator noster*, & revelata *ymnis* seu parvulis, *Matth. 11. 25.*

R. II. Argumentor itaq; rursus; *Scripta & acta eruditorum, principum & gravissimorum theologorum*, arguunt salutarem consensum. Atqui *scripta & acta magistrorum Pontificiorum & Calvinianorum*, sunt *scripta & acta eruditorum, principum & gravissimorum theologorum*. Ergò, *scripta & acta magistrorum Pontificiorum & Calvinianorum*, arguunt salutarem consensum. Conclusio procul dubio *Durae* absurda est, ergò vel Major vel Minor, non minor, quia nusquam apparet ratio dissimilis. Ergò falsa erit major, quæ ipsissimum postulatũ *Duraeanum* includit,

R. II. Quæro, cur per eandem Regulam non æquæ attendebantur calculi affirmantium & negantium inter veros & Pseudoprophetas in V. T. inter veros & Pseudoapostolos in Novo T. inter Catholicos tempore Arij, Nestorij, Etychetis, Macedonij, &c. & Pseudocatholicos, &c.

R. III. Verbum DAMNARE, quod positum est circa finem primi articuli *Aug. Conf.* de unâ Dei essentiâ & tribus personis, *Damnant omnes hæreses contra hunc articulum exortas.* & in alijs nonnullis articulis, quos tamen *Calviniani* retinere se protestantur integros; *Sinistrè* interpretantur adversarij: dicunt enim scribuntq; cum Charitate pugnare, quòd in symbolis nostris interitum adversariorum nostrorum expetamus. Verùm distinguimus inter 1. *Condemnationem Ecclesiasticâ*, quæ nihil aliud est, quam legis tonitru adversus peccata primæ tabulæ Decalogi: Et *Civilem*, quæ prævaricatorem tradit Carnifici. 2. Inter homines adversariorum *simplices*, qui seduci possunt, & obstinatos *Doctores*, qui sæpè contra propriam conscientiam venenata dogmata propagant, 3. Inter *Condemnationem absolutam* & *limitatam*: Nos vero non *absolutè* condemnamus totas Ecclesias, sed quosdam illis addictos in veritatem cœlestem blasphemos, vel aliàs pertinacitè falsam doctrinam verbo contranitentem defendunt. 4. Inter *Condemnationem profectam ex affectu carnis*, & animo emendandi. 5. Adde ex B. Dn. D. Hutteri concordia conc. quòd liber conc. nunquam pro normâ judiciariâ fidei fuit Habitus, sed testis tantùm officium sustinet, pag. 343. seqq.

Pergunt *Duraus* & *Melletus* ad postulatum:

9. *An dogmata illa inter Ecclesias protestantes controversa, circa personam Christi, S. cœnam, Prædestinationem, Gratiæ extensionem, & alia libro Concordiæ Bergensis contenta præcisè spectata sint Christianismi principia, & articuli ad salutē absolutè fundamentales? sive*
10. *An Controversiæ illæ agerentur salvâ doctrinæ in illis ipsis articulis*

lis parte fundamentalis. An verò tanti sunt momenti (in ijs scilicet punctis, in quibus verus controversiæ cardo præcisè existit) ut fundamentum ipsum evertatur, atq; adeò nulla spes veniæ, gratiæ ac gloriæ, communionisq; cum Christo, ijs Ecclesiis ac personis, à Dei misericordiâ affulgeat, quæ in hisce punctis controversis seorsim ab alijs sentiunt, etiã si de fundamento fidelitè & discretis verbis servato, altum protestentur?

Respondeo I. ad postul. prius: Redolent adversarij, per phrasin: Libri concordia Bergensis, antiquam calumniam, quasi is liber privatim in cœnobio Bergensi fuisset confectus, varias mutationes & auctorum invicem contradictiones perpeffus, ut criminatur Hospinianus, cum constet Sycophantarum hoc esse proprium, ut dum rem ipsam, quæ displicet, evertere non possunt, ad personarum convitia descendant. Verum est. 6. Theologos orthodoxos, istum librum ad nutum electoris Saxoniae composuisse, & de maturando toto negotio in isto cœnobio convenisse, nimirum, qui fuere, B. Dn. D. Iacobus Andrea, B. D. Andreas Musculus, D. Christophorus Cornerus, B. D. Nicolaus Selneccerus, B. D. Martinus Chemnitius, & B. D. David Chytraeus. Sed huic libro postmodum subscripserunt proprijs manibus Tres Electores, Ludovicus Palatinus Rheni, Augustus dux Saxoniae, Johannes Georgius, Marchio Brandeburgensis; Duces 20. Comites 24. Barones 4. Senatus Rerum publicarum 35. ut ex præfatione istius libri constat. Nec non 8000. Theologi. conf. B. Dn. D. Leonharti Hutteri concord. pag. 430. seqq. Item B. Dn. D. Gorofredi Cundisii observ. in Hutt. cõp. p. 59. Resp. II. Ad idem postul. de Christianismi principijs & articulis fundamentalibus & non talibus abundè responsum est prius pag. 559. seqq. ut mirum sit crambem toties recoctam apportari. Resp. III. Ad postul. posterius: An adversarii veniam, gratiam & gloriam à Dei misericordiâ sibi bonâ conscientia polliceri queant, quamdiu tales manent, ipsi viderint, cum longè manifestissimum sit Hæreses inter peccata mortalia referri, & homines è Regno Dei excludere, Gal. 5: 20. Protestantur ergò non tam adversus nostros, nostrariumq; iudicia, quam ipsam justitiam Dei.

Pergunt Duræus & Melletus ad postulatam.

II. An itaq; non solum Dubitatio, atq; (etiam absq; malitiâ) negatio, sed & pura ignotio in punctis illis controversis præcisè spectatis ita sit fundamentalis, ut Christianum etiam simplicem & plebeum damnet, & Regno Dei excludat, licet utrinq; concessa & recepta fidei Christianæ dogmata fidelitè recipiat, atq; in illa fide piè vivat, & moriatur in verâ penitentiâ, Christi redemptionem & meritum apprehendens pro suo solatio, & peccatorum suorum remissione; sive, An cuilibet Christiano è vulgò necessarium sit ad salutem scire determinationem eorum, de quibus Doctores in Scholis disputant?

Respondeo I. De discrimine Negationis & Ignorationis prius disputatum est ex Hunnio, Hulsemanno & alijs, idcoq; crambem illam non resorbemus.

II. De Plebejis autem sciendum est a. in genere, quòd iudice Spiritu S. eadem maneat seductores & seductos sententia, Esa. 9: 16. qui dirigunt populum istum seductores sunt, & qui diriguntur (docentur) absorbentur. Si enim cæcus cæcum duxerit, ambo in foveam cadunt. Matth. 15. Aut quorsum alijs auditores jubentur sibi cavere à Pseudoprophetis, nisi pariter illis atq; his foret periculosum errare? ß. In specie, Aliud est esse seductos simpliciter; aliud v. dubitantes esse; hi enim si propius veræ quam falsæ opinioni sunt, quodammodo referri posse ad infirmos videntur, sc. quoad Theoriam, de quib; Paulus 1. Thes. 5: 14. Infirmos sufferte. De illis a. una cum seductoribus pronunciamus quod scribit B. Dn. D. Hulsem. Resp. ad Dur. Ep. p. 357; Tolerare non possumus tanquam fratres & concorporales ejusdem fidei quos Apostolus d. l. infirmorum loco & nomine non habuit, qui diversos atq; alios à Thessalonicensibus cætos, alia symbola, alia templa alia Altaria faciebant; sed qui in uno visibili cætu illius urbis, eadem sacra, eandem fidem colebant 1. Thes. 1: 1. Infirmum membrum corpori uni suoz, inexistat oportet: Revulsus à corpore ubi fuerit, & membri nomen & infirmi perdidit. Recipite vos ad corpus; à quo temerè vosmet abscidistis, non tolerabimus tantum, sed cumbimus, demulcebimus, exosculabimur eos tanquam infirmos. Hæc ille.

Cæterum

γ. Cœterum, dum quæritur, *an cuilibet Christiano etiam vulgo, necessarium sit ad salutem scire determinationem dogmatum prout disputantur in Scholis?* seu quod idem est: *Nunquid laicus & simplex homo omnes atq; singulos Fidei articulos expresse nosse teneatur?* R. I. Variè se torquent in enodandâ hâc controversia Scholastici, quorum quidam arbitrantur sufficere fidem *Implicitam*, credere sc. quicquid credit Ecclesia: quod meritò à nostratibus solidè refutatum est: alij, sufficere, si credat laicus, *unum esse Deum, remuneratorem Bonorum, vindicem Malorum operum.* Verùm idem credidere Ethnici, Cicero & alii. Nonnulli, sufficere, credere articulos symboli Apostolici. &c. R. II. *Quacunq; ad salutem consequendam vel confirmandam necessaria sunt, & laicos & rudes, imperitosq; idiotas nosse debere judicamus, nemo enim salutis suæ curam habere potest, qui principia & media salutis ignorat,* ait Dn. D. Balduin in causibus conscient Lib. II. cap. 1. *Quæst. VII. pag. 62.* — *Elementa verò exordij sermonum Dei, simplicioribus proponenda initio, quibus lacte opus est, non solido cibo, Heb. 5:12. descripta extant Heb. 6:1.2. tanquam digito monstrantia doctrinam Catechetica, quæ pro captu intellectus & memoriæ nunc verbis Textus absolvitur, Decalogi, Symboli, Orationis dominica, Baptismi & Cœnæ Domini; nunc explicationibus, quas etsi rudiores non calleant recitare, identidem tamen in his sunt informandi per examina & conciones Sacras. Cum autem non omnium sit æqualis ingenij capacitas vel discendi occasio, distingvendum hic erit inter Articulorum fides Substantiam & disputationes inde ortas, quæ explicationis causâ accessere. Illam quilibet idiotarum tenere debet & potest; has non item. E.g. Si quis Idiotarum credit Deum Patrem Filium & Spiritum S. non esse tres Deos, sed unum Deum in tribus personis, satis est, licet in specie dicere non queat*

quid persona sit, quæ personales Proprietates & quomodo hæ inter se differant; Ita sufficit pro rudi & imperito homine, scire duas in Christo esse naturas, humanam & divinam, Mariam esse matrem Domini, Filium altissimi vocari filium Mariæ, Dominum gloriæ esse Crucifixum, Filium Dei esse pro nobis passum & mortuum &c. quæ omnia conceptis verbis Scriptura de Christo loquitur, licet Mysterium unionis personalis & Communicationis Idiomatum exactè non intelligat, nec quæ de his subtilius disputantur percipiat. Deinde Multa creduntur à simplicibus & rudibus *Mediatè & implicitè*, quod sufficere potest, modo non negēt aliquid aut contradicant. E. g. Qui credit Deum, Patrem suum esse & omnipotentem, credit etiam providentiam Dei, quâ res humanas curat, & non solum potestate, sed & essentia suâ verè esse omnipræsentem. Qui agnoscit perfectionem Decalogi, is etiam corruptionem naturæ suæ fatetur implicitè: nam decalogus etiam interiorem cordis concupiscentiam prohibet. Qui credit nos regenerari in Baptismo, is non diffitetur nos esse in peccato conceptos & natos: Regeneratio enim est eorum, qui in peccatis nati sunt: Hinc elucescere existimo, quomodo ea sunt intelligenda verba, quibus *Calvinismum suum irreconciliabilem* concludit B. Dn. D. Hulsemannus noster dum pag. 249. sic scribit: *Tantum de prominentioribus dubitandi rationibus circa facilitatem, modum & media conciliandi dogmata inter Lutheranos & Calvinistas hæctenus controversa, non omnibus quidem sed ijs quæ ex Josephi Halli & Johannis Duræi opinionibus primâ fronte eminent, & ad exercendum Theologie Candidatum, hæc vice, sufficere visa sunt, quibus nec amputatur spes contrahendi numerum illorum dogmatum, quæ communionem Ecclesiasticam inter partes dissidentes hæctenus impediunt, nec obfirmatur animus adversus quamcunq; admissionem.*

missionem quarumcunq; mutua tolerantia rationum. Quin Deum potius ex intimo corde veneror, ut persuadeat utriq;: ἀντίσχεσθαι τῇ κατὰ τὴν διδακὴν πρὸς λόγους: Et una tamen ἡ τῶν ἀδελφῶν ἀντίσχεσθαι. Tit. 1: 9. 1. Thes. 5: 14. Adde & si placet. verba ejusdem B. Hulsem. ex tractatu de Dogmatis ad Gal. creditu necessarijs pag. 432. seqq. utpote

AXIOMA SEPTIMUM

Non omne dogma quod ex suâ Naturâ aliquod Fidei necessario præsuppositum, aut eam consequens astruit vel destruit, idem in hominis cuiusq; mente illud efficit.

Hoc axioma propter necessitatem consequentiarum addendum fuit, de quibus decernendis non levis difficultas est. Quod enim altera Christianorum pars ex hac vel illa hypothesi sequi vel non sequi affirmat, id altera negat & vice versa. Undè postmodum quaestio nascitur: An, si ex concessa utriusq; hypothesi per naturam quidem tale dogma sequatur, cujus assertio ad fidem necessaria, negatio noxia sit; Petrus vel Paulus autem non animadvertat, assertionem necessariam vel negationem noxiam esse, hypothesin tamen nihilo minus firmam statuatur; Ideo quoddam fiducia necessarium ex sua mente summovisse dicendus sit? videtur quod non. Exempli gratia, ex unione personali indubitato & per naturam sequitur idiomatum Communicatio, atq; ita à posteriori per assertionem Communicationis idiomatum unio personalis aliquod fiducia necessario præsuppositum adstruitur. Si quis verò neget hac ita sequi, id est, Unionem quidem personalem statuatur, quâ Deus & homo una persona sit, & ἀποτέλεσμα redemptionis sufficientissimè perfecerit, Ex unionem ejusmodi κοινωνίῳ, qua propria unius natura fiant communia alteri sequi inficietur vel vice versa asserat, non negari Unionem naturarum, tametsi Communicatio Propriorum negetur, atq; de hac

sententiâ quasi certissima in conscientia se convictum putet; queritur, num dicendus sit is, fiduciam in Christum perdidisse, aut concipere non posse? Distingvendi hic primò videntur seducti & doctiles à seductoribus & pertinacibus. Seductos tolerandos esse & informandos rectius, jubet Apostolus Rom. 14. vers. 1. 2. Thes. 3. v. 14. 15. Unde & eosdem à Deo tolerari sequitur. Pertinaces verò nullis monitis parentes, veritatis assertores calumnijs proscindentes, tamen si opinentur se causa dejici non posse ut judæi Joh. 9. v. 29. 41. Rom. 10. vers. 2. tamen Dei gratia excidere, ultionemq; incidere, constat ex eodem Apostolo 2. Thes. 1. v. 8. Ratio est, quia ad vicium mentis, seu errorem accedit etiam vicium morum, id est, erroris propugnatio & propagatio, separatio Corporalis à cætu orthodoxo, aliq; vicia morum, contra secundum & octavum præceptum Decalogi. Deinde ad cujusq; conscientiam appellandum, si ea tranquilla sit, nec illuc perducatur, ut ob negationem communicationis idiomatam, unionem personalem, & consequenter sufficientem Redemptorem neget, vel in dubium trahat; dicendum esse cum Apostolo ex 1. Joh. 3. vers. 21. Si cor nostrum nos non condemnat, fiduciam (πίστιν) habemus apud Deum. Si quis verò in conscientia convincatur, Consequentiam eam tam esse firmam, ut ex negatione communicationis idiomatum non possit non sequi unionis divulsio &c. Vel de ea adeò dubitet, ut fiducia in Christum ob id vacillet, is procul dubio, nisi aliter sentiat, se ipsum fide & salute privat.

Tandem etiam distingvendum videtur inter ἀπειθαρχέας, & eos qui tentationum fluctibus exercentur. Qui neq; se ipsos mentis conflictionibus ultro citroq; commissis, tentant, neq; à Sathana tentari permittuntur, ij tantâ indagine connexionem unius dogmatis cum altero non scrutantur, quanta ij apud quos vel Caro vel Satan veritatem credendorum in dubium vocat; adeoq; isti non immeritò inter ἠεὶ πειρασμένους censendi videntur, qui, si certitudo fidei ipsorum
peni-

penitius tentetur, sunt lubrici, eò quod satis altas radices non dum egerint, tum in dogmaticis tum pragmaticis, Luc. 8. vers. 13. inter ἀσκητικοί 2. Pet. 3. vers. 16. Cum quibus hoc commune habent quod credenda non teneant inconcussè, ut si tentationum in eos fiat impetus, sustinere queant. Inter fœnum & stipulas 1. Cor. 3. vers. 12. Quia ignem non sustinent, quatenus sunt stipula; siquidem hæc vocabula non de dogmatis saltem, sed & personis malè informatis intelligi liceat, quod fecisse videtur Augustinus lib. 21. de Civ. Dei Cap. 26. Grynaus Tom. 2. Diss. super h. l. pag. 323. seqq. contra Calvinum vide etiam Bellarm lib. 1. de purgat. Cap. 5. Col. m. 584. D.

Par est ratio consecratorum ex diversa scriptura interpretatione deductorum, quæ quidem talia sunt, ut nec fidei materiem proximam, nec huic immediatè substantem aut pedissequam, nec ea, quæ Deus cum fide immediatè conjuncta voluit attingant, sed diversitatem saltem pariant in ijs dogmatibus, quæ per latus & indirectè ad aliquod indubitatò fidei materiale accedunt. Hæc interpretationum & consequentiarum diversitas absq. errore (non raro lethali) nunquam est, quum Spiritus Sanctus unum saltem eumq. proprium sensum intendat; Quia verò utraq. pars in conscientia securam sese fatetur, quod dicti verum sensum & necessitatem fluentis inde meioratos Conceperit, si Πόρισμα tale sit quale jammodo descriptum est, non videntur alterutri à fiducia in Christum excludi. Ex. gr. Præsentiam Christi corporalem in cæna ex πρῶτον verborum institutionis firmissimè sequi indubitanter verum est. Si quis verò persuasus sit verborum Christi eum sensum non esse, ut corporalis ejus præsentia inde asrui possit vel debeat, quia cum ascensione in cælos ex veritate humana natura pugnet (vero ne an secus jam non queritur) hoc queritur: an qui ita doctus sit, nec secus sentientes damnet, semet verò ab informatione non subtrahat, salutare in Christi meritum fiduciam collocare non possit, propterea quod verba cæna non intelligenda esse censet prout jacent? quod erret dubium nullum est.

An exitiis, litér erret, maximum. Sanè veritatē verbis Christi qui detrahit, sibi ipsi salvatorem detrahit, qui in uno non minus quam alio dogmate falsum dicere potuerit; An vero is salute excidat qui ignoranter detrahit, imò quod non detrahat planè persuasus est, affirmare non ausim. Statuendum itaq; videtur, orta controversiâ de vero scriptura sensu, & ex eo consequente dogmate tali quidem, quod fidei non sit intrinsicum, nec evidenti necessitate subflans, nec ubicunq; eam consequens, sed ab altera quidem parte dissidente, fidem per latus attingere, ab altera autem planè non attingere statuatur; distinguendos esse assertores simplices à pervicacibus, & cujusq; conscientia relinquendum esse privatum judicium, si in una visibili Ecclesia absq; scandalo versatur. Scriptura quidem sufficiens norma est; sed cui pars utraq; suam sententiam Conformerem esse nulla dubitat, quamvis alterutram errare necessum sit, interim tamen parti debiliori metuendum est, ne quam non animadvertit consequentiam de necessitate fidei esse vel negavit, scilicet, quia non animadvertit, fiat lapis offensionis ex permisso Dei diaboli astu, quo tandem caput ipsum fidei collidatur, atq; universa structura ob unam rimulam non obstructam collabascet.

Et quoniam primaria quæstio, salutem Christianorum Idiotarum concernens, ardua & spinosis difficultatibus referta est, addam etiam judicium Magni Theologi nostri B. Dn. D. Baldvini in Casibus conscientia pag. 64. Ubi ad hanc quæstionem:

Quid si quis ob defectum fidelis institutionis, articulorum fidei omninò sit ignarus, num de salute ejus planè desperatum est?

Sic Respondet: Fieri potest, ut aliqui prorsus nullam rerum divinarum habeant vel Curam vel Notitiam, eò quod malè sunt educati, parentibus maturè orbati, aut ab ipsis penitus neglecti, vel inter armenta, in agris & sylvis ado-

leverunt, vel etiam à primâ pueritiâ inter barbaros & à fide Christianâ alienos commorati sunt. Horum ignorantiam quidam putant esse sine peccato & invincibilem, ut vocant: in qua opinione est jesuita Azorius lib. 8. institut. Mor. Cap. 6. q. 7.

Sed si ductum verbi divini sequi volumus, subscribere huic opinioni non possumus, nam Christus salvator noster vitam æternam ponit in agnitione sui & Patris cælestis Joh. 17. v. 3. Deus pater etiam in cognitione servi sui iusti, iustitiam nostram consistere ait, Esa. 53. vers. 11. Qui ergo sine Christo sunt, etiam Patrem ignorant, juxta illud: qui non honorificat filium non honorificat patrem, qui misit eum Joh. 5. vers. 23. Quomodo ergo spem vitæ æternæ habere possunt?

Nec juvat ipsos quod baptismum acceperunt, nam in baptismo quidem illuminati sunt, adeo ut & infantes dicantur cognoscere patrem Joh. 2. vers. 13. Sed baptismus per subsequentem Malitiam (quæ homini connata est, & non nisi per rectam educationem tollitur) evacuatur, & illuminatio illa per socordiam & incuriam extinguitur, fidesq; discreta, quæ ab adultis requiritur, impeditur. Hæc enim ordinario modo, non nisi per verbum acquiritur, dum illud vel legitur, vel auditur & assidua meditatione recolitur, illi vero verbum nunquam audiunt, & dum inter pecora vivunt, vix aliquam verbi notitiam habere possunt: interim accrescit malitia, & longa assuetudo ipsis vel neglectum vel contemptum verbi instillat. Qui verò inter barbaros & à fide Christi alienos morantur, dum de fide Christiana nihil unquam audierunt, in profanitate barbarorum educantur, & licet ex Christianis parentibus nati sint, hostes tamen fidei Christianæ tandem evadunt. His sanè in hoc rerum statu spes
salu-

salutis non potest esse residua, donec Deus eorum Misericors, ipsis quoq; media salutis largiatur.

Perperam igitur faciunt parentes & patres familias, qui liberos & domesticos suos à primis quod dicitur, unguculis, armentis ita sive præficiunt, sive adjungunt, ut multi per annos aliquot vix semel templum ingrediantur, Scholas certe nunquam viderint, unde sibi pecuinam accersunt ignorantem in iis rebus, quæ animi salutem concernunt, cujus culpa magnam partem ad ipsos parentes & patres familias redundat. Captivorum verò infantum miseria longè maxima est, licet nulla ipsorum culpâ contracta: pro quibus proinde orandum est, ut Deus eos à iugo illo liberet & ad agnitionem veritatis adducat: aliàs blasphemias barbarorum hostium nominis Christiani implicati, non habent, quod ipsis salutem promittere possit, quamdiu extra Ecclesiam, & ad nutum hostium Ecclesiæ vivunt.

RY. III. Ad postulatam in genere, de plebeis in cœtibus ad-versariorum, quòd hi tamdiu Christi redemptionem & meritum apprehendere pro suo solatio & peccatorum suorum remissione non possunt, quamdiu gratiæ Dei & Meriti Christi generalitatem non credunt, ut antea ex Hunnio ad ravim inculcavi; quippe quia nulla applicatio fiducialis in individuo inde derivari potest, quod est vel indefinitum vel particulare, seu quod idem est: Nullum dogma, quod salvifica fidei propria, perfecta, proxima & adequata causa est, super indefinito amore Dei, vel particularitate valoris æqualis mortis Christi fundari potest.

Pergunt Duraus & Melletus ad postulatam.

12. Annon præterea si inter publicas Ecclesiarum Protestantium Confessiones controversa capita & dogmata dentur fundamentalia, ea debeant ad certum definitumq; numerum redigi? Et quamquam ac quoniam illa sint præcise, ut scilicet altera pars expresse intelli-

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES. 641
gat quot punctis præcisè à salute distare credatur ab altera? Et annon teneantur hoc præstare qui dissensum intercedere tantopere clamitant? Et si illud non faciant, annon sit male causæ argumentum certissimum?

Respondes, 1. Arbitrarium esse statuo, & neminem nostratum necessariò obligari, ad numerandum dogmata fundamentalia in gratiam adversariorum, cum omni & unicuique Dei verbo credendum incumbit omnibus. Neque teneri nos, indigitare quænam & quot illa sint præcisè, id eò ut altera pars intelligat quot gradibus ab altera distet, quia sufficit ad nomen & possessionem boni pastoris, ducere oves in pascua salutaria, & venenata declinare, hoc est, quæ vera sententia ostendere, falsam & noxiam redarguere, nec malæ causæ argumentum esse eorum Theologorum, qui piè defuncti id hætenus non præstitere.

¶ 11. Ex liberalitate tamen rogatus adversantium ex asse satisfacere volui, ut videre est pag. 569. seqq. exprimendo, tum qualitatem tum quantitatem Dogmatum fundamentalium, ut paulò prius, & non talium; ut meritò illis occinamus, quæ suis adversariis dixit noster salvator; *Matth. 11. 17. Tibia cecinimus vobis, & non saltastis, lugubria cecinimus vobis, & non plauxistis.*

Pergunt Dureau & Melletus ad postulatum.

13. Annon olim de dogmatibus, vel planè iisdem, quæ inter protestantes Ecclesias controvertuntur, vel certè non minùs ponderosis, prophetandi libertas absq; anathematismis in Ecclesiâ Christi benè sit tolerata?

Respondes: 1. Annon extant in Ecclesia Dei adhuc *Anathematismi* Cyrilli contra Nestorium? qui negando Mariam fuisse *Theotokor* negavit unionem personalem & communicationem eodem modo, quo *Calviniani* hodie, has proposi-

tiones: *Deus est homo, & homo est Deus*, per ἀλλόωσιν Zwinglianam merè verbales esse calumniantur.

R. II. Hoc eorum postulatam refutat vel unus *Philastrius de hæresibus*, qui multos hæreticos proclamatos fuisse scribit ab ecclesia Dei olim, qui in paucioribus & levioribus controversijs heterodoxi fuere; qui verò tales sunt, vel tacito anathematismo subsunt, quia ἀνθεκάκει. Tit. III. II.

Resp. III. *Calviniani* sunt damnati ab Ecclesiâ antiquâ in *Prædestinatis*, de quibus B. August. &c. in *Anabaptistis*, quoad baptismum, & cænam Domini, ab *Augustanis*.

Pergunt *Duraus* & *Melletus* ad Postulatam:

14. *Annon Lutheranus si nulla alicubi Ecclesia ipsi pateat præterquam Reformata, teneatur se illi adjungere, ejusq; se membrum profiteri? Et versâ vice de Reformato eadem est questio? Et si teneatur, quomodo liceat ipsi dissensum ab Ecclesiâ illâ testari privatim & publicè, & quomodo non liceat?*

R. I. Aliud sese adjungere coetui alicui Calviniano est, *civem politicum*, quod in tali casu fieri posse & licere concedimus; aliud, *civem spirituale* ac membrum Ecclesiæ mysticum, *Conf. nostra Synops. Theol. Diss. xxiii. de Eccl. Thes. xvii.*

R. II. Dissensum illum ab ecclesia, cui alteruter sic adjungeretur, non esse in æquilibrio impunitatis ponendum; non enim æquè periculosum est dissentire à verâ Ecclesiâ & falsâ.

R. III. Et quemadmodum respondit Rex Poloniæ *Stephanus* aliquando: *Tria sibi Deus soli reservat: I. Creare aliquid ex nihilo. II. Scrutari renes & corda. III. Dominari conscientijs*: Ita nemo cogendus est ad consentiendum cum hæreticâ aut heterodoxâ Ecclesiâ: Quemadmodum voluntas nec potest cogi, scilicet in actibus suis Elicitis.

R. IV. Pij Martyres non solum privatim, sed publicè con-

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES. 643
contestati sunt dissensum suum ab *enopodōzōis*. Intolerabile enim erit audire vocem iudicis supremi de hypocritis: *Nunquam novi vos, discedite à me qui operamini iniquitatem, Matth. 7. 23.* Conf. Transact. passavienf. A. 1555. in comitijs publicatam, Confer etiam decisiones B. Dn. D. Baldv. in Casib. conscient. harum quæstionum:

I. An urgente necessitate, Sacris hæreticorum uti licet? Ubi dist. inter audire verbum & uti sacramentis: prius negat lim. post. negat dist.

II. Num quis sinceræ religioni addictus bonâ cum conscientia inter hostes illius Religionis vivere, habitare & vocatione sua, quam habuit à Deo fungi potest? Ad quam respondet his verbis p. 211.

Sunt qui simpliciter negant, eò quod in secunda epistola Johannis vers. 10. scribitur: Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non offert nolite recipere eum in domum nec ave ei dixeritis. Quò enim dicit ei ave communicat operibus ejus Malignis.

Sed Johannes loquitur de seductoribus & hæreticis, qui ad nos veniant, & falsam doctrinam offerunt, quam clam vel palam disseminant, quibus nemo hospitium prabere, nemo eos fovere & vel verbo vel opere de peccatis ipsorum participare debet, nam qui aliud evangelium offert, si vel Angelus de cælo esset, anathema sit, Gal. iv. 8.

Hic vero quaritur: An sincera religioni addictus, inter hostes illius puta Pontificios, Calvinianos, Arianos, quin & inter Turcas & judæos habitare ipsiq; vel famulatio, vel negotiatione, vel aliâ quadam parte vocationis suæ inservire liceat? Ubi ante omnia necesse est, ut quilibet excutiat conscientiam suam & consideret circumstantias locorum & hominum quibus cum sibi conversandum est. Si ab illis prorsus abhorret, satius est, etiam cum dispendio rerum sua-

rum Mutare locum, quam dubitante conscientia inter ipsos habitare: Nihil enim faciendum est in quocunq; rerum genere dubitante conscientia, ut colligitur ex Roman. 14. vers. 23. Sed cum multi sibi faciant scrupulum in conscientia, ubi opus minimè erat, is ut deponatur & conscientia consulatur, informatio aliqua in hac questione requiritur.

Sciendum itaq; est unumquemvis Christianum veluti geminam vivere vitam in hoc mundo: primum vitam spiritualem juxta quam Christiani sunt, & consistit in fide, doctrina & confessione, in auditu verbi, in usu Sacramentorum & similibus cultus divini partibus. Quoad hanc vitam necessaria est separatio fidelium ab infidelibus orthodoxorum ab hæreticis: Nulla enim est participatio justitiae cum iniustitiâ: Igitur nolite trahere jugum cum infidelibus 2. Cor. 6. & fugite idololatriam. 1. Cor. 10. vers. 14. Exite, ne participes fiatís delictorum & de plagis eorum accipiatis Apoc. 18. vers. 4. Deinde vitam politicam, juxta quam homines sunt, qui negotiantur, dominantur, ministrant, edunt, bibunt & similia faciunt, qua ad humanam conversationem spectant. Quoad hanc vitam, non possunt semper à conversatione cum hostibus veritatis abstinere alias e mundo ipsis egrediendum esset, 1. Cor. 5. vers. 10. Civilis enim Cohabitatio, non est unius saltem populi, sed omnium hominum dispersa per mundum, e quo Deus sibi colligit ecclesiam, in quâ recte agnoscitur & colitur; Cujus membra non in uno certo loco aut populo reperiuntur, sed per unitatem fidei colliguntur. Dominatur enim Christus in regno suo à mari ad mare, etiam in Medio inimicorum. Neq; fert conditio omnium aut vita genus, ut semper inter fidei socios vivant, sed multi ratione sua vocationis inter hostes fidei habitare coguntur, ut mercatores, milites, Studiosi & similes, etiam ij qui honorum paternorum gratia, domicilium Mutare non possunt.

His omnibus politica cum hostibus veritatis conversatio non est
pro-

prohibita, idcirco D. Paulus conjuges disparis religionis non separat, sed cohabitare jubet, quia sanctificatus est vir infidelis per mulierem fidelem 1. Cor. 7. vers. 13. Et multi serviunt dominis à fide verâ alienis, qui propterea stationem suam relinquere non debent, sed in vocatione, in qua vocati sunt, manere, 1. Cor. 7. vers. 20. Ita jacob ut servus vivebat in domo Labani idololatra, totos viginti annos, Gen. 31. vers. 38. Joseph in domo potipharis Aegyptij Gen. 39. vers. 4. Ancilla Israelitica in domo Naamanis Syri, 2. Reg. 5. vers. 2. Daniel & Jorij in aula Regis Assyriaci, Daniel. 14. Christus ipse inter Capernaitas domicilium suum habuit Mat. 9. vers. 1. Marc. 2. vers. 1. Cum phariseis etiam cibum sumpsit. Qua rationes & exempla, quid hoc in genere liceat, facile ostendunt.

Sed quia verissimum est, quod Siracides ait cap. 13. vers. 1: Qui picem attigerit commaculabitur ab ea, & claudus claudo Cohabitans claudicare discet; Idcirco cautionibus quibusdam opus est, si habitantes inter illos conscientiam mundam retinere volunt.

I. Nemo inter hostes veritatis habitare desideret, si mutare possit, praesertim si fuerit simplex & in fide Christiana non dum satis confirmatus. Nam Cereus est hominis animus, qui facile flectitur & plerumq; facilius in deteriorem partem. Ideo qui inter pura religionis homines vivere potest, magis hanc vitam eligat, eoque nomine sibi gratuletur: Nota enim est querela Davidi in exilio. Heu mihi, quod incolatus meus prolongatus est, habitari cum habitantibus Cedar Psalm. 120. vers. 5.

II. Si quis rebus ita aliter non ferentibus, inter hostes veritatis habitare cogitur, non affectet nimium ipsorum familiaritatem aut amicitiam, sed quanquam cum illis edere etiam & negotiari liceat, non tamen faciat hoc, nisi quantum necessitas, & humanitas in vita communi postulat: nam & Christus ad phariseorum convivium accedebat, sed non nisi rogatus.

III. Imprimis cavendum est, ne quoquo modo in religione cum hosti-

bus Colludamus, nec dictis nec factis ipsorum errores approbemus; sed contradicamus potius, si opus fuerit: quod si impunè non licet & collusio aliqua queritur, excusamus potius ab ijs etiam corpore, quam ut in improbam istam hypocrisim consentiamus. Ita enim Christus etiam inter prandendum, & doctrinam & mores phariseorum reprehendit, Luc. 14. & cuilibet Christianorum Competit semper paratum esse, ad reddendam rationem spei quæ in ipso est, cuilibet petenti 1. Pet. 3. vers. 15.

IV. Ad Sacra ipsorum non est accedendum, imprimis à Sacramentis ipsorum est abstinendum, quia sunt nota religionis à quâ nemo abhorret, quibus Sacramentorum usus placet: In vicinia ergò, si fieri potest, sibi Sacrorum usui consulat, aut privatis exercitijs pietatis contentus sit, quâ de re plura in precedentibus.

V. Matrimonia cum ipsis non sunt contrahenda, nec opera ipsorum in sponsonne baptismi petenda tum propter multas causas alias, de quibus infra suo loco; tum etiam propter vitandum scandalum & speciem collusionis.

VI. Nemo operam suam navet hæreticis ad propugnandam falsam religionem, non sit amanuensis, non tabellarius aut notarius in causa religionis, contra confessores ejus, nec quoquo alio modo impietatem hostium promoveat, potius officio suo renunciet, & aliò se conferat, licet non sine dispendio rerum suarum, quam ut persecutoribus veritatis se administrum prabeat.

Hac ratione igitur fit separatio & egressus ab hostibus veritatis vel corpore, quemadmodum Abraham à Caldaïs, Loth à Sodomitis, Jacob à Labano, Moses ab Aegyptijs egrediebatur, quando videlicet absq; periculo animæ non amplius inter ipsos vivere possumus: Vel animo cum absq; detrimento religionis veræ inter ipsos subsistimus, habitamus, negotiamur & vivimus, doctrinam tamen ipsorum nullo modo approbamus, aut juvamus, promovemus, nec ipsis colludimus, sed potius, ubi opus fuerit, dissensum nostrum aperimus: quâ ratione mul-

ne Multi, de quibus supra, inculpate inter hostes vixerunt, quibus interdum etiam, Deo sic disponente, in rebus fidei utiliter inservierunt, ut imprimis Joseph in Egypto, Daniel in Caldaea & alij. Deus enim adhuc lucem in tenebris splendescere jubet, multosq; verbum vite continentes tanquam luminaria in medio nationis prave conservat, Phil. 2. vers. 15.

Pergunt Duraus & Melletus ad Postulatum:

15. Annon quò longius Ecclesia è Babylone egreditur, eò purior & salutarior quoq; existat?

Respondeo: 1. Per instantiam: quo Ecclesia longius è Babylone id est Ecclesiâ Rom. egreditur, eo purior & salutarior est: At Ecclesia (seu coetus) Gentilium longius egreditur è Babylone (i. e. Ecclesiâ Romanâ) quam Ecclesia Calvinianorum. Ergò: Ecclesia (seu coetus) gentilium est purior & salutarior Calvinianâ? Conclusio καὶ ἀνθρακῶν non conceditur. E. vel major vel minor, si non urraq; falsa erit. non Minor, quia Calviniani sunt Christiani, baptizati, & in multis dogmatibus cum Papistis colludentes, propter ea quæ in genere sunt omnium nutu concessa. Ergò, Major propositio est falsa, quæ postulatur, à Duraeo.

Resp. 11. Si aliquid excipiant contra vocem Ecclesie, sic argumentor de Christianis: Quò Ecclesia longius egreditur è Babylone, eò purior & salutarior existit. At Ecclesia Anabaptistarum longius egreditur è Babylone quam Calviniana. Ergò; Ecclesia Anabaptistarum est purior & salutarior Calvinianâ. Conclusio καὶ ἀνθ. est absurda. Ergò, vel major vel minor. Non minor, Ergò Major, quæ ipsum est postulatum Calvinianum. Minor probatur, quia in Augustanâ confessione nonnulla Anabaptistarum dogmata damnant Calviniani, quæ pontificiis pariter adversantur.

Per-

Pergunt Duræus & Melletus ad postulatū.

16. Annon fides & Charitas Christiana sine sibi invicem proportionales, ut quo modo & gradu aliqua Ecclesia & persona participat de unâ, eo quoq; modo & gradu participet de alterâ?

Respondeo: 1. Fides non est metiendâ gradibus quemadmodum neq; justificat vel salvat ut qualitas, sed Relativè, ut organon, vel manus apprehendens Eleemosynam misericordiae Dei.

Resp. II. Verbis iterum B. Hulsemanni Resp. ad Epist. Dur. Recipite vos ad corpus, à quo temerè vosmet absceidistis, non tolerabimus tantum, sed curabimus, demulcebimus, exosculabimur. Tantum de postulatis principiorum Christianismi Essentiam concernentibus,

II. Pergunt Duræus & Melletus, his verbis:

II.

De Fundamentis Ministerialibus,
& punctis Accidentalibus.

I. An illa utring; salutaritè & congruè obtineant? Aut quid præcipuè attendendum ac desiderandum circa illa ad majorem adificationem & desideratam unionem feliciter promovendam?

II. Quid in ministerio, ministris ac doctoribus inter protestantes speciatim desiderandum?

III. Annon errant multi hodie, qui extra fundamentalia & non Catholica vehementius & frequentius tractant, quàm fundamentalia ipsa?

IV. Annon maximopere allaborandum, ut disciplina Ecclesiastica & Academica in quibusdam locis vel nulla vel laxa, ἐὺτακτος & εὐοικονόμος, juxta Regulas Apostolicas & primitivæ Ecclesiæ praxin, nec non etiam circumstantiarum statum instituat, ad promotionem Regni Christi, adificationem proximorum & extirpationem vitiorum?

V. Quid

v. Quid de Ceremoniis & Ritibus inter protestantes controversis censendum? Et annon primitiva Ecclesia praxis, quantum fieri potest, imitanda?

Resp: v. adeoq; ad quæst. i. Neq; Verbum Dei neq; Sacramenta salutaritèr utrinq; i.e. penes adversarios obtineri, antea luculentèr probatum dedi. Quo verò jure vel conscientia, istos articulos ad ministerialia, per oppositionem fundamentalium, Christianismi fundamenta reducat Durau, ipse viderit; ego verò ad ea provoco, quæ de Anteced. constit. & subseq. fidei disputata sunt antea. quinimò, quâ conscientia clavibus utuntur solventibus, qui neminem de remissione suorum peccatorum certiore reddere queunt, quam diu particularitatem gratiæ meriti Christi defendunt, paritèr non intelligo; ligantè verò, non habent opus, qui ipsi sunt ligati. Ad quæst. ii. Desideramus in illis veritatem, dum falsâ hypothesi seipsos saluent, Protestantes. Ad Quæst. iii. Aliud est errare, aliud circa methodum & modum communicandi, uti suâ libertate: potest enim contingere, ut quis ministrèr vel doctòr, inveniat contradicentem sibi, solum circa minùs fundamentalia, quæ quia verbo Dei è diametro opponuntur, necessariò quoq; hoc loco & tempore refelluntur: non enim licet Spiritui S. vel in minimis contradicere, non namq; minùs fidelis audit servus in minoribus ministerijs divinis, quam majoribus, Euge serve bone & fidelis, in paucis fuisti fidelis, multis te præsiciam: intra in gaudium domini tui, Matth. 15: 23. Ad quæst. iv. adeoq; α. quantum illi sunt solliciti de nostrâ salute æternâ, tantum etiam sunt curiosi de nostrâ disciplinâ. β. Tunc censent ὡς ἐσχημένους imò juxta regulas apostolicas & primæ ecclesiæ praxin in nostris Ecclesijs disciplinam Ecclesiasticam & Academicâ institui, si omni munere Eléctico, cum in Sug-

gestu tum Cathedrâ supersederemus. Ego verò credo hanc esse Regulam Apostolicam & primitivæ Ecclesiæ: *Δὲ τὸν ἐπίσκοπον δύνασθαι εἶναι, καὶ τὰς ἀγγελίαν εἰς ἐλάνχειν*, Tit. 1. 7. 9. *Ad quæst.* v. De Ritibus Ecclesiasticis & ceremonijs libertati Christianæ relictis, nonnunquam tamen necessariò in nostris Ecclesijs retinendis, propter adversarios libertati nostræ insidiantes, vide sis colleg. adiaphorist. B. Dn. D. Meisneri. Leonhart. Hutt. in lib. conc. de *Exorcismo*, verò videl. an sit necessarius nec ne, inspicimus censuram, B. Dn. D. *Baldvini* in casib. Conscientiæ pag. 423.

Exorcismus dicitur illa actio in baptismo, quâ adjuratur Spiritus immundus, ut exeat ab hoc servo Jesu Christi. in nomine Patris, Filii & S. Sancti. Usitata fuit hæc actio tempore Tertulliani, Cypriani, Nazianzeni, Optati Milevitani, Augustini, Ambrosij &c, qui omnes exorcismum tanquam traditionem Ecclesiasticam utilem tam græcis quam latinis Ecclesijs commendarunt. Non autem intelligimus per exorcismum, donum illud ejiciendi dæmones ab obsessis, quod in primitiva ecclesia usitatum erat, ut ex justini dialogo cum Tryphone & Tertulliano Apologetico cap. 32. constat, sed in baptismo locum nullum habet. Neq; enim infantes nostros corporaliter obsessos esse credimus: Nec intelligimus magicam quandam vim & efficaciam expellendi diabolum, qualem pontificij fingunt, ut videre est apud Bellarm lib. 1. de baptismo. c. 25. & Gregor de Valentia disp. 4. quæst. 6. de ritu baptismi puncto secundo: nec tribuimus ei apostolicam auctoritatem qualem ei tribuit Leo 1. Epist. 4. c. 7. & ex eo Bellarminus l. d. Neq; enim uspiam legimus vel Christum præcepisse, vel Apostolos in baptismo usurpasse exorcismum: Sed utimur eo, ut ritu Ecclesiastico, humanitùs introducto, cujus usus merè est *σημαντικὸς & τυπικὸς*, significat enim & adumbrat Spiritualem hominis Captivitatem in regno Satanæ, in quo nascitur, & liberationem inde factam per Christum in baptismo, ubi transferuntur è regno Satanæ in regnum Christi, qui nihil amplius juris habet in his, qui baptisati sunt. Ideo adjuratur, hoc est, gravi obtestatione ab infante, quem per peccatum O-

iginis spiritualiter occupat, cedere jubetur, & Christo redemptori locum relinquere. Est enim ἐξορκισμὸν hoc in loco, non jure jurando obstringere, ut Matth. 26. v. 63. usurpatur; sed obtestando arceri, sicut Christus Satanam abegit Matth. 4. 10, 16. 23. & de obtestatione utitur hac voce Paulus 1. Thes. 5. 27. & de hoc usu exorcismi loquitur Crysoctomus in c. 12. Marci: Exijt spiritus immundus ab homine, cum per fidem baptisatus in nomine Christi desiderit esse diaboli, & factus fuerit Dei. Si cui autem verba exorcismi duriora videntur, rectè moner D. Chemnitius part. 3. loc Theol cit de baptismo: Ecclesiam habere libertatem, ut doctrinam illam de peccato originis, de potestate & regno Satanæ, & de baptisimi efficacia alijs verbis scripturæ magis consentaneis proponat & explicet. Non enim est exorcismus substantialis aut integralis pars baptisimi, sed ritus ἀδιάφορος, qui non tantum inter baptisimū omitti potest, sed & penitus abrogari, si totius Ecclesiæ consensu ritè & ordine fiat. Ideo si quis absq; exorcismo baptisatus fuerit, nullum de baptismo sibi scrupulum faciat, cum externi ritus ipsi substantiæ Sacramenti nihil derogare, nihil etiam addere possint. Exorcismus est ritus adiaphorus, qui vel omitti vel retineri potest.

Quandò abrogatur 1. debet fieri Autoritate Magistratus & Ministerij Ecclesiastici, &c.

2. Ecclesia consentiente & non contradicente πάντες γὰρ κατὰ θεὸν καὶ ἐνοημένως.

3. Justa & urgente causa.

4. Citra veræ doctrinæ adulterationem & condemnationem.

5. Citra præposteram superstitionem, & religionis adulterinæ infectionem, Gal. 2.

6. Citra tumultum & scandalum infirmorum Matth. 18. 6.

Quandò in unam vel plures conditionum harum delinquitur, in Christianam libertatem impingitur.

Nemo autem privato arbitrio ritum hunc abrogare ausit, præsertim cum in ejus usurpatione nullum est periculum scandali, ut sit in Ecclesijs de baptismo institutis; nam adiaphora sunt necessaria, si temerè & absq; Causa, cum scandalo infirmorum, mutatio eorum suscipitur. Plura de exorcismo alibi, hæc pro ratione instituti nostri sufficiunt.

ξ. Pergunt *Duraus & Melletus* his verbis:

III.

De ipsius concordia² Modo, Motivis & Medijs.

De modo sunt sequentia I. Quousq³ in fide robustus teneatur infirmos ferre ad adificationem?

II. Annon si in Absolutè fundamentalibus demonstretur ὁμοψυχία, non tantum tolerantia Christiana in cæteris, seu extra fundamentalibus, sed & insuper, non obstante sententiarum in hisce discrepantiâ, fraterna & spiritalis quadam unio & concordia inter Ecclesias protestantes obtinere queat ac debeat?

Respondeo: ξ. Ad quaest. i. Prolixè huic quaestioni satisfactum est prius, scil. non posse dici infirmum, quod non est membrum. Ad quaest. ii. Petitur ab adversarijs principium, antea enim probatum dedi ὁμοψυχίαν non dari in ob. fundamentalibus, frustrâ ergo quaeritur de nontalibus.

ο. Pergunt *Duraus & Melletus* hunc in modum:

DE MOTIVIS, queritur I. Annon illæ ad hanc concordiam habemus datae sint, hodieq³ dentur utring³ sufficientes, ex parte Dei, Ecclesiae, Hostium, Rerumq³ ipsarum?

II. Annon cum primis maximoperè necessaria sit protestantium Ecclesiarum unio, ut se adversus iuges, quæ Romæ in earum euduntur sapira, machinationes melius tueri queant?

Resp. ο. ad hanc primam quaestionem, concordiam amplectimur ambabus ulnis, quâ nihil in orbe jucundius, Psal. 133.1. Sed veram, non fucatam, Dei, non mundi, Ecclesiae militantis contra quemvis oblatum hostem spiritualem, non conspirantis cum Belial, Evangelicam non Samaritanam, tranquillam non Ariminensem.

Resp. ad quaest. ii. Confæderari cum uno hoste adversus alterum valet in bello civili, non Spirituali: in baptismo enim

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES. 653
enim nostrarum Ecclesiarum abjuravimus omnem collasio-
nem cum universis hostibus spiritualibus.

π. Pergunt *Duraus & Melletus.*

De impedimentis & Medijs.

I. *Annon de impedimentis concordia tollendis medijsq; adhiben-
dis feliciter utrinq; sit laboratum?*

Resp. π. ad primam quæst. α. quàm feliciter sit de u-
troq; laboratum ab adversariis, donec suis erroribus renun-
ciare nolint, non video. β. Tenentur revocare suos er-
rores & nostris accedere castris, quamdiu fatentur nostram
sententiam esse salutarem.

II. *Annon Medium Melletianum, Anno 1661. apud D. Le Blon Fran-
cosurti impressum, per Scriptorum ac consiliorum congruè instituen-
dam communicationem sit rei tractandæ, personis tractantibus, tra-
ctationisq; modo & gradui sat congruum?*

Resp. α. jus in alieno Territorio dicenti impunè non pa-
retur. β. Medio Melletiano opponimus IRENICUM ἀληθεύ-
μενον & ἀδιάψευστον B. Dn. D. Leonharti Hutteri nostri, Cal-
viniano Paræo oppositum Anno Christi 1618, impressum Wi-
tebergæ typis Richterianis.

III. *Annon optime in eo initium fieret, si primò concessa quotquot
in singulis fidei & pietatis dogmatibus possint colligerentur utrinq;
prout ea in Symbolicis scriptis extant, atq; expendereetur num illa
ad salutem sufficiant, ut ex ijs confessio fundamentalis, qua con-
cordia esset Symbolum conscriberetur: & postea de disconvenientiâ
tolerandâ christianè prospiceretur?*

Respondeo 1. Non dum remoto Conciliationis impedimen-
to, frustrâ consultatur de conciliationis modo: Retentis
enim erroribus, manet materia litis. 2. Non solent pacifi-
candi, quærere ab hostibus, quid suæ salutis sufficiat, pace
non dum introductâ. 3. Hostis ab hoste armistitium impe-
trare non solet, nisi prius injustè ablatum hic restituat.

4. Quo nomine & jure ea dicenda *confessio fundamentalis* foret, cui fundamentum *oꝛdo* ac constitutivum deest, non video: 4. Tolerare *disconvenientiam* circa sæpius admonitos, vel in minimo puncto veritatis cœlestis in verbo Dei perspicuè traditæ, Pseudo-Apostolicum foret.

IV. *Quâ insuper ratione Status Controversiæ formari inter Ecclesias protestantes legitime queat ac debeat? Et an deceat illum, circa res fundamentales aliunde eruere, quam ex Symbolicis Ecclesiarum scriptis?*

R. 1. Si quæstio intelligitur de *Statu controversiæ* in illis dogmatibus quæ inter nos disputantur, tum positus is dudum sine fūco in singulis nostratum Locis Theologicis est. 2. Sin quæstio sit: *An simus reconciliandi mysticè, salvis architectandi heterodoxa dogmata privilegij penes adversarios?* Ut is status est genuinus; Ita àmp̃nos negamus. 3. Status ergò controversiæ tum legitime constituitur inter Theologos, dum veritas cœlestis primariò quæritur in verbo Dei.

V. *Annon collabendum summopere in controversis capitibus quantitativè & qualitativè minuendus?*

R. 1. *Quantitativè* minuere, est redigere dogmata ad pauciores numerum, *qualitativè* verò est excusare exitiales errores: prius in illorum potestate est non nostrâ, an scil. velint revocare plures vel pauciores errores; posterius à nostris nunquam implorabunt, nisi qui facti repidi fuerint, aliquando à Dei ore evomendi, Apoc. 3.

VI. *Annon præsertim in eo desudandum, ut vel planè aboleantur, vel saltem emendantur ac emolliantur Termini, Phrasiologiæ ac modi loquendi in capitibus & dogmatibus controversis utrinq; occurrentes non-necessarij & minus commodi ac duriores, ex quibus crevit controversiarum numerus, materiæ obscuritas, dissidentium odium, & concordia sufflumen multiplex? & annon hoc facile fieri posset etiam salvo antecessoribus honore debito?*

Resp.

Respondeo: 1. par ratio, est, ac si *prado* aliquis mittat nuncium ad accusatorem suum qui bona auxilii, dicendo: si revocare volueris istud durius vocabulum, *Pradonis*, & suaviori me titulo salutare, inibo tecum gratiam: Cujus tamen amicitiam accusator non ambit, antequam *pradari* desistat. 11. Quod heri fuit verum, cras esse falsum nequit: *Va igitur illis qui dicunt bonum malum & malum bonum* Esa. 5. *Mercenarii sunt pastores*, qui ad nutum luporum, ovium custodiam componunt. conf. Job. 10.

VII. *Annon quantum fieri potest DISPUTATIO SCHOLASTICA, per argumentationes contradictorias, ex hoc tractatu sit eliminanda?*

Resp. 1. Quæ, quanta qualiaq; damna ex ignorance vel contemptu *Logicæ* seu artis disputatoriæ redundaverint in Dei Ecclesiam, notum est quam luculentissimè ex historiis: quin potius: exultâ atq; usurpatâ hâc indagandæ veritatis verbo Dei propositæ trutinâ, strophis non solum adversariorum variorum feliciter est irum obviam; sed & multæ eorum vociferationes malignæ coeperunt conticescere, quinimò huic arti à Spiritu S. per verbum directæ, per plurimi agnitionem suorum errorum debent. 2. *Bonorum Episcoporum est ἐμπόδιον* i. e. obthurare ora διδάσκαλων ἀπὸ μὴ δειδωcentium quæ non decent: non verò horum est obthurare ora illorum. 3. Minimè vero approbamus methodum disputandi, *Scholasticorum* in papatu: quorum disputare nil aliud est, quam malam causam perorare: Et Rhetoricationibus speciosis infinita fraudium lolia spargere in agrum Domini, incredibile namq; est, quanto cum Ecclesiæ purioris emolumento *B. Lutherus* noster Theologiam istam Scholasticam suffocavit, quæ nunc infelicitè à nonnullis revocatur.

VIII. *Annon Methodus investigatoria Dureana, prodomo à p. 428. usq; ad 503. inserta: sat commodè suppleat vices disputationis illius &c.*

Resp. 1. Hostis qui primus armistitium ambit, non solet neq;

neq; jure debet leges dare, aut conditiones pacis præscribere alteri parti; sed ab hac leges accipere, & conditionibus præscriptis, si tolerabiles sint, acquiescere: jam offerimus nostris adversarijs conditionem, subscriptionem sc. libri concordie nostræ, & quidem *tolerabilem*, quia nihil illi in ore & stylo familiarius est, quam *mutuam Tolerantiam ingeminare*.

II. Methodo investigatoriæ Duræanæ opponimus unicum Dn. D. *Hulsemannum* nostrum, ejusq; tum *Calvinismum irreconciliabilem*, tum *Responsionem ejus ad Duræi Epistolam*, post quæ tempora non factus est emendatior, si non obstinatior, ut ex hoc *propemptico Irenico* patet,

g. Pergunt *Duræus* & *Melletus* concludendo seqq.

MANTISSA:

I. *An justè possunt queri Lutherani se fuisse condemnatos in Synodo Dordracenâ, quam Ecclesie Reformate Belgij celebrarunt contra nonnullos pacis suæ domesticos Turbones, nec ullo vinculo Ecclesiastico Lutheranis conjunctos?*

Resp. I. Laudari à laudatis, culpari ab improbis, vera laus est. II. Quod condemnaverit Synodus Dordracena A: 1618, domesticos Turbones, ut placet appellare *Arminianos*, seu *Remonstrantes*, per nos licebit. Quamvis enim hi dixerunt se dissentire à reliquis *Calvinianis* ceu *Contra remonstrantibus* 1. De absoluto decreto. 2. De particularitate meriti Christi 3. De gratia Dei irresistibili 4. De libero arbitrio. 5. De inamissibilitate fidei. Non tamen in his iisdem articulis per omnia *σοιχῶν τῷ κατ'ορί*, sed inextricabilibus se labyrinthis involvunt, ut constat partim ex B. Dn. D. *Hulsemanni* Tractatu de *Auxilijs Gratia*, tum Dn. D. *Abraham Calovij* *Arminianismo* profligato.

II. *An quicquid positum est in publicâ quadam confessione adeo sit ad salutem fundamentale, ut Ecclesie ac persone que per omnia & singula eam non admittunt, inter damnatos Hæreticos & fundamēti*

menti everiores, à sancta fraternitate bonorum Christianorum alienos, reponi queant ac debeant?

R. i. Si per publicam confessionem intelligunt Augustanam, semetipsos condemnant qui eandem se recipere protestantur, confessionem, quæ illos eeu damnatos hæreticos proclamat, qui eam non admittunt. *ii.* Sin per eandem confess. *Librum Concordia* nostræ intellectum velint, dico, quod respondere solemus in judiciis: aut sunt accusati hi *absolvendi*, aut *damnandi*. Nos verò illos quamdiu tales sunt absolvere non possumus. Ergò &c.

III. An jure aliquo rigidiores quidam omnem aliis concordiam recusent, donec admiserint omnia sua dogmata, de quibus singuli, etiam maximi momenti, ne quidem inter sese conveniunt?

R. i. Aliud est statuere de discordiâ aliquâ exorta inter unius ecclesiæ membra, & membra ecclesiarum adversarum: *illa* membra aut sunt *infirmas*, & sic corrigenda ac pallio charitatis fovenda, aut simul *venenata*, & sic, si emendatio non habet locum, amputanda. Hæc verò non possunt cum eodem corpore coalescere, nisi infecta reducantur ad naturam reliquorum per expulsionem putredinis & cœlestis veritatis coagulum: *R. ii.* Non dum est probatum ab adversariis, multò minùs approbatum à nostratibus Theologis ullum *tolerari* debere jure in nostris Ecclesijs tanquam membrum, qui vel *calvinianum* vel alium æquè gravem errorem fovet.

IV. Annò maximopere peccet qui alterius partis Theologos hypocritica in rebus fidei simulationis & dolose tractationis cōtinuò insimulat?

R. i. Imò verò maximopere peccant, si sine justâ causâ id faciant, si intentione calumniandi & non emendandi, si ex privato affectu & non publici officij curâ adacti. *ii.* Peccant etiam qui dicunt simulare errores, qui eosdem in publicis suis confessionibus adeoq; cordicitiis profitentur. *iii.* Non verò peccat, sed verum fatetur, qui dolosè cum tractare

de pace ait, qui post constitutam pacem, fomitem contentionum ceu pomum ei⁹ retinere decrevit.

V. *Annon Rigidissimi illi Demagogi, ἀσύνετοι, ἄσοργοι, ἄσπνδοι, ἀνελεήμονες, qui alterius partis Ecclesias & Professores omnibus scommatis, calumniis & injuriis horrendis, contra Christianismi & Imperij statuta, in Cathedris suis Ecclesiasticis & Academicis, imò etiam in scriptis suis publicis proscindunt, & ceu omnium pessimos hereticos &c. Anathematizant ac infernalibus adjudicant flammis, earumq; confessiones, ceu impientissimas, & δις δις πτωχῶν à suis distantes, detestantur, nisi poenitentiam agant, de salute periclitentur, ne scilicet à Dei & Christi charitate sese affectibus suis pravis alienant, etiam à Deo & Christi charitate ipsi alienentur, inq; eam ipsam, cui alios scandalose adjudicant poenam, prob dolor, tandem incidant?*

Argumentando in gratiam Calvinianorum Syncretistarum.

Respondeo: I. Quicumq; demagogi sunt rigidissimi, ἀσύνετοι, ἄσοργοι, ἄσπνδοι, ἀνελεήμονες, &c. nisi poenitentiam agunt, de salute periclitantur. Atq; Prophetæ, Christus & Apostoli, judicio judæorum & aliorum adversariorum, erant rigidissimi, ἀσύνετοι, ἄσοργοι, ἄσπνδοι, ἀνελεήμονες, &c. Ergò, Prophetæ, Christus & Apostoli nisi poenitentiam agunt, periclitantur de salute. Conclusio est absurda. Ergò alterutra præmissarum. Non Minor. Ergò Major, quæ est in postulato. II. De terminis ἀσυνέτων, ἄσοργων, ἄσπνδων, ἀνελεημόνων, &c. judicare, non est penes Reum, sed judicem: qui h. l. est Spiritus S. per verbum judicans, Joh. 12. III. Scommata, calumniæ & injuriæ non proficiscuntur nisi à malè feriatis & malam causam foventibus: Aliàs redundarent talia ἐγκλήματι in Salvatore & Apostolos ipsos, is enim dicit: ὁ βλάτι ἐς γὰρ ἀδὲν ἐκείνους! Luc. 24. Gal. 1. ὁ ἄνθρωπος ὁ ἄστυς, quis fascinavit vos? Matth. 23. *progenies viperarum!* &c. IV. Dist. inter judicium Discretionis & Temerariæ usurpationis, hoc feruntur, qui pravis & privatis affectibus conficiantur, illo, qui ratione officij, divino zelo cum Eliâ & Paulo, ducuntur.

v. Videtur

v. Videtur mihi ei similis esse Duræus, qui, postquam alteri ingentem inflixerit plagam vel alapam, sine redhostimento, ejus intimiorem conversationem aucupatur, quæ si justissimâ causâ denegatur, grassatur in eum omnibus hisce accusationibus, quod sc. sit nimium rigidus, ἀσύντετος, ἄσπονδος, ἄσπονος, ἀνελεήμων, quiq; nisi poenitentiam agat, salute & charitate Christi excidat: cum tamen hic fruatur privilegio apostolico: Tit. 3: 10. *Fuge hæreticum hominem post unam aut alteram admonitionem.* vi. R. Per instantiam talem: qui alios alicui poenæ vel extremæ damnationi adjudicat, videat ne in eandem incidat. At Salvator noster adjudicat urbes Chozazin & Betzaida ejusmodi pænis Matth. 11. Ergò videat ne in eandem incidat. concl. est blasphema. E. Major propositio, seu ipsum postulatam *Duromelleum*. Verùm dicū: adde limit. ad majorem: qui *scandalosè* adjudicat. R. Eadem utrobq; ratio est, sc. esse scandalum acceptum. At *regeris*: Christo liberum judicium est. R. conf. Matth. 10. Joh. 12. *Non vos estis qui loquimini. Et verbum meum judicabit eos.* R. vii. Alitèr judicat Salomon sapientissimus, quam suspicaces Calviniani, prov. 27. *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula.* R. viii. Christianismi statuta prævalent statutis imperij, videlicet: Deo obediendum magis quam hominibus, Act. 4. & 5. Hæc autem est Dei vox & Apostolica: *operemur bona erga omnes, maxime verò domesticos fidei*, Gal. 6: 10, hi enim colendi ut fratres in Christo, illi ut amici in conversatione civili, quod neq; improbant statuta imperij.

VI. *Annon saltem illi plus peccent in charitatem quam ulla ex protestantibus Ecclesijs peccat in veritatem? Et annon qui in hoc tam pernicioso errore versantur, magis concutiant fundamentum Evangelicæ veritatis, quam ij quos ob alios errores quoscunq; in controversa hætenus Theologia violati fundamenti temerè insimulant?*

Respondeo: i. Concederem totum postulatam, si Calvinia-

ni retinerent fundamentum fidei intemeratum, eum tamen contrarium prius sit demonstratum. II. Posito, non concessio, quod nos peccemus in charitatem, num id excusat illos peccantes in veritatem? III. At non peccat bonus pastor in charitatem, dum oves suas servat & pabulo venenato prohibet, lupos occidit, adeoq; Mercenarios quoq; ad gregem non admittit. IV. Neutiquam is deniq; fundamentum Evangelicæ veritatû concutere judicandus est, qui violati fundamenti insinuat eum, qui per manifestas consequentias, ne dicam directè illud destruat.

VII. *An deniq; Ecclesia Christi de toto terrarum orbe perierit, atq; in solâ Lutheranâ communione & Ecclesiâ hodie reservetur & subsistat, ut nullus in aliâ communione nunc Christianè credat, vivat, beatèq; moriatur? Sive, an nullus omninò hodiè ordinariè salvetur, nisi sit verus & genuinus Lutheranus, omnia dogmata libe concordie Monasterij Bergensis contenta recipiens? Et an hoc credere sit ad salutem necessarium nec ne?*

Respondeo: I. Aliud est, discre quod Ecclesia vera sit in Calvinismo; aliud, Calvinismum esse veram ecclesiam, prius est verum, propter baptismum quo baptizantur infantes in nomine patris, filij & spiritus sancti, & propter nonnullos simplices apud Calvinianos viventes, qui confessionibus illorum publicis neq; sunt addicti, neq; credunt. *Posterius est falsum.* conf. Synops. meæ Theol. Disp. xiii. Th. xvii. pag. 163. II. Procul dubio, qui non credit Christum esse suum salvatorem unicum, non salvatur. At negans universalitatem gratiæ patris & meriti Christi, id non credit. Ergo talis non salvatur: III. Nos sumus contenti libro conc. tamquam symbolico, faciant illi, quod ipsis libuerit. IV. Potest aliquis salvari, etiam si ignoret librum concordie monasterij Bergensis, ut loquuntur per contemptum adversarij, esse symbolum ecclesiæ Lutheranæ; at non potest quis salvari nisi fundamentum salutis teneat integrum,

DE VI VERBI DISCERNENDI RELIGIONES. 661
tegrum, quod confitemur nunc pluribus, nunc paucioribus
verbis, in prænominato libello.

Σ. Pergunt Duraus & Molletus.

*Atq; hæc impræsentiarum sufficiant, reliqua cum tempore. Ro-
gantur interim humillimè, iterum atq; iterum, & quidem nomi-
ne Excelsissimi & æterni pacis principis Domini nostri Jesu Christi,
(qui secreta cordium novit, & brevi judicaturus est vivos & mortuos)
omnes p̃j ac cordati, veritatis juxta ac pacis ejus, inter protestantes,
sincere amantes, in specie verò Lutheani, ad quos hæc nostra perve-
nient, velint articulatim ea omnia sanctè & accuratissimè expendere,
& quacumq; ad Dei gloriam, Regni Christi pacisq; hujus promo-
tionem, de singulis, ac præsertim circa fundamentalia, postulatis
meditati fuerint, dignentur ea, ἀπερὸς ἀπολήπῳς & absq; Rhetorica-
tionibus, nobis per Responsorias literas Christianè communicare:
quæ ut tutissimè ad nos perveniant, ad D. Christophorum Le Blon
Bibliopolam Francofurtensem ad Manum transmitti dummodo pote-
runt. Christus Jesus laboribus pacificorum ex alto benedicat & Ecclesia
sua afflictissima misereatur! Ναὶ ἔρχῃ Κύριε ἱεροῦ, ἔρχῃ τοχύ. Amen.*

Respondeo: 1. Quòd in hac lita causæ peroratione provo-
cent ad Gloriam Dei & Ecclesiæ seu Regni Christi pacemq; hu-
jus promotionem, confirmant nolentes volentes veritatem
verborum salvatoris: Cavete vobis à pseudoprophetis, qui veni-
unt ad vos in vestitu ovium: intus verò sunt lupi rapaces, Matth. 7.
II. Quòd autem conjungant Regnum Christi & hanc pacem
Religionis, quæ sub æquali veritatis ac falsitatis privilegio
constituitur, Christo ipsi è diametro contradicunt, dicenti:
Non veni mittere pacem sed gladium, Matth. 10. III. Quòd ad
Dei extremum judicium appellent & finali S. Bibliorum voto
claudant suum propempticum, esset bonum pro illis, si haberent
bonam conscientiam; sin verò non, horribile: Namq; Non
omnis qui dicit mihi: Domine, Domine, intrabit in Regnum celo-
rum, Matth. 7. IV. Ut autem intelligant, nos quicquid me-
ditati sumus de hisce postulatis, non solum circa Fundamen-

ialis, sed & insuper circa singula alia & residua, ἀποστο-
λήτως & absq; Rhetoricationibus, quinimò ἀνυποκρίτως rem
totam peregrisse, adscribam ὑποτύπωσιν literarum Joh. Melleti,
ad nostram Academiam transmissarum, & Argentina in Alsa-
tiâ datarum 10. Martij 1665. Quarum tenorem, benigno
Lectori, ex ἀνυποκρίτω hunc sisto:

Titulus Literarum externus his constat verbis:

*Viris admodum Reverendis & præclarissimis Dominis S. S. Theol.
Facultatis in Almâ Academiâ Aboënsi Doctoribus & Professoribus mer-
itissimis, Dominis, Fautoribus & Amicis plurimum colendis. Abo.*

Literæ Joh. Melleti Calviniani, ad Theologos Aboënses, A. 1665.

Gratiam & pacem à Christo Jesu.

ADmodum Reverendi, Præclarissimi & Spectatissimi Viri. Ut san-
ctum in se atq; pernecessarium est pacis & arctioris unionis Ecclesiasticæ in Evangeli-
cas, Reformatas & Lutheranas, sic pote nomenclatas Ecclesias studium; Ita merito à
piis & cordatoribus utrimq; compluribus hæcenus promotum, sanctè etiamnum sol-
licitatum promovetur. Quos inter & nos ab aliquot annis sub sacro - sanctis divinæ
providentiæ præsidij, tum perillustrium mentium Auspicijs, & Celsitudinis suæ Col-
lignio VVirtenbergicæ, pro sacra & ministeriali nostra apud Celsitudinem suam fun-
ctione, speciali nutu; tum omnibus nostratium præcipuis Academijs & Ecclesijs
subinde consultis; tum cum præstantibus ubiq; Viris, & Rev. Dn. Joh. Durzo (hic
agente) nominatim laboribus conjunctis, nostras eò contulimus operas. Collaturi
quoq; in posterum quamdiu Deo pacis lubuerit. Sunt equidem qui sanctæ huicce ἐρη-
νείæ minus favere videntur, sperandum tamen eos ad meliora & mitiora consilia con-
curreuros, ubi præcipuus, de præsentio scil. fundamentali inter partes dissensu remotus
fuerit obex, quod & ipsum Eminentissimū Dn. Pro-Cancellarij, & Venerandæ facult.
vestræ Theologicæ Judicium (die 18. Octob. An. 1662) exprimit: (Nos itaq; nullam
pacem concordiam & fraternitatem cum Calvinianis agnoscimus, nisi quæ cum pleno
consensu in unitate fidei sit conjuncta, sicut nuper Upsalenses Theologi suam parie-
tè ac nostram adeoq; totius Regni constantem sententiam abundè declararunt) Quas
propter ut omnibus plenè satisfiat, peculiare quoddam ea de re propempticum ador-
navimus, quod vobis propterea christiano affectu communicare volumus, vobis ins-
quam Academiæ Aboënsi Doctoribus præclarissimis, quos pacem Christi quam quæ-
rimus, exoptare & expetere scimus. Et siquidem tam in Prodromo & medio novo,
jam ante biennium præmissis, quam in Syndromo nostro Irenico nuperimè emisso
(in quo sanctum hocce negotium duobus serenissimis heroibus, potentissimo nempe
Magnæ Britannicæ Monarchæ & Celsissimo Saxoniz Electori peculiaribus præfationi-
bus commendatum ivimus) rem fusè satis explicuerimus, & de fundamentalibus ma-
teriz, quam præ cæteris vobiscum expendendam selegimus, sufficiens facta sit in pro-
pemptico

peremptorio insinuatione; plura non addemus, nisi quod Vos omnes & singulos per & propter Jesum Christum Sotorem nostrum, & per sanctorum communionem iterum atq; iterum rogatos & obsecratos habeamus, ut de negotio hocce Irenico, curas debito cum zelo, suscipiatis, foveatis ac promoveatis: eumq; in finem nostra hæcce vobis proposita & in propemptico præsertim insinuata, perpendatis atq; examinetis congruè, & quæ Spiritus pacis & charitatis vobis subinde suggeret momenta, consilia & responsa, ea nobis amicè transcribere haud gravemini. Eadem insuper studia & scripta nostra Irenica tum superioribus vestris, maxime vero Reverendissimo Domino, Dn. Episcopo Aboensi, cum vicinis in Finnonia, Boddia & Livonia protestantibus, atq; amicis alijs, quibus cum sacra vobis intercedit correspondentia commendare velitis, ut non solum ab exitioso, tam scandaloso schismatis foci reatu liberentur omnes, sed & pax desiderata ad majorem Regni Christi promotionem, Antichristi verò utriusq; remotionem, sanctè tandem obtineat, quod faxit Deus T. O. M; Cujus gratiæ & tutelæ, Vos precibus nostris ardentè commendamus. Datum Argentinæ in Alsatia 10. Mart. 1665. Ex Irenicis subscripsi.

R. darum V. rum Dig. tum

Cultor in Christo Observantissimus

JOHANNES MELLET

V. D. M. & Cætrum Roform:

in Alsalia super. Pafr.

Rogamus enixè ut ex junctis hisce exemplis duo ad Rev. & Spectatissimos Viros, Dn. Superint. sive Episcopum Boddicum, Dn. Superint. sive Episcopum Livoniæ tutò mittantur, & Responsum Vestrum ad Dn. Henric. Cürion. Bibliop. Ubsaliens. dirigi modo poterit.

P. S.

Nonnulla insuper notatu digna ex Veni: & Celeb. Viri Dn. Johannis Amosi Comenij fratris & fautoris nostri optimi, Epistola haud ita pridem Amstelodamo ad nos data subdere lubet. Juvatè me precibus sanctis, inter alia edenda vobis destino Christianissimum reconciliabilem, cujus rei occasionem dant tot capitalia dissidia, etiam communi hoste ante portam constituto, & quia id à me obtestando exigunt, Hungaricæ Ecclesiæ Augustanæ confessionis nuperrimè à VVitterbergenfisbus solemniter sollicitatæ, ne Rintelenfium exemplum sequi, sed in Calvinianismi odio perseverare (& quod velint scripto sibi fidem facere) vellent, sed responsum est intempestive odia & intestina bella reintegrari Ecclesijs inter utriusq; Antichristi malleum & incudem constitutis. Hæc ad me ab uno in medio illorum viro pio & sapiente, qui conventui & consilij ea de re interfuit, scribuntur, utq; de remedijs cogitem per omnia sacra orant. Sumo animum & Deus robor addat, juva orare sanctè Frater, &c. viderint itaq; illi D. D. VVitterbergenfes, quid non solum loca farant ac tempora, sed & christianæ conscientie momenta requirant, ne instituti sui (prout olim) subscriptiones cegere potius, quam colligere videantur, &c.

Judicium Facultatis nostræ Theologicæ exprimitur brevillimè in Responsorijis iteratis ad literas VVitsenbergenfium, de hisce literis Duro Melleis:

Literæ

Litteræ Aboënsium ad Theologos Witebergenses, A. 1665.

Plurimum Reverendi, Amplissimi, Clarissimi atq; Excellentissimi Viri ac Domini, ut olim Præceptores; ita nunc Fauctores, amici & in Christo fratres conjunctissimi.

Triennium nunc est, & quod excedit, ex quo de vestra *Episcopi*, super colloquio Rinthelio-Marpurgensi judicium nostrum vobis transmissimus, idq; geminum, unum brevius à Procan- cellario compositum, alterum à me scorsim nomine Facultatis concinnatum paulò prolixius, in quò nil dubiè nilq; hypocriticè, sed argumentis *ἐπιχειρηματικῶς* vestram approbantibus, & Syncretisum Rinthelio Marpurgensem damnantibus protestati sumus, nullo nos pacto cum ullo hominum docentium, qui libro Christianæ concordie nostræ à tot millibus orthodoxis theologis approbato subscribere nolit, unquam concordare in Religione aut posse aut velle in perpetuum. Atq; adeò in eodem nostro judicio, omnis successus negotiationis irenicæ apud nos spes *Calvinianis* in posterum, quamdiu talibus, *ὑποπόριον* abrumpitur, quippè quibus *Formula concordie* nostræ tantum non singula verba sordent. Verba autem ad quæ provocant *Duraus & Melletus* in hisce copijs ad nos missis, transumpta sunt ex judicio priori, quod pro lubitu & emulumento propriæ causæ interpretati sunt. Porro, ex post scripto videte, quàm Satanas astutè insidietur nobis utrinq; , & quos per cuniculos nos tentet à vobis divellere? sed credite in Christo dilectissimi supplicaturos indefinenter nos Deo optimo & omnipotenti, quò utrosq; totamq; nostram Ecclesiam *ὑποπόριον* Evangelicam seu Lutheranam in unitate & veritate Fidei conservet, ut unum in Christo sapiamus ad extremum. Ceterum, decrevimus propedièm reddere Huic *Propemptico Irenico* rationem ejus, quæ in nobis residua spes est, remonstrando eis etiamnum esse verum quod olim scripsit *B. Athanasius Orat. 2. cont. Arian. Christum simulant, & contra Christum pugnant*. Intereà muris veræ Christi Ecclesiæ cincti, vel mille Anti-Christorum malleos non formidamus. Valete in Dómino Jesu, & ut sivevistis viriliter agite! Scrib. Abo. in Finl. d. 10. Nov. A. gratiæ 1665.

V. V. R. R. additissimus

E. S. q. g. a. Fac Th. h. c. Decanus,

Finis hujus Tractatus: *μόνα τῶ θεῷ δοξαί!*

Index